

(ON)GEMERKT BIJZONDER

Levensverhalen van resisters en de betekenis
van het uitblijven van een criminele carrière

Sheila Adjiembaks

Boomcriminologie

(On)gemerkt bijzonder

© 2018 Sheila Adjiembaks | Boom criminologie

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm of any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6236-862-0

www.boomcriminologie.nl

(ON)GEMERKT BIJZONDER
Levensverhalen van resisters en
de betekenis van het uitblijven van een criminele carrière

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Open Universiteit
op gezag van de rector magnificus
prof. mr. A. Oskamp
ten overstaan van een door het
College voor promoties ingestelde commissie
in het openbaar te verdedigen

op woensdag 6 juni 2018 te Heerlen
om 13.30 uur precies

door

Sheila Debby Adjiembaks
geboren op 19 juni 1980 te Doetinchem

Promotor:

Prof. dr. E.W. Kolthoff, Open Universiteit

Co-promotores:

Dr. B.O. Vogelvang, VanMontfoort

Dr. A.M. Sools, Universiteit Twente

Leden beoordelingscommissie:

Prof. dr. P.H. van der Laan, Vrije Universiteit Amsterdam/NSCR

Prof. dr. G.J. Westerhof, Universiteit Twente

Prof. dr. W.Ph. Stol, Open Universiteit

Dr. J.H.L.J. Janssen, Avans Hogeschool

Voorwoord

Dit proefschrift is het resultaat van vijf jaar onderzoek. Het is tot stand gekomen in een tijd waarin ik moeder ben geworden van mijn tweede zoon, er meerdere verhuizingen hebben plaatsgevonden en ik een nieuwe uitdaging op werkgebied ben aangegaan. Georganiseerde chaos kenmerkte deze jaren.

Ik ben in 2012 gestart vanuit een puur persoonlijke interesse waarin ik de potentie zag iets waardevols toe te voegen aan de criminologische wetenschap. Tegelijkertijd moet ik ook eerlijk zijn. Ik heb geregeld moeite gehad mij te verhouden tot de waarde van dit onderzoek afgezet tegenover de bredere context waarin het tot stand is gekomen. Ik schets in dit licht twee contexten die van betekenis zijn voor mij: een grote, sociaal-maatschappelijke context en een kleinere, meer persoonlijke context.

Allereerst de grote context. Ik heb het dan over de politieke en sociale ontwikkelingen in de wereld om mij heen. Deze hebben mij geregeld afgeleid. Zo merkte ik dat een groeiende mate van maatschappelijke intolerantie en polarisatie mij meer en meer bezighielden gedurende mijn onderzoek. Ik weet bijvoorbeeld nog goed dat de strekking rondom de befaamde ‘minder-’ uitspraak van Wilders uit 2014 ook geregeld tijdens mijn lessen criminologie tot uiting kwam. Daarbij heb ik ervaren dat het soms moeilijk is om enerzijds een bepaalde mate van objectiviteit te bewaren als docent wanneer grenzen worden overschreden in uitspraken die studenten soms doen. Deze ervaring hangt naar mijn idee samen met een toenemende invloed van de media en een groeiend verlies aan richting van en vertrouwen in regeringsleiders. Oprukkend populistisch gedachtegoed baart mij tot op de dag van vandaag ernstige zorgen. In dat licht heeft ook de vluchtelingenproblematiek mij soms flink afgeleid van mijn onderzoek. Zo maakte de aanblik van het aangespoelde driejarige jongetje Aylan mij intens verdrietig. Temeer omdat ik mij realiseerde dat ook ik, als moeder en burger, behoor tot een ‘crimineel Europa’ dat dit toestaat. Het brengt bij mij een uiterst knagend gevoel van geluk naar boven dat mijn wiegje in Nederland stond.

Kijkend naar deze sociaal-maatschappelijke, politieke context ontkom ik niet aan de sombere gedachte: mijn proefschrift zal aan dat alles helemaal niks veranderen. Moet ik mijn energie niet elders in stoppen omdat de wereld in brand staat? Deze gedachte heeft mij op momenten verlamd en onmacht laten ervaren als onderzoeker, docent, moeder en ‘gewoon’ als mens in de beweeglijke wereld van nu.

Tegelijkertijd realiseer ik me dat deze gedachte ook heeft gefungeerd als katalysator voor het vinden van meer betekenis in mijn eigen leven. Zo heeft het ervaren van empathie voor anderen een veel bredere, meer wereldse betekenis

gekregen. Ook heb ik geleerd wat mijn authentieke, eigen krachten én kwetsbaarheden zijn.

Ik heb in dit kader ook een andere kant ontdekt. Resistance to crime impliceert onder meer het volgen van een eigen levenspad en veerkrachtig vermogen in het waarmaken van dromen of persoonlijke doelen. Vanuit dat perspectief is het wellicht niet heel toevallig dat ik mij in het onderwerp van mijn onderzoek heb verdiept. Hier komt de kleinere, meer persoonlijke context om de hoek kijken. En omdat dit onderzoek om levensverhalen draait, geef ik in dit voorwoord een deel van mijn eigen verhaal bloot. Ik ga daarvoor terug naar 1986.

In de nacht van 31 december op 1 januari 1986 staat een zesjarig meisje tussen een feestende menigte op tafel in de woonkamer te dansen. Blote voeten, blauwe pyjama. Het is even voorbij middernacht in het kleine gehucht Doetinchem. Onze woonkamer staat vol dansende mensen. Mijn moeder, vader, tantes, ooms, vrienden en burens. We vieren Oud en Nieuw, iedereen is opgetogen en vrolijk. De muziek druist door de woonkamer. Warmte en gezelligheid overheersen in deze jeugdherinnering.

Ik ben de tweede generatie van de eerste Surinaamse migrantenstromen die in de jaren tachtig in Nederland arriveert. Mijn opa en oma heb ik nooit gekend. Mijn opa is in Suriname om het leven gekomen door een geweldsdelict en in de Surinaamse wateren teruggevonden. Mijn oma was een alleenstaande vrouw, leefde in armoede en had moeite om als analfabeet het hoofd boven water te houden met de zorg voor haar tien kinderen. Migratie naar Nederland was een uitweg om die kinderen een betere toekomst te geven.

Na aankomst in Nederland zat het helaas niet mee: mijn oma overleed al gauw aan kanker, haar tien (wees)kinderen achterlatend. Hun opgave was overleven in een vreemd land. Nederland was in vergelijking met Suriname in materieel opzicht een stap vooruit. In emotioneel opzicht was het leven na het overlijden van mijn oma echter een zware beproeving.

Als een van de weinige meerderjarige kinderen ontfermden mijn moeder (destijds 18) en mijn oudste ooms en tantes zich zo goed en zo kwaad als kon zich over mijn jongere, minderjarige, tantes en ooms waarvan de jongste amper zes jaar was. Een deel van hen woonde bij ons in huis. Ik weet niet beter dan dat ik een kamer deelde met een oom of een tante. Ook al moet het voor hen – achteraf bezien – een zeer moeilijke periode zijn geweest: voor mij waren het vooral gezellige tijden.

Een lastige periode maakten we echter door toen mijn vader en moeder uit elkaar gingen. Ik nam afscheid van mijn oom Brian, die als een van de laatsten in ons huis woonde, en we verhuisden in 1988 naar Nieuwegein: mijn moeder, mijn zusje en ik. Een ‘thuis’ dat vergeleken met Doetinchem in het begin vooral koud en kil voelde. Ik verlangde regelmatig naar ‘thuis’ in ons nieuwe huis. Dansen op tafel leek plots heel ver. Uiteindelijk maakten we in ons huis in Nieuwegein

natuurlijk ook herinneringen. Mooie en minder mooie. Ze stijgen echter niet uit boven de herinneringen uit Doetinchem die in mijn geheugen staan gegrift.

Ik beschrijf dit stukje familieverleden hier in dit voorwoord omdat het voor mij belangrijk is. Het voelt als een manier waarop ik respect en dank kan uiten. Het krijgt via deze weg een podium voor mijn moeder, mijn ooms en tantes die mij hebben laten zien wat veerkracht betekent. Ik koester de herinneringen en heb eerbied voor mijn oma's effort haar moederland te verlaten in de gedachte haar kinderen een betere toekomst te geven. Als haar kleinkind zie ik dit proefschrift als een vrucht van al die inspanningen.

Bad times make good stories.

Utrecht 26 maart 2018

Proefdruk

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
1.1	Resisters: beschrijving & definitie.....	3
1.2	Resistance to crime.....	6
1.3	Een positief-narratief criminologische benadering.....	9
1.4	Onderzoeksvraag en onderzoeksdoelen	13
1.5	Opbouw	14
2	INDIVIDUELE ONTWIKKELING, CONTEXT & VEERKRACHT	17
	Inleiding	17
2.1	Levensfasen & individuele ontwikkeling	17
2.1.1	Het achtfasenmodel.....	18
2.1.2	Kritiek op Eriksons achtfasenmodel	20
2.1.3	Waarom Eriksons model als uitgangspunt?	21
2.2	Context & individuele ontwikkeling	21
2.2.1	Het PPCT-model.....	24
2.2.2	Kritiek op Bronfenbrenners PPCT-model	27
2.2.3	Waarom Bronfenbrenners model als uitgangspunt?	28
2.3	Veerkracht in de relatie tussen individuele ontwikkeling & context	29
2.3.1	Duiding en salutogene uitgangspunten.....	30
2.3.2	Waarom resistance to crime en geen resilience?	32
2.3.3	Perspectieven & golfbewegingen in onderzoek naar veerkracht	33
2.3.4	Veerkracht en het uitblijven van criminaliteit	36
2.4	Samenvatting	41
3	NARRATIEVE POSITIONERING IN CONTEXT	43
	Inleiding	43
3.1	(Revival van) een narratieve benadering in de criminologie	43

3.1.1	Het levensverhaal als subcategorie van narratief.....	44
3.1.2	Levensverhalen in de criminologie.....	45
3.1.3	Een biografische tweedeling.....	46
3.2	De narratieve criminologie.....	47
3.2.1	Een oud nieuw startpunt?.....	48
3.2.2	Demarcatie.....	49
3.3	Narratieve identiteit.....	50
3.3.1	Acterschap & sociale structuur.....	52
3.3.2	De Positioneringstheorie.....	53
3.3.3	Drie contextniveaus van narratieve positionering.....	55
3.4	Samenvatting.....	57
4	DATAVERZAMELING & ANALYSE.....	59
	Inleiding.....	59
4.1	Dataverzameling.....	59
4.1.1	Gezocht: niet-criminele man/vrouw!.....	59
4.1.2	Betrokken resisters in dit onderzoek.....	62
4.1.3	Gesprekken & vragenlijsten.....	64
4.2	Data-analyse.....	67
4.2.1	Vragenlijsten RS-NL & VCQ.....	68
4.2.2	Thematische analyse.....	68
4.2.3	Verhaallijnanalyse.....	71
4.2.4	Samenhang analysemethoden.....	77
5	ZIJN RESISTERS BIJZONDER VEERKRACHTIG EN ZELFSTUREND?.....	79
	Inleiding.....	79
5.1	Mentale veerkracht: resultaten RS-NL.....	79
5.1.1	Persoonlijke Competentie (PC).....	80
5.1.2	Acceptatie van Zelf en leven (AZL).....	81
5.2	Zelfsturing: resultaten VCQ.....	81

5.2.1 Zelfregulatie (ZR).....	82
5.2.2 Zelfcontrole (ZC).....	83
5.2.3 Handelingsvoorbereiding (HV)	84
5.2.4 Toegang tot Zelf (TZ).....	85
5.2.5 Algemene Stressbelasting (AS)	86
5.3 Samenvatting van bevindingen	87
6 BRONNEN VAN VEERKRACHT	89
Inleiding	89
6.1 Bron 1: delegaatperspectief.....	90
6.1.1 Negatieve emoties en immateriële (nadelige) gevolgen	91
6.1.2 Rationele kosten-batenafweging	92
6.2 Bron 2: stimulerende derde(n).....	94
6.2.1 Actieve betrokkenheid bij school	95
6.2.2 Uitsluiting van criminaliteit	97
6.2.3 Een betekenisvol positief rolmodel.....	98
6.3 Bron 3: moreel inzicht	100
6.3.1 Morele rem.....	101
6.3.2 Hoger inzicht in het leven.....	103
6.4 Bron 4: verandering van omgeving	105
6.5 Bron 5: erkenning van talenten & behaalde successen.....	108
6.6 Bron 6: aspiraties	111
6.7 Samenvatting van bevindingen	114
7 VAN TEKORTKOMING TOT GROEI.....	117
Inleiding	117
7.1 Het ervaren van verleidingen en druk in een criminogene context	117
7.1.1 De ervaren verleidingen.....	117
7.1.2 De twee gezichten van ‘druk’	122
7.2 Leven in twee werelden.....	124

7.2.1	Ontdekking & bewustwording: het abnormale van het normale	125
7.2.2	Omgaan met gebondenheid	126
7.3	Anders zijn.....	134
7.3.1	Jonge volwassenheid, jezelf opvoeden & alleen staan	136
7.3.2	Autonoom handelen, autonoom zijn	138
7.4	Selfmade worden.....	140
7.4.1	Levenslijnen van resisters: groeien door vallen en opstaan.....	142
7.4.2	Positieve herinterpretatie: verlies wordt winst.....	143
7.5	Samenvatting van bevindingen	146
8	(ON)GEZIEN, (ON)ONTDEKT, (ON)BEWOGEN & (ON)OPVALLEND.....	149
	Inleiding.....	149
8.1	Steven: een (on)geziene held.....	150
8.1.1	Introductie.....	150
8.1.2	Niveau 1: Van buitenbeentje met een geheim naar publieke held.....	152
8.1.3	Niveau 2: ‘Ik heb je gegoogled’	160
8.1.4	Niveau 3: Loyaliteit, omerta & vendetta.....	161
8.2	Jerrel: een (on)ontdekte krachtsbron in bloei.....	163
8.2.1	Introductie.....	163
8.2.2	Niveau 1: Van gevangene in verzet naar vrijgevochtene met een spirituele taak	165
8.2.3	Niveau 2: ‘Die vraag heb ik mezelf eigenlijk nooit gesteld’	172
8.2.4	Niveau 3: Het gezin als harmonieus instituut	173
8.3	Mo: een (on)bewogen getuige.....	174
8.3.1	Introductie.....	174
8.3.2	Een getuige van rare dingen die niet bezwijkt	176
8.3.3	Niveau 2: ‘Weet je wel’	182
8.3.4	Niveau 3: Een gestigmatiseerde, etnische buurtcontext.....	183
8.4	Peter: een (on)opvallende trouwhartige.....	185

8.4.1	Introductie.....	185
8.4.2	Niveau 1: Loyaal blijven aan je eigen plan.....	187
8.4.3	Niveau 2: ‘Heb je je auto al verkocht?’	194
8.4.4	Niveau 3: Loyaliteit, stigma & opgroeien in een volksbuurt....	196
8.5	Samenvatting van bevindingen	197
9	CONCLUSIES, REFLECTIES EN IMPLICATIES	201
9.1	Veerkracht en zelfsturing.....	202
9.2	Zes bronnen van veerkracht versterken resistance to crime	204
9.3	Van ‘ervaren van verleidingen en druk’ tot aan ‘selfmade worden’	210
9.4	Het verhaal over resistance to crime	214
9.5	Reflecties	218
9.6	Implicaties voor beleid en praktijk.....	230
	Samenvatting.....	235
	Summary	247
	Literatuur	259
	Bijlagen	277
	Bijlage A – Handvatten recidivemonitor criminele carrière	279
	Bijlage B – Instemmingsprotocol	283
	Bijlage C – Gespreksleidraden.....	287
	Bijlage D – Handleiding transcriberen	287
	Bijlage E – RS-NL vragenlijst	301
	Bijlage F – VCQ vragenlijst	303
	Bijlage G – Overzicht RS-NL & VCQ scores	309
	Dankwoord	311

Proefdruk

1 INLEIDING

Ik ontmoette Sven¹ in de zomer van 2012. We spraken af in het restaurant van een warenhuis ergens in Rotterdam. Via professionals in mijn netwerk werd ik getipt: Sven had als student stage gelopen bij één van de organisaties in mijn netwerk en gezien zijn achtergrond zou hij mooi passen in mijn (toentertijd pas gestarte) onderzoek naar zogeheten *resisters*; personen die blootstaan aan of zijn opgegroeid met verleidingen of druk van criminaliteit, maar zelf geen criminele carrière hebben ontwikkeld.

Ik belde Sven op en polste of hij inderdaad tot mijn onderzoeksgroep behoorde. Dat was zo. Sven was opgegroeid met sociale codes van de straat in zijn hoog-criminele buurt en hij had een grote bewondering voor zijn criminele (pleeg)broer Edward, die voor hem het toonbeeld was van een succesvolle criminele carrière in de (internationale) drugshandel: ‘We waren twee handen op één buik.’ Sven had zelf echter geen criminele carrière ontwikkeld: hij studeerde aan het hbo en leidde een rustig leven samen met zijn vriendin. Hij wilde graag meedoen aan mijn onderzoek en dus maakten we een afspraak.

Tijdens onze ontmoeting praatte Sven honderduit. Ik betrapte mezelf erop dat ik enigszins verbaasd maar tegelijkertijd overweldigd was over zijn directe openheid tegenover een (voor hem) totaal vreemde onderzoekster. Sven vertelde hoe hij als klein jongetje opgroeide in een beruchte buurt in Den Haag. Zijn jeugd- en tienerjaren speelden zich vooral buitenshuis af, op straat, waar ‘overleven’ vooral het verkrijgen van een status als succesvolle crimineel betekende. Iets wat in zijn buurt eerder de norm dan de uitzondering was.

De aanwezigheid van complexe problematiek in Svens gezinssituatie wierp tegelijkertijd een verdrietige schaduw over zijn leven. Zijn moeder kende een prostitutieverleden, was fysiek en mentaal getekend door huiselijk geweld en had daarmee haar handen vol aan haar eigen problemen. Svens vader raakte uit beeld toen Sven een kleuter was. Als kind en tiener verbleef Sven veel bij zijn Surinaamse burens. Hij at daar, sliep daar en maakte kennis met de Surinaamse taal en cultuur. Sven was in die periode getuige van hoe zijn burens zich als outlaws met eigen regels staande hielden in de Nederlandse maatschappij en hij raakte diep vervlochten in hun dagelijks leven. Hij nam zelfs enige tijd hun achternaam aan. Een zeer hechte band ontwikkelde Sven bovendien met zijn oudere buurjongen Edward, die zich als een succesvolle drugshandelaar ontpopte en snel veel geld op illegale wijze wist te genereren. Als kind keek Sven vol ontzag en bewondering naar hem op. Sven vertelde mij bijvoorbeeld hoe hij als kind op de achterbank van de auto zat terwijl Edward in drugs handelde:

‘Ja, toen was ie aan het dealen in buurt X en buurt Y en dan was ik altijd het enige jongetje... toen zat ik gewoon in de auto. Drugsdealers kwamen achterin zitten en dan was het van: “Ey, Soema na a dati?” [vertaling: ‘wie

¹ Herleidbare zaken zoals namen zijn gefingeerd om de anonimiteit van de betrokkenen in dit onderzoek te waarborgen.

is dat?'] weet je. Dan zei die [Edward]: "Nee is m'n broertje, is goed, maakt niet uit." Dan zag ik altijd heel veel exchange, grote geld, grote bedragen: Marken, Ponden zag ik over en weer gaan, grote stukken hasj en alles.' (Sven)

Mijn nieuwsgierigheid naar levensverhalen van personen zonder een criminele carrière die echter wel zijn opgegroeid in een criminogene context werd door het gesprek met Sven meer aangewakkerd. Wat betekent het eigenlijk om op te groeien in een omgeving als die van Sven en géén criminele carrière te ontwikkelen? Wat draagt bijvoorbeeld bij aan het uitblijven daarvan en welke uitdagingen of opgaven is Sven daarbij gedurende zijn levensloop tegengekomen? Het gesprek kleurde de centrale gedachte van het boek dat ik enkele maanden voor onze ontmoeting had gelezen, *Everybody is not doing* (Mullaney, 2006). In tegenstelling tot de dominante interesse omtrent het doen of vertonen van bepaald gedrag, staat Mullaney in dit boek juist stil bij de vraag waarom mensen bepaald gedrag laten of niet vertonen. Zij introduceert hiertoe twee typen.

Allereerst kunnen mensen dingen laten of zagezegd 'niet doen' doordat ze figuurlijk een muur om zich heen bouwen. Denk bijvoorbeeld aan een dieet waarbij je hebt besloten alle banketbakkers te vermijden om maar niet in de verleiding te komen. Personen die dit gedrag vertonen, noemt Mullaney ook wel *fencebuilders* (Mullaney, 2006, p. 130). Ik denk hierbij in relatie tot criminaliteit aan een persoon die niets wil weten, horen en zien en zich als het ware fysiek en/of mentaal afsluit van crimineel gedrag van bijvoorbeeld gezinsleden of vrienden. Ten tweede zouden sommige mensen het ontwijken van criminele gezinsleden of vrienden wellicht te drastisch vinden of gewoonweg (praktisch of emotioneel gezien) niet kunnen. Zij ontwijken – figuurlijk gesproken – de banketbakkers niet, maar zijn in staat te stoppen voor de etalage, het aanbod te bekijken en vervolgens weer door te lopen. Vertaald naar mijn onderzoek: zij voelen wel verleidingen of druk van criminaliteit, maar weten zich zodanig te bewegen in hun criminogene context dat zij geen criminele carrière opbouwen. Zij staan figuurlijk gesproken dicht bij het vuur maar branden hun vingers niet. Deze personen worden door Mullaney gezien als *firewalkers* (Mullaney, 2006, p. 119).

Travis Hirschi was de eerste onderzoeker die eind jaren zestig (1969) de traditionele criminologische focus op het ontstaan en de persistentie van delictgedrag verschoof naar de afwezigheid van dit gedrag (het niet-doen). In zijn onderzoeken legt hij een verband tussen sociale bindingen van een persoon en het hebben van een (relatief hoge) mate van zelfcontrole (Gottfredson & Hirschi, 1990). Later belichten Birkbeck en LaFree (1993) nadrukkelijk Hirschi's focus in breder perspectief door te stellen dat de criminologie als wetenschap niet alleen de vraag 'waarom plegen mensen criminaliteit?' zou moeten beantwoorden, maar ook de vraag 'waarom plegen mensen géén criminaliteit?' (Birkbeck & LaFree, 1993, p. 123). Onderzoek naar niet-delinquenten en het uitblijven van criminaliteit kan ons immers belangrijke preventieve inzichten bieden.

Criminologische studies naar het uitblijven van delictgedrag zijn desalniettemin relatief schaars. Daar zijn meerdere denkbare redenen voor.

Allereerst is niet-delinquent gedrag mogelijk onderbelicht omdat het simpelweg niet problematisch is in de sociaal-maatschappelijke context. Mensen die geen crimineel gedrag vertonen, vallen nu eenmaal buiten strafrechtelijke kaders, en de daarbij horende budgetten. Het is een groep die daardoor geen directe of urgente beleidsmatige aandacht vraagt. Gemeenten zetten immers wel, vooral bij jeugdigen, in op preventie van delictgedrag, maar deze preventie is veelal generiek van aard en niet persoonsgericht. Denk bijvoorbeeld aan het geven van voorlichting op scholen. De groep niet-delictplegers jaagt de overheid ook niet op kosten en leidt niet tot schade of gevoelens van onrecht waardoor het niet-doen grotendeels aan burgers zelf wordt overgelaten.

Ten tweede geldt dat het plegen van criminaliteit over het algemeen als sociaal afwijkend wordt gezien en het niet-plegen van criminaliteit over het algemeen als normaal wordt gezien. Daardoor wordt niet-crimineel gedrag ook relatief weinig als interessant wetenschappelijk onderzoeksterrein beschouwd in de criminologie. Wanneer wordt het uitblijven van delictgedrag dan eigenlijk wél interessant vanuit het oogpunt van wetenschap, praktijk als beleid? Mullaney draagt tegen deze achtergrond zogeheten *(un)marked ground* aan. Dit houdt in dat het uitblijven van gedrag pas een opgave of uitdaging wordt wanneer de sociale verwachtingen het tegenovergestelde zijn: 'To abstain, then, is to actively engage in "not doing"' (Mullaney, 2006, p. 6). Iets 'niet doen' blijft aldus onopgemerkt zodra het binnen het sociale verwachtingspatroon valt en wordt pas opgemerkt zodra het daarbuiten valt. Dit betekent dat er pas een betekenis aan het uitblijven van gedrag kan worden gegeven als er sprake is van een bepaalde mate van verleiding of druk tot het daadwerkelijke 'doen' en men zich hiervan weet te onthouden als zijnde een actieve gedraging.²

Vertaald naar dit onderzoek: het uitblijven van een criminele carrière wordt pas interessant wanneer een persoon daarin slaagt terwijl hij/zij opgroeit in een criminogene context. Ik noem deze onderzoeksgroep *resisters* en het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context *resistance to crime*. In de volgende twee paragrafen licht ik deze twee centrale begrippen toe.

1.1 RESISTERS: BESCHRIJVING & DEFINITIE

In eerdere criminologische en ontwikkelingspsychologische studies wordt het uitblijven van delictgedrag ook wel opgevat als één van de vormen van *resilience*

² Mullaney verwijst bijvoorbeeld in dit kader naar maagdelijkheid en het onbewuste 'niet doen' van kinderen (meisjes) en de overgang naar vrouw zijn, waarbij zij constateert dat kinderen onbewust onschuldig zijn, de zogeheten *passive innocence* omdat kinderen hun maagdelijkheid in de kinderjaren niet door hebben, terwijl dat op latere leeftijd verandert naar bewuste maagdelijkheid de zogeheten *active purity* (Mullaney, 2001, p.4).

oftewel veerkracht (zie ook het werk van Fergus & Zimmerman, 2005, p. 399; Bliesener & Lösel, 1992, p. 62; Born, Chevalier & Humblet, 1997, p. 680; Fraser, 1997; Smith, Lizotte, Thornberry & Krohn, 1995; Glowacs & Born, 2015; Kerig, 2014).

Deze uitingsvorm van veerkracht specificer ik in dit proefschrift aan de hand van het begrip *resisters*. Allereerst doe ik dat om mijn onderzoek af te bakenen naar de criminologische context. Het begrip *resisters* is namelijk al eerder in de criminologische literatuur gebruikt. Jamieson, McIvor en Murray (1999) onderscheiden bijvoorbeeld naast personen die stoppen en doorgaan met een criminele carrière – de zogeheten *desisters* en *persisters*³ – ook *resisters* als personen die nooit een delict hebben gepleegd en criminaliteit als immoreel en nutteloos zagen (Jamieson, McIvor & Murray, 1999, p. 69). Het onderscheid met niet-delinquenten dat doorgaans in de criminologische literatuur aan de hand van het begrip *abstainers*⁴ wordt genoemd (Moffitt 1993; Piquero, Brezina & Turner, 2005; Chen & Adams, 2010) is echter niet helder.

In een ander onderzoek wordt het onderscheid tussen *abstainers* en *resisters* wel duidelijk gemaakt door acht te slaan op de context waarin delictgedrag uitblijft. Murray onderscheidt – naast verschillende typen *desisters*⁵ – twee typen *resisters*. Allereerst benoemt zij de zogeheten *innocent* of *passive resisters*. Dit zijn volgens haar definiëring jongeren die in een relatief laag criminele buurt wonen, geen delinquente vrienden of gezinsleden hebben, geen criminaliteit plegen, en veel bezig zijn met school en hobby's (Murray, 2009, p. 121).

Ten tweede onderscheidt Murray de zogenaamde *streetwise* of *active resisters* die in een relatief hoog criminele buurt wonen, zich in mindere mate gebonden voelen aan school, openstaan voor bindingen met delinquente vrienden, maar eveneens geen criminaliteit plegen.⁶ Het gaat bij deze tweede groep van Murray om *resisters* die meer dan eens verleidingen van criminaliteit (hebben) moeten weerstaan (Murray, 2009, p. 122 e.v., 2010, p. 115).

Deze laatstgenoemde groep sluit aan op het uitblijven van delictgedrag als een actieve gedraging in de eerder besproken begripshantering van de zogeheten *firewalkers* (Mullaney, 2006, p. 119). Bovendien sluit deze definiëring aan op onderzoek in de Nederlandse context waarin het begrip *resister* is aangehaald in relatie tot risicjongeren die geen enkel delict pleegden, maar wel degelijk

³ De Engelse begripshantering is dusdanig ingebed in het Nederlands criminologisch onderzoeksdomein als vakjargon dat ik deze ook als zodanig hanteer.

⁴ Personen die geen delictgedrag vertonen. Blumstein, Farrington en Moitra (1985) refereerden in dit kader bovendien ook wel aan de term *innocents*.

⁵ Het gaat dan om (1) de zogeheten *reformed characters*, die spijt hebben van hun gedrag en desistance-strategieën volgen; (2) de zogeheten *quasi resisters*, die wel (eens) criminaliteit plegen maar zich als niet-delinquenten (of non-offenders) gedroegen in de interviews. Er vindt bij deze tweede typologie primaire en geen secundaire deviantie plaats (Kolthoff, 2016, p.177). Er was zelfs sprake van letterlijke ontkenning. De (3) *desisters on the margin* waren daarentegen jongeren die in relatief criminele buurten woonden, weinig empathie toonden over hun criminele gedrag en ook geen desistance-strategie hadden (zie Murray, 2009, p.119 e.v.).

⁶ Op basis van zelfrapportage (Murray, 2009, p.123).

blootstaan aan een criminogene context met druk en/of de verleidingen van criminaliteit (Abdallah, Kooijmans & Raven, 2013, p. 10; Kooijmans, 2016, p. 153). Hierbij gaat het om personen die opgroeien met delinquente (buurt/school)vrienden en/of gezinsleden waardoor zij criminele verleidingen en/of druk ervaren.

Criminologisch onderzoek wijst op basis van geregistreerde delicten uit dat criminele actoren binnen het gezin de kans op crimineel gedrag van andere gezinsleden vergroten (Van de Rakt, Nieuwbeerta & Apel, 2009; Farrington, Coid & Murray, 2009; Besemer & Farrington, 2012; Besemer, Farrington & Bijleveld, 2013; Thornberry, Freeman-Gallant, Lizotte, Krohn & Smith, 2003). Dit kwam ook naar voren in onderzoek naar zonen van criminele vaders (Van Dijk, 2016). Zij bestudeerde onder meer de antecedenten van criminele vaders en die van hun zonen. Van de bestudeerde groep zonen bleek maar liefst 91% minimaal één keer veroordeeld voor een delict. Niet alleen ouders, maar ook de horizontale lijn – dus criminele broers of zussen – lijken de kans op delictgedrag te vergroten (Beijers, Bijleveld, Van de Weijer & Liefbroer, 2017).

In dit proefschrift vaar ik op de eerdere begripsdefiniëring van Murray (2010) en Kooijmans (2016), maar ik breng tegelijkertijd een nuancering aan. Mijn uitgangspunt is namelijk niet het (helemaal) uitblijven van delicten, maar het uitblijven van een criminele carrière. Dit impliceert meer ruimte of speling in het aantal delicten dat gepleegd wordt wil (nog geen) sprake zijn van een carrière. Dat acht ik van belang omdat uit onderzoek blijkt dat het volledig uitblijven van delictgedrag (*abstinence*) tamelijk schaars is. Sommige bronnen stellen dat 25 tot 65% van de bevolking nimmer een delict heeft gepleegd, afhankelijk van de gekozen definitie van *abstinence* (Moffitt, 1993; Boutwell & Beaver, 2008, p. 62; DeLisi, 2016, p. 53). Johnson en Menard (2011) stellen dat slechts een klein aandeel – zo'n 6 tot 15% van de bevolking – naar schatting helemaal nooit een delict pleegt gedurende de levensloop en 85% dus ooit wel (Johnson & Menard, 2011, p. 1). De Dunedin Study (2001) liet in het verlengde hiervan op basis van zelfrapportage zien dat maar liefst 91% van de mannelijke en 86% van de vrouwelijke respondenten minstens één delict op hun naam had staan op achttienjarige leeftijd (Piquero, Brezina & Turner, 2005, p. 28).

Er bestaan grote verschillen in aard, reikwijdte en omvang van dergelijke, overwegend kwantitatieve, onderzoeken. Desalniettemin wijzen deze studies voornamelijk uit dat het merendeel van de mensen ooit één of enkele delict(en) in zijn/haar leven pleegt. Deze kans is groter wanneer men opgroeit in een criminele sociale context en blootstaat aan bijvoorbeeld bestaande criminele netwerken en sociale contacten. Het merendeel van de mensen heeft dus ooit wel eens een delict gepleegd, maar daarmee is nog niet meteen sprake van een criminele carrière.

Het wel of niet ontwikkelen van een criminele carrière wordt veelal gemeten aan indicatoren zoals de frequentie van delictgedrag, de tijdseenheid daartussen en de variatie in delicttypen (Farrington, 1992, p. 522; Laub & Sampson, 2006, p. 19). Dergelijke indicatoren zijn objectief te noemen, maar verkrijgen veelal een subjectieve invulling (afhankelijk van de betreffende onderzoekcontext) in relatie

tot de afbakening van wanneer (geen) sprake is van een criminele carrière (Laub & Sampson, 2006, p. 19).⁷

Het werk van Sampson en Laub is voor mijn onderzoek relevant omdat zij grondleggers zijn van onderzoek naar het stoppen of volhouden van delictgedrag, bestudeerd vanuit de levensloop. Daarin staat een ontwikkelingsperspectief centraal, waarin opgroeien in en gevoed worden door een criminogene context waarin druk en verleiding opkomen, de vraag oproept waarom sommigen stoppen en anderen doorgaan. Zij hanteren een grens van maximaal drie delicten gedurende het leven om te spreken van een criminele carrière (Laub & Sampson, 2006, p. 150). Bij twee delicten is dus (nog) geen sprake van een carrière. Vertaald naar mijn onderzoek betekent de grens van Laub en Sampson dat er sprake mag zijn van maximaal twee delicten om van een persoon die opgroeit in een criminogene context te kunnen zeggen dat hij/zij een resister is.

Naast een keuze voor een maximaal aantal delicten is nog een afbakening vereist ten aanzien van de aard van de delicten en de vraag over de tijdseenheid (hoe lang moet iemand delictvrij zijn?). Daartoe vaar ik op de Recidivemonitor; deze gaat uit van misdrijven over een meetperiode van minimaal twee jaar (Wartna, 2009).⁸ Bij een maximum van twee misdrijven⁹ gedurende het leven betekent dit dat bovendien sprake moet zijn van een minimale misdrijfvrije periode van vier jaar vanaf het moment van deelname aan mijn onderzoek.

Samengevat leidt bovenstaande bespreking tot de afbakening van het begrip resister. Onder een resister versta ik in dit onderzoek iemand die:

a) is opgegroeid in een *criminogene context* bestaande uit delinquente (buurt-/school)vrienden en/of één/meerdere gezinslid/leden waarbij criminele verleidingen en/of druk is/wordt ervaren, maar

b) *geen criminele carrière heeft ontwikkeld*, aangezien sprake is van nul tot maximaal twee (on)geregistreerde misdrijven gedurende de levensloop, en minimaal de afgelopen vier jaar misdrijfvrij is.

1.2 RESISTANCE TO CRIME

Net als het begrip resisters is het begrip *resistance to crime* niet onbekend in criminologisch onderzoek. Het wordt gebruikt voor het tonen van weerstand of verzet tegen een onwenselijke situatie, maar dat hoeft niet per se om verzet tegen een criminele carrière te gaan. Het kan gaan om verzet tegen de gevestigde orde of bijvoorbeeld verzet tegen geweld zoals zelfverdediging met een wapen (Kleck

⁷ Zo definieerde Blumstein *persisters* (à contrario met zijn definitie van *desisters*) als personen met minimaal vijf arrestaties (Blumstein, 1985, p.188) en gaat Svennsson weer uit van meer dan negen veroordelingen (en dus geen arrestaties) wil er sprake zijn van een *chronic offender* (Svennsson, 2002, p.396).

⁸ De bouwstenen uit de Recidivemonitor kunnen geraadpleegd worden in bijlage A.

⁹ Ik heb vanwege de zwaarte en impact van levensdelicten (zoals moord, doodslag) geen resisters meegenomen in dit onderzoek die zich daaraan schuldig hebben gemaakt.

& Gertz, 1995). Dergelijke connotaties van resistance to crime betreffen een andere invulling dan ik in dit proefschrift hanteer. Ik doel – zoals net betoogd – immers op *het uitblijven van een criminele carrière terwijl men is opgegroeid in of blootstaat aan een criminogene sociale context*.

Een belangrijke criminologische studie waar resistance to crime in laatstgenoemde betekenis al naar voren kwam, betreft die van het echtpaar Glueck (1950). Zij bestudeerden herhaaldelijk de gegevens van de zogeheten *Boston Boys*; jongens van 10 tot en met 17 jaar die opgroeiden in een relatief criminele buurt in Boston. Delinquente jongens uit die buurt werden gedurende hun leven op tal van (criminogene) variabelen (zoals IQ, zelfcontrole en schooluitval) met niet-delinquente jongens uit dezelfde buurt vergeleken. Glueck en Glueck kwamen zo tot verklaringen voor de criminele carrières van de jongens (Glueck & Glueck, 1950 in Laub & Sampson, 2006). In deze studie werd een vergelijkbare groep geconstateerd die, ondanks de aanwezigheid van criminogene variabelen, geen delinquent gedrag vertoonde. Het gaat om dat deel van de Boston Boys dat geen criminele carrière ontwikkelde, maar in dezelfde buurt woonde (in de aanwezigheid van dezelfde criminogene factoren) als de delinquente Boston Boys.

De Gluecks stelden dat zowel persoonlijkheidskenmerken als omgevingsfactoren¹⁰ van belang waren in het verschil in delictgedrag. Het wel/niet vertonen van delictgedrag is afhankelijk van zogeheten *differential contamination*: het draait niet alleen om de mate van blootstelling (contamination) aan een criminogene context en patronen, maar ook om de mate van individuele immuniteit of resistentie daartegen. Jack Katz, één van de grondleggers van de culturele criminologie verwoordde deze differentiatie in immuniteit ook in zijn werk: 'Many persons within the so-called causal categories do not commit crimes' (Katz, 1988, p. 3).

Robert Agnew (2016) introduceert in dit licht zijn *Theory of crime resistance and susceptibility* (TCRS). Hij benadrukt in deze theorie de variatie aan respons of delictgedrag in een criminogene context in relatie tot de persoonlijke betekenisgeving van die context en plaatst dat in breed perspectief van de criminologie als wetenschap. Agnew stelt dat de criminologie drie dominante perspectieven hanteert. Ten eerste onderscheidt hij perspectieven gebaseerd op de zogeheten *strains* (ook wel *pressures*) die zich richten op bijvoorbeeld gevoelens van achterstelling (relatieve deprivatie) als motivatie ten aanzien van delictgedrag. Vervolgens zijn er perspectieven, gebaseerd op sociale leertheoretische inzichten (ook wel *attractions*) die zich vooral richten op aanleergedrag en de daarmee gepaard gaande verleidingen van criminaliteit. Ten derde onderscheidt Agnew de zogeheten controleperspectieven (*restraints*) die zich richten op individuele en omgevingsfactoren die (de neiging tot) delictgedrag temperen. In de TCRS kunnen (combinaties van) deze drie verschillende perspectieven ook bij niet-delinquent gedrag een rol spelen. Zo bieden de

¹⁰ De studie kende meer dan 400 variabelen (Glueck, 1964, p.216) en het voert te ver om die hier uiteen te zetten. Zie voor een samenvatting en meer details van de studie ook het werk van Sampson & Laub (1994 en latere werken).

traditionele criminologische straintheorie en controle- of bindingstheorieën al vanaf de jaren zestig verklaringsskaders in relatie tot het uitblijven van delictgedrag (Hirschi, 1969 in Kolthoff, 2016).

Tegelijkertijd valt op dat dergelijke theoretische inzichten vooral zijn gebruikt ter verklaring van delinquent gedrag en relatief weinig ter verklaring van niet-delinquent gedrag. Dit, terwijl onderzoek naar niet-delinquenten en het uitblijven van een criminele carrière ons belangrijke inzichten en handvatten kan bieden ten aanzien van criminaliteitspreventie (Thornberry & Krohn, 2001, p. 290; Piquero et al., 2005, p. 28; Birkbeck & LaFree, 1993). De drie perspectieven kennen volgens Agnew dan ook tekortkomingen, omdat immers niet iedereen delictgedrag vertoont bij blootstelling aan spanning (pressures) of bijvoorbeeld delinquente vrienden (attractions) (Agnew, 2016, p. 3).

Agnews TCRS vraagt tegen deze achtergrond dus expliciet aandacht voor de variatie aan delictgedrag in (soortgelijke individuele) sociale contexten vanuit een sociaal-constructionistisch of interpretatief perspectief. Hij legt daarbij de nadruk op twee tegengestelde waarden; resistance, resistent of weerbaar zijn tegen delictgedrag, en susceptibility, vatbaar zijn voor delictgedrag. Het begrip resistance to crime hanteer ik hier in lijn met de betekenis ervan in de TCRS, waarvan kern in het volgende citaat is vervat:

‘Resistance and susceptibility are different than restraints which is at the heart of control theories. Control theories assume that individuals are motivated to engage in crime by events and conditions that create pressure for or an attraction to crime. Individuals are restrained from acting on this motivation by external and internal controls. Those high in resistance experience the same events and conditions that motivate crime in others, but they do not experience them as pressures for or attractions to crime’ (Agnew, 2016, p. 7).

Agnew noemt hier duidelijk ‘those high in resistance’ die de verleidingen of druk van criminaliteit niet als zodanig ervaren. Tegelijkertijd geeft bovenstaand citaat aanleiding voor ook een andere redenering in de context van dit onderzoek: kan het zo zijn dat resisters verleidingen en druk wel degelijk ervaren, maar daar simpelweg niet naar handelen? Anders gezegd; kennen ‘those high in resistance’ in de definitie van Agnew niet mogelijk een andere betekenis toe aan verleidingen of druk van criminaliteit op grond van hun persoonlijke ervaring. Hierin ligt de probleemstelling van mijn onderzoek vervat: Wat helpt bijvoorbeeld om ‘high in resistance’ te worden; welke persoonlijke ervaringen spelen daarbij een rol? De nadruk op de betekenis van persoonlijke ervaring in relatie tot delictgedrag wordt in de TCRS theoretisch gegrond, maar biedt (nog) geen (empirisch) antwoord op de vraag hoe resisters actief een criminele carrière weten af te houden.

Dit proefschrift wil bijdragen aan een verkenning en mogelijke verkleining van dit hiaat. Daartoe bestudeer ik de persoonlijke betekenisgeving aan actieve resistance to crime. Daarbij kies ik – in lijn met Agnews grondgedachten – een

interpretatief uitgangspunt vervat in een positief-narratief criminologische benadering. Ik licht deze keuze en benadering hieronder toe.

1.3 EEN POSITIEF-NARRATIEF CRIMINOLOGISCHE BENADERING

Dit proefschrift betreft een exploratieve, kwalitatieve studie, gericht op het verkrijgen van inzicht in de betekenisgeving van resisters in hoe zij erin slaagden om geen criminele carrière te ontwikkelen ondanks dat zij in een criminogene context opgroeiden. Dit interpretatieve uitgangspunt komt, geconcretiseerd naar de criminologische achtergrond van dit proefschrift, tot uiting in zowel de positieve criminologie als de narratieve criminologie. Ik bespreek en verantwoord de keuze voor deze twee stromingen achtereenvolgens.

Positieve criminologie

De criminologie heeft van oudsher aandacht voor oorzaken en risico's in relatie tot delictgedrag. Zo is bijvoorbeeld de kans op delictgedrag en terugval daarin veelal ingeschat op basis van de aan- of afwezigheid van risicofactoren. De traditionele focus in de criminologie is, anders gezegd, *negatief van aard*: het is vooral probleem- of risicogestuurd en heeft zich moeten ontworstelen aan een klinisch paradigma. Dit is ook in andere wetenschappelijke disciplines zichtbaar zoals geneeskunde en bijvoorbeeld de klinische psychologie. Ook daar draait het van oudsher om het identificeren van oorzaken en risico's, maar dan ter bestrijding van ziekten en psychische klachten.

De afgelopen decennia is echter ook een tegengesteld merkbaar door toenemende aandacht voor – niet risicogerichte, maar juist – salutogene¹¹ uitgangspunten. Zo is de positieve psychologie opgekomen als een relatief jonge subdiscipline die floreren (optimaal functioneren en welbevinden) centraal stelt (Seligman, 2001; Bohlmeier, Bolier, Westerhof & Walburg, 2013). Daarnaast wordt in gezondheidsbevorderingsonderzoek de betekenis van gezond leven bestudeerd (Sools, 2010) en in de gezondheidspsychologie is steeds meer aandacht voor positieve gezondheid en welbevinden (Sools, Murray & Westerhof, 2015).

Ook in de criminologie is deze tendens merkbaar. Er is de afgelopen decennia immers toenemende aandacht voor factoren die bijdragen aan het uitblijven (abstinence) en het stoppen met delictgedrag (desistance). Het gaat om een insteek die in lijn is met positief denken: het nastreven van positieve doelen.

De aandacht voor delictgedrag vanuit een krachtgericht perspectief behoort tot de positieve criminologie. De positieve criminologie is een relatief nieuwe stroming die pas sinds 2011 in criminologische literatuur als zodanig wordt aangewend (Ronel & Elisha, 2011). Het moet niet worden verward met de klassieke positivistische criminologie. In 2016 wordt een themanummer van het *Tijdschrift*

¹¹ De term salutogenese is in de jaren zeventig door Antonovsky (1979, 1987) geïntroduceerd als onderzoek naar het ontstaan (genese) van gezondheid (salutos) (overgenomen uit Sools, 2010, p.48).

over cultuur en criminaliteit aandacht gewijd aan positieve veiligheid. Daar wordt de positieve criminologie als begrip voor het eerst in Nederland onder meer door Hoogenboom (2016) aangehaald om de onderbelichte aandacht op veiligheid – versus de rijkelijke aandacht voor onveiligheid – aan te kaarten. Eerder, in 2014, verscheen het boek *Positive criminology, reflections on care belonging and security* (Schuilenburg, Van Steden & Oude Breuil, 2014). Ook hierin stellen de auteurs dat de criminologie ‘has fallen under the spell of thinking negatively about safety and security’ (Schuilenburg et al., 2014, p.10). Zij leggen echter de nadruk op een positief veiligheidsbegrip (*security*) en niet zozeer de persoonlijke betekenis zoals in voorgaande paragraaf is besproken.

Ronel en Elisha (2011) doen dat wel. Zij introduceerden de positieve criminologie als een (brede) criminologische stroming die zich op salutogene, veerkrachtige, individuele, sociale en spirituele aspecten richt die het uitblijven van delictgedrag versterken (Ronel & Elisha, 2011, p. 307; Ronel & Segev, 2014, p. 1390). Zij verwijzen naar een aantal fundamentele gedachtenbeginselen die ten grondslag liggen aan de positieve criminologie: (1) ‘following a positive criminology approach can help reduce recidivism’, (2) ‘[positive criminology] has the capacity to look at the individual’s whole’, (3) ‘positive criminology attempts to provide individuals with ownership of the problem as well as the solution’, (4) ‘[positive experiences] are socially inclusive’, (5) ‘positive criminology offers a spiritual horizon that can increase offending individuals’ ability to step away from self-centeredness and inspire them to find a meaning greater than that of their everyday struggle in a materialistic world of criminality and social responses’ (6) ‘the application of positive criminology exemplifies its basic propositions, thereby providing a role model for possible transformation.’ (Ronel & Segev, 2014, p. 1390-1395). De positieve criminologie is hiermee een stroming die expliciet aandacht heeft voor een holistische kijk op zowel interrelationele aspecten (sociale steunbronnen in de omgeving) als intrarelacionele aspecten (intrinsieke motivatie, hoop en perspectief op de eigen identiteit en toekomst). Daarbij benadrukken Ronel, Frid & Timor (2013) vooral het stoppen met delictgedrag (*desistance*) vanuit een dadergerichte, veelal therapeutische gevangenissetting.

Het helemaal uitblijven van criminaliteit (*abstinence*) wordt echter niet als zodanig geëxpliciteerd. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat het daarbij in de eerste plaats niet om betekenisgeving of een holistisch perspectief draait, maar om het identificeren van krachtgerichte, beschermende factoren die met het uitblijven van delictgedrag samenhangen, zoals een goede binding met ouders en hoge mate van zelfcontrole. Zie bijvoorbeeld het werk van Moffitt (1993), Mercer, Keijsers, Crocetti, Branje & Meeuws (2015). Anders gezegd: *abstinence*-onderzoek kan in eerste instantie aanknopingspunten geven over *resistance to crime* over de aanwezigheid van beschermende factoren, maar mist veelal de interpretatie daarvan vanuit de eventuele criminogene sociale context en de (door Agnew benadrukte) persoonlijke betekenis.

Dit is daarentegen wel in *desistance*-onderzoek bestudeerd. Hierbij valt te denken aan de bestudering van levensverhalen van *desisters* (zie bijvoorbeeld het werk van Maruna, 1998, 2001). *Desistance* wordt – anders dan het dominante

perspectief bij abstinence – vooral bestudeerd als een dynamisch individueel ontwikkelingsproces in sociale context gedurende de levensloop in plaats van een statisch gegeven (Bushway, Thornberry & Krohn, 2003, p. 129). Desistance-onderzoek vertoont door het ontwikkelings- en contextgerichte perspectief raakvlakken met mijn onderzoek naar levensverhalen van resisters.

Gelet op voorgaande – en in lijn met de uitgangspunten van Ronel en Elisha (2011) – spits ik de positieve criminologie in dit onderzoek toe naar een persoonsgerichte, krachtgerichte benadering ten aanzien van individuele ontwikkeling in context en het stoppen en/of het uitblijven van delictgedrag.

Narratieve criminologie

De narratieve criminologie, waarbij verhalen centraal staan, biedt de mogelijkheid om het ontwikkelings- en contextgerichte perspectief in desistance-onderzoek vorm te geven. Een persoonlijke levensverhaal geeft daarbij inzicht in hoe een individu zich in zijn of haar gegeven sociale context ontwikkeld (heeft) gedurende de levensloop, door een retrospectieve constructie en herinterpretatie van gebeurtenissen in het leven (Maruna, 2001; McAdams, 2013).

Verhalen zijn niet weg te denken uit het dagelijks leven. Ze verschaffen een basis om menselijke, persoonlijke ervaring en betekenisgeving te bestuderen: ‘narrative is the primary form by which human experience is made meaningful’ (Polkinghorne, 1988, p. 1, geciteerd in Hollway & Jefferson, 2013, p. 29). Meer in het bijzonder zijn levensverhalen in dit kader op te vatten als een co-constructie van de achterliggende, huidige en toekomstige sociale werkelijkheid waarmee persoonlijke ervaring tot uitdrukking wordt gebracht in contextuele samenhang.

De narratieve criminologie is een relatief jonge onderzoeksrichting die via verhalen individuele ervaringen en identiteit bestudeert: ‘Narrative criminology explores the way people establish who they are – their identity work – by emplotting their experience into narratives’ (Presser, 2012, p. 6).

Mijn onderzoek naar resistance to crime past bij deze onderzoeksrichting, omdat het expliciet een (interpretatief) uitgangspunt benadrukt dat van belang is om betekenisgeving aan resistance to crime te bestuderen. Bovendien biedt de narratieve criminologie expliciet een basis om naast het stoppen en doorgaan met delictgedrag ook het uitblijven daarvan te bestuderen:

‘Narrative criminology paves an avenue for investigating the self-stories of those who have never seriously considered engaging in criminal activity personally’ (Joosse, Bucerius & Thompson, 2015, p. 2).

De grondgedachte in de narratieve criminologie is daarmee expliciet persoonsgericht en interpretatief. Sandberg en Presser benadrukken daarbij in hun boek *Narrative criminology* (Presser & Sandberg, 2015) dat verhalen tot het doorgaan, stoppen of uitblijven van crimineel gedrag kunnen motiveren en ze een basis kunnen vormen om individuele (identiteits)ontwikkeling in de gegeven sociaal-culturele context te bestuderen.

Deze gedachte is binnen het criminologisch onderzoeksdomein tot nu toe vooral tot uiting gebracht in desistance-onderzoek. Stoppen met criminaliteit wordt vooral als een identiteitstransformatie gezien die mede afhangt van (pro-sociale) relaties met anderen, de kansen die men krijgt en het eigen handelen oftewel actorschap (Bushway & Paternoster, 2013; Bachman, Kerrison, Paternoster, O'Connell & Smith, 2016, p. 166; Stone, 2016, p. 956). Persoonsgerichte perspectieven bij desistance zijn gebaseerd op de relatie tussen actorschap en de (sociaal-culturele) context. Het gaat dan om de wijze waarop sociale structuren en contexten de beschikbaarheid van bepaalde identiteiten, (on)gewenste rollen en bronnen bepalen (Stone, 2015, p. 956).

In een narratieve benadering wordt dit tot uitdrukking gebracht door specifiek acht te slaan op actorschap en op de constructie van identiteit in sociale context, die in het verhaal naar voren komen. Het gaat, kortgezegd, om hoe mensen in hun gegeven context handelen en om een beter begrip van de verhalende identiteit: wie mensen waren, of niet waren, wie ze zijn of zullen worden. De zogeheten narratieve identiteitstheorie bestudeert verklaringen ten aanzien van desistance vanuit identiteit als een continu 'levenswerk' gedurende de levensloop. Deze theorie

'states that individual identities are constituted by the integration of life experiences into a 'personal myth' or life story, which provides the individual with a sense of coherence and purpose' (Gergen & Gergen, 1988; McAdams, 1988; 1997; 2006; Polkinghorne, 1988; Bruner, 1990; 2002, geciteerd in Stone, 2016, p. 956).

Het vinden van *coherence* en *purpose* wijst op het belang van het vinden van samenhang en zingeving in en met het individuele verhaal. Zodoende kan het stoppen of uitblijven van delictgedrag gezien worden als een vorm van persoonlijke ontwikkeling door het persoonlijke levensverhaal heen.

Narratieve identiteit wordt niet in een vacuüm ontwikkeld, maar juist in de ervaren beperkingen van het eigen handelen én het tegelijkertijd durven innemen van individuele ruimte in relatie tot anderen. Vogelvang (2009) spreekt in dit kader ook van zogeheten *supportive settings* en *belief systems*: ondersteunende rollen die familie en vrienden bijvoorbeeld hebben voor desisters, zijn mede afhankelijk van de overtuigingen die die omgeving heeft over de ander als desister. Het uitblijven van delictgedrag is iets dat

'samenhangt met een overtuigde (verinnerlijkte) en actieve (gedragsmatige) investering van de desister in zijn sociale en materiële omgeving voor het bereiken van prosociale doelen, waarbij de omgeving zijn investering om met criminaliteit te stoppen daadwerkelijk en voortdurend bekrachtigt' (Vogelvang, 2009, p. 20).

Anders gezegd, voor de ontwikkeling van (een niet-criminele) identiteit is validering nodig van betekenisvolle anderen uit de sociale context.

Identiteit wordt daarmee relationeel opgevat. Verhalen kunnen op die manier gezien worden als een performance ten overstaan van anderen om identiteit te bewerkstelligen (Goffman, 1959; Bakhtin, 1981 in Gergen, 2011, p. 113). Ook in dit proefschrift hanteer ik dit contextuele, relationele uitgangspunt en vat ik een levensverhaal niet louter op als data die om feitelikheden draaien, maar als een betekenisgevend construct dat gedurende het leven tot stand komt. Hierbij gaat het in de context van mijn onderzoek om aandacht voor identiteit en actorschap in sociale context in relatie tot het doorgaan, stoppen en/of uitblijven van delictgedrag.

Figuur 1.1: Kaders van waaruit resistance to crime wordt bestudeerd.

1.4 ONDERZOEKSVRAAG EN ONDERZOEKSDOELEN

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van meer inzicht in resistance to crime. Het eerste uitgangspunt is daarbij dat resistance to crime een vorm is van positieve (niet-criminele) identiteitsontwikkeling in een specifieke context. Als tweede uitgangspunt plaatst dit onderzoek – in deze identiteitsontwikkeling – de persoonlijke betekenisgeving van resistance to crime centraal. Een derde uitgangspunt is dat deze ontwikkeling goed vanuit een narratief perspectief bestudeerd kan worden, omdat hierin persoonlijke betekenisgeving centraal staat. Hierbij pas ik bovendien een in de criminologie relatief nieuwe narratieve methode toe (hierover meer in hoofdstuk 4). Kortgezegd beoog ik met dit onderzoek op zowel criminologisch inhoudelijk als criminologisch

methodologisch vlak vernieuwende inzichten te verschaffen over de betekenis van resistance to crime.

De vraag die in dit onderzoek centraal staat, luidt als volgt:

Welke betekenis verlenen resisters aan het uitblijven van een criminele carrière in hun criminogene context?

Deze vraag kleur ik in aan de hand van deelvragen die gedurende de bestudering van het theoretisch kader en een exploratie van de empirie aan de hand van de verzamelde levensverhalen tot stand zijn gekomen. Hiermee zijn de deelvragen dus een uitkomst van een iteratief proces, ingebed in zowel de theoretische als empirische exploratie. De deelvragen, die samen een antwoord op bovenstaande vraag verschaffen, luiden als volgt:

- I. Zijn resisters bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend?
- II. Wat draagt bij aan het versterken en volhouden van resistance to crime (bronnen van veerkracht)?
- III. Welke uitdagingen tekenen de levensverhalen van de betrokken resisters (opgaven)?
- IV. Wat is het verhaal over resistance to crime?

Deze deelvragen hebben een opbouw die van buiten naar binnen toewerkt, van het algemene naar het persoonlijke verhaal. De eerste deelvraag is van algemene, oriënterende aard en richt zich niet op levensverhalen maar op twee competenties: de mate van veerkracht en zelfsturing. Veerkracht heb ik gemeten met de vragenlijst Resilience questionnaire (RS-NL) en zelfsturing met de Volatility Competences Questionnaire (VCQ). Deze vraag verkent of deze twee persoonlijke kenmerken mogelijk relateren aan de betrokken groep resisters. Met andere woorden: de eerste deelvraag fungeert als een oriënterende opmaat voor de mate van veerkracht en zelfsturing dat als 'talent' bijdraagt aan resistance to crime. De tweede, derde en vierde deelvragen bestuderen vervolgens de levensverhalen, maar doen dat telkens vanuit een ander perspectief. Deelvragen twee en drie focussen zich daarbij op een exploratie van betekenisvolle bronnen van veerkracht en de ervaren persoonlijke uitdagingen in de levensverhalen (horizontaal, door alle levensverhalen heen). Tot slot richt deelvraag vier zich verdiepend op het bestuderen van vier individuele levensverhalen (verticaal, in het individuele verhaal).

1.5 OPBOUW

Dit proefschrift bestaat uit grofweg vier delen: het theoretisch kader, de methodische verantwoording, de empirische bevindingen en de conclusie, reflectie en implicaties van dit onderzoek.

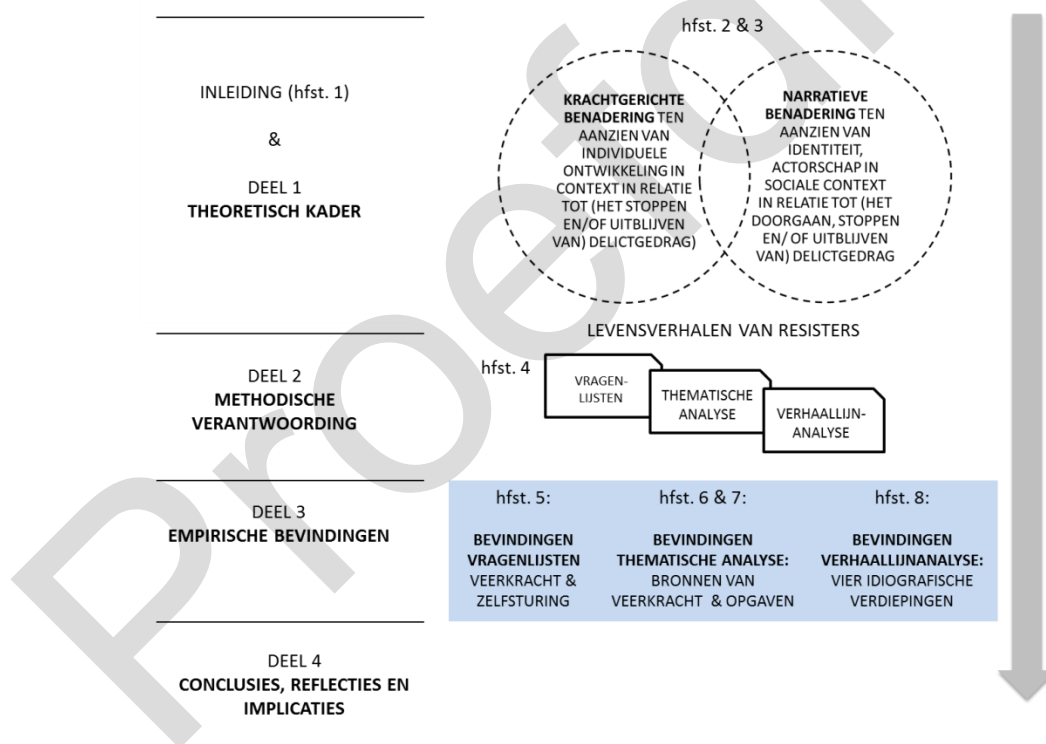
Het theoretisch kader, bestaat uit hoofdstuk 2 en 3. In zowel de narratieve als de positieve criminologie staat, zoals in paragraaf 1.3 besproken, de individuele ontwikkeling in context centraal. Resistance to crime ontwikkelt zich immers uitsluitend in een criminogene context. Daarom staan in **hoofdstuk 2** allereerst de ontwikkelingspsychologische theorieën centraal van Erikson en Bronfenbrenner. Deze passen bij mijn onderzoeksvraag omdat ze waarde hechten aan persoonlijke ervaring/betekenisgeving van respectievelijk (1) de individuele ontwikkelingsfasen en daarbij horende ontwikkelingsopgaven gedurende het leven (Erikson) en (2) verschillende contextlagen waarbinnen een individu opgroeit (Bronfenbrenner). Om deze algemene theorieën toe te spitsen op de ontwikkeling van resistance to crime, bespreek ik als sluitstuk van hoofdstuk 2 de ontwikkeling van veerkracht als specifieke competentie. Veerkracht is van belang omdat het een positieve, individuele ontwikkeling (en betekenisgeving) impliceert in een mogelijk of daadwerkelijk schadelijke context. In **hoofdstuk 3** staat de uiting van individuele betekenisgeving door het vertelde verhaal en (onder meer) de individuele positionering daarin centraal. Hiertoe bespreek ik de narratieve criminologie en schets ik de achtergrond en de onderscheidende aard van deze onderzoeksrichting. Ik zoom daarbij in op kenmerkende begrippen als narratieve identiteit en actorschap in sociale context. Ik schenk hierbij aandacht aan (positionerings)theoretische grondgedachten die een verhalende identiteit beïnvloeden. Dit is relevant voor de narratieve criminologie – en de hoofdvraag van mijn onderzoek – omdat het de bestudering centraal stelt van (on)gewenste rollen of posities in de gegeven criminogene context en het vinden van samenhang in het individuele levensverhaal.

De methodische verantwoording bestaat uit **hoofdstuk 4**. Dit hoofdstuk begint met de bespreking van de dataverzameling en data-analyse. Ik verantwoord waarom en hoe ik mijn onderzoeksinstrumenten (gesprekken en twee vragenlijsten) heb ingezet, hoe ik de betrokken levensverhalen heb verzameld, welke struikelblokken dat proces in de praktijk kende en hoe ik die heb opgelost. Vervolgens licht ik drie toegepaste manieren van data-analyse toe: (1) de vragenlijstresultaten; (2) de thematische analyse waarin op zoek is gegaan naar overeenkomsten door de diverse levensverhalen heen; en (3) de verhaallijnanalyse waarin het verhaal over resistance to crime op meerdere niveaus is bestudeerd.

In **de empirische bevindingen**, bespreek ik vervolgens de resultaten met de eerder genoemde deelvragen (paragraaf 1.4). In **hoofdstuk 5** presenteer ik de resultaten van twee afgenomen vragenlijsten: de RS-NL (mentale veerkracht) en de VCQ (zelfsturing) en beantwoord ik de vraag: zijn resisters bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend? In hoofdstuk 6 en 7 ligt het zwaartepunt op de bevindingen van de thematische analyse. In **hoofdstuk 6** belicht ik allereerst vanuit Bronfenbrenners contextuele bril wat bijdraagt aan het versterken en volhouden van resistance to crime. Ik bespreek hier zes zogeheten bronnen van veerkracht die op verschillende contextlagen in de bestudeerde levensverhalen naar voren komen. In **hoofdstuk 7** ligt het zwaartepunt ook op de thematische analyse, maar dan meer gerelateerd aan de ontwikkelingsgedachten van Erikson.

In dit licht bespreek ik vier uitdagingen (opgaven) die uit de bestudeerde levensverhalen naar voren komen. Tot slot bespreek ik in **hoofdstuk 8** de resultaten van de verhaallijnanalyse. Ik presenteer hier een viertal idiografische verdiepingen van levensverhalen die onder meer de thematiek uit voorgaande hoofdstukken nader kleuren. Dat doe ik aan de hand van twee levensverhalen van resisters die zijn opgegroeid in een relatief hoog criminele buurt en twee levensverhalen van resisters die met minimaal één crimineel actief gezinslid zijn opgegroeid.

De conclusies, reflecties en implicaties, bespreek ik in **hoofdstuk 9**. Hierin beantwoord ik de centrale vraag van dit proefschrift, reflecteer ik op de bevindingen, bespreek ik wat deze bevindingen betekenen voor een positief-narratief criminologische benadering. Ook belicht ik de beperkingen van dit onderzoek en de mogelijkheden tot vervolgonderzoek. Ik sluit af met implicaties van dit proefschrift voor beleid en de praktijk.

Figuur 1.2: Visualisatie opbouw proefschrift.

2 INDIVIDUELE ONTWIKKELING, CONTEXT & VEERKRACHT

INLEIDING

In dit hoofdstuk ligt de nadruk op een inhoudelijke, theoretische exploratie vanuit een positief criminologisch context- en ontwikkelingsgericht perspectief. Hiertoe bespreek ik twee modellen van individuele ontwikkeling en spits ik toe naar het positieve domein van resilience (oftewel) mentale veerkracht. Hoe verloopt individuele ontwikkeling eigenlijk? Welke verschillende contextlagen kunnen we daarbij onderscheiden? En welke aanknopings- of aandachtspunten zijn er ten aanzien van resistance to crime als het om individuele ontwikkeling in juist een criminogene context gaat?

Zowel psycholoog Erik Erikson (1950) als ontwikkelingspsycholoog Uri Bronfenbrenner (1974, 2005) zijn grondleggers van inzichten in relatie tot individuele ontwikkeling. Erikson legt daarbij de nadruk vooral op het ontwikkelingsproces gedurende de levensloop (paragraaf 2.1). Dit past bij resistance to crime als proces in plaats van status quo. Bronfenbrenner benadrukt vooral de invloed van verschillende contextlagen ten aanzien van individuele ontwikkeling (paragraaf 2.2). Iets wat ook ten aanzien van resistance to crime van belang is, omdat het immers draait om personen die op zijn gegroeid in een criminogene context. Hiermee bespreek ik het theoretisch kader zowel vanuit individuele ontwikkeling in *context* alsmede vanuit individuele ontwikkeling *gedurende de levensloop*. Tot slot bespreek ik in het kader van de positieve criminologie ook het onderzoeksdomein van veerkracht (paragraaf 2.3) dat zich meer specifiek richt op een ‘gezonde’ individuele ontwikkeling in een relatief risicovolle sociale context. Ik kleur daarmee de kennis inzake de twee ontwikkelingsmodellen verder in aan de hand van veerkracht en spits gaandeweg steeds verder toe naar de criminologische context van dit onderzoek. Ik rond dit hoofdstuk tot slot af met een samenvatting van hetgeen ik besproken heb (paragraaf 2.4).

2.1 LEVENSFASEN & INDIVIDUELE ONTWIKKELING

Erik Erikson migreerde als joodse psycholoog vanuit Duitsland naar Amerika waar hij uiteindelijk doorbrak met zijn theoretische gedachtegoed omtrent individuele ontwikkeling (Wallerstein, 2014). Zijn invloed reikt uiteindelijk zover dat er zelfs wordt gesproken van zogeheten *Eriksonian* en *neo-Eriksonian* perspectieven (Luyckx, Schwartz, Goossens, Beyers & Missotten, 2011, p. 79). Deze terminologie duidt de impact van Eriksons werk in de wetenschap. Hij was met zijn systemisch denken baanbrekend: hij introduceerde de gedachte dat de mens niet alleen in de jonge volwassenheid bezig is met zijn (identiteits-)

ontwikkeling, maar continu en dus *gedurende de hele levensloop* (Erikson, 1950; Brown & Lowis, 2003, p. 416; Kivnick & Wells, 2013, p. 40).

Volgens Erikson is identiteitsontwikkeling een multidimensionaal construct dat voortkomt uit sociale, culturele, cognitieve en morele dimensies en nooit 'af' is, omdat het onderhevig is aan constante veranderingen in het sociale milieu (Luyckx et al., 2011, p. 78). Het proces van identiteitsvorming kan in de visie van Erikson schuiven tussen *identity synthesis* (dat waar men naar toe werkt, duidelijk voor ogen hebbende persoonlijk georiënteerde doelen, waarden en idealen) en *identity confusion* (dat simpelweg het onvermogen tot identity synthesis inhoudt). Eriksons procesgeoriënteerde gedachtegoed is verankerd in zijn zogeheten *achtfasenmodel*.

2.1.1 Het achtfasenmodel

In zijn baanbrekende boek *Childhood & Society* (1950) introduceerde Erikson verschillende stadia van identiteitsontwikkeling die variëren van geboorte tot aan een jaar of 65. Erikson verdeelt identiteitsontwikkeling in acht fasen¹² en ziet het doorstaan van deze fasen als een belangrijke taak in het volwassen/ouder worden. Elke levensfase kent daarbij een centrale waarde. Deze centrale waarden per levensfase worden eigen gemaakt door een balans te vinden tussen een positieve en een negatieve kant daarvan (Graves & Larkin, 2006, p. 63). De acht stadia zijn grofweg als volgt in te delen:

1. **Vertrouwen** staat centraal vanaf de geboorte tot aan een jaar of anderhalf (infancy). Het gaat in deze fase om geven en (terug) krijgen van liefde en vertrouwen van ouders, met name de moeder.
2. **Autonomie/de eigen wil** staat centraal van een jaar of anderhalf tot driejarige leeftijd waarbij ouders een centrale plaats innemen.
3. **Initiatief nemen/doelbewust handelen** staat centraal tussen de drie- en zesjarige leeftijd waarbij het gezin als geheel een belangrijke rol speelt.
4. **Competentie** staat centraal van de zesjarige leeftijd tot de pubertijd. Het gaat hier om het daadwerkelijk (samen) iets afmaken en het gevoel hebben competent te zijn in handelen.
5. **Identiteit** staat centraal in de tienerjaren (12 – 19 jaar). Het gaat om identiteit, welke rol heb ik in het leven? Het draait om de nadruk op een interactief perspectief waarin peers, rolmodellen en jezelf (kunnen) zijn centraal staan.
6. **Liefde/intimiteit** staat centraal in de jongvolwassenheid (20 tot midden 30). Het draait in deze fase om verliezen en jezelf in een ander kunnen vinden.
7. **Productiviteit** staat centraal tijdens de middelbare leeftijdsjaren (midden 30 tot midden 50). Het gaat hier om kinderen, werk, carrière en het daadwerkelijk willen bijdragen aan toekomstige generaties. In deze fase

¹² In de jaren tachtig zijn deze stadia (of levensfasen) door Erikson nader geconcretiseerd op basis van interviews met 29 ouderen die vertellen over het proces van ouder worden (Kivnick & Wells, 2013, p.43).

draait het om het waarmaken van levensdoelen en aandacht voor universele waarden.

8. **Tevredenheid/wijsheid** staat centraal vanaf midden 50 tot aan de dood. Het gaat in deze fase om het terugblikken op het leven met tevredenheid of juist niet (wanhoop). Acceptatie van het leven en confrontatie met de dood staan hier centraal.

Het doorleven van het conflict tussen de positieve en negatieve waarde is een leerproces dat leidt tot een nieuw evenwicht, het zogeheten *equilibrium*. Het individu staat dan op een hoger plan dan daarvoor. Erikson noemt dit het groeien van de zogeheten ego-kracht. Iedere fase leidt tot de ontwikkeling van een specifieke ego-kracht en is in dat opzicht een uitdaging of (ontwikkel)opgave. Zo speelt in de baby- en peuterfase: '(...) a sense of trust and a sense of mistrust: their balance, we claim, helps create the basis for the most essential overall outlook on life, namely, hope.' (Erikson, Erikson & Kivnick, 1986, p. 33). Evenzo domineert in de adolescentie en vroege volwassenheid de uitdaging in het vinden van identiteit (identity & identity confusion) en het hebben van intieme relaties (intimacy & isolation).

Identiteitsontwikkeling is volgens Eriksons model het resultaat van een samenspel van telkens twee conflicterende waarden die per levensfase een rol spelen en die een individu succesvol moet doorstaan. Zodoende zal bijvoorbeeld ego-integriteit als laatste fase voornamelijk het resultaat zijn van het vinden van succesvolle balans(en) in de voorgaande levensfasen waardoor (positieve en negatieve) gebeurtenissen in het leven als onvermijdelijk en (uiteindelijk) waardevol worden gezien.

In de eerste publicatie van Eriksons werk in relatie tot de acht stadia stond het woordje 'versus' genoteerd tussen de tegengestelde waarden in zijn 64 vakken tellende model (zie figuur 2.2). Kivnick en Wells (2013) hebben dit vervangen voor het woord 'en' omdat het niet zozeer draait om een keuze *tussen*, maar eerder het vinden van een balans *in* (Kivnick & Wells, 2013, p. 43). Het vinden van balans werkt cumulatief in opeenvolgende ontwikkelfasen en kan individueel veerkrachtig vermogen beïnvloeden. Uiteindelijk doelt de achtste fase op het vinden van wijsheid en daarmee 'the acceptance of one's one and only life cycle as something that had to be' (Erikson, 1950, p. 268), iets wat hij later duidde als 'a sense of coherence and wholeness' (Erikson, 1982, p. 65). Als het gevoel van mislukking domineert en men niet meer in staat is een andere koers in het leven te nemen, zal echter wanhoop (despair) in de laatste fase overheersen (Brown & Lewis, 2003, p. 416).¹³

¹³ Er wordt door de vrouw van Erikson later nog een negende fase benoemd welke zij baseert op notities van haar overleden echtgenoot Erik Erikson. In deze negende fase staat confrontatie met de tegengestelde waarden uit de voorgaande acht fases centraal. Deze negende fase zou van toepassing zijn op de *very elderly* die nog leven (Brown & Lewis, 2003, p.423).

PSYCHOSOCIAL STAGES OF LIFE

Old Age VIII MATURITY							Ego Integrity vs. Despair. WISDOM
Adulthood VII							Generativity vs. Stagnation Self-Absorption. CARE
Young Adulthood VI						Intimacy vs. Isolation. LOVE	
Adolescence V PUBERTY AND ADOLESCENCE					Identity vs. Confusion. FIDELITY		
School Age IV LATENCY				Industry vs. Inferiority. COMPETENCE			
Play Age III LOCOMOTOR- GENITAL			Initiative vs. Guilt. PURPOSE				
Early Childhood II MUSCULAR- ANAL		Autonomy vs. Shame, Doubt. WILL					
Infancy I ORAL- SENSORY	Basic Trust vs. Basic Mistrust. HOPE						

Figuur 2.1: De acht ontwikkelingsfasen van Erikson gevisualiseerd
(Bron: Kivnick & Wells, 2013, p. 42).

2.1.2 Kritiek op Eriksons achtfasenmodel

Alhoewel Erikson een grondlegger is geweest ten aanzien van individuele identiteitsontwikkeling, is zijn werk ook aan kritiek onderhevig.

Zo is het allereerst de vraag in hoeverre Eriksons model houdbaar is in deze huidige tijd. Acterschap (agency) en persoonlijke ontwikkeling zijn immers meer dan voorheen onderhevig aan invloeden van buitenaf dat gepaard gaat met toenemende (toegang tot) individuele kennis, kunde en vaardigheden. De nadruk ligt in dit kader op het móeten vormgeven van je eigen levensverhaal, waarmee vervolgens ook valt te betwijfelen of de acht stadia nog wel passend zijn bij de gegeven leeftijdsfasen. Zijn we bijvoorbeeld tegenwoordig niet al veel eerder en/of veel langer bezig met opgaven als ‘identity synthesis’? Evenzo ten aanzien van bijvoorbeeld de genoemde ego integriteit, horende bij de achtste en laatste fase. Anders gezegd: is Eriksons theorie niet té netjes, lineair chronologisch geordend in relatie tot het alledaagse sociale leven dat in werkelijkheid veel complexer, dynamischer en chaotischer is?

Ten tweede is het de vraag in hoeverre de waarden uit het achtfasenmodel beïnvloed worden door bijvoorbeeld persoonlijkheidskarakteristieken. Uit de studie van Westerhof, Bohlmeier en McAdams (2015) blijkt bijvoorbeeld dat er sterke aanwijzingen zijn voor het gegeven dat tevredenheid of ego-integriteit (fase 8) eerder verband houdt met de mate van psychische gezondheid en persoonlijkheidskarakteristieken (zoals extraversie, neuroticisme) dan met de

chronologische opbouw van de leeftijdsfasen (Westerhof, Bohlmeijer & McAdams, 2015, p. 6).

2.1.3 *Waarom Eriksons model als uitgangspunt?*

De procesgeoriënteerde gedachte van Erikson in relatie tot individuele ontwikkeling gebruik ik – ondanks het bestaan van bovengenoemde kritiekpunten – om meerdere redenen.

Allereerst heeft het werk van Erikson veel ontwikkelingsgerelateerd onderzoek geïnspireerd. Tegelijkertijd hebben zijn grondgedachten – zover mij bekend – nog niet eerder als theoretisch raamwerk in de criminologische wetenschap gediend. Het is vanuit die leemte bijvoorbeeld de vraag in hoeverre de genoemde acht levensfasen en bijhorende thematiek ook in levensverhalen van bijvoorbeeld persister, desisters en – toegespitst op mijn onderzoek – resisters naar voren komen. In hoeverre zijn er bijvoorbeeld parallellen tussen de acht levensfasen en de fasen zoals geduid in de levensverhalen door resisters? En wat betekent vervolgens een mogelijke parallel met de bijhorende ego-krachten zoals identiteit, productiviteit, intimiteit en tevredenheid in relatie tot resistance to crime?

Ten tweede bespreek ik Eriksons gedachtengoed ook omdat hij gewoonweg een vooraanstaande, betekenisgevende grondlegger is als het om individuele (identiteits)ontwikkeling gaat. Zijn procesgerichte aandacht voor ontwikkeling vormt een parallel uitgangspunt ten aanzien van de bestudering van resistance to crime. Iets dat ik immers eveneens als ontwikkelingsproces bestudeer.

Tot slot zijn Eriksons procesgerichte inzichten relevant in mijn onderzoek daar deze tevens zijn verweven in het (narratieve) werk van McAdams (2006) (zie ook McAdams & McLean, 2013). Aan deze narratieve, psychologische grondlegger ontleen ik (deels) mijn dataverzamelmethode (hierover meer in hoofdstuk 4). Een narratieve benadering vergt ook aandacht voor sociale context en Erikson hechte – alhoewel minder nadrukkelijk dan aan de acht fasen – ook waarde aan de (sociale) context van individuele ontwikkeling. Zo heet zijn boek niet voor niets *Childhood and Society* (1950) waarmee op de ontwikkelingsfasen van een kind in diens sociale inbedding of context wordt gedoeld. Ik werk dit punt verder uit in de volgende paragraaf waar ik mij richt op het gedachtengoed van Bronfenbrenner die juist de rol van context expliciteert.

2.2 **CONTEXT & INDIVIDUELE ONTWIKKELING**

Urie Bronfenbrenner, een Russische kinderpsycholoog, stelde reeds in de jaren zeventig dat individuele ontwikkeling ingebed is in verschillende, opeenvolgende contexten (Bronfenbrenner, 1974, p. 5; Bronfenbrenner, 1977, p. 513). Deze grondgedachte bracht hij in zijn boek *Ecology of human development* (1979) tot uiting in zijn (bio)ecologisch ontwikkelingsmodel. Bronfenbrenner stelde dat zijn werk behoorde tot de ‘evolving theoretical system of human development over time’ (Bronfenbrenner, 2001, p. 6963) ofwel: de ontwikkelingswetenschappen.

Het gebruik van het begrip ‘evolving’ duidt op een tweeledig ontwikkelingsperspectief: het (bio)ecologisch model betreft een perspectief op individuele ontwikkeling, maar het benadrukt tevens ruimte voor (door)ontwikkeling van de ontwikkelingstheoretische inzichten. Dit wordt door Bronfenbrenner ook wel ‘a developmental science in the discovery mode’ genoemd (Bronfenbrenner, 2005, p. 4; Bronfenbrenner & Evans, 2000, p. 999). Iets wat bovendien passend is bij het exploratieve karakter van mijn onderzoek (zoals besproken in hoofdstuk 1).

Bronfenbrenner definieerde individuele ontwikkeling als ‘the phenomenon of continuity and change in the biopsychological characteristics of human beings both as individuals and as groups. The phenomenon extends over the life course across successive generations and through historical time, both past and present.’ (Bronfenbrenner, 2005, p. 3). In dit citaat is meteen de parallel met een narratieve benadering zichtbaar: ook narratief onderzoek vestigt immers de aandacht op de individuele interpretatie van gebeurtenissen en de persoonlijke ontwikkeling (verleden, heden en toekomst) door het levensverhaal heen.

Afbeelding 2.2: ‘For Bronfenbrenner (1979) the environment (e.g. home, work, community, state, nation) where an individual is located is conceived of as “a set of nested structures, each inside the next, like a set of Russian dolls” (Bronfenbrenner, 1979, p. 3).¹⁴

Als Russische migrant in Amerika illustreerde Bronfenbrenner de verhouding tussen de verschillende lagen van invloeden ook wel aan de hand van een Russisch baboesjkjapoppetje. Hij vraagt in de jaren zeventig meer wetenschappelijke aandacht voor de zogeheten ecologische transitie gedurende het leven in ecologische context:

¹⁴ Bron afbeelding: <https://pixabay.com/nl/poppetjes-baboesjka-handgemaakt-1099228/>

‘A fruitful context for developmental research is provided by the ecological transitions that periodically occurs in a person’s life. These transitions include changes in the role and setting as a function of the person’s maturation or of events in the life-cycle of others responsible for his or her care and development. Such shifts are to be conceived and analyzed as changes in ecological systems rather than solely within individuals. These transitions are not limited to the early years but recur, in various forms, throughout the life-cycle of the person. Hence, the ecology of human development must incorporate a life-span perspective if it is to do justice to the phenomena within its purview. (Bronfenbrenner, 1977, p. 526).’¹⁵

Dit citaat duidt het belang van de sociale context en een levensloopgericht perspectief op individuele ontwikkeling. In latere werken introduceert Bronfenbrenner een aantal stellingen die zijn model ondersteunen.

Zo wijst hij er in de eerste plaats nadrukkelijk op dat niet de gebeurtenissen zelf, maar de subjectieve ervaring van gebeurtenissen in de context relevant is. Zo zijn ervaringen ‘emotionally and motivationally loaded’ gevuld met veelal dichotome waarden (zoals blijdschap-verdriet, liefde-haat en verveling-nieuwsgierigheid) die tegelijkertijd fluctueren in invloed gedurende de levensloop. Hierin is duidelijk een parallel zichtbaar met het werk van Erikson omdat ook in zijn gedachtengoed dichotome waarden per levensfase centraal staan (zie paragraaf 2.1). Bronfenbrenner benadrukt in de eerste stelling nadrukkelijk het belang van de persoonlijke ervaring van een individu in zijn of haar ecological systems (hier verder ook wel contextsystemen genoemd): ‘(...) any environment for human development include not only objective properties but also the what in which these properties are subjectively experienced by the persons living in that environment.’ (Bronfenbrenner, 2005, p. 5).¹⁶ Ten tweede stelt Bronfenbrenner dat zogeheten *proximal processes* (wederkerige dagelijkse relaties tussen individu en omgeving) de primaire katalysator is voor ontwikkeling. Dit geldt overigens ook andersom: een persoon is het ‘product’ alsmede de ‘producent’ van individuele ontwikkeling. De aard, vorm en stabiliteit van wederkerige relaties zijn daarbij, ten derde, afhankelijk van individuele karakteristieken en de ontwikkeling die een individu gedurende de tijd doormaakt. Ten vierde stelt Bronfenbrenner dat individuele ontwikkeling steeds complexere activiteiten gedurende de levensloop behelst, met een of meer personen met wie een sterke wederzijdse verbinding wordt aangegaan (voor het leven). Het aangaan van sterke wederzijdse verbinding leidt volgens Bronfenbrenner (ten vijfde) bovendien tot

¹⁵ Bronfenbrenner wijst in dit geheel bovendien zeer expliciet op de wederzijdse interactie tussen wetenschap en beleid: beleidsmakers hebben wetenschappelijke kennis (onderzoekers) nodig ten aanzien van de impact van hun beleid op verschillende contextlagen. Onderzoekers hebben beleidsmakers op hun beurt nodig teneinde in onderzoek verantwoord aandacht te richten op (in)directe (potentiele) invloeden van beleid (Bronfenbrenner, 2005, p.28).

¹⁶ Het valt op dat deze eerste stelling van Bronfenbrenner bovendien terug te vinden is in Agnews TCRS (2016) die eveneens de nadruk legt op de persoonlijke ervaring, maar dan meer specifiek in relatie tot de variatie aan delictgedrag (paragraaf 1.2).

internalisering van ouderlijke activiteiten en gevoelens van liefde. Tot slot stelt Bronfenbrenner dat buiten het gezin als context een derde partij nodig is die ondersteunt en aanmoedigt (Bronfenbrenner, 2005, p. 9).¹⁷

2.2.1 Het PPCT-model

Het resultaat van Bronfenbrenners decennia lange werk komt samen in zijn laatste boekpublicatie *Making Human beings Human* (2005). In dit boek wordt het PPCT-model geïntroduceerd aan de hand van de vier benoemde elementen: 'Proces', 'Persoon', 'Context' en 'Time' (Bronfenbrenner & Morris, 1998; Bronfenbrenner, 2005, p. 15). Ik bespreek deze elementen achtereenvolgens.

Proces

Het begrip proces relateert aan wederkerige, langdurige interacties met de directe omgeving, de zogeheten *proximal processes*. Deze worden als een katalysator van ontwikkeling voorgesteld en kunnen uiteindelijk resulteren in enerzijds moeite hebben met het beheersen en integreren van gedrag in verschillende situaties over verschillende ontwikkelingsdomeinen heen (*dysfunction*) en anderzijds in het opdoen van vaardigheden, kennis, kunde en het vermogen eigen handelingen te beheersen en te integreren in verschillende situaties (*competence*) (Bronfenbrenner, 2000, p. 118; Bronfenbrenner & Morris, 1998, p. 1002).

Persoon

Het begrip persoon (person) wijst op individuele, biologische, cognitieve, emotionele en gedragsmatige repertoires en kenmerken. Zo hebben karaktereigenschappen, vaardigheden, kennis en kunde invloed op individuele ontwikkeling (Bronfenbrenner, 2005, p. 16). Zowel het proces als de persoon zijn aldus relationeel verbonden en bovendien ingebed in verschillende contextlagen.

Context

Persoonlijke ontwikkeling is volgens Bronfenbrenner niet enkel onderhevig aan biologische predisposities en een psychologisch proces, maar is ingebed in een sociale, economische, politieke en sociaal-culturele context. Bronfenbrenner gaat in zijn ontwikkelingsmodel uit van systemen die elkaar wederzijds beïnvloeden en ingebed zijn in opvolgende systemen of contextlagen (Bronfenbrenner, 1977, p. 513; Bronfenbrenner, 2005, p. 15).¹⁸ De eerste laag, het *microsysteem*, omvat

¹⁷ In zijn laatste boek (2005) noemt Bronfenbrenner in aanvulling op bovenstaande bovendien nog een drietal suggesties waarvoor hij weinig empirische data heeft en die hij meer toekomstgericht opschrijft. Het betreft de vragen hoe de ontwikkeling van ouders (in plaats van kinderen) beïnvloed wordt door het opvoeden van hun kinderen, of (nog) sprake kan zijn van hechting naar ouders toe op latere leeftijd als hechting met ouders op jonge leeftijd al gebrekkig was en het belang van longitudinaal onderzoek ten behoeve van validiteit van ontdekte ontwikkelingsprocessen (Bronfenbrenner, 2005, pp.11-13).

¹⁸ Op internet zijn tal van videofragmenten te raadplegen die de contextlagen op ludieke wijze illustreren. Enkele voorbeelden van deze fragmenten zijn te vinden via:

de mensen en instituties met wie een individu dagelijks in (bi)directioneel contact staat zoals het gezin, de school en de buurt. Het *mesosysteem* is het tweede systeem dat de invloed en aan- of afwezigheid van interacties tussen de instituties uit het microsysteem duidt. Denk hierbij aan een ouder die in contact staat met de school van een kind. Het *exosysteem* is de derde laag die onderscheiden wordt. Hiermee doelt Bronfenbrenner op relaties tussen instituties waarmee een individu niet in *direct* contact staat. Denk bijvoorbeeld aan beleidsregels of bezuinigingen op school die invloed hebben op de studiemogelijkheden of een vader die voor zijn werk veel moet verhuizen en je als onderdeel van dat gezin telkens in een nieuwe buurt en een andere school terecht komt. De vierde laag, het *macrosysteem*, wordt opgevat als als een *cultural blueprint* (Bronfenbrenner, 1994). Dit doelt op gebeurtenissen die direct dan wel indirect invloed hebben op individuele ontwikkeling zoals culturele waarden en normen, oorlog en economische crisis. Zo staat een kind dat opgroeit in een welvarend land bloot aan andere macrocontextuele invloeden dan een kind dat opgroeit in een derdewereld-/ontwikkelingsland.¹⁹

Tijd

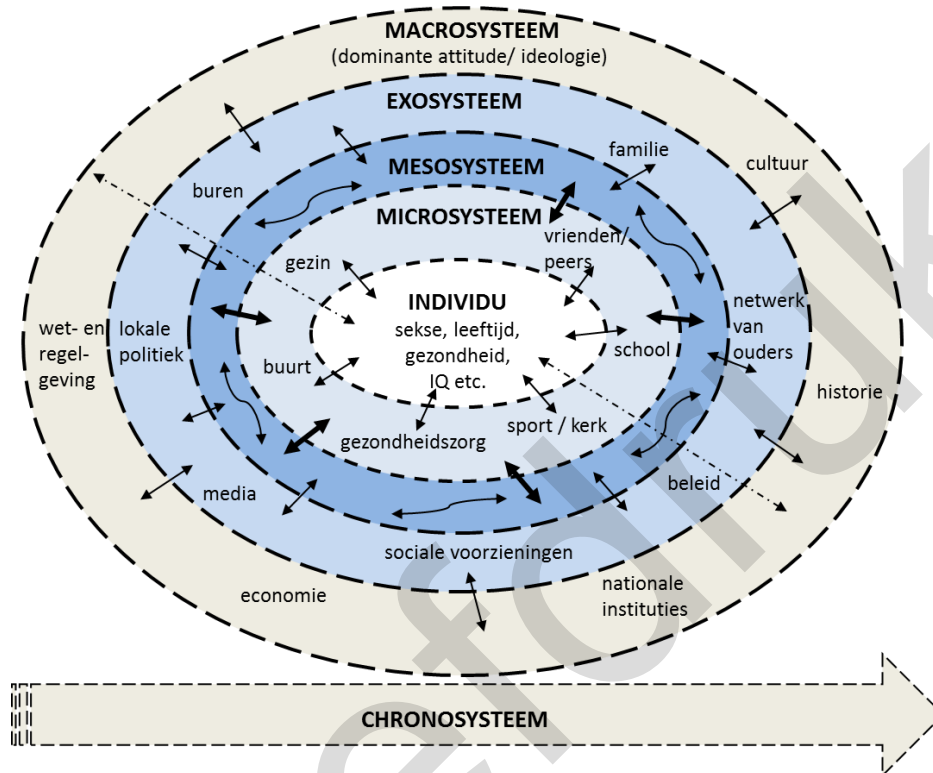
De invloed van tijd duidt op het belang van het zogeheten chronosysteem. Dit is het vierde en laatste element uit het PPCT-model. Elk contextsysteem is volgens Bronfenbrenner tijdgebonden, in die zin dat de mate van invloed gedurende het leven varieert.²⁰ Zo zal een baby, in tegenstelling tot een student, nauwelijks wat merken van drastische bezuinigingsmaatregelen in het hoger onderwijs (exosysteem) en zullen leeftijdsgenoten (peers) of vrienden in de pubertijd aan invloed winnen tegenover de invloed van ouders in de peuter- en/of kindertijd (microsysteem).

<https://www.youtube.com/watch?v=5htRhvm4iyI> en

<https://www.youtube.com/watch?v=moa-MY9EpZY>.

¹⁹ Het onderscheid tussen de vier genoemde contextlagen of systemen is niet zonder meer absoluut. School kan voor een kind onder het microsysteem vallen, maar het schoolbestuur van een school kan evengoed onder het exosysteem vallen, terwijl de waarden en normen die een school wil meegeven aan kinderen weer veelal gebaseerd zijn op het macrosysteem. Zie ook het fragment via <https://www.youtube.com/watch?v=1LBk7OkhNDk> college van Tannenbaum, 5 januari 2015.

²⁰ Bronfenbrenner noemt in zijn werk de klassieke studie van Elder (1974) *Children of the Great depression*. Hij haalt deze illustratief aan om aan te tonen dat (de relatie tussen) instituties als familie en de buurt onder de grote economische depressie te lijden hadden (Bronfenbrenner, 1977, p.526).

Figuur 2.2: Visualisatie van Bronfenbrenners PPCT-model.

Het (bio)ecologisch model van Bronfenbrenner omvat in essentie twee basisgedachten: (1) individuele ontwikkeling is een proces (P) dat vanuit een dynamisch, persoon-context (PC), wederzijdse, relationele ‘bril’ gedurende de tijd/levensloop (T) moet worden bestudeerd. Ten tweede (2) moet een persoon tweeledig worden opgevat: hij of zij is van invloed op interacties met en tussen de verschillende contextlagen (de zogeheten ‘proximal processes’), maar hij of zij is eveneens een uitkomst ervan (Bronfenbrenner, 2005).²¹ Het draait daarmee in het PPCT-model om integratie van een persoon als een actieve agent die handelt, denkt en zich ontwikkelt op basis van invloeden vanuit verschillende contextlagen én deze lagen ook zelf beïnvloedt (Bronfenbrenner & Ceci, 1994; Ceci, 2006, p. 173). Dit is bovendien passend bij het interpretatieve, relationele perspectief dat ik in dit onderzoek centraal heb gesteld (paragraaf 1.3).

²¹ Hiermee staat niet dualisme (dichotomie die min of meer los van elkaar bestaat) maar *dualiteit* (dichotomie die wederzijds beïnvloedt) centraal in het PPCT-model.

2.2.2 *Kritiek op Bronfenbrenners PPCT-model*

Evenals het besproken achtfasenmodel van Erikson (paragraaf 2.1) is ook het PPCT-model van Bronfenbrenner aan kritiek onderhevig. Dit, vanwege Bronfenbrenners (destijds) radicale manier van denken over de ecologische, contextuele invloeden op individuele ontwikkeling.

Het oorspronkelijke ecologisch model zou bijvoorbeeld te weinig rekening houden met biologische factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de mens. In latere studies heeft Bronfenbrenner dan ook de toevoeging 'bio' voor het begrip 'ecologisch' geplaatst. Hiermee erkende hij dat ook biologische factoren en karakteristieke invloed hebben op de ontwikkeling van een individu, maar dit individu tegelijkertijd zelf ook – zoals eerder besproken – die contextlagen beïnvloedt (Bronfenbrenner & Ceci, 1994; Ceci, 2006, p. 173).²² De aanpassing van Bronfenbrenners oorspronkelijk benaming van een ecologisch model naar een (bio)ecologisch model heft het initiële kritiekpunt op door het element 'persoon' uit het PPCT-model als dynamisch (en niet statisch) op te vatten. Ten tweede: in hoeverre zijn de verschillende contextlagen vandaag de dag nog in de oorspronkelijke betekenis van Bronfenbrenner toepasselijk? In hoeverre draagt bijvoorbeeld de kerk (benoemd als voorbeeld van invloed vanuit het microsysteem) de betekenis van destijds (de jaren zeventig)? Religieuze binding is voor veel mensen ten tijden van dit schrijven immers steeds minder prominent gebonden aan een kerkelijke instelling en draagt bovendien voor sommigen een heel andere betekenis dan voorheen in het dagelijks leven. Hiernaast is het, ten derde, de vraag of het oorspronkelijk geduide exo- en macrosysteem niet steeds dichterbij ons als individu is komen te staan met de komst van (steeds sneller veranderende) technologische ontwikkelingen. Ik denk bijvoorbeeld aan de media (als een in het model geduide invloed vanuit het exosysteem) en de invloed die een individu tegenwoordig steeds meer en meer rechtstreeks heeft door gebruik te maken van bijvoorbeeld het internet en sociale media, technologische ontwikkelingen die in de tijd van het ontstaan van het PPCT-model überhaupt niet bestonden. Sociale media vergroten tegen deze achtergrond het bereik ten aanzien van het uiten van bepaalde normen en waarden op breder, sociaal-cultureel en politiek (inter)nationaal niveau (macrosysteem).²³ Met andere woorden: verschuift in de huidige tijd de indirecte wederkerige relatie die in het PPCT-

²² Het betreft de zogeheten *requirement of reciprocity* (Bronfenbrenner, 1977, p.519), wat vooral ten aanzien van het microsysteem wordt geduid. Zo noemt hij in een artikel uit 1994 een aantal voorbeelden om onder meer de wederzijdse interactie tussen genetische aanleg en omgeving te duiden. Ook noemt hij bijvoorbeeld Greulichs (1957) onderzoek aangaande Japanners die in de VS opgroeien. Zij waren gemiddeld langer dan hun voorvaders en landgenoten die in Japan opgroeien als gevolg van ander voedsel. Hun aanpassing in lengte is het resultaat van de omgeving (het voedselklimaat in de VS) maar beïnvloedt in genetische zin ook de lengte van hun eigen kinderen (Bronfenbrenner, Stephen & Ceci, 1994, p.570).

²³ Denk bijvoorbeeld aan de vele nieuwsberichten die, ten tijde van dit schrijven, onder meer het verspreiden van IS-gedachtengoed via Facebook duiden. Zie het nieuwsbericht van <http://www.carelbrendel.nl/2015/12/12/nederlandse-isis-propaganda-gaat-door-in-geheim-facebook-groep/> waarin IS-strijders via sociale media worden verleid tot het internaliseren van afwijkende (IS) normen en waarden.

model centraal staat niet meer en meer naar een directe wederkerige en steeds complexere relatie tussen het individu en de bredere contextlagen?

2.2.3 *Waarom Bronfenbrenners model als uitgangspunt?*

Ondanks het bestaan van bovengenoemde kritiekpunten acht ik Bronfenbrenners model om meerdere redenen relevant.

Allereerst omdat Bronfenbrenner simpelweg een vooruitstrevende denker was die de traditionele focus van destijds (op biologische factoren) losliet. Hij stelde als eerste vooral het belang van interacties met en tussen verschillende contextlagen centraal in relatie tot individuele ontwikkeling. Hij is daarmee een baanbrekende grondlegger wanneer het gaat om invloeden die in negatieve (risicofactoren) dan wel positieve zin (beschermende factoren) individuele ontwikkeling raken. Daarmee biedt Bronfenbrenners model een kader teneinde een gezonde, positieve ontwikkeling in relatief slechte of negatieve omstandigheden, analoog aan *resistance to crime*, te bestuderen (zie voor een toepassing hiervan bijvoorbeeld de studie van Boon, Cottrell, King, Stevenson & Millar, 2012; Hong, 2010). Bronfenbrenner hecht daarin expliciet waarde aan de rol en betekenis van sociale context.²⁴ In dit kader is het goed denkbaar dat criminele activiteiten van ouders of (oudere) broers invloed hebben op emotionele en motivationele gevoelens, het handelen en de denkpatronen van (jongere) opgroeiende kinderen binnen het gezin. Echter, hoe gaat een kind bijvoorbeeld om met een vader die in de drugshandel zit en continu in contact is met politie en justitie? Naast invloeden vanuit het microsysteem erkent Bronfenbrenners PPCT-model expliciet mogelijke invloeden van interacties binnen en met bredere contextsystemen, wat kan bijdragen aan een beter begrip van *resistance to crime*.²⁵

Bronfenbrenner voegt, ten tweede, een ontwikkelingsperspectief (P) toe aan zijn bio-ecologisch model. De invloeden op ontwikkeling plaatst hij in perspectief door het element tijd (chrono/T) te expliciteren. Dit is passend bij mijn onderzoek, omdat ook in levensverhalen onderlinge samenhang en betekenis van gebeurtenissen gedurende het leven tot uiting komen.

²⁴ Bronfenbrenner vatte dit in brede zin op: zowel ten aanzien van bestudeerde individuen, als ook ten aanzien van het werkveld van onderzoekers. Zo heeft hij onderzoek met de focus op bijvoorbeeld het exosysteem eerder als *terra incognita* gedefinieerd (Bronfenbrenner, 1977, p.526). Hij is bovendien een wetenschapper geweest die onderzoek te allen tijde terugbracht naar de (subjectieve) context. Hij introduceerde de term *ecological validity* als 'the extent to which the environment experienced by the subjects in a scientific investigation has the properties it is supposed or assumed to have by the investigator.' (Bronfenbrenner, 1977, p.516). Bronfenbrenner stelde dat het doen van wetenschappelijk onderzoek zoveel mogelijk in de lokale context moest plaatsvinden (paneldiscussie Universiteit Cornwall, 2014 zie: www.youtube.com/watch?v=q9SBUKCPi-Y).

²⁵ Recentelijk is de invloed van grotere contextsystemen op delictgedrag bijvoorbeeld ook door Sampson, een van de grondleggers van de levensloopcriminologie, benadrukt. Sampson bracht in zijn keynote van 24 september 2016 tijdens het European Congress of Criminology een mooi voorbeeld naar voren. Hij duidde (onder andere) de mogelijke invloed van (beleid omtrent) loodvergiftiging (exo- & macrosysteem) in relatie tot 'waves' van generaties. Hij benadrukte de bestudering van delictgedrag met inachtneming van (ook macro) contextuele factoren om criminaliteit van daaruit beter te begrijpen.

Tot slot stelt Bronfenbrenner in zijn laatste boek (2005) dat hij zijn ecologisch model vooral ontwikkelt voor de praktijk. Hij streeft er vooral een grotere bewustwording mee na teneinde een *more hopeful* toekomst te genereren op individueel vlak, maar ook ten aanzien van generaties na ons (Bronfenbrenner, 2005). Hiermee past zijn intentie bij mijn onderzoek, omdat immers levensverhalen van resisters mogelijk illustratief en inspirerend zijn voor anderen. Ik doel dan met name op de relatie tussen veerkracht en individuele ontwikkeling in of vanuit een criminogene context. Ik diep dit verder uit in de volgende paragraaf.

2.3 VEERKRACHT IN DE RELATIE TUSSEN INDIVIDUELE ONTWIKKELING & CONTEXT

De bespreking van veerkracht in dit hoofdstuk is gebaseerd op een tweetal inhoudelijke raakvlakken met voorgaande paragrafen. Allereerst zijn de besproken contextlagen van Bronfenbrenner al eerder in verband gebracht met veerkracht. Zo onderscheiden Wright en Masten, deels overlappend met Bronfenbrenners model, verschillende contextlagen met daarbij horende (illustratieve) risico- en beschermende factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van veerkracht (Wright & Masten, 2015, p. 9).²⁶ Ten tweede, veerkracht wordt doorgaans niet louter als persoonlijkheidskenmerk opgevat, maar als een uitdagend ontwikkelproces gedurende de levensloop dat zich in een specifieke context voltrekt. Dit is passend bij zowel Bronfenbrenners contextlagen en het chrononiveau, alsmede Eriksons achtfasenmodel en het overwinnen of moeten bereiken van equilibrium.²⁷ Individuele ontwikkeling hangt in dit licht nauw samen met de ontwikkeling van veerkracht teneinde moeilijkheden in levensfasen te overwinnen (zie ook Svetina, 2014, p. 393).

Er is echter ook verschil. Anders dan in Eriksons of Bronfenbrenners werk gaat het bij veerkracht expliciet om gezonde (mentale) ontwikkeling in een óngezonde en/of risicovolle sociale omgeving. Dit contrast tussen ontwikkeling en context wordt door zowel Erikson als Bronfenbrenner niet als zodanig benadrukt. Ook gaan Bronfenbrenner en Erikson uit van een meer universele, nomothetisch georiënteerde blauwdruk van (invloeden) op individuele ontwikkeling, terwijl mentale veerkracht uitgaat van personen die juist níet binnen de gangbare of gemiddelde kaders vallen: '(...) resilience research is mostly studied in terms of adaptive rather than universal developmental mechanisms, being focused to non-

²⁶ Zo onderscheiden ze 'bio-psycho-social-cultural systems and processes potentially implicated in fostering resilience for children and families'. Daaronder valt bijvoorbeeld de gezinscontext met bijhorende factoren als de mate van binding, sociale support en financiële stabiliteit (Young & Masten, 2015, p.9).

²⁷ Hierin is bovendien een verschil met Bronfenbrenner zichtbaar: Bronfenbrenner legt als kinderpsycholoog de nadruk op de ontwikkeling van kinderen in context, terwijl Erikson de nadruk legt op individuele ontwikkeling gedurende de hele levensloop (en dus niet enkel de kinderjaren).

normative (e.g. vulnerable) rather than normative samples' (Svetina, 2014, p. 394). Om bovengenoemde redenen is het domein van veerkracht dus zowel overlappend als aanvullend ten aanzien van de besproken modellen van Erikson en Bronfenbrenner.

2.3.1 Duiding en salutogene uitgangspunten van veerkracht

Veerkracht draait om een 'normale ontwikkeling' in bijzondere, risicovolle omstandigheden (Rutter, 2006, p. 26 in Clarke-Stewart & Dunn, 2006). Er zijn vele definities van veerkracht. Gilligan omschrijft veerkracht bijvoorbeeld als 'the capacity to do well despite adverse experience' (Gilligan, 2000, p. 37). Rutter duidt veerkracht als 'a concept that suggests that some individuals have a relatively good psychological outcome, despite suffering risk experiences that would be expected to bring about serious sequelae' (Rutter in Clarke-Stewart & Dunn, 2006, p. 26). Het gaat dan bijvoorbeeld om mensen die een schokkende gebeurtenis meemaken en/of traumatische ervaringen hebben gehad, zoals het overleven van een natuurramp en/of een ernstige ziekte. Duidelijk is dat veerkracht een variatie aan gedrag in risicovolle omstandigheden en ervaringen impliceert, zoals bijvoorbeeld een criminogene context (Born, Chevalier & Humblet, 1997, p. 680; Rutter, 2006, in Clarke-Stewart & Dunn, 2006, p. 26). Toegepast op de bestudering van resistance to crime in mijn onderzoek draait het bijvoorbeeld om kinderen en/of jongvolwassenen die zijn opgegroeid in een gezinsmilieu dat getekend is door criminaliteit.

Onder het paraplu-begrip 'resilience' valt zowel veerkracht als ook weerbaarheid (Van der Geugten, 2014). Het draait bij beide begrippen om het 'goed doen' of 'goede keuzes maken'. Veerkracht houdt daarbij simpelweg 'opgewassen zijn tegen' negatieve/adversaire omstandigheden, terwijl het bij weerbaarheid meer draait om het vermogen 'nee' te kunnen zeggen (hiervoor zijn slechte/negatieve omstandigheden dus niet per definitie noodzakelijk). Hier hanteer ik het begrip (mentale) veerkracht als vertaling van resilience, omdat juist de aanwezigheid van een criminogene context kenmerkend is ten aanzien van resistance to crime.²⁸ Zowel (mentale) veerkracht als resilience gebruik ik overigens als term door elkaar heen.

Het werk van Werner en Smith (1982) kan als een van de belangrijke studies gezien worden ten aanzien van (mentale) veerkracht. Zij bestudeerden longitudinaal twee vergelijkbare groepen kinderen (kinderen met minimaal vier risicofactoren op tweejarige leeftijd) in Kauai.²⁹ De kwetsbaarheid van beide groepen bleek toch een variatie aan uitkomsten te kennen: de ene groep kinderen

²⁸ Tegelijkertijd vat ik weerbaarheid niet statisch op. Van der Geugten (2014) benoemt in dit licht bijvoorbeeld dat weerbaarheid ook wel gelijk staat aan veerkracht of als synoniem kan worden gezien. Bij beide draait het immers om het goed omgaan met tegenslag dat alleen daadwerkelijk betekenis draagt in de context van traumatische of negatieve gebeurtenis(sen) en dus wanneer er sprake is van een positieve uitkomst met betrekking tot het functioneren van de persoon die die gebeurtenis(sen) ervaart (Hoijsink, te Brake & Dücker, 2011; Reich, Zautra & Hall red., 2010).

²⁹ Het ging in die studie onder meer om de aanwezigheid van risicofactoren als een slechte opvoedstijl, gezinsproblemen, geboortecomplicaties, een laag IQ en armoede (lage SES).

presteerde slecht, had relatief veel (psychische) problemen en pleegde delicten. De andere groep kinderen presteerde daarentegen goed op latere leeftijd en ontwikkelde geen leer- of gedragsproblemen. Protectieve factoren ten aanzien van deze laatste groep bleken goed kunnen lezen, redeneren en een goed vermogen hebben om problemen op te lossen (*good problem solving skills*) op tienjarige leeftijd. Veerkracht zou, afgaand op het voorgaande, wijzen op een zeker karakteristiek vermogen, zoals het vermogen of kenmerk geen delictgedrag te vertonen (zie bijvoorbeeld Fergusson & Horwood, 2012, p. 7). Veerkracht beperkt zich echter niet alléén tot een adaptief vermogen als persoonlijke karakteristiek (Richman & Fraser, 2001, p. 5). Het wordt ook wel als (een uitkomst van) een samenspel tussen individuele factoren en de omgeving gezien. Masten beschreef veerkracht bijvoorbeeld als: ‘the capacity of a dynamic system to adapt succesfully to disturbances that threaten system function, viability or development’ (Masten, 2014b, p. 10). In deze definitie wordt veerkracht ingebed in een dynamisch, systeemgerichte benadering waarin interactie in en met verschillende contextlagen centraal staat:

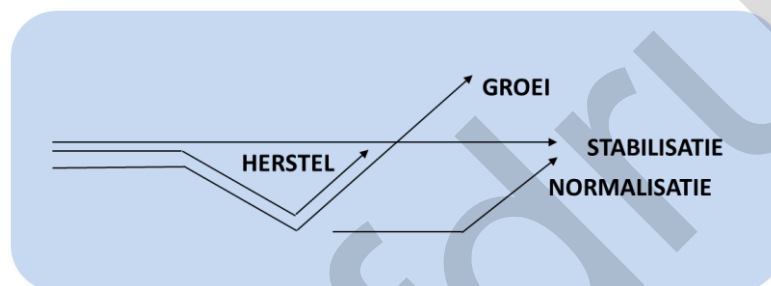
‘In a dynamic systems model of development all adaptive behaviour and development itself arise from continual interactions of systems within the individual and also the interaction of the individual with the environment, including other people and other systems (e.g. physical ecology, educational systems and employment resources). Given the interplay among many embedded, interacting systems in contributing to the adaptation of individuals, it may be most accurate to say that resilience involves many processes and the capacity for resilience is distributed across interacting systems.’ (Wright & Masten in Theron, Liebenberg & Ungar, 2015, p. 10).

Bovenstaande omschrijving impliceert in elk geval twee zaken. Allereerst dat sprake is van interactie tussen context en individu. Dit is in de vorige paragraaf aan de hand van het model van Bronfenbrenner uitgebreid besproken. Ten tweede wijst bovenstaand citaat op een sterke overeenkomst met de eerder besproken *proximal processes* en het micro-, meso-, exo- en macrosysteem van Bronfenbrenner. Veerkracht omvat in dat kader niet louter een ontwikkeling van het individu in context. Onderwerpen als *resilient communities* en *resilient cities* duiden dat veerkracht vanuit veel meer contextlagen bestudeerd kan worden (Hommel, Lincoln & Herd, 1999, p. 182; Anderson, 2015, p. 60; Aisenberg & Herrenkohl, 2008).

Vier vormen van veerkracht

Er zijn op basis van de literatuur grofweg vier vormen van veerkracht te onderscheiden (Van der Geugten, 2014, p. 16 e.v.). Bonnano (2004) hanteert veerkracht als ‘onkwetsbaarheid’ of ‘stabiliteit’. Het gaat dan om stabiliteit vinden of tonen in risicovolle omstandigheden, ofwel het behoud van ‘normaal functioneren’. Ten tweede wordt veerkracht ook gezien als de mogelijkheid terug

te veren na tegenslag. Het draait dan om ‘herstel’ in plaats van onkwetsbaarheid (Wong & Wong, 2012, p. 588 geciteerd in Van der Geugten, 2014, p. 17). Ten derde wordt veerkracht ook geduid als ‘posttraumatische groei’. Het wordt dan opgevat als ‘sterker worden’ of in persoonlijke zin ‘groeien’ na tegenslag. Naast stabiliteit, herstel en groei, kan nog een vierde variant worden benoemd. Dat betreft een proces van ‘normalisatie’ (Masten & Wright, 2010, p. 221 in Reich, Zautra & Hall, 2010). Denk hierbij aan kinderen die in abnormale omstandigheden opgroeien en in de loop der tijd een normaal niveau van functioneren bereiken. Er is dan immers geen sprake van terugveren (als in herstel), omdat normaal functioneren in de basis ontbreekt.

Figuur 2.4: Visualisatie van de vier vormen van veerkracht.

2.3.2 *Waarom resistance to crime en geen resilience?*

Eerder heb ik besproken dat veerkracht draait om personen die het zo gezegd ‘goed doen’ in een risicovolle context. Daarmee heb ik nog niet verhelderd waarom ik niet gewoon het begrip veerkracht bezig in plaats van resistance to crime.

Veerkracht is om te beginnen een breder, interdisciplinair gedragen begrip. Het kan veel meer omvatten dan enkel het ‘niet plegen van criminaliteit’. Onderzoek naar veerkracht kent haar oorsprong in de jaren zeventig van de vorige eeuw waar bijvoorbeeld kinderen van ouders met schizofrenie, positieve uitkomsten lieten zien op verschillende fronten (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000, p. 544). Het is sindsdien uitgroeid tot een breed aandachtsgebied dat in verschillende disciplines geworteld en onderzocht is. Zo wordt het begrip bijvoorbeeld gehanteerd in relatie tot jongeren, verpleegkunde en de (sociale) psychologie in het kader van herstelvermogen na rampen, traumatische gebeurtenissen, ziekte of verslaving (Fitzpatrick, 2011, p. 226; Ahern, 2006; Werner, 2000; Waller & Okamoto, 2003; Dodge, Malone, Lansford, Miller-Johnson, Pettit & Bates, 2006 in Clarke-Stewart & Dunn, 2006, p. 104; Portzky, 2015; Sools & Mooren, 2012). Veerkracht is daarbij niet alleen ten aanzien van doelgroepen zoals patiënten relevant, maar ook ten aanzien van professionals die in hun dagelijkse praktijk met impactvolle gebeurtenissen te maken hebben (*work stress*) zoals ambulancepersoneel, politie en sociaal werkers (Beahea, McDonals, Parker &

Cardenas, 2015; Davis, 2014; Vogelvang, Clarke, Serna Weiland, Vosters & Button, 2014).³⁰

Ten tweede kunnen de theoretische contouren van veerkracht van betekenis zijn voor niet-delinquenten alsmede delinquenten die zijn gestopt of bezig zijn te stoppen met criminaliteit (Fitzpatrick, 2011).³¹ Van veerkracht kan dus ook zeer goed sprake zijn bij desisters en/of persisters, omdat het ook veerkracht vereist om te stoppen met of juist te volharden in criminaliteit. Anders gezegd; het begrip *resistance to crime* draait wel om veerkracht, maar ik hanteer veerkracht hier niet als conceptuele duiding, omdat het begrip *resistance to crime* in de context van dit criminologisch proefschrift concreter is: het dient hier als subcategorie van veerkracht opgevat worden en duidt specifiek op veerkracht in relatie tot het uitblijven van een criminele carrière terwijl men opgroeit in een criminogene context.

Tot slot benadruk ik, aanvullend op voorgaande argumentatie, nog dat het begrip *resisters*, zoals besproken in paragraaf 1.2, al eerder in relatie tot het uitblijven van een criminele carrière is gebruikt (Kooijmans, 2016; Murray, 2010). Het begrip *resistance to crime* verdient ook tegen deze achtergrond bestaansrecht (zie ook paragraaf 1.2).

2.3.3 *Perspectieven & golfbewegingen in onderzoek naar veerkracht*

Naar aanleiding van voorgaande bespreking zijn verschillende invalshoeken van veerkracht te onderscheiden. Veerkracht wordt aan de ene kant opgevat als puur een persoonlijkheidskarakteristiek en aan de andere kant een uitkomst van een samenspel tussen individuele factoren en omgevingsfactoren (Ahern, 2006, p. 176; Ollson, Bond, Burns, Vella-Brodrick & Sawyer, 2003, p. 2 e.v.). Daartussen is differentiatie aanwezig die gaandeweg is gegroeid. Er zijn tegen deze achtergrond vier bewegingen in onderzoek naar veerkracht te onderscheiden

³⁰ Davis wijst in zijn bijdrage op het gemak waarmee sociaal werkers naar veerkracht grijpen. Hij pleit ervoor juist de ongelijkheid in beleid en toepassing te bestrijden in plaats van te kijken naar diegenen die de ongelijkheid als het ware 'overleven'. Veerkracht is, met andere woorden, overschat in de dagelijkse praktijk en hij vraagt zich af: waarom moeten mensen in eerste instantie resiliënt of veerkrachtig zijn? Een anekdote over sociaal werkers illustreert zijn visie: 'It may be akin to the story about the man down on his hands and knees under the lamppost one night when another man comes by and asks what he is doing. He informs the man that he has lost his car keys. So, being a Good Samaritan, the second man gets down on his hands and knees and begins to help in the search. After searching for quite a while, the Samaritan asks the man if under this lamppost is where he had actually lost his keys. The man exclaims, "No it is not, but it is the only place I can see." Maybe it is in the resiliency-based efforts that many feel we can best see' (Davis, 2014, p.6).

³¹ Aan de andere kant is er ook een verschil tussen veerkracht en *desistance*. Veerkracht focust zich in dit verband niet enkel op het eigen gedrag, maar op méérdere gedragingen, namelijk ook van externen of derden. Zo wordt bijvoorbeeld in het kader van veerkracht door Giligan het belang van een goede stabiele schoolomgeving gepromoot (Giligan, 2000), terwijl *desistance* de interne (individuele) verandering als uitgangspunt heeft (Fitzpatrick, 2011, p.226). Zie voor meer verschillen en overeenkomsten tussen *desistance* en *resilience* of veerkracht onder meer de artikelen van Fitzpatrick (2011) en Born, Chevalier & Humblet (1997).

(Masten & Obradović, 2006, p. 14; Masten, 2007, p. 921 e.v.; Grafton, Gillespie & Henderson, 2010, p. 700; Richardson, 2002, p. 307). Ik bespreek ze achtereenvolgens.

De eerste golfbeweging draait om de definitie en kenmerken van veerkracht. Persoonlijkheidskarakteristieken (zoals optimisme, geduld, zelfvertrouwen, doelmatigheid en humor) zijn daarin onderwerp van (neurobiologisch en psychologisch) onderzoek. Uitkomsten van deze eerste beweging laten zien dat kinderen met name in staat zijn zich aan te passen, ondanks risicovolle omstandigheden (Henry, Morris & Harrist, 2015, p. 22). In relatie tot delinquentie is bijvoorbeeld naar voren gekomen dat de individuele mate van zelfcontrole invloed heeft op veerkracht ten aanzien van jeugd die te maken heeft met delinquente peers (Gardner, Dishion & Connel, 2008, p. 273). Veerkracht gerelateerde karakteristieken functioneren daarmee als protectieve factoren³² (Grafton et al., 2010, p. 700).

De tweede golfbeweging in onderzoek naar veerkracht voegt de omgeving als component toe aan de persoonlijkheidskarakteristieken en ziet veerkracht als een dynamisch proces tussen individu en de omgeving. Het draait in deze tweede beweging om de vraag: wat zijn onderliggende processen die bijdragen aan (individuele) veerkracht (oorzaken van de kenmerken)? Onderzoek laat zien dat een verhoogd aanpassingsvermogen, doelmatigheid en relateren aan persoonlijke groei, creativiteit en spiritualiteit (zie overzichtsartikel Grafton et al., 2010).

Met onderzoek naar de persoonlijke groei of winst die behaald kan worden, terwijl men blootstaat aan risicovolle omstandigheden, is nog niet onderzocht hóé men dan daadwerkelijk tot een groeiproces overgaat. De derde golfbeweging haakt hierop in. Het onderzoekt wélke factoren nu daadwerkelijk aanzetten tot veerkracht en hoe dit in interventie- en preventiepraktijken gebruikt kan worden. Masten concludeert dat veerkracht in dit kader meer als een normaal dan een abnormaal proces moet worden gezien (Masten, 2001, p. 227). Het gaat om niet uitzonderlijk innerlijk aanpassingsvermogen dat versterkt kan worden door positieve externe factoren. Kortgezegd draait het in de derde golf om onderzoek naar de reeds bestaande mentale veerkracht in relatie tot de interventie- en preventiepraktijk als een van de externe hulpbronnen die groeiprocessen als het ware kunnen 'triggeren' en stimuleren (Grafton et al., 2010, p. 700).

Masten onderscheidde in het verlengde van deze derde golf ook een vierde golfbeweging in onderzoek. Het betreft onderzoek dat waarde hecht aan veerkracht in (culturele) context (Masten, 2007, p. 927; Masten, 2014, p. 12). Veerkracht is in dit perspectief 'less a reflection of the individual's capacity to overcome life challenges as it is the capacity of the child's informal and formal social networks to facilitate positive development under stress' (Ungar, 2013, p. 255). Deze meer ecologische netwerkbenadering van veerkracht hecht waarde aan datgene dat individuele groei en ontwikkeling faciliteert in de dagelijkse interactie (zie hier bovendien de parallel met proximale processen in termen van Bronfenbrenner). Het gaat dan bijvoorbeeld om het mogelijk maken van

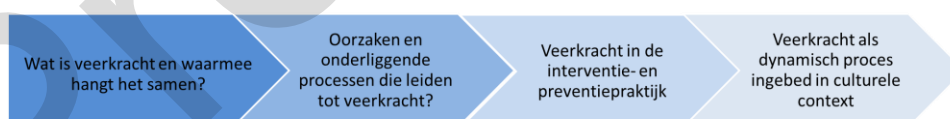
³² Er is een 'short list' gebaseerd op deze eerste golf van veerkracht-onderzoek, waarin protectieve factoren ten aanzien van veerkracht opgesomd zijn (Masten, 2006, p.14).

onderwijs en het laten blijken dat iemand ergens bijhoort. Veerkracht is, anders gezegd, iets wat bestaat uit zowel vermogen van een individu als diens context:

‘Rather than defining resilience as the individual’s capacity to succeed under stress, I defined resilience as the capacity of both individuals and their environments to interact in ways that optimize developmental processes. (...) Specifically, research shows that in situations of adversity, resilience is observed when individuals engage in behaviors that help them to navigate their way to the resources they need to flourish. (Ungar, 2011a). These processes occur, however, only when the individual’s social ecology (formal and informal social networks) has the capacity to provide resources in ways that are culturally meaningful. The personal agency of individuals to navigate and negotiate for what they need is dependent upon the capacity and willingness of people’s social ecologies to meet those needs. (Bottrell, 2009; Easterbrooks, Chaudhuri, Bartlett & Copeman, 2011). (...) Therefore, a social ecological interpretation of resilience emphasizes cultural sensitivity: A resource is only useful if it is valued.’ (Ungar, 2013, p. 256).

Bovenstaande duidt dat veerkracht draait om het beschikbaar stellen van bronnen die veerkracht op een betekenisvolle wijze vanuit de context kunnen stimuleren. Daarbij stelt Ungar (2013) vier concepten centraal: het (1) navigeren (*navigation*), (2) onderhandelen (*negotiation*), (3) bronnen/mogelijkheden hebben (*resources/opportunity*) en (4) betekenisgeving (*meaning/culturally valued*).

Een uiting van toenemende aandacht voor deze vierde golfbeweging in onderzoek naar veerkracht is de publicatie *Youth Resilience and Culture* van Theron, Liesenberg en Ungar (2015). Hierin ligt de nadruk op het relatief onontgonnen onderzoeksterrein van culturele context in relatie tot veerkracht: ‘Culture is perhaps the most neglected topic in the study of risk and resilience.’ (Feldman & Masalha, 2007, p. 2 geciteerd uit Theron et al., 2015, voorwoord).

Figuur 2.5: De vier golfbewegingen in onderzoek naar veerkracht.

Toegepast op dit onderzoek acht ik drie van deze vier golfbewegingen (ten dele) passend. De eerste golfbeweging is passend bij mijn onderzoek omdat ik betekenisgeving aan persoonlijke ervaringen ten aanzien van het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context en betekenisvolle thematieken die daarmee samenhangen, exploreer. Ten tweede zijn kenmerkende aspecten uit de tweede golfbeweging te herleiden naar mijn onderzoek, omdat ik resistance to crime als ontwikkelproces bestudeer en het draait om onderliggende uitdagingen

of opgaven gedurende het leven (in lijn met Eriksons gedachtengoed). De derde golfbeweging is minder passend bij mijn onderzoek. Ik richt mij immers niet zozeer richt op (onderzoek naar veerkracht in) een interventie- en preventiepraktijk maar op betekenisgeving van het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene sociale context. Mede tegen deze achtergrond is daarentegen de vierde golfbeweging wel relevant. Deze kent namelijk expliciet waarde toe aan de grondgedachten van Bronfenbrenner, door de expliciete aandacht voor actorschap en betekenisvolle bronnen die veerkracht voeden vanuit de sociale context. Het raakt daarmee de bestudering van levensverhalen van resisters en de gehanteerde interpretatieve, positief-narratieve benadering (zie paragraaf 1.3).

2.3.4 *Veerkracht en het uitblijven van criminaliteit*

Tot slot van dit hoofdstuk bespreek ik een zestal concrete studies die het belang van veerkracht in relatie tot (het uitblijven van) delictgedrag concretiseren.

2.3.4.1 *Zelfreflectie en zelfexploratie*

In het onderzoek van Einat, Ronel en Zemel (2015) is de relatie tussen veerkracht van Israëliëse risicjongeren in relatie tot het wel/niet vertonen van delictgedrag onderzocht. Dit is gedaan aan de hand van een drietal subgroepen: jongeren die geen delictgedrag vertoonden in het verleden en heden (abstainers), jongeren die dat in het verleden wel vertoonden, maar nu niet meer (desisters) en jongeren die zowel in het verleden als het heden delicten pleegden (persisters). Het onderzoek van Ronel et al. richtte zich daarbij op twee thema's: het wederkerig proces tussen veerkracht en zelfreflectie en het effect van dit proces op het uitblijven van, stoppen of doorgaan met delictgedrag. In dit licht hebben de onderzoekers diepte-interviews gehouden met 29 jongeren tussen de 18 en 24 jaar.

Hieruit kwamen grofweg drie bevindingen voort: *zelfreflectie* en *zelfexploratie* dragen bij aan veerkracht in het stoppen of uitblijven van criminaliteit. Ook bleek dat een stressperiode voor jongeren een mogelijkheid kan inhouden om tot zelfreflectie te komen en zodoende een verandering van een crimineel levenspad naar een niet-crimineel levenspad (desistance) teweeg te brengen. Ten derde bleek dat personen die geen eigen verantwoordelijkheid namen voor het eigen handelen, samenhang vertoonden met het doorzetten van delictgedrag.

Twee dominante thema's zijn vervolgens uit deze bevindingen gedestilleerd. Allereerst het thema 'zelfreflectie en transformatie'. Dit omvat de bevinding dat zelfreflectie en persoonlijke crisis zelftransformatie in gang kunnen zetten en dat een deterministisch toekomstperspectief met het doorgaan met criminaliteit samenhangt (Einat, Ronel & Zemel, 2015, p. 8). Het tweede dominante thema dat naar voren kwam was het daadwerkelijk 'leven van de transformatie'. Dit thema omvat het moeten vechten voor zelftransformatie (dat ten aanzien van de desisters speelde), het hebben van een lange termijn perspectief (dat ten aanzien van de abstainers speelde) en kracht en empowerment/doorzettingsvermogen hebben om verandering daadwerkelijk door te zetten, mede vanwege het niet willen teleurstellen van betekenisvolle anderen.

Op basis van bovenstaande uitkomsten komen Einat et al. (2015) tot drie zelfreflectiestrategieën: (1) krachtbronnen in de sociale omgeving kunnen helpend zijn ten aanzien van het proces van veerkracht in relatie tot het wel/niet doorzetten van delictgedrag, (2) persoonlijke crisis kan de weg openen tot positieve verandering en (3) persisters vertonen weinig tot geen zelfreflectie, maar absters daarentegen wel (Einat et al., 2015, p. 13).

2.3.4.2 Vier resistance strategieën en (actieve) veerkracht

In hoofdstuk 1 is al kort aandacht besteed aan de studie van Murray en het begrip ‘active resister’ (Murray, 2010).³³ Er werd in deze studie geconcludeerd dat actieve veerkracht een rol speelde bij een groep resisters, omdat er daadwerkelijk actief handelen voor nodig is wanneer iemand niet overgaat tot delictgedrag terwijl hij blootstaat aan verleidingen of druk van criminaliteit. Dat is op zichzelf bezien niet heel nieuw. Wat betekenisvol kan zijn in de context van mijn onderzoek, zijn Murrays vier (resistance)strategieën teneinde resistance to crime ook daadwerkelijk vol te houden. Omdat Murrays resisters sterke gelijkenis vertonen met de resisters in mijn onderzoek, bespreek ik ze alle vier achtereenvolgens.

Allereerst blijkt uit Murray’s onderzoek dat de mate waarin iemand kan omgaan met de aanwezigheid van delinquente peers (*managing offending peers*) in het eigen sociale netwerk van belang is. Murray onderstreept dat resisters delinquente vrienden vermijden, dat delinquente vrienden niet-delinquente vrienden kunnen beïnvloeden, maar dat het ook andersóm kan werken en resisters dan als het ware als *reformers* kunnen functioneren ten opzichte van hun delinquente vrienden. De eerste strategie³⁴ behelst in dit licht het zogeheten *live and let live*-principe, waarin simpelweg geaccepteerd wordt dat delinquente vrienden er zijn, maar ieder mens zijn of haar eigen pad volgt (Murray, 2010, p. 122).

Ten tweede zijn volgens Murray het hebben van toekomstdoelen en hobby’s bepalend (*taking temporal leaps*). Herrenkohl, Tajima, Whitney en Huang (2005) hebben het bestaan van een toekomstgerichte blik (*positive future orientation*) eerder als protectieve factor ten aanzien van delinquentie van jeugdigen onderstreept. Sociaal economische status en sociaal kapitaal zijn volgens Murray in dit kader invloedrijk, maar niet per definitie bepalend. Bewustwording van een beperkt sociaal kapitaal kan, zo luidt haar conclusie, ook juist tot een realistische, haalbare oriëntatie op de toekomst leiden (Murray, 2010, p. 124).

Vervolgens vormt in de studie van Murray (2010) ook het expliciteren van een ‘wij/zij-gevoel’, een strategie ten aanzien van het volhouden van resistance to

³³ Murray doelde hiermee op haar respondentengroep van 62 resisters (personen die geen delicten rapporteerden) in Schotland, bestaande uit 38 vrouwelijke en 24 mannelijke resisters in de leeftijd van dertien tot en met negentien jaar (Murray, 2010, p.118). Het gaat om jeugd dat geen delictgedrag rapporteert terwijl ze wel blootstaan aan delictgedrag van anderen. Deze respondentengroep verschilt wel van die van mij qua leeftijd, ik heb in dit onderzoek geen deelnemende minderjarigen, maar volwassen resisters gesproken.

³⁴ Murray noemt het *live and let live*-principe horend tot een ‘strategie’. Deze term doet mij denken aan een vooropgezet plan of uitgedacht kader. Dat zie ik echter niet direct terug in de bijhorende uitleg van Murray en kan om die reden als juist begrippenkader betwijfeld worden.

crime (*othering offenders*). Dit kan bewerkstelligd worden door negatief te praten over delinquente peers in termen als ‘losers’ en ‘the badder people’. Aan de andere kant kan ‘othering’ ook plaatsvinden door meer emphatische/sympathieke opmerkingen (‘I just think they are sad really’ en ‘pathetic’): ‘(...) if ‘we’ recognize this difference of fortunes and pity the other, ‘we’ can thereby simultaneously project the self identity of someone who is caring and empathizing’ (Eriksson & Aronsson, 2005, p. 735 overgenomen uit Murray, 2010, p. 126). Resisters zagen in de studie van Murray (2010) een duidelijk verschil tussen hun eigen identiteit en de delinquente identiteit van hun vrienden, terwijl ze tegelijkertijd bevriend konden blijven met hen. In de ‘wij/zij-strategie’ wordt bovendien waarde gehecht aan de gedachte dat criminaliteit een onomkeerbaar proces is (Murray, 2010, p. 126).

Tot slot onderscheid Murray nog een vierde resistancestrategie: het vertellen van verhalen waarin de wrede, negatieve kanten van criminaliteit worden benadrukt (*telling atrocity stories*). De functie van dergelijke verhalen is tweeledig: enerzijds herinnert het aan het moeten vermijden van criminaliteit, anderzijds helpt het een tegengestelde (niet-criminele) resister zijn of haar identiteit te rechtvaardigen. Young (2004) refereert hieraan als: ‘essentialization or casting the other as the opposite of ourselves – as a fixed demon involving all vices which are the inverse of our virtues’ (Young, 2004, pp.552-553, overgenomen uit Murray, 2010, p. 128).

2.3.4.3 *Positieve aspiratiehuishouding*

De tweede hierboven genoemde strategie die door Murray wordt aangehaald, komt duidelijk terug in de Nederlandse studie ten aanzien van risicjongeren die deelnamen aan sportieve en artistieke talentprojecten (Abdallah, Kooijmans & Sonneveld, 2016; Kooijmans, 2016). Hierin is met name het relationele aspect van resistance to crime benadrukt. De onderzoekers in deze studie bekeken het niet ontwikkelen van een criminele carrière vanuit Goffmans zogeheten dramaturgisch ‘frontstage-backstage’ model, dat is gebaseerd op het symbolisch interactionisme. Uitgangspunt van dat model is dat mensen verschillende rollen aannemen in interactie met anderen. *Frontstage* bestaat kortgezegd uit de zogeheten ‘impressiehuishouding’ dat identiteit bewerkstelligt alsmede de ‘relatiehuishouding’ waarin respectievelijk gedragsverandering en sociale bindingen met anderen (publiek) centraal staan (Kooijmans, 2016, p. 51). *Backstage* verwijst naar de zogeheten ‘emotiehuishouding’ en de ‘aspiratiehuishouding’ waarin respectievelijk het werken aan positieve emoties en een positief toekomstperspectief centraal staan (Abdallah et al., 2016, p. 208 e.v.).

In het onderzoek is onder meer geconcludeerd dat het werken aan de backstagehuishouding van risicjongeren hun weerbaarheid kan vergroten (Kooijmans in Abdallah et al., 2016, p. 220). Tussen het optreden richting (en de interactie met) anderen (frontstage) en de eigen overtuiging (backstage) kan spanning heersen. Kooijmans stelt dat juist deze spanning als beschermende factor kan werken ten aanzien van delinquentie, mits er voldoende afstand is tussen de front- en backstage en jongeren de spanning kunnen oplossen door het

stellen van positieve aspiratieregels. Zo is de focus op huisje-boompje-beestje (als 'mainstream' backstage-overtuiging) een manier om in de omgang met criminele vrienden of peers (frontstage optreden) zelf van een criminele carrière af te zien (Kooijmans, 2016, p. 75).

2.3.4.4 *Succesverhalen uit de Ohio Life Course studie*

De vierde studie die ik uitlicht is de studie van Giordano die zij onder meer heeft vertaald naar haar boek *Legacies of crime* (2010). Zij analyseerde aan de hand van narratieve diepte-interviews criminele ouders en hun kinderen die in een crimineel milieu opgroeiden. Ondanks het erven van een negatieve, criminele identiteit (*identity legacy*), bleek er toch een variatie aan uitkomsten: sommige OLS kinderen volgden de criminele levensstijl van hun ouder(s), anderen hadden succesverhalen in die zin dat zij niet in de criminele voetsporen van hun ouder(s) traden (Giordano, 2010, p. 164).

Giordano grijpt naast religie en actorschap, ook veerkracht aan als een verklarend kader ten aanzien van deze laatstgenoemde (relatief kleine) groep (Giordano, 2010, p. 163). Hierin duidt zij tegelijkertijd dat 'succes' (en daarmee veerkrachtig zijn in de context van haar studie) relatief is, omdat het afhangt van de sociale context (zie ook paragraaf 2.3.3). Het hebben en behouden van een baan kan immers al een hele prestatie zijn voor iemand, als de personen in de directe betekenisvolle omgeving van die persoon allemaal werkloos zijn. Aan de andere kant kan dit weer als niet of minder veerkrachtig en succesvol worden gezien indien de directe betekenisvolle omgeving vooral uit werkende personen bestaat. Ungar benadrukte eerder in dit licht dat veerkracht en succes sociale constructen zijn (Ungar, 2004b). Religie, spiritualiteit, het hebben van een prosociaal netwerk, lange termijn doelen en betekenisvolle personen komen, naast actorschap, naar voren als invloedrijk ten aanzien van het niet (intergenerationeel) doorzetten van een criminele carrière.

Andere domeinen die de succesverhalen in de OLS verklaarden, betroffen een positieve perceptie (van betekenisvolle anderen) op identiteit en het koesteren van negatieve emoties ten opzichte van criminele gezinsleden, omdat kinderen daardoor een tegengestelde en daarmee juist niet-criminele identiteit nastreefden (Giordano, 2010, p. 200).

2.3.4.5 *Frames en het niet plegen van criminaliteit*

De studie van Joosse, Bucerius en Thompson (2015) raakt de focus van mijn onderzoek in die zin dat het eveneens het uitblijven van delictgedrag centraal stelt. Het geeft weer vanuit welke 'frames' mensen zich niet aansluiten bij de terroristische groepering Al-Shabaab (Joosse, Bucerius & Thompson, 2015). In deze studie zijn 118 jongeren uit de Somalische gemeenschap in Canada geïnterviewd. Deze studie onderzocht echter niet de traditioneel criminologische vraag: waarom sluit men zich bij een terroristische organisatie als Al-Shabaab aan? (*why they would join*), maar onderzocht juist de vraag: waarom sluit men zich niet aan? (*why they would never join*). Joosse et al. (2015) introduceerden drie frames in dit kader.

Het zogeheten *recruitment frame* van Al-Shabaab als coole, onafhankelijke, jonge strijders, weerlegden de respondenten onder meer door gebruikmaking van alternatieve frames. Het tweede, de *brainwashing/trickery frame*, houdt in dat participanten aansluiting bij Al-Shabaab onder meer als een desillusie zagen, omdat de realiteit heel anders zou zijn dan die wordt voorgesteld door Al-Shabaab: 'You think you're cool, but you're a tool.' Ten derde werden zogeheten counternarratives (Bamberg, 2004, hierover later meer) verteld die men in staat stelde de verleiding van Al-Shabaabs recruitment 'tale' als 'cool' te weerstaan door Al-Shabaab als *religious bullshit* af te schilderen, omdat religie wordt misbruikt door Al-Shabaab. Haar dominante, narratieve frame als 'cool' wordt hiermee door de participanten als het ware gedegradeerd tot een *boeman-narratief* waar alleen zwakkeren voor vallen. Hiermee positioneren de participanten in deze studie zich als personen die niet (zoals de genoemde 'zwakkeren') voor de trucks van (de boeman) Al-Shabaab vallen. Participanten waarschuwden daarbij als het ware anderen door middel van hun verhaal en zijn daarmee – in plaats van als risicjongeren – veel eerder als bronnen van veerkracht op te vatten (Joosse et al., 2015, p. 15).

2.3.4.6 Veerkrachtige verhalen

Een interpretatief, sociaal-constructionistisch uitgangspunt zoals ik in dit onderzoek hanteer, wordt in het werk van Michael Ungar onderstreept. In zijn boek *Nurturing hidden resilience in troubled youth* (2004) beschrijft hij allereerst waarom veerkracht een sociaal construct is. Succes presenteert hij als relatief, omdat het ingebed en afhankelijk is van de context waarin het als zodanig wordt ervaren. Zo kan 'slim zijn' in een nette buurt bijvoorbeeld iets heel anders betekenen dan in een buurt die gekenmerkt wordt door het straatleven. Waar de eerste buurt respectievelijk de mate van schoolprestaties of IQ voor ogen heeft, domineert in de tweede buurt een ander discours. Daar betekent slim zijn 'overleven op straat' en de vaardigheid hebben om te kunnen gaan met armoede, verval en confrontatie met criminele (activiteiten van) anderen (Ungar, 2004a). Ungar onderstreept in zijn werk dat de jeugd fungeert als een *barometer van sociale verandering*, zoals gesteld in het werk van Steven Miles (Miles, 2009 in Ungar, 2015, p. 89). Ungar duidt hiermee dat veerkracht ingebed is in het continue moeten navigeren tussen actorschap en een reeds bestaande sociale structuur. Ungar introduceert in relatie tot risicjongeren³⁵ drie stappen in de constructie van zogeheten 'veerkrachtige verhalen'. Deze bestaan uit (1) *reflectie* op het dominante verhaal van de jongere, (2) het ter discussie stellen van dat verhaal/het verleden teneinde *ruimte te creëren voor nieuwe verhalen* en (3) het *definiëren*

³⁵ *High risk* jeugd wordt door Ungar gekenmerkt als jeugd afkomstig uit relatief lagere sociaal economische klassen in Canada. Voor hen is toegang tot (mentale) zorg niet vanzelfsprekend. Het hebben van criminele vrienden en (een) criminele ouder(s) classificeerde deze jongeren onder meer als *vulnerable*, dan wel *resilient*. Ungars werk is daarmee relevant, maar tegelijkertijd ook veel breder, omdat het niet enkel delinquentie als risicofactor bestudeert wanneer hij het over *high risk* jeugd heeft, maar tal van factoren zoals uithuisplaatsing, psychische stoornissen bij ouders en schooluitval (Ungar, 2004a, p.306).

van de jongere zelf als resilient ten overstaan van anderen (Ungar, 2004a, p. 210, p. 256). Professionals kunnen hierbij als het ware als betekenisvol ‘publiek’ fungeren teneinde veerkrachtige verhalen ook daadwerkelijk van betekenis te voorzien (Ungar, 2004a, p. 280).

2.4 SAMENVATTING

Omdat resistance to crime zich uitsluitend in een criminogene context ontwikkeld, heb ik in dit hoofdstuk ontwikkelingspsychologische grondgedachten aan de hand van Eriksons achtfasenmodel en Bronfenbrenners PPCT-model besproken.

Uit de bespreking van het achtfasenmodel van Erikson is allereerst naar voren gekomen (paragraaf 2.1), dat daarin vooral de nadruk ligt op uitdagingen of opgaven vertaald naar het overwinnen van dichotome waarden (equilibrium) gedurende het leven. Dit kan handvatten verschaffen teneinde de moeilijkheden gedurende de levensloop van resisters beter te begrijpen. Uit de bespreking van Bronfenbrenners PPCT-model (paragraaf 2.2) is vervolgens besproken dat het onder meer expliciet de nadruk op verschillende contextlagen legt (micro-, meso- en macrosysteem). Dit kan de bestudering van resistance to crime ten goede komen, omdat het PPCT-model een kader verschaft om betekenisvolle factoren ten aanzien van resistance to crime op verschillende contextlagen te duiden of te onderscheiden.

De kracht-, context- en ontwikkelingsgerichte focus heb ik geconcretiseerd aan de hand van een bespreking van het domein van veerkracht (paragraaf 2.3). Ik heb besproken dat veerkracht zowel overlappend als aanvullend opgevat kan worden ten aanzien van het gedachtegoed van Erikson en Bronfenbrenner. Het onderzoeksdomein van veerkracht onderscheidt zich van beide modellen vanwege een positieve en een meer uniek idiografische (‘changing the odds’) focus. Hierbij zijn vier vormen van veerkracht besproken (stabilisatie, herstel, groei en normalisatie) en heb ik vier golfbewegingen in veerkracht-onderzoek belicht. Mijn onderzoek heb ik als passend verantwoord bij de eerste, tweede en vierde golfbeweging. Het draait immers om een exploratie van de betekenisgeving aan resistance to crime, samenhangende thematieken en ontwikkelprocessen/opgaven met aandacht voor de sociale context waarin een persoon opgroeit. Tot slot heb ik eerdere studies besproken waarin veerkracht is bestudeerd in relatie tot (het uitblijven van) delictgedrag. Zo kwam in dit licht naar voren dat zelfreflectie het belang van een contrasterende prosociale identiteit bijdraagt aan veerkracht in relatie tot het stoppen en uitblijven van criminaliteit (Einat et al. 2015; Giordano, 2010). Ook de positionering van een niet-criminele identiteit middels het eigen verhaal aan de hand van zogeheten ‘veerkrachtige verhalen’ (Ungar, 2015) is besproken. Ik werk identiteit, actorschap en positionering middels een verhalende benadering verder uit in het volgend hoofdstuk.

Proefdruk

3 NARRATIEVE POSITIONERING IN CONTEXT

INLEIDING

In voorgaand hoofdstuk stond de positieve criminologie centraal met daarbij de centrale begrippen ontwikkeling, context en veerkracht ten aanzien van het uitblijven van een criminele carrière. In dit hoofdstuk verleg ik de aandacht naar de narratieve benadering waarbij het draait om kernbegrippen als narratief, actorschap en de (co-)constructie van (narratieve) identiteit.

Allereerst schets ik waarom narratief onderzoek in de criminologie lange tijd onderbelicht is gebleven en wat eigenlijk onder een 'narratief' en een 'levensverhaal' kan worden verstaan (paragraaf 3.1). Vervolgens belicht ik onder meer wat de narratieve criminologie inhoudt en waarin het onderscheidend is ten opzichte van andere criminologische benaderingen (paragraaf 3.2). Meer verdiepend bespreek ik de notie van 'narratieve identiteit' en 'actorschap', mede in het licht van de positioneringstheorie (Davies & Harré, 1990) (paragraaf 3.3). Tot slot recapituleer ik hetgeen ik in dit hoofdstuk uiteen heb gezet (paragraaf 3.4).

3.1 (REVIVAL VAN) EEN NARRATIEVE BENADERING IN DE CRIMINOLOGIE

Narratief onderzoek in de criminologie beleeft een duidelijke comeback. Na de jaren dertig klassiekers van de Chicago School als Shaw's *Jack the Roller* (1930) en Sutherland's *Professional thief* (1937) duiken met name levensverhalen als narratief vanaf de jaren negentig weer op in het wetenschappelijk criminologisch domein. Een narratieve benadering wordt sinds die tijd in toenemende mate herontdekt, omdat het onderzoekers in staat stelt onder meer criminele milieus, motieven, betekenissen en keerpunten beter te begrijpen (Van Gemert & Van Swaaningen, 2012, p. 9).

Levensverhalen zijn uiterst populair wanneer het om de journalistieke, publieke aftrek ervan gaat. Zo is bijvoorbeeld ten tijde van dit schrijven het boek *Judas*, geschreven door de zus van de spraakmakende beroeps crimineel Holleeder (Holleeder, 2016), binnen een mum van tijd uitverkocht. Alhoewel verhalen van en over criminelen ons aanspreken, is de wetenschap relatief terughoudend omgegaan met het gebruik van een narratieve benadering. Waarom eigenlijk?

Een eerste reden betreft het gegeven dat een verhaal zich op het eerste gezicht lastig verhoudt tot de vereiste objectiviteit vanuit een puur empirisch-analytisch perspectief. Hoe weten we immers of mensen de waarheid vertellen als ze het over hun levensverhaal hebben? Dit geldt temeer ten aanzien van de criminologie, waar

het subject van onderzoek veelal (ex-)delinquenten zijn die om verschillende redenen niet alle of onjuiste informatie kunnen geven (Presser, 2009, p. 179). Criminologische aandacht voor, meer in het bijzonder, levensverhalen gaat ten tweede uit van de veronderstelling dat een levensverhaal nooit af is. Het verandert naarmate men door de tijd heen ervaringen opdoet die bovendien gebeurtenissen betekenis geven die dynamisch en daarmee veranderlijk zijn. Hiernaast is de inhoud van levensverhalen een uitkomst van interactie met anderen. Ze worden niet alleen zodanig afgestemd op de luisteraar (zodat de luisteraar het begrijpt), maar worden tevens gevormd door de interactie mét de luisteraar. Een geheel identiek herhaalde vertelling van een levensverhaal is daarmee onmogelijk, waarmee de betrouwbaarheid van een onderzoek geproblematiseerd kan worden. De zojuist genoemde bezwaren worden echter in een narratieve benadering niet geproblematiseerd. Integendeel, daar waar het beeld kan bestaan dat verhalen subjectief zijn en feitelijke onwaarheden kunnen bevatten, is narratief onderzoek een manier om juist aan betekenisvolle waarheden te komen. Dat geldt te meer wanneer het wordt opgevat vanuit een interpretatief perspectief, zoals in mijn onderzoek (zie paragraaf 1.3). Hierin is ruimte en juist oog voor veranderende betekenisgeving aan gebeurtenissen gedurende het leven en de (co-)constructie van verhalen.

3.1.1 Het levensverhaal als subcategorie van narratief

In de narratieve benadering staan verhalen centraal. Een verhaal (hier gelijk aan een 'narratief') is een breed begrip en kan vanuit verschillende perspectieven bestudeerd worden. Ik bespreek hier het thematische, structurele, het procesmatige begrip en het genre in de bestudering van verhalen.

Allereerst kan een verhaal bestudeerd worden met het oog op de dominante thematiek. Het draait dan om een thematische definitie. Zo kan een verhaal bijvoorbeeld in het teken staan van (het omgaan met) jaloezie, afgunst en wraak (Bruner, 2004, p. 696) en expliciet een boodschap met zich meedragen.

Ten tweede kan ook de structurele definitie de aandacht verkrijgen. Hieronder valt bijvoorbeeld de traditionele, Aristotelische opvatting waarin een verhaal altijd een begin, een midden en een eind heeft. Expliciete aandacht voor de structuur van een verhaal is door Labov (1972) bewerkstelligd met zijn beroemde zes basiselementen in een verhaal (oriëntatie, samenvatting, evaluatie, complicerende handeling, resultaat/oplossing en coda). Burke (1945), tot slot, focust op hoe een verhaal gestructureerd samenhangt aan de hand van vijf pentadelementen: agent, setting, doel, helpers, gebeurtenissen (zie ook paragraaf 4.2.3 en hoofdstuk 8).

Naast deze, door Bruner (2004) benoemde, thematische en structurele definitie van een verhaal kan, ten derde, ook een meer *procesmatige* definitie de primaire aandacht verkrijgen. Hierbij draait het om wat verhalen doen en hoe ze werken (Sools, 2012, p. 28). Denk hierbij aan alledaagse conversaties (Ochs & Capps, 2001) of kleinere vertelde verhalen en (de wisselwerking met) grote, meer canonieke verhalen (Georgakopoulou, 2006, 2016; Bamberg, 2004; Bamberg & Georgakopoulou, 2008).

Ook kan de focus meer liggen op het *genre* van een verhaal. Zo hebben Young en Canter (2009) in de criminologische context een indeling naar genre toegepast door gebruikmaking van McAdams indeling in een komedie, romance, tragedie of ironisch verhaal. Hankiss (1981) hanteert eveneens een vierdeling in de bestudering van een verhaal, maar dan als *dynastic* (een goed verleden resulteert in een goed heden), *antithetical* (een slecht verleden resulteert in een goed heden), *compensatory* (een goed verleden resulteert in een slecht heden) of *self-absolatory* (een slecht verleden resulteert in een slecht heden) (Presser & Sandberg, 2015, p. 3). Brockmeier kent daarentegen een zesdeling (Brockmeier, 2000 in Westerhof, 2008, p. 20):

- *lineair* (een verhaal met een positief en progressief verloop);
- *circulair* (lineair dat naar een bekende afloop toewerkt);
- *cyclisch* (herhalend levensverhaal met een minder duidelijke richting);
- *spiraalvormig* (mix tussen lineair en cyclisch);
- *statisch* (verhaal dat stilstaat in de tijd, zonder duidelijke richting, omdat het blijft hangen bij een gebeurtenis van vroeger); en
- *gefragmenteerd* (verhaal zonder duidelijk tijdsverloop, dat ook een eenheid mist).

In relatie tot de manier waarop we naar verhalen kijken, onderscheidt Riesmann, meer specifiek, het *persoonlijke* narratief (Riessman in Gubrium & Holstein, 2002). Dat kan ingaan op het hele leven, een periode of een enkele gebeurtenis uit het leven (Riessman, 1993). In mijn onderzoek beschouw ik een levensverhaal als een *persoonlijke subcategorie van de notie 'narratief'*, waarbij zowel de onderzoeker als de participant inzoomt op het hele leven (verleden, heden en toekomst). Een levensverhaal is daarbij niet louter een vertelling van een persoon, maar een (co-)constructie die bestaat uit een coherent geheel van interpretaties van gebeurtenissen, aan zichzelf toegeschreven eigenschappen, waarden en toekomstplannen (Brugman in Bohlmeier et al., 2007, p. 43). Respondenten vertellen op basis van hun formuleringen en revisies van het verleden, heden en de toekomst wie ze zijn geweest, hoe ze de persoon van het heden zijn geworden en hoe ze zichzelf in de toekomst zien. Daarmee is een levensverhaal als een cultuurgeleide interpretatie op te vatten (Nijhof in Bohlmeier et al., 2007, p. 146).

3.1.2 *Levensverhalen in de criminologie*

Als het gaat om criminele carrières zijn grofweg drie categorieën van levensverhalen waar te nemen.

Allereerst zijn er levensverhalen die (ex-)delinquenten zelf optekenen (autobiografieën). Denk aan de autobiografieën als *13 ongelukken* van Rein Gerritsen (2012) en *In Gangsta Paradise* van Steve Brown (2008). Redenen voor (ex-)delinquenten om hun levensverhaal op te schrijven is veelal de behoefte 'het verhaal' van een andere kant te laten zien en/of mensen te behoeden voor slechte keuzes in hun leven. Ook is een therapeutische werking in relatie tot het opschrijven van het levensverhaal een mogelijk (on)beoogd effect.

Ten tweede zijn er levensverhalen van criminelen die door journalisten zijn opgetekend. Hieronder valt onder meer het werk van Laumans en Schrijver die het boek *MocroMaffia* (2015) schreven, onder andere gebaseerd op levensverhalen van Amsterdamse Marokkaanse criminelen. In deze tweede categorie behoort bijvoorbeeld ook het werk van misdaadjournalisten Middelburg en Ter Steege (2010) die het levensverhaal optekenen van Dries 'All Capone' Riphagen die in de jaren dertig een leidend figuur was in de Amsterdamse onderwereld. Zowel (ex-)delinquenten die zelf hun verhaal optekenen als misdaadjournalisten houden doorgaans een commercieel lezerspubliek voor ogen: het boek moet een uniek verhaal openbaren, maar (daarmee) vooral ook verkopen. De derde categorie betreft levensverhalen opgetekend door (criminologische) wetenschappers. Het verschil met de twee eerdergenoemde categorieën (autobiografie en misdaadjournalistiek) is dat wetenschappers niet zozeer kijken naar wat nu 'publiekstrekking' zijn in commercieel opzicht, maar hoe zij wetenschappelijke onderzoeksvragen kunnen beantwoorden middels (de constructie van) levensverhalen. Dit proefschrift sluit aan op deze laatste categorie.

3.1.3 Een biografische tweedeling

Naast de driedeling zoals hierboven aangekaart, zie ik tevens een tweedeling ten aanzien van het bestudeerde fenomeen in de levensverhalen in de criminologie.

Allereerst zijn er bestuderingen van levensverhalen die zich richten op één enkel persoon. In dit kader is bijvoorbeeld het werk dat afkomstig is van criminoloog Van Gemert onmiskenbaar. Hij tekende het leven op van bijvoorbeeld Jan Hoolwerf, een (ex-)lid van een Zuid-Amerikaanse bende (Van Gemert, 2011) en dat van Said Bensellam, die opgroeit te midden van criminaliteit en een betekenisvolle Amsterdamse jongerenwerker wordt (Van Gemert, 2015).

Ten tweede zijn er bestuderingen van levensverhalen die zich richten op het verhaal van meerdere personen. Hieronder valt bijvoorbeeld het bekende werk van Laub en Sampson, dat waardevolle inzichten opleverde ten aanzien van betekenisvolle keerpunten gedurende het leven van desisters (Laub & Sampson, 1993, 2006). Ook Maruna's studie (2001) naar onder meer de betekenis van levensverhalen in relatie tot stopgedrag (desistance) behoort tot deze categorie. Weer andere studies betreffen bijvoorbeeld het onderzoek van Nuytiens (2012) en de studie van Halsey en Deegan (2012). Zij tekenden beiden levensverhalen op van respectievelijk Vlaamse gedetineerde vrouwen op basis van narratieve interviews en de vier zoons van vier criminele vaders (Halsey & Deegan, 2012, p. 338). Ook Carlsson (2013) tekende levensverhalen op in het kader van het 'Stockholm Boys Project', waarin hij 25 delinquenten interviewde om de relatie tussen masculiniteit, persistance en desistance te bestuderen (Carlsson, 2013). Tot slot noem ik nog de studie van Stone (2016), die diepte-interviews hield met dertig verslaafde moeders en actorschap en (narratieve) identiteit in relatie tot desistance onderzocht (Stone, 2016) en het werk van Young en Canter (2012) die verschillende narratieve rollen toebedeelden aan de door hen geïnterviewde delinquenten (hier kom ik later nog op terug).

Het verschil tussen levensverhalen van een enkel persoon en die van meerdere personen is relevant gelet op de manier waarop het verhaal wordt gebruikt. Zo valt op dat biografische werken van meerdere personen veelal de bestudering van een specifiek onderwerp (zoals desistance of persistence) tot doel heeft. In biografische studies naar één persoon staan niet direct een wetenschappelijk vraagstuk en een daaraan voorafgaand theoretische exploratie centraal. Daar ligt de nadruk veelal op de persoonlijke betekenis, een uitgebreide beschrijving van hetgeen er is gebeurd gedurende iemands leven, met relatief meer interpretatieruimte voor het lezerspubliek over de betekenis ervan.

Er is echter ook een overeenkomst tussen de twee typen biografische werken: ze richten zich beide vooral op personen die een criminele carrière continueren (persisters) en/of op personen die daar inmiddels mee zijn gestopt (desisters). Daarmee kan tegelijkertijd geconstateerd worden, dat de criminologische schijnwerpers zelden op de levensverhalen van personen zonder criminele carrière gericht zijn. Dat is een opmerkelijke leemte, omdat zowel de dingen die we doen als de dingen die we níét doen immers deel uitmaken van onze identiteit (Mullaney, 2001, p. 3; Mullaney, 2006, p. 4.). De narratieve criminologie schenkt hier echter expliciet aandacht aan (zie ook paragraaf 1.3). Omdat deze onderzoeksrichting relatief jong is, bespreek ik het hieronder diepgaander.

3.2 DE NARRATIEVE CRIMINOLOGIE

De belangstelling voor narratief criminologisch onderzoek is de laatste jaren steeds meer verankerd in de narratieve criminologie. Een uiting van deze verankering is bijvoorbeeld het *International Symposium on Narrative Criminology* (Oslo, mei 2014). Twee jaar later volgt onder meer de *Narrative Criminology Working Group* (NCWG) die (meerdere) georganiseerde panelsessies vertegenwoordigt op internationale congressen.³⁶

De narratieve criminologie richt zich specifiek op de waarde van verhalen in relatie tot criminaliteit en de strafrechtspleging. Hierbij kan tegelijkertijd ook à contrario afgevraagd worden: wanneer is er eigenlijk géén sprake van een narratieve criminologie? Criminologen bestuderen immers veelvuldig verhalen van delinquenten, zoals bendeleden, maffiabazen en/of de professionals die zich met hen bezighouden (zoals de politie en justitie).

In antwoord op deze vraag speelt de theoretische focus van de narratieve criminologie een belangrijke rol. Deze ziet verhalen namelijk niet louter als feitelijke data of subjectieve ervaringen, maar gaat uit van een (constitutieve) relatie tussen ervaringen uit het leven en vertelde verhalen (Sandberg in Presser & Sandberg, 2015, p. 4). Anders gezegd: het is niet zozeer van belang ‘what stories reveal’, maar om ‘what stories do’ (Presser, 2016, p. 139).

³⁶ Mijn dank gaat in dit kader uit naar Sveinung Sandberg (Universiteit van Oslo), Lois Presser (Universiteit van Tennessee) and Alfredo Verdi (Universiteit van Genova), die de panels, waar ik onderdeel van heb mogen zijn, hebben georganiseerd tijdens deze congressen.

Met hun boek *Narrative criminology, understanding stories of crime* (2015) zijn Sveinung Sandberg en Lois Presser samen als pioniers van de narratieve criminologie op te vatten (Presser & Sandberg, 2015). In deze – en overigens ook in eerdere publicaties – introduceren zij ‘the idea that narratives or stories themselves shape future action (...). Narrative criminology is an inquiry based on the view of stories as instigating, sustaining or effecting desistance from harmful action’ (Presser & Sandberg, 2015, p. 1). Dit citaat duidt expliciet de waarde van verhalen in relatie tot het stóppen of volhárden in criminaliteit.

In een iets later werk wordt het onderzoeksbereik van de narratieve criminologie breder opgetrokken: er wordt dan ook expliciet het (helemaal) uitblijven van criminaliteit (*not doing crime*) benoemd (Presser, 2016, p. 139; Sandberg, 2016, p. 156).³⁷

Tegelijkertijd merk ik dat ook een mogelijke verbreding wat betreft de scope gaande is. Er zijn namelijk ook verhalen van bijvoorbeeld professionals (zoals douaneambtenaren) tot deze stroming gerekend (zie bijvoorbeeld het werk van Ugelvik, 2016). Dit laat zien dat de narratieve criminologie qua reikwijdte flexibel opgevat kan worden en het ruimte biedt voor meer dan alleen verhalen van delinquenten (zie ook Sandberg & Ugelvik, 2016).

3.2.1 Een oud nieuw startpunt?

De narratieve criminologie verschilt van de positivistische stroming die, grofgezegd, oorzaken van delictgedrag buiten de controle van delinquenten legt. De constitutieve en de culturele criminologie zijn daarentegen juist verwante stromingen (Presser, 2016, p. 144). De constitutieve criminologie draait immers om de (relatie tussen) beleving, de persoonlijke ervaring en actorschap. De narratieve criminologie hanteert verhalen, sociale structuur en discours daarin niet als star of vaststaand, maar juist als fluïde en veranderlijk. De culturele criminologie legt de nadruk op betekenisgeving (zie ook Oude Breuil, 2011, p. 18). De narratieve criminologie doet dat ook maar hanteert daarin expliciet een sociaal-constructionistisch, interpretatief uitgangspunt (Aspen & Hayward, 2016 in Presser & Sandberg, 2016, p. 239). Presser duidt daarbij dat het verschil daarentegen is gelegen in de gedachte dat de culturele criminologie niet specifiek de (co-)constructie van identiteit centraal stelt: ‘Constitutive and cultural criminologists have largely ignored self-invention’ (Presser, 2016, p. 145), terwijl de narratieve criminologie dat nadrukkelijk wel doet.³⁸ Zo kunnen bijvoorbeeld

³⁷ In dit kader heb ik eerder (paragraaf 2.3.4.5) de studie van Joosse, Bucerius en Thompson (2015) besproken. Deze studie kwam, op basis van drie verhaalframes, tot verklaringen waarom jongeren uit de Somalisch-Canadese gemeenschap zich níét aansluiten bij de terroristische groepering Al-Shabaab (Joosse et al., 2015).

³⁸ Hier kunnen vraagtekens bij geplaatst worden omdat een aantal cultureel criminologische studies wel degelijk de notie van identiteit en de (re- en co-)constructie daarvan centraal stellen. Ik denk dan bijvoorbeeld aan identiteitsvorming in relatie tot het bendewezen en de (re)productie van straatcultuur die bijvoorbeeld middels een dramaturgisch perspectief (Goffman, 1959) zijn bestudeerd. Zie bijvoorbeeld het werk van Garot (2007), Roks (2013), Ilan (2013), Lauger (2014) en van Hellemont (2012).

verschillende *stories of violence* of verhaaltypes onderscheiden worden die een deel van de gedetineerde Noorweegse drugsdealers hanteren in relatie tot het gebruik van geweld en hun identiteitsvorming (Sandberg, Tutenges & Copes, 2015; Copes, 2016).

Een onderscheid tussen de culturele criminologie en de narratieve criminologie is naar mijn idee meer gelegen in het gegeven dat de narratieve criminologie zich op de (co-)constructie van identiteit in relatie tot een door verhalen gevormde wereld richt, en niet zozeer op de (re)productie van (sub)culturen. Ik zie het verschil tussen de culturele criminologie en de narratieve criminologie niet als een puur strikte (er is nu eenmaal overlap), maar als iets dat vooral tot uiting komt in het bestudeerde fenomeen.

3.2.2 Demarcatie

Naast bovengenoemde twee verwante (maar toch onderscheidende) stromingen is er ook verschil te duiden in relatie tot andere (eerdere) criminologische theoretische benaderingen. Ik bespreek hieronder (niet uitputtend) enkele voornaamste parallellen en verschillen.

Narratieve criminologie die gestoeld is op de bestudering van levensverhalen vertoont allereerst overlap met de levensloopcriminologie, wegens de focus op criminaliteit gedurende het leven. In beide onderzoeksrichtingen draait het immers om individuele ontwikkeling in de gegeven context en gebeurtenissen die iemand gedurende zijn leven doormaakt die van invloed zijn op delictgedrag. Tegelijkertijd steunt de levensloopcriminologie veelal op longitudinaal, diachronisch onderzoek en dus niet primair op narratief, veelal synchronisch onderzoek. Daarnaast heeft de levensloopcriminologie expliciet aandacht voor feitelijkheden (bij wie komt wanneer en in welke mate delictgedrag voor gedurende het leven?). Hiermee ligt de nadruk niet op identiteit en wat verhalen bewerkstelligen (*what stories do*), iets dat wel de aandacht heeft vanuit een narratief criminologisch perspectief.

Neutralisaties in verhalen zoals besproken in Matza's *Delinquency & Drift* (1964) kan worden gezien als een van de gerelateerde concepten van de narratieve criminologie (Sandberg in Presser & Sandberg, 2015, p. 6).

Neutralisatietechnieken en subculturele benaderingen kijken echter veelal terug op crimineel gedrag en bestuderen de verhalen die voor dergelijk gedrag worden aangedragen (focus op het verleden). De narratieve criminologie heeft daarentegen expliciete aandacht voor zowel het verleden, het heden als de toekomst middels een verhalende benadering.

Vervolgens zijn ook interpretaties van motieven op verschillende niveaus, afgaand op criminologische theorieën, veelal verwant aan de narratieve criminologie. De straintheorie, rationele keuzetheorie en gelegenheidstheorie gaan bijvoorbeeld uit van de vraag: wat drijft mensen tot criminaliteit? Agnew introduceerde zelfs vijf zogeheten 'storylines' die bij zouden dragen aan het ontstaan van criminaliteit, maar bovendien ook betekenisvol zouden zijn in relatie tot het (al dan niet tijdelijk) stoppen met delictgedrag (Agnew, 2006). In het

verlengde hiervan krijgt de notie 'identiteit' bij interpretaties van motieven niet per se aandacht, terwijl dat bij de narratieve criminologie per definitie wel zo is. Verwevenheid tussen de narratieve criminologie en bestaande labelingsbenaderingen lijkt, tot slot, te bestaan in de expliciete aandacht voor identiteit. Labelingsbenaderingen gaan er immers vanuit dat delinquenten meer dan het criminele 'label' zijn en meerdere identiteiten hebben. De narratieve criminologie draait echter niet om identificatie, maar om 'identiteit' en ziet daarin de (co)constructie van verhalen – in tegenstelling tot labeling – als een manier waarop we een (on)gewenste identiteit duiden of juist willen bewerkstelligen (Presser, 2016, p. 146). Ik bespreek (de totstandkoming van) narratieve identiteit diepgaander in het navolgende.

3.3 NARRATIEVE IDENTITEIT

Narratieve identiteit is een concept dat zich meer expliciet in de jaren tachtig heeft doorontwikkeld met grondleggers als Bruner (1986), Sarbin (1986) en Polkinghorne (1988) en is gebaseerd op de gedachte dat een verhaal ons voorziet van coherentie gedurende het leven (McAdams, 2011 in Luyckx et al., 2011, p. 100). McAdams definieert narratieve identiteit als 'a persons internalized and evolving life story, integrating the reconstructed past and imagined future to provide life with some degree of unity and purpose' (McAdams & McLean, 2013, p. 233). Identiteit houdt in dit perspectief een verhaal (*personal myth*) in dat nimmer 'af' is omdat het geconstrueerd wordt gedurende het leven, met inachtneming van wie je als persoon was (het verleden), bent (heden) en wie je wenst te zijn (toekomst).

In deze definiëring is identiteit altijd een narratief en vereist het altijd een levensloop- of ontwikkelingsperspectief. Wanneer een levensverhaal wordt verteld, impliceert dat het bestaan (of ontbreken) van een karaktereigenschap, vaardigheid, doel, patroon en/of een (terugkerend) probleem in of gedurende het leven. Een conclusie van de verteller over wie hij of zij is, staat dus centraal ten aanzien van het begrip narratieve identiteit (McAdams & McLean, 2013, p. 236). McAdams heeft, in navolging van Eriksons werk (1958), betoogd dat het construeren van een narratieve identiteit door middel van een levensverhaal in de tienerjaren plaatsvindt en dat dat verhaal het resultaat is van de voorhanden zijnde culturele verhalen ('myths, plots, images, symbols and settings') die we van anderen (zoals familie, gemeenschap, literatuur en media) meekrijgen (Singer, 2004, p. 438).

Een van de allereerste resultaten van (deze sociaal-culturele) invloed is bijvoorbeeld terug te vinden in het verhaal over de eigen geboorte. Iedereen heeft (in meer of mindere mate) immers een eigen 'geboorteverhaal', dat we niet direct uit eigen ervaring vertellen, maar toch kunnen (na)vertellen omdat het door anderen (meestal ouders) is verteld. Hiermee is dat (allereerste) 'eigen' verhaal al doordrenkt met het verhaal of perspectief van een ander met alle bijhorende (tegengestelde, subjectieve) gedachten, gevoelens, taal, interpretaties en

symboliek (Baddely & Singer, 2007, p. 178).³⁹ De verhalen die we vertellen zijn gebaseerd op persoonlijke ervaringen die geïnterpreteerd zijn vanuit reeds bestaande kaders en denkpatronen. Narratieve identiteit voorziet, tegen deze achtergrond, het ‘eigen’ verhaal over het verleden, heden en toekomst van betekenis (Singer, 2004, p. 445).

De notie narratieve identiteit bestaat dan wel sinds de jaren tachtig, de invulling ervan is al eerder, in de jaren zestig, vertolkt in het werk van Erikson als een van de grondleggers van individuele (identiteits)ontwikkeling (zie ook paragraaf 2.1) die ‘identiteit’ destijds als volgt omschreef:

‘Identity arises from the selective repudiation and mutual integration of childhood identification and their absorption into a new configuration, which in turn is dependent on the process by which a society (often through subsocieties) identifies the young individual, recognizing him as somebody who had to become the way he is, and who, being the way he is, taken for granted’ (Erikson, 1958, p. 113).

Erikson benoemt hierbij dat we als mensen ‘creators’ zijn van ons eigen levensverhaal: we selecteren passages uit het verleden teneinde ons heden en toekomstig levensverhaal in coherente samenhang te kunnen creëren. Identiteit bestaat enkel ten overstaan van een ander en de daadwerkelijke erkenning van die ander is cruciaal in de constructie van identiteit. ‘Central to the process of identity formation is recognition’ (Josselson, 2012, p. 41). Hiermee stoelt Josselson haar stelling op Jessica Benjamin: ‘That responds from the other, which makes meaningful the feeling, intentions and actions of the self. It allows the self to recognize its agency and authorship in a tangible way’ (Benjamin, 1988, p. 12 geciteerd in Josselson, 2012, p. 42).

De citaten duiden dat (erkenning van) publiek onlosmakelijk verbonden is met de constructie van narratieve identiteit. Dit brengt met zich mee dat publiek individuele actorschap (impliciet, dan wel expliciet) beïnvloedt. Het vertolken van actorschap en identiteit kan zodoende verschillen al naar gelang de situatie: ‘people bring forth different stories for different situations’ (McAdams, 2011 in Schwartz, 2011, p. 102).⁴⁰ De narratieve criminology stelt de positionering van identiteit centraal middels het vertelde: ‘Narrative criminology explores the ways that people establish who they are – their identity work – by emplotting their experience’ (Presser, 2012, p. 6). Het vertelde komt in interactie tussen verteller en onderzoeker/luisteraar tot stand en is tegelijkertijd een uiting van bredere, meer

³⁹ Dit doet mij denken aan een verhaal dat een van de hoogleraren mij vertelde tijdens een van de Summerschools Narratieve psychologie aan de universiteit van Twente (2015). Hij schetste hoe zijn moeder hem altijd had verteld dat ze het zo erg vond dat hij de eerste dag van zijn geboorte in een ‘koud’ wiegje werd geplaatst. Jaren later, bij het openslaan van zijn geboorte (foto)album, ontdekte hij echter een foto van die eerste geboortedag waarin hij in het betreffende ‘koude’ wiegje lag. Er stond de volgende tekst onder: ‘Hier lig je lekker warm in je wiegje.’

⁴⁰ Eriksons voorstelling van identiteit is in dit kader niet eendimensionaal, maar fragmentarisch en eerder multidimensionaal, afhankelijk van het betreffende ‘publiek’.

culturele verhalen waarin we onszelf positioneren door middel van het vertelde. Met andere woorden: 'Stories are examples of the performative work individuals do to themselves and their surroundings.' (Presser, 2010).

In dat licht is het dramaturgisch werk van Erving Goffman uit zijn boek *The representation of Self in everyday life* (Goffman, 1959) van waarde ten aanzien van een narratieve benadering in de criminologie (en meer specifiek de narratieve criminologie). Het draait bij de narratieve criminologie immers niet alleen om de inhoud van een verhaal, maar ook de manier waarop het tot stand komt (wie vertelt waarom aan wie) en welke (bredere) betekenis het draagt. Hiermee wordt waarde gehecht aan een dynamisch perspectief en de rol van het vertellen van verhalen in de (re- en co-)constructie van identiteit. Een relationeel identiteitsbegrip of perspectief is relevant ten aanzien van mijn onderzoek, omdat resisters immers hun (levens)verhaal aan mij als onderzoeker vertellen en het bovenal niet onaannemelijk is dat zij zelf, te midden van criminele identiteiten en actoren in hun directe omgeving, bezig zijn met hun eigen, niet-criminele identiteit(svorming). Aandacht voor een fluïde notie van identiteit in interactie (zowel in het verhaal zelf als in interactie met onderzoekers) kan daarbij meer inzicht verschaffen in de relatie tussen actorschap en sociale structuur. Ik werk dit hieronder nader uit.

3.3.1 *Actorschap & sociale structuur*

Voorgaande uiteenzetting wijst uit dat de (co-)constructie van een levensverhaal, kortgezegd, tot stand komt in interactie met publiek en de maatschappelijke, brede context waarin een verhaal verteld wordt (Salmon & Riessman in Andrews, Squire & Tamboukou, 2013, p. 197 e.v.; Phoenix in Andrews et al., 2013, p. 72 e.v.). Sandberg stelt dat 'Studies of narratives in general and narrative criminology in particular should analyse self-narratives as agency conditioned by culture and context, and as attempts at coherency and unity drawing on a wider variety of cultural narratives and discourses' (Sandberg, 2013, p. 81). Dit impliceert aandacht voor 'agency' (ervaren handelingsmogelijkheden) ofwel actorschap en de sociale structuur en context waarin verhalen verteld worden (Sandberg, 2013, p. 71).

Ik acht deze aandacht met name belangrijk, omdat het de variatie aan respons onder identieke omstandigheden kan verklaren. Immers niet iedereen die strain ervaart, vertoont crimineel gedrag, zoals eerder door Agnew (2016) was gesteld (zie paragraaf 1.2). Zo liet de studie van Gunter bijvoorbeeld zien dat een deel van de gemarginaliseerde jeugd in Oost-London zich, ondanks identieke omstandigheden, op andere bezigheden richtte in plaats van het bendewezen (Gunter, 2010). Ook worden begrippen als 'street capital' (Sandberg & Pedersen, 2011) en 'street field' (Shammas & Sandberg, 2016), naar terminologie van Bourdieu, gebruikt om individuele keuzes in de drugscene te verklaren. Moyle en Coomber illustreren dat het dealen van een bepaald type drugs als normaal wordt gezien en als zodanig was ingebed in de 'using culture' (Moyle & Coomber, 2016, p. 11). Fleetwood duidt, tot slot, dat de verhalen van drugsdealers vanuit een narratief format tot stand komen, maar dat het vertellen van een verhaal

tegelijkertijd actorschap en narratieve identiteit kan beïnvloeden (Fleetwood, 2016). Hiermee introduceert zij de zogeheten narratieve habitus die als volgt wordt gedefinieerd:

‘The narrative habitus is the internalisation of the narrative doxa pertaining to the field, including vocabulary, narrative formats, tropes, discursive formats and subject positions, et cetera Creativity is possible within the limits prescribed by the habitus. The narrative habitus structures individuals’ narratives and narrative identity.’ (Fleetwood, 2016, p. 181).

Kortgezegd is menselijk handelen (en daarmee ook eventueel delictgedrag) gebonden aan reeds dominante structuren, maar dat handelen kan tegelijkertijd middels het vertellen van een verhaal diezelfde structuur doen veranderen (‘what stories do’). Het gaat daarmee niet om een deterministisch perspectief, maar om de bestudering van handelen (en criminaliteit) in het kader van dualiteit (Giddens, 1991).⁴¹ Dit betekent voor de narratieve criminologie, dat er sprake is van een dynamische relatie tussen actorschap en sociale structuur als twee in elkaar grijpende invloeden of communicerende vaten waarin de complexiteit (en ambiguïteit) van het alledaagse leven middels het vertelde verhaal tot uiting komt.

3.3.2 *De Positioneringstheorie*

De positioneringstheorie stoelt op de relatie tussen actorschap en sociale structuur. Deze theorie, afkomstig van Rom Harré, is tot stand gekomen in samenwerking met Bronwyn Davies en Luk van Langenhove (Harré & Van Langenhove, 1999). Ik bespreek deze hier omdat het handvatten verschaft teneinde de relatie tussen actorschap en sociale structuur op verschillende niveaus te bestuderen.

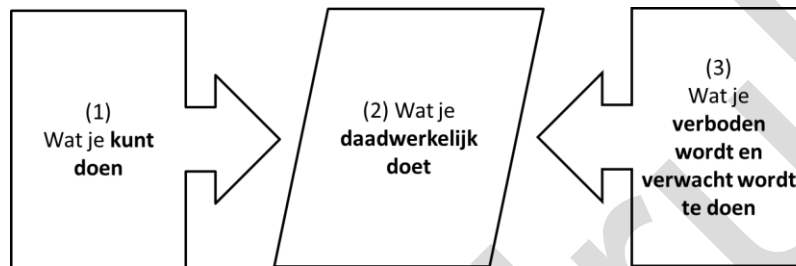
De positioneringstheorie is gebaseerd op een dynamische opvatting die het proces van identiteit, persoonlijke doelen en beschikbare posities in interacties als uitgangspunt heeft. Daarmee is het passend bij het interpretatieve uitgangspunt van de narratieve criminologie en de eerder besproken ontwikkelmodellen van Bronfenbrenner en Erikson (hoofdstuk 2). Erikson legt immers de nadruk op individuele (identiteits)ontwikkeling en Bronfenbrenner op de invloed van interacties binnen en tussen verschillende contextlagen.

Er is relatief weinig bekend over de achtergrond van de positioneringstheorie. Vygotsky, een Russische psycholoog die het kind in relationele zin bestudeerde, vormde de inspiratiebron voor het ontstaan van de positioneringstheorie. Rom Harré bespreekt in een college uit 2015⁴² drie pijlers of vragen die ten grondslag

⁴¹ Zie ook het werk van Oude Breuil (2011), waarin zij dualiteit aan de hand van het zogeheten *structure-agency* debat bespreekt vanuit een cultureel-antropologisch, sociaal-constructivistisch cultuurbegrip (Oude Breuil, 2011, p.24).

⁴² Het betreft beeldmateriaal van het ‘Positioning Theory Symposium’ dat op 8 juli 2015 in Brugge is gehouden. Het hele college is terug te zien via <https://www.youtube.com/watch?v=CxmHTk7aYto> geraadpleegd op 1 mei 2016.

liggen aan deze theorie⁴³: (1) wat kun je doen? (what you can do), (2) wat doe je? (what I do) en (3) wat wordt er van je verwacht, welke verplichtingen en verwachtingen krijg je opgelegd? (what you permitted or forbidden to do). Hierbij zijn 1 en 3 discursieve vormen en is 2 een cognitieve vorm of uitkomst van het moeten navigeren tussen 1 en 3 (zie figuur 3.2).

Figuur 3.2: Drie pijlers van de positioneringstheorie
 (Bron: college Rom Harré, juli 2015 <https://www.youtube.com/watch?v=CxmHTk7aYto>)

Het toewijzen van competenties en vaardigheden horende bij een bepaalde rol (bijvoorbeeld vrouw-zijn) werd tot de jaren zestig vooral verklaard vanuit de verwachtingen van anderen. Het is precies hier waar Harré een leemte constateerde ten aanzien van de (sociale) psychologie. Deze verklaart identiteit veelal vanuit bestaande rollen en patronen (roltheorie), maar biedt daarmee geen ruimte voor alternatieve verhalen:

‘Social psychology has failed to take account of the moral dimensions of human life – role theory was too coarse an analytical instrument. The main omissions were beliefs about rights and duties to act and speak in certain ways, the meanings of which were local. Unlike role theory, positioning studies must have a place for rejection of assignments of rights and duties. Role theory helped to explain stable long standing beliefs about the assigned rights and duties of people of various categories, but it did not account for the moment by moment assignments and resistances to such assignments in small group interactions, largely mediated by language.’(Harré, lezing ‘Positioning Theory Symposium’ in Brugge op 8 juli 2015).

Met de aandacht voor ‘rejection of assignments of rights and duties’, zoals bovenstaand citaat leert, verschaft de positioneringstheorie een mooie basis voor

⁴³ Harré werd geïnspireerd door zijn PhD student Bronwyn Davies. Zij deed onderzoek naar de positie van vrouwen en bestudeerde wat vrouwen wilden, wat van hen werd verwacht en wat ze uiteindelijk deden.

de bestudering van levensverhalen van resisters. Immers ook ten aanzien van resisters is aannemelijk dat zij op een of andere manier niet voldoen aan een mogelijk verwachte rol of identiteit gelet op hun criminogene context. Bestudering van hun levensverhalen kan tegen deze achtergrond inzichtelijk maken welke betekenis resistance to crime daadwerkelijk draagt in het verhaal en welke rol of positie de hoofdpersoon (in zijn/haar verhaal) ten overstaan van anderen centraal stelt.

3.3.3 Drie contextniveaus van narratieve positionering

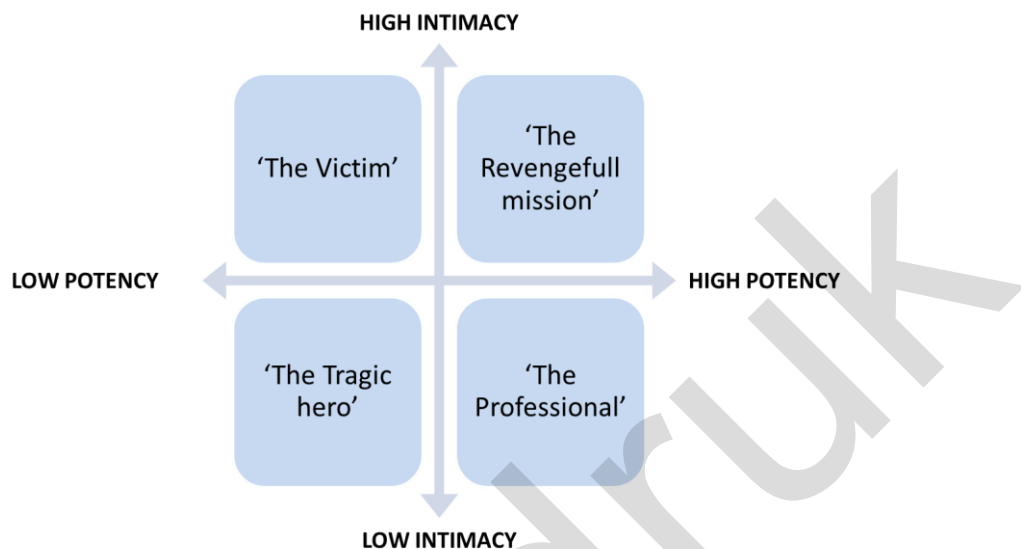
De zojuist besproken positioneringstheorie is verder uitgewerkt in het werk van Michael Bamberg waarin hij expliciet verschillende positioneringsniveaus onderscheidt die in elkaar grijpen (Bamberg, 1997). De drie niveaus betreffen positionering 'vis-à-vis' (in het vertelde verhaal), in de interactionele context en de brede sociaal-culturele context (Bamberg, 1997, p. 337). Ik bespreek deze drie contexten achtereenvolgens daar ze van betekenis zijn in relatie tot een van de in mijn onderzoek toegepaste analysemethoden (die in het volgende hoofdstuk wordt besproken).

Vis-à-vis

Het eerste niveau betreft de positie die de verteller inneemt ten opzichte van andere karakters in het levensverhaal (*vis-à-vis-others*). Het gaat dan om de positionering van de verteller ten opzichte van andere actoren in zijn of haar verhaal (Squire in Andrews, Squire & Tambokoulou, 2008, p. 42). Dit kan bijvoorbeeld een protagonist, antagonist, held en/of slachtoffer zijn (Bamberg, 1997, p. 337; Sools, 2010).

In de criminologische context portretteerden persisters zichzelf op dit niveau bijvoorbeeld meer als slachtoffers van ongelukkige omstandigheden (Maruna, 2001). Ook construeerden bijvoorbeeld gewelddadige criminelen hun daden in hun verhalen als veel minder erg dan die van de 'echte' (andere) gewelddadige criminelen, mede door het hanteren van een zogeheten 'street code' in hun verhalen (Hochstetler, DeLisi & Pratt, 2008; Brookman, Copes & Hochstetler, 2011).

Young en Canter (2012) bestudeerden de verhalen van (gewelds)delinquenten langs twee assen: 'potency' (de mate van actorschap/het heft in eigen handen nemen) en 'intimacy' (de band met slachtoffers), en kwamen zodoende tot vier narratieve rollen: 'the Professional', 'the Victim', 'the Tragic hero' en 'the Revengefull mission' (Young & Canter, 2012, p. 239). The Professionals en the Tragic hero's betreffen hoofdpersonen die geen connectie met de gemaakte slachtoffers hebben en respectievelijk wel en niet het heft in eigen handen nemen. The Revengefull mission(airs) en The Victims betreffen beiden hoofdpersonen die wel connectie hebben met de gemaakte slachtoffers en respectievelijk wel en niet het heft in eigen handen nemen in het verhaal.

Figuur 3.3: Vier 'narratieve rollen' van delinquenten, gebaseerd op Young & Canter (2012).

Interactionele context

De inhoud van (levens)verhalen is op het interactionele, tweede niveau onlosmakelijk verbonden met en beïnvloed door de interactie met het publiek/de luisteraar ten tijde van het vertellen (Bamberg, 1997, p. 337; Josselson, 2011). Dit tweede, interactionele niveau wordt door Ricoeur (1991) als een onvermijdelijk karakteristiek van narratief onderzoek gezien (Squire in Andrews, Squire & Tamboukou, 2008, p. 43). Riessman bestudeerde in dit kader bijvoorbeeld niet enkel de inhoudelijke bewoordingen in levensverhalen van onvruchtbare Indiase vrouwen, maar ook de (co-)constructie daarvan (Riessman, 2005).

In een criminologische context zie ik dit terug in de studie van bijvoorbeeld Kirkwood (2016), die de interactie tussen professionals in de strafrechtspleging en hun cliënten analyseerden in relatie tot (secundaire) desistance en het versterken van een prosociale identiteit. De genoemde studies laten zien dat een (levens)verhaal het resultaat is van een dialogisch samenspel tussen verteller en luisteraar: 'Form and meaning emerge between people in social and historical particularity, in a dialogic environment' (Bahktin, 1981).

Brede, sociaal-culturele context

Bruner relateert het individuele verhaal aan de zogeheten 'canonical narratives', waarmee hij doelt op de positionering van een narratieve identiteit die ingebed is in reeds bestaande brede, culturele sociaal-maatschappelijke contexten (Bruner, 2004, p. 694). Een vertelling is in dit licht een uiting van bredere, meer cultureel-maatschappelijke verhalen, waarin we onszelf positioneren door middel van het vertelde. Deze brede, culturele verhalen vormen dominante raamwerken van

waaruit een verhaal wordt verteld (Salmon & Riessman in Andrews, Squire & Tamboukou, 2013, p. 197 e.v.; Phoenix in Andrews et al., 2013, p. 72 e.v.; Sools, 2010, p. 93). Bamberg ziet de brede culturele, maatschappelijke context ook wel als het derde niveau van bestudering van verhalen (Bamberg, 1997, p. 337). Eerder onderzoek wijst uit dat etniciteit, religie en nationale historie invloed hebben op persoonlijke (levens)verhalen en het behoud of de transformatie van cultuur (McAdams & Mclean, 2013, p. 237). De studie van Hammack (2008) laat zien dat Palestijnse en Israëlische jeugd een dusdanig dominant cultureel uitgangspunt integreerden in hun levensverhaal, dat er sprake was van respectievelijk een 'contamination' en 'redemptive' plot (ontleend aan Maruna, 2001). Halleh Ghorashi's studie (2003) wees uit hoe bij Iraanse migranten in de Nederlandse en Amerikaanse samenleving een 'gegeven sociaal kader' het individuele handelen mogelijk maakt en tegelijkertijd beperkt. In dergelijke studies draait het, kortgezegd, om 'een genuanceerd, gelaagd en complex cultuurbegrip, waarin individuen noch gevangen zitten in starre culturele regels, noch volledig vrij zijn in het "kiezen" en "toepassen" van hun culturele waarden' (Oude Breuil, 2011, p. 24).

3.4 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk heb ik besproken dat een narratieve benadering niet altijd vanzelfsprekend is geweest (paragraaf 3.1). Omdat verhalen op verschillende manieren kunnen worden opgevat, heb ik thematische, structurele en procesmatige definities de revue laten passeren, waarmee het brede pallet aan perspectieven op verhalen is belicht. In mijn onderzoek vat ik, meer specifiek, levensverhalen op als een persoonlijke subcategorie van een narratief.

Wanneer het gaat om een criminele carrière zijn drie subcategorieën van levensverhalen besproken: verhalen van (ex-) delinquenten (veelal terug te vinden in autobiografieën), journalistieke uitgaven en wetenschappelijke criminologische werken. Ten aanzien van laatstgenoemde is bovendien een tweedeling zichtbaar: studies gericht op de bestudering van verhalen van een enkel persoon (waarin diens leven centraal staat) en studies gericht op levensverhalen van meerdere personen, die veelal een onderliggende wetenschappelijke vraag trachten te beantwoorden. Deze heeft niet zelden aandacht voor invloeden ten aanzien van het stoppen of voortzetten van een criminele carrière. Vanuit dit gegeven draagt mijn onderzoek bij aan een relatieve leemte in de narratieve criminologie, omdat het juist het uitblijven van een criminele carrière tot onderzoek heeft.

Ik heb in dit hoofdstuk tevens een uiteenzetting van de narratieve criminologie besproken als relatief jonge onderzoeksrichting die overeenkomsten met de constitutieve en culturele criminologie kent (paragraaf 3.2). Hierbij wordt de narratieve criminologie gekenmerkt door een interpretatief uitgangspunt dat waarde hecht aan betekenisgeving en hoe verhalen aanzetten of motiveren tot handelen in de gegeven sociale context. Het onderscheid tussen de narratieve

criminologie en ook andere criminologische stromingen of benaderingen, ligt daarmee vooral in de expliciete aandacht voor identiteit en een door verhalen gevormde wereld.

In het verlengde hiervan is de notie 'narratieve identiteit', tot slot, besproken. Ik heb belicht dat het in een narratieve benadering vooral draait om een relationele opvatting van identiteit (paragraaf 3.3). De aandacht gaat daarbij uit naar (erkenning van) publiek, dat onlosmakelijk verbonden is met de (co-)constructie van een (on)gewenste identiteit. In dit licht heb ik de dualiteit in de relatie tussen actorschap en sociale structuur en drie positioneringniveaus (Bamberg, 1997) uitgelicht: positionering van een verteller in het verhaal (ofwel vis-à-vis), in de interactionele context waarin verhalen tot stand komen en positionering in de brede, morele sociaal-culturele context. Deze theoretische uitgangspunten werk ik (onder meer) verder uit in een volgende deel van dit proefschrift: de methodische verantwoording.

4 DATAVERZAMELING & ANALYSE

INLEIDING

In het voorgaande deel heb ik de positieve en de narratieve criminologie bij elkaar gebracht. Hiertoe heb ik geconcretiseerd wat vanuit een positief-narratief criminologische benadering mogelijk betekenisvolle theoretische handvatten zijn in relatie tot dit onderzoek naar levensverhalen van resisters. In dit methodologisch hoofdstuk werk ik uit hoe de interpretatieve grondtoon en uitgangspunten van de positief-narratief criminologische benadering tot uitdrukking zijn gekomen in de wijze waarop ik de bestudeerde levensverhalen heb verzameld (paragraaf 4.1) en heb geanalyseerd (paragraaf 4.2).

4.1 DATAVERZAMELING

Teneinde de centrale vraag in dit onderzoek (paragraaf 1.4) te beantwoorden, zijn allereerst (medio 2012 tot medio januari 2016) levensverhalen verzameld. Levensverhalen zijn als onderzoeksinstrument passend bij een positief-narratief criminologische benadering, omdat ze een basis bieden voor het bestuderen van de betekenis van individuele ontwikkeling en context gedurende het leven.

Naast het verzamelen van levensverhalen is ook een tweede onderzoeksinstrument ingezet. De betrokken resisters in dit onderzoek hebben tevens twee vragenlijsten ingevuld: een Nederlandse versie van de resilience ofte wel een mentale veerkracht vragenlijst (RS-NL) en een Volatility Competences Questionnaire (VCQ) ofte wel een zelfsturingsvragenlijst. Omdat de gebruikte vragenlijsten, anders dan de inzet van levensverhalen, niet primair betekenisverlening centraal stellen, functioneren ze in mijn onderzoek als een oriëntatie ten aanzien van de onderliggende concepten veerkracht en zelfsturing. Ik licht de keuze voor specifiek deze twee vragenlijsten in paragraaf 4.1.3 uitgebreid toe.

Hieronder bespreek ik de manier waarop ik de betrokken resisters in dit onderzoek heb geworven. Tevens verantwoord ik de wijze waarop ik de gesprekken heb voorbereid en de (keuze en wijze van afname in relatie tot) twee vragenlijsten.

4.1.1 *Gezocht: niet-criminele man/vrouw!*

Omdat een vergrootte kans op delictgedrag vooral bij mannen bestaat bij blootstelling aan een criminogene context, richtte mijn onderzoek zich in het begin op het vinden van mannelijke resisters. Later is echter besloten ook gesprekken met vrouwelijke resisters te houden omdat duidelijk werd dat gedurende het onderzoek het aantal reacties achterbleef. Omdat echter later is gestart met het werven van vrouwen, is aantal vrouwelijke resisters als gevolg hiervan ook kleiner dan het aantal deelnemende mannen (respectievelijk vier tegenover zestien).

Ten tweede zijn resisters vanaf zestienjarige leeftijd geworven. Een jongetje van vier dat opgroeit binnen een overwegend crimineel gezin en zelf (nog) geen criminele carrière heeft, is immers niet direct een resister te noemen. Dit blijft zagezegd 'unmarked ground' (zie hoofdstuk 1). Heeft echter diezelfde jongen op twintigjarige leeftijd echter geen criminele carrière, dan is dat wel degelijk bijzonder of 'marked ground' (Mullaney, 2006) te noemen. Dat roept de vraag op wanneer de transformatie van unmarked 'niet doen' naar marked 'niet doen' dan plaatsvindt. Anders gezegd: vanaf welke leeftijd kan daadwerkelijk sprake van zijn van betekenisvolle resistance to crime?

De levensloopcriminologie biedt handvatten ter beantwoording van deze vraag. De adolescentiefase is in deze benadering een periode waarin crimineel gedrag over het algemeen het hevigst piekt, met name rond het zestiende levensjaar bij mannen, waarbij de piek weer sterk afneemt vanaf achttienjarige leeftijd (Moffit, 1993, p. 676; Jang, 1999; Farrington, 1986, p. 192 e.v.; Blokland & Nieuwbeerta, 2004, p. 253; Vogelvang, Rutten, De Jong & Van den Braak, 2012, p. 24). Het niet ontwikkelen van een criminele carrière, terwijl men is opgegroeid in of blootstaat aan een context met 'criminele' verleidingen en/of druk, is daarmee (in ieder geval) vanaf zestienjarige leeftijd betekenisvol ofwel *marked ground* te noemen.

Tot slot: onder een criminogene context wordt in termen van Bronfenbrenner minimaal het *microsysteem* aangehouden. Dat betekent dat sprake dient te zijn van een criminogene gezinscontext en/of buurt, waarbinnen resisters verleiding of druk moet hebben ervaren maar zelf geen criminele carrière hebben ontwikkeld.

Oproep

Het verzamelen van levensverhalen kende in de praktijk meerdere struikelblokken. Allereerst staan resisters per definitie nergens geregistreerd. Daarom was ik voor het verzamelen van hun levensverhalen afhankelijk van zelfidentificatie. Ten tweede moest in de werving tot uitdrukking komen dat de focus van het onderzoek lag op de eigen betekenisverlening (het narratieve perspectief) in relatie tot resistance to crime. Het moet immers gaan om personen die geen criminele carrière hebben én daarbij zijn opgegroeid in of blootstaan aan een criminogene sociale context. In dit kader is de volgende wervingsadvertentie of oproep tot stand gekomen:

Gezocht: niet-criminele man/vrouw!

In het kader van mijn onderzoek ben ik op zoek naar personen tussen de 16 en 45 jaar die in een criminele omgeving leven (of hebben geleefd), maar die zelf niet het criminele pad zijn opgegaan.

Ben jij iemand, of ken jij iemand, die deze positieve keuze heeft gemaakt en die het ook heeft volgehouden? Neem dan contact op.

Ik ben op zoek naar deze personen om hun levensverhalen te beschrijven. Ik voer een aantal gesprekken en probeer te achterhalen waarom zij niet het criminele pad op zijn gegaan en hoe ze dat hebben gedaan.

Ben (of ken) jij een persoon tussen de 16 en 45 jaar die zelf GEEN criminele carrière heeft (gehad), maar wel blootstaat aan of is opgegroeid in een omgeving met criminele verleiding of druk?

Neem dan aub contact met mij op:
sd.adiembaks@avans.nl of via 06 – XX XXX XXX

Deelname is geheel vertrouwelijk en anoniem.

Met vriendelijke groet,

mr. S.D. (Sheila) Adjiembaks MA
Docent - PhD Onderzoeker 'Resistance to crime'
Juridische hogeschool Avans-Fontys/ OU/Expertisecentrum Veiligheid Avans

Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl
Sheila Adjiembaks	06 xx xxx xxx
sd.adiembaks@avans.nl	sd.adiembaks@avans.nl

Afbeelding 4.1: Oproep.

De advertentie is verscheidene perioden tussen mei 2012 en april 2015 via drie wegen verspreid.⁴⁴ Allereerst zijn (v)mbo's, hbo's en universiteiten benaderd.⁴⁵ In totaal zijn er meer dan 370 oproepen opgehangen in scholen van grote steden als Utrecht, Eindhoven, Den Haag, Tilburg, Amsterdam, Rotterdam, Breda en Den Bosch. Naast de werving op scholen is ook middels (social) media een oproep uitgezet. Zo is het programma *Je ouders in de lik*⁴⁶ (2012) benaderd en is meerdere malen een oproep/bericht op Facebook en LinkedIn geplaatst. Vanwege de aanwezigheid van een criminogene context zijn gedurende de wervingsperiode ook professionals in de ruime zin van de strafrechtspleging benaderd. Zo zijn contacten gelegd met Veiligheidshuizen, de Top600, Exodushuizen en Reclassering Nederland.⁴⁷ De oproep is onder professionals in die organisaties verspreid en heeft zodoende bijvoorbeeld ook in de wachtkamers van enkele reclasseringslocaties gehangen.

Een opvallende (paradoxe) uitkomst ten aanzien van deze derde manier van werven is dat de behoefte aan kennis omtrent resistance to crime groot bleek, maar er nauwelijks daadwerkelijke zicht op het bestaan van eventuele resisters in de sociale netwerken van cliënten/delinquenten is, omdat het – met uitzondering van enkele organisaties – geen structurele aandacht krijgt in het dagelijkse werkveld.⁴⁸

4.1.2 Betrokken resisters in dit onderzoek

Het wervingsproces heeft geresulteerd in de verzameling van twintig levensverhalen. Daarvan zijn vier verhalen van vrouwelijke resisters en zestien verhalen van mannelijke resisters. De leeftijd van de twintig betrokken resisters varieert van 19 tot 49 jaar.

⁴⁴ Ten aanzien van dit deel van het wervingsproces gaat speciale dank uit naar mijn collega Robin van Halderen, de afstudeerders Els de Blouwe (Juridische Hogeschool Avans-Fontys), Liduin Mijhad, Petry Roozen, Anne van der Heijden (Avans Hogeschool, Social Studies) en mijn broers Kevin en Justin Adjiembaks.

⁴⁵ Hiermee ben ik een derde uitdaging tegengekomen in het wervingsproces: de detectiepoorten op sommige streng bewaakte (v)mbo's en de vereiste toestemmingsverklaring voor het ophangen van mijn advertentie. Deze toestemming is nimmer verkregen, omdat bij sommige scholen simpelweg een negatief (of geen) antwoord werd gegeven op (herhaald) verzoek de advertentie op te hangen in de school.

⁴⁶ In 2012 verscheen een tv-programma genaamd *Je ouders in de lik* dat het verhaal van kinderen van gedetineerden uit de doeken deed. Hierop heb ik reactie ontvangen van de redactie en presentatrice (Claudia Schumacher) die mijn contactgegevens doorstuurde naar de betrokken kinderen. Dit heeft tot één reactie geleid. Deze persoon bleek echter geen resister, omdat geen enkele verleiding of druk was ervaren vanwege op het feit dat de gedetineerde ouder (de vader) in kwestie geen criminele levensstijl had maar voor een crime passionel veroordeeld was.

⁴⁷ Speciale dank gaat uit naar de directeurs van de Exodushuizen (die mijn oproep zonder aarzeling hebben verspreid in hun netwerk) en medewerkers van Reclassering Nederland, waaronder met name Roeland Driessen (beleidsmedewerker landelijk kantoor Utrecht).

⁴⁸ Ten tijde van dit schrijven heeft de gemeente Amsterdam overigens een initiatief genomen om meer vat te krijgen op broertjes en zusjes van jonge veelplegers (de zogeheten 'brusjes' of de 'Top400' aanpak).

De relationele aard van de criminogene context kende een driedeling: zes resisters spraken uitsluitend over criminele buurt- en/of schoolvrienden; in acht levensverhalen was sprake van uitsluitend criminele actoren in de gezins- en/of familiecontext; en in de overige zes verhalen was sprake van zowel de aanwezigheid van een criminele gezins- en/of familiecontext, alsmede een criminele buurt/vriendencontext. In de verhalen werd overigens óf de gezinsinvloed óf de buurtinvloed vooral benadrukt (zie ook hoofdstuk 8).

Een context met criminele gezins- en/of familieleden betreft bijvoorbeeld personen die zijn opgegroeid met crimineel actieve opvoeders, zoals een (stief)vader en/of (stief)moeder actief in de (inter)nationale drugshandel. Ook familie zoals ooms, tantes en neven komen in de levensverhalen naar voren als personen die onderdeel uitmaken van de criminogene context naast de criminele actoren in het gezin. Zo is Maarten's vader, maar zijn ook zijn neven actief in de drugshandel en groeiden Roos en Lisa op met respectievelijk een crimineel actieve (en beruchte) vader en broers. Ravi ziet bijvoorbeeld van kinds af aan hoe zijn vader en zijn ooms verschillende drugspannen in de stad runnen, waarbij tantes, neefjes en nichtjes helpen wanneer het 'oogsttijd' is. Het betreft dan niet louter opvoeders die de criminogene context tekenen, maar aldus een bredere, familiale kring.

Zes mannelijke resisters hebben ooit in hun jongere jaren een misdrijf gepleegd of 'uitgeprobeerd'. Hieronder valt het hebben geëxperimenteerd met drugshandel en vernieling in groepsverband met vrienden. De andere veertien betrokken resisters voeren geen enkel delict aan.

Ik heb op verschillende manieren getracht na te gaan of de betrokken resisters daadwerkelijk geen criminele carrière hebben (gehad)?⁴⁹ Allereerst zijn tijdens of na aanmelding, via telefonisch contact, gericht vragen gesteld. Ik heb de aandacht daarin expliciet gelegd op een beantwoording van de vraag: waarom herkende je jezelf in de oproep? Daarbij werd veelal gelijktijdig de betreffende criminogene context nader geëxpliciteerd. Tevens is, ten tweede, ook gevraagd wanneer men is gestopt met een criminele carrière. Indien hier positief op werd gereageerd (men gaf dan een tijdsframe aan in antwoord op de vraag), is besloten diegene níét voor een gesprek uit te nodigen. Hij of zij is dan immers eerder een desister (bij meer dan twee gepleegde delicten, zie paragraaf 1.2). Indien negatief op de vraag werd gereageerd, is een (eerste) gesprek gepland. Ten derde; omdat telefonisch onderhoud een andere impact en dynamiek heeft dan face-to-face contact, is nogmaals (met dezelfde mogelijke vervolgactie) aan het begin van het eerste gesprek gevraagd wanneer men is gestopt met een criminele carrière. Ten vierde heb ik, na het eerste gesprek, op basis van een ondertekend 'informed consent'

⁴⁹ "The criterion for the selection of respondents to be considered representatives of a group is established before the actual group they're supposed to represent is defined. All boundaries we draw are artificial, prompted by our research interest. We therefore only find, as it were, the representatives we were looking for." (Basten, 2010). Dit citaat maakt duidelijk dat de personen die reageerden degene zijn geweest die bereidwillig waren te spreken. Daarmee is per definitie – en inherent aan kwalitatief onderzoek met vrijwillige interviewdeelnemers – een autoselecte groep bestudeerd.

(zie bijlage B), navraag gedaan bij de Justitiële Informatie Dienst (Ministerie van Justitie & Veiligheid). Hierbij is per betrokken resister het aantal criminele antecedenten op basis van de justitiële registraties ter hand gesteld.⁵⁰

4.1.3 Gesprekken & vragenlijsten

Het initiële onderzoeksdesign kende drie gesprekken. In het eerste gesprek stond een kennismaking aan de hand van leefdomeinen centraal. De andere twee opvolgende gesprekken waren bedoeld om het levensverhaal op te tekenen, omdat ervan uit werd gegaan dat dat verhaal veel meer tijd in beslag zou nemen, afgaand op literatuur uit met name desistance-onderzoek, zoals het werk van Maruna (2001) en Laub en Sampson (2006). De drie geplande gesprekken zijn om meerdere redenen gedurende het onderzoek (en na de eerste paar gesprekken) gereduceerd tot twee gesprekken.

Dit beperkt aantal gesprekken bleek bij de betrokken resisters het gevoel het eigen, persoonlijke levensverhaal in samenhang met het doel van het onderzoek naar relevantie te vertellen: ‘People respond from the perspective they were invited to speak from’ (Basten, 2010, pp.73-85). Anders gezegd: participanten weten tegen welke achtergrond ze hun levensverhaal vertellen en stemden dat als het ware af op het onderzoek. Dit is in mijn onderzoek vooral tot uiting gekomen, doordat de betrokken resisters bij aanvang van het gesprek zichzelf naar voren brengen als iemand die niet het criminele pad op is gegaan maar wel veel heeft ervaren en gezien in relatie tot de criminogene context. Bovendien is niet alleen bij aanvang, maar ook gedurende de vertelling, gerefereerd aan de aanwezige criminele actoren. Hun handelen en denkwijze werden afgezet tegenover het eigen handelen en denkwijze in de beschrijving van (het omgaan met) gebeurtenissen en het ervaren van tegenslagen en/of moeilijkheden gedurende het leven.

Het terugbrengen van het aantal gevoerde gesprekken was ook ingegeven door de opgedane ervaring in het onderzoeksveld: de geplande tijdsduur per gesprek (maximaal twee uur) bleek namelijk na enkele gesprekken niet altijd nodig (enkele uitzonderingen daargelaten). De gemiddelde duur van een gesprek was zo’n anderhalf uur. Bovendien werd gedurende het onderzoek duidelijk dat de verkregen data erg omvangrijk is. Twee gesprekken per participant leverden al zo’n 70 tot soms zelf 100 pagina’s aan transcripties op. Het blijven hanteren van drie gesprekken zou niet alleen de dataverwerking, maar ook de analyse (te) omvangrijk maken en geen meerwaarde hebben in relatie tot het doel van mijn onderzoek.

4.1.3.1 Interviewprotocol

Voorafgaand aan het eerste gesprek is altijd een interviewprotocol (ook wel een ‘informed consent’ genoemd) overhandigd (Hollway & Jefferson, 2013, p. 86 e.v.). In dit protocol zijn onder meer waarborgen in relatie tot anonimiteit en vertrouwelijkheid vastgelegd (zie bijlage B).

⁵⁰ Alle betrokken resisters hebben hier toestemming voor verleend. De verstrekte data van het ministerie gaf geen reden tot uitsluiting van deelname. Met dank aan mevr. Chan en mevr. De Witte van het ministerie van Justitie & Veiligheid die de aanvragen hebben verwerkt.

Het overhandigen van een interviewprotocol diende meerdere doelen. Ten eerste fungeerde het ter vergroting van de bewustwording bij de participanten inzake het onderzoeksdoel, de gehanteerde methode, de onderzoeksduur en de randvoorwaarden ten aanzien van hun deelname.

Ten tweede bood het protocol een mogelijkheid om direct nadere contactgegevens en toestemming voor de verificatie van persoonlijke gegevens bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie te verkrijgen. Hiermee is transparantie richting de participant beoogd.

Ten slotte is aan het begin van alle gesprekken mondeling toestemming gevraagd voor de geluidsopname. Omdat het niet altijd mogelijk was het mondelinge verzoek tot toestemming voor opname ook op de voicerecorder vast te leggen, is ervoor gekozen deze toestemming (ook) in een interviewprotocol te verankeren. Zodoende diende het protocol dus ook ter vergroting van de navolgbaarheid of betrouwbaarheid van mijn onderzoek.

4.1.3.2 Twee vragenlijsten: RS-NL & VCQ

Naast de twee gesprekken zijn, zoals eerder al werd aangegeven, twee vragenlijsten afgenomen. Dit betreft de Nederlandse vertaling⁵¹ van de 25 items tellende resilience (verder ook wel veerkracht) vragenlijst (RS-NL), die onder meer draagkracht en zelfredzaamheid meet.⁵² Tevens is een Nederlandse vertaling van de 52 items tellende zelfsturingsvragenlijst (VCQ)⁵³ afgenomen. Beide vragenlijsten zijn zoveel mogelijk voorafgaand aan het eerste gesprek (face-to-face) afgenomen.⁵⁴

Veerkracht relateert aan resistance to crime vanwege het gedeelde uitgangspunt van individuele gezonde ontwikkeling in een relatief adversaire, ongezonde sociale omgeving. Gelet op de eerdere bespreking (paragraaf 2.3) is de verwachting dat resisters zichzelf gemiddeld tot bovengemiddeld mentaal veerkrachtig zullen rapporteren.

Zelfsturing relateert aan resistance to crime vanwege de gedachte dat het niet ontwikkelen van een criminele carrière, terwijl men blootstaat aan of is opgegroeid met verleidingen of druk van criminaliteit, enige mate van zelfsturend vermogen vereist. Bovendien meet de VCQ vragenlijst de mate van zelfcontrole en een relatief gebrek aan zelfcontrole of zelfregulatie wordt ook wel als een risicofactor ten aanzien van delinquentie gezien (Boutwell & Beaver, 2010; Delissi, 2001; Gardner, 2008; Van der Rakt, Ruiters, Nieuwbeerta & De Graaf). Hiermee is de verwachting dat resisters (niet alleen op de mentale

⁵¹ De Nederlandse bewerking van de RS NL Scale (Wagnild, 2008) is afkomstig van Michael Portzky.

⁵² www.pearsonclinical.nl/rs-resilience-scale geraadpleegd op 2 december 2016.

⁵³ *Volatility Competence Questionnaire*, opgesteld door Kuhl en Fuhrman (2004) waarvan de verkorte versie is vertaald door Mechtild Höing.

⁵⁴ Ik schrijf hier 'zoveel mogelijk' omdat niet in elk gesprek deze volgorde is gehanteerd. Zoals eerder vermeld begonnen sommige resisters bijvoorbeeld al met het vertellen van hun verhaal voordat de voicerecorder überhaupt aangezet kon worden. Ik ben in dit licht creatief omgegaan met het moment waarop ik de vragenlijsten heb voorgelegd.

veerkrachtvragenlijst maar dus) ook op de zelfsturingsvragenlijst gemiddeld tot bovengemiddeld zullen rapporteren.

4.1.3.3 *Gespreksleidraad*

Zowel het eerste als het tweede gesprek is aan de hand van een gespreksleidraad (zie bijlage C) gevoerd. Het eerste gesprek kende naast een algemene inleiding op het onderzoek, zeven leefdoeinen: gezin/familie, woonbuurten, werk/inkomen, studie/school, vrienden/hobby's/vrijtijdsbesteding, partner/relaties, individueel functioneren en religie/spiritualiteit. Het tweede gesprek kende eveneens een leidraad die gericht was op het vertellen van het levensverhaal aan de hand van episodes uit het leven (McAdams, Hoffman, Mansfield & Day, 1996; McAdams, 2013; Maruna, 2001). De vragen uit de leidraad zijn gebaseerd op voorgaand desistance-onderzoek (Maruna, 2001; Laub & Sampson, 2006) en in samenwerking met mijn (co)promotoren tot stand gekomen.⁵⁵

Ik heb zelf een visualisatie aan het proces van data verzameling toegevoegd. Per participant heb ik gevraagd een zogeheten levenslijn op te tekenen met de hoofdstukken of episodes uit zijn of haar leven. Daarbij is tevens gevraagd de episodes van titels te voorzien, zoals ook een boek titels per hoofdstuk kent. De levenslijnen zijn gebruikt om tijdens het gesprek de lijn van het verhaal beter te kunnen volgen en naar te refereren tijdens de vertelling. De visualisatie van het levensverhaal aan de hand van een levenslijn verschaftte zodoende daadwerkelijk structuur en (mentale) houvast tijdens de vertelling (Van de Putte in Bohlmeier et al., 2007, p. 353).

De gesprekken verliepen in de (interview)praktijk niet in de (exacte) volgorde van de vooropgestelde leidraden. Dit komt doordat de gespreksdynamiek op voorhand niet te voorspellen was. Zo vertellen sommige resisters bij aanvang honderduit (zoals Sven die ik in het begin van de inleiding heb genoemd). Anderen zijn bijvoorbeeld bij aanvang van het gesprek terughoudend en huiverig te vertellen. De regie ligt, zeker bij narratief onderzoek, vooral bij de participanten zelf. Iedereen heeft immers een ander levensverhaal en in dat opzicht ben ik flexibel omgegaan met de leidraad. Vertrouwen of 'rapport' kweken tussen mijzelf als onderzoekster (als luisteraar) en de deelnemende resisters (als verteller) vereist sensitiviteit: het aanwenden van creativiteit, flexibiliteit en betrokkenheid gedurende het gesprek. Narratief onderzoek vergt expliciet aandacht voor flexibiliteit in het onderzoeksveld en het vinden van een balans tussen het niet vertekenen van het object van onderzoek en het laten spreken van de participant (Sools, 2010, p. 56).

Concreet betekent dit dat ik enerzijds de leidraad los heb moeten laten en zoveel mogelijk probeer te 'levelen' met het tempo, de volgorde en toonzetting van de respondent om zoveel mogelijk een open sfeer tijdens het gesprek te creëren.⁵⁶

⁵⁵ Met dank aan promotoren Emile Kolthoff en Bas Vogelvang die betrokken zijn geweest bij het opstellen van de leidraad voor zowel het eerste als het tweede gesprek.

⁵⁶ Sommige resisters begonnen bijvoorbeeld al met vertellen voordat ik het informed consent had en de voicerecorder had aangezet. Memo's opstellen en creatief inspelen op de

Anderzijds heb ik de leidraad wel als houvast gebruikt door er soms ook op terug te vallen. Het garanderen van anonimiteit en vertrouwelijkheid draagt tegen deze achtergrond bij aan het zoveel mogelijk laten vertellen van het daadwerkelijke verhaal. Soms is al in het eerste gesprek gevraagd het levensverhaal te vertellen vanwege de dynamiek (met name de verwachting van participant) tijdens het gesprek. In hoofdstuk 8 bespreek ik de interactionele context en de dynamiek waarin de verhalen tot stand zijn gekomen diepgaander (als onderdeel van de verhaallijnanalyse).

4.2 DATA-ANALYSE

De gesprekken met de twintig betrokken resisters zijn na opname beluisterd en getranscribeerd.⁵⁷ Dit leverde meer dan 1.400 pagina's (A4) aan transcripties op. De aandacht voor betekenisverlening, ervaring en beleving vanuit een interpretatief uitgangspunt vergt expliciete aandacht voor de wijze van vastlegging van data om recht te doen aan validiteit van conclusies die op basis van de analyse tot stand komen.

Om deze reden zijn in de transcripties niet alleen de bewoordingen, maar tevens non-verbale zaken zoals stiltes, gelach en de toonzetting vastgelegd (zie bijlage D). Hierdoor is het karakter, de beleving, emotie en betekenis van woorden of zinnen in de betreffende context behouden. Zo kwamen bijvoorbeeld cynische, sarcastische of laconieke toonzettingen voor in de gesprekken die bij een letterlijke transcriptie niet als zodanig geïnterpreteerd zouden worden.

Voorafgaand aan en na afloop van de gesprekken heb ik, ter vergroting van de betrouwbaarheid van mijn onderzoek, tevens inhoudelijke en methodologische memo's bijgehouden. Zowel op schrift als via een voicerecorder. Zodoende zijn niet alleen gedachten van mij als onderzoeker voor én na de gesprekken vastgelegd ten behoeve van analyse, maar zijn tevens mogelijk relevante zaken vastgelegd, die de betrokken resisters buiten het opgenomen gesprek om hebben verteld. Naast de gesprekken zijn tevens alle ingesproken memo's verbatim getranscribeerd.

Per resister zijn zodoende in totaal vier digitale bronnen van data tot stand gekomen: de transcripties, de memo's, de afgenomen vragenlijsten en de opgetekende levenslijnen. Ik concentreer mij in dit proefschrift vooral op de inhoud van de verhalen aan de hand van de transcripties en memo's. Hiernaast heb ik de vragenlijsten geanalyseerd en heb ik de levenslijnen gebruikt om de onderscheiden episodes zorgvuldig in kaart te brengen in de samenvatting van de levensverhalen die aan een verhaallijnanalyse zijn onderworpen (hierover straks

gespreksdynamiek ervaar ik als iets dat onlosmakelijk verbonden is met het doen van kwalitatief interviewen.

⁵⁷ Een deel van de gesprekken zijn door studenten van de Juridische Hogeschool en Avans Hogeschool getranscribeerd. Dank aan de betrokken studenten Els de Blouwe, Steef van Lokven, Petry Roozen en de bijzondere inzet van Liduin Mijhad die het overgrote deel van de transcripties op zich heeft genomen.

meer). Hieronder bespreek en verantwoord ik hoe ik de verzamelde data meer in detail heb geanalyseerd in relatie tot de toegepaste analyse van de (1) vragenlijsten, (2) thematische analyse en (3) verhaallijnanalyse.

4.2.1 Vragenlijsten RS-NL & VCQ

De twee afgenomen vragenlijsten betreffen, zoals gezegd, de RS-NL vragenlijst (veerkracht) en de VCQ vragenlijst (zelfsturing). De resultaten van de vragenlijsten (zie hoofdstuk 5) zijn gebaseerd op een analyse van de ingevulde antwoorden van de betrokken resisters tegenover de waardering van onderliggende constructen en gemiddelden uit de sleutel of handleiding.

De RS-NL vragenlijst (zie bijlage E) bestaat uit 25 items (stellingen) en is opgebouwd uit twee schalen: Persoonlijke Competentie (PC), welke 17 items kent en Acceptatie van Zelf en Leven (AZL), welke 8 items kent. Zo zijn respectievelijk stellingen (of items) opgenomen als 'Ik ben vastberaden' en 'Ik blijf niet stilstaan bij dingen waar ik niks aan kan doen'. De items kennen een vierpuntscore van 'helemaal oneens' (1 punt), 'gedeeltelijk oneens' (2 punten), 'gedeeltelijk eens' (3 punten) en 'helemaal eens' (4 punten).⁵⁸ De scores van de groep resisters zijn gerelateerd aan de meest toepasselijke gemiddelden zoals genoemd in de beschikbare normtabellen. De meest passende normscore, dat wil zeggen de norm passend bij de betreffende leeftijdscategorie en het geslacht, gebaseerd op de Nederlandse vertaling van de handleiding RS-NL (Wagnild, 2008) is afgezet tegen de (individuele) scores van de betrokken resisters.

De tweede vragenlijst die is afgenomen betreft de *Volatility Competence Questionnaire* (VCQ).⁵⁹ Ook deze vragenlijst kent een vierpuntscore.⁶⁰ De VCQ vragenlijst (bijlage F) bestaat uit vijf schalen: Zelfregulatie (ZR), Zelfcontrole (ZC), Handelingsvoorbereiding (HV), Toegang tot Zelf (TZ) en Algemene Stressbelasting (AS). Deze schalen zijn opgebouwd uit, in totaal, dertien subschalen. Er is, anders dan bij de RS-NL vragenlijst, geen vergelijking mogelijk met een normgemiddelde op itemscore, omdat er simpelweg geen gemiddelde normscore per item voorhanden is met betrekking tot de VCQ vragenlijst. Wel is per schaal en onderliggende subschaal een normscore 'Algemeen' beschikbaar en gespecificeerd naar sekse (man/vrouw).⁶¹

4.2.2 Thematische analyse

Kwalitatieve analyse vanuit een interpretatief perspectief kan, in volgorde van uitvoering, de manier van dataverzameling, data-analyse of de constructie voor

⁵⁸ De score van item 11 ('Ik twijfel aan de zin van het leven') is omgedraaid. Hier levert een 'helemaal oneens' dus niet 1 maar 4 punten op vanwege de negatieve formulering.

⁵⁹ De vragenlijst is een Nederlandse vertaalde versie (door Mechtild Höing) van de verkorte 'Selbststeuerungs-Inventar Kurzversion3' (Volitional Competences Questionnaire), ontwikkeld door J. Kuhl & A. Fuhrmann (2004).

⁶⁰ De scores rangeren van nul tot twaalf per schaal. De betrouwbaarheid is goed, met een Cronbachs α tussen .76 en .90 voor de subschalen. De validiteit is als voldoende beoordeeld op de website van Pearson (<https://www.pearsonclinical.nl>).

⁶¹ Er is dus, anders dan bij de RS-NL vragenlijst, geen onderverdeling naar leeftijdscategorie voorhanden qua normscores.

lezerspubliek inhouden. Dit betreft respectievelijk het veldwerk (het vertelde), de (wijze van) interpretaties door onderzoekers (het verhaal over het vertelde, de analyse) en de (re)constructie van lezers van de daadwerkelijke publicatie (de vertelling van het verhaal over het vertelde). Dergelijke hermeneutische cirkels zijn onlosmakelijk verbonden met het doen van kwalitatief onderzoek (Riesmann, 2008).

Dit geldt ook ten aanzien van mijn onderzoek waar het om betekenisverlening draait in relatie tot *resistance to crime*. Ik richt mijn aandacht in deze paragraaf op de wijze waarop ik de levensverhalen heb bestudeerd in relatie tot de centrale vraag (paragraaf 1.4). Hierbij heb ik mij uiteindelijk gericht op: wat draagt bij aan *resistance to crime* vanuit het perspectief van de betrokken resisters? (hoofdstuk 6) en welke uitdagingen of opgaven ervaren resisters gedurende hun leven? (hoofdstuk 7). Ik beschrijf en verantwoord de wijze van analyseren hieronder meer in detail.

4.2.2.1 *Grounded Theory*

Bij de gefundeerde theoriebenadering (*Grounded Theory*) ligt de nadruk op een continu proces van het beurtelings verzamelen, analyseren, vergelijken en interpreteren van (kwalitatieve) gegevens uit de vergaarde data (Strauss & Corbin, 1990; Kolthoff, 2011, p. 277). *Grounded Theory* (GT) wordt vaak gebruikt in relatie tot relatief nieuwe onderzoeksterreinen en exploratief onderzoek (Glaser & Strauss, 1967; Glaser & Hon, 2012, p. 28), zoals in dit proefschrift het geval is.⁶² Gebrek aan kennis kan een plausibele reden zijn om GT te gebruiken als methode (Heath & Cowley, 2004, p. 143): ‘GT research aims to understand what is going on in a given instance, particularly in common social settings that are not well understood and have not been exhaustively researched’ (Hunter, Murphy, Grealish, Casey & Keady, 2011, p. 7).

Vertaald naar dit onderzoek betekent het kortweg dat ik dominante thematiek in relatie tot *resistance to crime* horizontaal (dóór de levensverhalendata heen) middels het coderen van fragmenten heb geanalyseerd. Deze analyse wordt gekenmerkt door een iteratief proces waarin analyse ook tijdens het proces van dataverzameling heeft plaatsgevonden, om zodoende het verkrijgen van nadere inzichten ook gedurende het verloop van het onderzoek ruimte te geven (Evers, 2015, p. 41). Een iteratieve werkwijze draait om een constante vergelijking tussen de transcripties, de opgedane inzichten en memo’s (Boeije, 2014, p. 269).

⁶² GT kent inmiddels verschillende stromingen. In de latere versies van de GT verschillen Glaser en Strauss namelijk van elkaar qua benadering. De dominante stromingen zijn de Straussian GT, de Glaserian GT en de Constructivist GT Approach. Glaser gaat uit van de meer klassieke GT (alle data is data), terwijl Strauss (samen met Corbin) een meer kwalitatieve draai en meer richtlijnen geeft voor het doen van onderzoek. Daarnaast komt Charmaz met de ‘Constructivist GT Approach’, welke meer uitgaat van een interactie tussen onderzoeker en onderzoeksobject. Zie voor een uitgebreide beschrijving van de verschillen, overeenkomsten, pros en cons van de GT variaties, onder meer de artikelen van Cooney (2010) en van Hunter et al. (2011).

Gedurende dit proces zijn fragmenten van levensverhalen tevens voorgelegd aan collega onderzoekers⁶³, waarbij coderingen met elkaar vergeleken en doorgesproken zijn ten behoeve van het vergroten van de eenduidigheid en betrouwbaarheid ten aanzien van de gekozen beschrijving en inhoudelijke betekenis van de codes.

4.2.2.2 *Nvivo10*

Voorafgaand aan het coderen is elke transcriptie op papier bestudeerd. Hierin lag een eerste uitdaging gezien de vele transcriptiepagina's (meer dan 1.400) van de levensverhalen. Overzicht was lastig te verkrijgen vanwege de omvang van de data. Uiteindelijk is mede om deze reden besloten de verhalen te coderen met behulp van software: Nvivo10. Het gebruik van software kent meerdere redenen. Nvivo10 verschaft allereerst een toegankelijke manier om delen van transcripties (fragmenten) per code, in Nvivo (en hier ook wel *node* genoemd,) terug te halen. Per node kunnen op overzichtelijke wijze de bijhorende inhoudelijke fragmenten weergegeven worden. Ten tweede stelt software onderzoekers in staat gemakkelijk fragmenten (deels) te (her)labelen en nodes te (her)definiëren als gevolg van voortschrijdende inzichten. Ook verschaft Nvivo een mogelijkheid verbanden tussen nodes te leggen aan de hand van de gebruikte bewoordingen, zodat samenhang (tussen hoofdnodes en onderliggende subnodes bijvoorbeeld) via de software te produceren is. Ten derde is de interne betrouwbaarheid vergroot door vastlegging in Nvivo omdat het recht doet aan de navolgbaarheid van nodes met oog voor context van het betreffende verhaal. Nvivo10 is daarmee vooral een manier geweest de (te) omvangrijke data systematisch te ordenen en hoofd-, sub- en gerelateerde thematiek inzichtelijk en handzaam te maken in relatie tot het identificeren en naar betekenis te kunnen duiden.⁶⁴

4.2.2.3 *Codeerfasen*

Het codeerproces heeft in vier fasen plaatsgevonden. Deze overlappen elkaar en zijn niet strikt gescheiden, als gevolg van het iteratief karakter en het feit dat er nu eenmaal tijdsverloop zit tussen het eerste en het laatste gevoerde gesprek. Dit betekent dat ook tussentijds is gecodeerd om tot een uiteenrafeling van de (hoofd)nodes te komen gedurende het onderzoek.

In de eerste fase is de tekst van de transcriptie bottom-up, inductief, uiteengerafeld door de tekst op te delen in fragmenten met een bijhorende code of node. Hierbij stond analytisch coderen centraal, waarbij is getracht zo dicht mogelijk bij de bewoordingen van de betrokken resisters te blijven in de duiding van de nodes. Deze fase van het codeerproces kenmerkte zich door het zogeheten open coderen (Birks & Mills, 2011, p. 116; Holton, 2007 in Bryant & Charmaz, 2007, p. 265)

⁶³ Met dank aan Marie-Jose Geenen, Robin van Halderen (Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool) en de inspirerende intervisiesessies met Silvia Pol en Jacky van der Goor (Universiteit Twente).

⁶⁴ Zie voor meer voordelen van het gebruik van software ook Boeije, 't Hart & Hox (2009, p.272).

waarbij de fragmenten en bijbehorende nodes in eerste instantie per levensverhaal constant vergeleken, ge(her)categoriseerd en ge(her)codeerd zijn.

De nodes per verhaal zijn vervolgens in de tweede codeerfase gesorteerd naar inhoudelijke (beschrijvende en analytische nodes) en methodische nodes. Beschrijvende nodes dienden een praktisch ordening ten aanzien van de data. Zo is de hoofdnode 'Achtergrondgegevens respondent' een voorbeeld van een beschrijvende node waarin ik respectievelijk (onder meer) de leeftijd van de betrokken resisters, hun geboorteplaats, afkomst en woonplaats heb ondergebracht. Bij de zogeheten analytische nodes gaat het om een specifiek onderwerp, zoals een beschrijving van het verloop van de 'schoolcarrière' of de 'gezinssituatie' en de vraag: waar gaat het hier in feite over? In deze coderingsronde zijn vervolgens naast een (her)indeling van de al bestaande inhoudelijke nodes, ook methodische nodes tot stand gekomen. Zo zijn er bijvoorbeeld inhoudelijke (hoofd)nodes ontstaan als 'Wat zijn de ervaren verleidingen of druk' en 'Percepties/sociale wereld'. Methodische nodes hebben betrekking op bijvoorbeeld de 'interactie' met mijzelf als onderzoeker.

In de derde codeerfase zijn de voornaamste hoofdnodes en onderliggende subnodes gevormd op basis van een bestudering van alle levensverhalen. De nodes van alle fragmenten zijn daartoe wederom in hun geheel opnieuw bestudeerd en ge(her)categoriseerd of ge(her)labeld. Hierbij is tevens rekening gehouden met (meer deductief) al bestaande coderingsraamwerken en thematiek aangaande de context- en ontwikkelingsgerichte theoretische exploratie, de vragenlijsten en thematiek uit eerder (positief en narratief criminologisch) onderzoek, waarin onder meer is gelet op veerkracht en verhaalsoorten. Zodoende is bijvoorbeeld expliciet rekening gehouden met nodes die in een narratieve benadering eerder zijn gebruikt, zoals 'redemption', 'agency' en 'generativity' (Maruna, 2001; McAdams, 1996, 2013).

Omdat deze derde codeerronde per verhaal echter nog steeds een veelheid aan nodes in totaal opleverde, is de data, tot slot, in een vierde fase meer specifiek bestudeerd met de focus op de mogelijke betekenis van het betreffende fragment ten aanzien van resistance to crime en de deelvragen (paragraaf 1.4). Zodoende is steeds meer van inductief naar deductief toegewerkt in een iteratief proces in de bestudering van de data.

4.2.3 *Verhaallijnanalyse*

De thematische analyse (zie hoofdstukken 6 en 7) is een arbeidsintensief proces geweest van codeerfasen, waarmee door de levensverhalen heen (en daarmee meer nomothetisch) is bestudeerd wat betekenisvol is in relatie tot resistance to crime. Ik heb mij daarnaast gericht op het verhaal over resistance. Het betreft een verdiepende, idiografische analyse die persoonlijke kleur en invulling aan de thematische analyse heeft toegevoegd (zie hoofdstuk 8).

Wanneer het om de analyse van verhalen gaat, zijn er relatief weinig concrete analysehandvatten. Binnen de narratieve criminologie formuleert Sandberg het volgende in de bestudering van narratieven en narratieve identiteit: 'Studies of narratives in general and narrative criminology in particular should analyse self-

narratives as agency conditioned by culture and context, and as attempts at coherency and unity drawing on a wider variety of cultural narratives and discourses' (Sandberg, 2013, p. 81). Dit impliceert onder meer aandacht voor 'agency' (ervaren handelingsmogelijkheden) en de cultuur en context waarin verhalen verteld worden.

Sandberg introduceert in dit kader vier analyseraamwerken binnen de narratieve criminologie (Sandberg, 2013, p. 71). Het kan in de analyse van een verhaal draaien om een actieve actor in de persoon van het betreffende levensverhaal (agency) versus meer gedetermineerde, structurele (structure) levensverhalen. Iets dat bovendien vanuit een coherent (unified) versus een meer gefragmenteerde, situationele (fragmented) blik bestudeerd kan worden. Dit resulteert in vier analyseraamwerken: de narratieve psychologie, etnomethodologie, het structuralisme en postmodernisme. Ik bespreek ze achtereenvolgens.

	<i>Agency</i>	<i>Structure</i>
<i>Unified</i>	<i>Narrative psychology</i> Focus on the creative and artful construction of a coherent and consistent self-narrative	<i>Structuralism</i> Focus on the reflection of a coherent and consistent pre-authored self-narrative
<i>Fragmented</i>	<i>Etnomethodology</i> Focus on constant and strategic shifts between different, sometimes competing, selfnarratives	<i>Postmodernism</i> Focus on the reflecting of a multitude of selfnarratives in a complex and chaotic order of discourse

Figuur 4.2: Kwadrant van theoretische analyseraamwerken van levensverhalen in narratief onderzoek (Sandberg, 2013, p. 71).

Allereerst de narratieve psychologie. Deze stelt actorschap en het vinden van samenhang centraal. Een levensverhaal is in deze visie een manier om (in)consistentie in samenhang in het leven te vinden. Er wordt in deze stroming waarde gehecht aan actorschap om verandering gedurende het leven te bewerkstelligen. Het eerder besproken werk van Maruna (2001), geïnspireerd op McAdams, is hier een voorbeeld van.

Het etnomethodologisch raamwerk beoogt, ten tweede, die samenhang in het verhaal niet primair. Er kan zelfs sprake zijn van een fragmentarisch, tegenstrijdig verhaal over het 'zelf'. Deze visie is gebaseerd op Goffmans werk en de gedachte dat iedereen zijn of haar verhaal afstemt op het betreffende publiek en verhalen daarmee altijd lokale producties in sociale setting zijn. Wieder's werk uit 1974

past bijvoorbeeld binnen deze stroming. Volgens Wieder is een verhaal meer een ‘method of moral persuasion and justification than it is the substantive account of an organized way of life.’ (Wieder, 1974, p. 175 overgenomen uit Presser & Sandberg, 2015, p. 9).

Het derde raamwerk, het structuralisme, richt zich meer op de sociale inbedding van verhalen. Foucaults *Discipline and Punish* wordt in dit kader als illustratief gezien (Presser & Sandberg, 2015, p. 10). Er wordt in dit raamwerk uitgegaan van een zelfnarratief dat ontdekt moet worden (ontdekkingsperspectief). In relatie tot de strafrechtspleging kan dan gedacht worden dat sprake is van een bestaand, dominant discourse dat als ‘the right narrative’ geldt, ingebed in en in stand gehouden door sociale instituties, zoals reclassering in de strafrechtspleging. Anders gezegd: hoe het ‘goede’ of het ‘juiste’ desistance verhaal moet klinken, is vaak zowel voor delinquenten als professionals in de zorg- en strafrechtsketen bekend.⁶⁵ Ondanks het bestaan van een sociaal wenselijk verhaal in de strafrechtspleging, worden levensverhalen niet per definitie als een uiting van een structureel verankerd verhaal gezien, maar kan het ook een uiting van een tegengeluid op juist dat structurele, reeds ingebedde, canonieke verhaal zijn.

Het vierde, postmoderne raamwerk is gebaseerd op het werk van Lloytard (1984) en is gebaseerd op de grondgedachte dat er meerdere verhalen over een ‘zelf’ bestaan, vaak puttend uit verschillende sociale contexten om betekenis te geven aan het betreffende verhaal (Bakhtin, 1981). Waar narratieve psychologen zich bijvoorbeeld meer richten op het bestaan van een samenhangend verhaal, kan dat verhaal vanuit de postmoderne stroming veel meer interpretaties en betekenissen dragen (Presser & Sandberg, 2015, p. 10).

Alhoewel het kwadrant verschillende uitgangspunten definieert, hanteer ik in mijn bestudering van de levensverhalen geen al te strak onderscheid. Omdat ik vanuit een interpretatief uitgangspunt (paragraaf 1.3) de levensverhalen bekijk, heb ik in mijn analyse overwegend gevaren op het postmoderne raamwerk en het narratief psychologische, waarin de nadruk ligt op het vinden van samenhang in het verhaal.

4.2.3.1 *Drie niveaus van analyse*

Hoe een verhaal wordt geanalyseerd hangt af van hoe het wordt opgevat. Zo bestaan, naast de vier genoemde raamwerken, onder andere het linguïstische perspectief (gericht op de tekstuele opbouw), een interactioneel/dialogisch perspectief (gericht op de totstandkoming van verhalen in interactie) en structurele analyseperspectieven (gericht op het vinden van structuur in het

⁶⁵ Dit herinnert mij aan een ontmoetingsbijeenkomst in de voormalig gevangenis Wolvenplein te Utrecht genaamd ‘Hacking Habitat’ die ik op 29 april 2016 heb bijgewoond (www.hackinghabitat.com/nl). Deze bijeenkomst werd naar aanleiding van een documentaire over George, een veelpleger, georganiseerd. Het stond in het teken van ‘de ideale strafrechtspleging van de toekomst’. Toen ik George sprak tijdens de bijeenkomst vertelde hij dat ‘*het juiste riedeltje*’ keer op keer door hem werd herhaald bij zijn bezoeken aan reclassering en andere hulpinstanties, omdat hij ondertussen had geleerd welk ‘verhaal’ van hem werd verwacht als (ex-)gedetineerde in de strafrechtspleging en wat daarbij als goed of positief werd opgevat.

verhaal) (Bamberg, 2012, p. 2; Westerhof, 2011 in De Boer & Smaling, 2011, p. 95 e.v.). De verhaallijnanalyse omvat de twee laatstgenoemde perspectieven, omdat het waarde hecht aan zowel de totstandkoming van een verhaal als het vinden van structuur in de zin van een persoonlijke samenhang in het verhaal (passend bij het narratief psychologisch raamwerk).

De verhaallijnanalyse heb ik om twee redenen aangewend in mijn onderzoek. Enerzijds doet het recht aan de vereiste flexibiliteit in de bestudering van de levensverhalen. Zoals in paragraaf 4.1 is besproken, vergt het optekenen van levensverhalen een creatieve, flexibele, betrokken houding van onderzoekers, daar de participant veelal de leiding heeft over de inhoud van het verhaal. Elk verhaal is daarmee anders of uniek te noemen. Dit kan de analyse ervan bemoeilijken. Tegen deze achtergrond verschaft de verhaallijnanalyse toch de mogelijkheid om de bestudering toch op een gestructureerde wijze te doen. Daarbij geeft deze ruimte de samenhang tussen de drie positioneringsniveaus, zoals besproken in hoofdstuk 3, nader te bestuderen (Sools, 2010). De drie niveaus zijn opgenomen in de handleiding van Murray en Sools (2015), welke grofweg vijf analysefasen (met meerdere analysestappen) onderscheidt. Omdat deze handleiding de basis is geweest van de uitgevoerde verhaallijnanalyses in mijn onderzoek, licht ik deze hieronder nader toe.⁶⁶

4.2.3.2 Analysefasen van de verhaallijnanalyse

De verhaallijnanalyse (VA) werkt door de opzet van 'binnen' naar 'buiten': waar analysefase 2 zich bijvoorbeeld zoveel mogelijk richt op de wereld van de onderzochte (emic), richten de daarop volgende analysefasen zich steeds meer op de wereld van de onderzoeker (etic).

Fase 1 van de verhaallijnanalyse betreft een introductie (de achtergrond) van het verhaal voor de lezer (wie is in welk kader gesproken?). Het draait om het schetsen van de onderzoekscontext. In mijn analyse heb ik de introductie aangepast naar de context van mijn onderzoek. Dit betekent dat ik onder meer de opvallende individuele resultaten van de vragenlijsten presenteren en tevens de (onderscheidende) verhaalstructuur in vergelijking met de andere verhalen heb opgenomen.

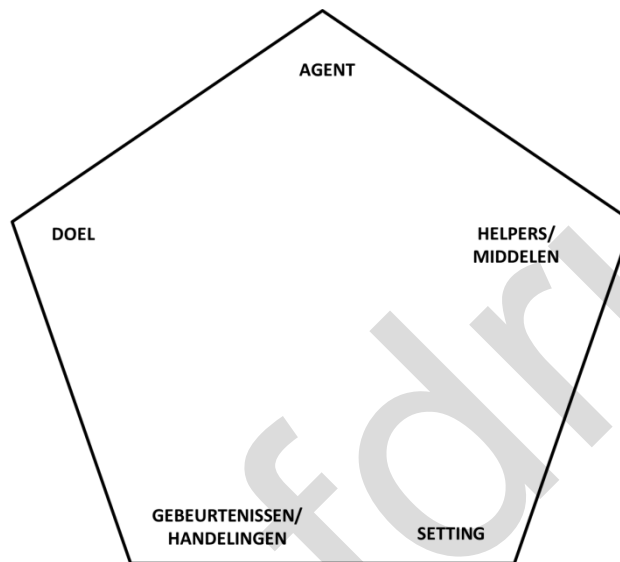
Fase 2 tot en met 5 vormen de intensievere analysefasen op verschillende niveaus. Fase 2 zoomt daarbij in op de verhaallijn⁶⁷ of de plot van het verhaal (Murray & Sools, 2014, p. 139) aan de hand van de vijf pentadelementen van Burke (1952).⁶⁸ Het gaat om het verhaal vis-à-vis. Deze fase focust zich op de identificatie van een *agent* (protagonist in het verhaal), *de gebeurtenissen of handelingen* in het

⁶⁶ Met dank aan de Summerschools (opgezet door Anneke Sools en Gerben Westerhof) van de Universiteit Twente waar ik mijn data telkens weer heb mogen delen, bespreken en de VA heb mogen 'oefenen' om de analyses uit te kristalliseren, te verdiepen en te verstevigen.

⁶⁷ De verhaallijn refereert naar de gevonden betekenisvolle samenhang in relatie tot gebeurtenissen gedurende het leven: 'Both storyline and plot refer to how events are connected into a meaningful whole' (Murray & Sools, 2014, p. 144).

⁶⁸ http://changingminds.org/disciplines/storytelling/articles/burke_five_elements.htm geraadpleegd op 29 mei 2016.

verhaal, *het doel*, *de helpers/middelen* en tot slot, *de setting* als de fysieke of emotionele locatie waarin het levensverhaal zich afspeelt. Alle elementen worden daarin met fragmenten uit de levensverhalen onderbouwd met het oog op het validiteitsstreven.

Figuur 4.3: Burkes pentadelementen (gebaseerd op Murray & Sools, 2014).

Ward en Marshall noemen ten aanzien van de stafrechtspleging het belang van (narratieve identiteit en) de bestudering van elementen als een set van thema's, karakters en een script of plot (Ward & Marshall, 2007, p. 281). De tweede fase van de verhaallijnanalyse voegt een extra, verdiepende, dimensie toe aan de hand van de pentadelementen, waarmee het identificeren van een zogeheten *breuk* ('breach') als een disbalans tussen twee van de vijf elementen wordt geduid. Hierin is de spanning tussen twee elementen dus zichtbaar. In een narratieve samenvatting, volgend op de identificatie van de breuk, wordt zoveel mogelijk aan de hand van citaten de samenhang tussen de vijf verschillende elementen geduid. Deze fase wordt vervolgd met een conclusie in relatie tot de centrale vraag in het onderzoek.

Fase 3 omvat het tweede analyseniveau in de verhaallijnanalyse en is gericht op de bestudering van de interactionele context waarin de relatie tussen onderzoeker en verteller centraal staat. Het draait om de vragen als: wat gebeurt er met de verhaallijn in interactie? en wat zijn de posities van verteller/ luisteraar? In deze fase reflecteer ik op het proces van de totstandkoming van het verhaal door onder meer de rol van mijzelf als onderzoeker te bestuderen in relatie tot het verhaal van de betrokken resister.

Fase 4 omvat het derde analyseniveau en breidt vervolgens het analyseperspectief nog een stap uit. Het draait dan om de bredere sociaal-culturele, morele context. Deze kan naar voren komen door gericht aandacht te schenken aan zowel het vertelde als het niet vertelde. Het draait om bekend veronderstelde verhalen die zich in de mate van vanzelfsprekendheid en/of argumentatie van de verhaallijn manifesteren.

Tot slot worden in fase 5 individuele verhaallijnanalyses met elkaar vergeleken om tot bijvoorbeeld verhaalsoorten of plottypes te komen. Omdat ik echter niet alle twintig (maar vier) verhalen middels een VA heb bestudeerd, heb ik fase 5 in de conclusies van hoofdstuk 8 geïntegreerd.

Fase	
1. Introductie	<i>Introductie van het verhaal aan lezers, al dan niet middels het gebruik van citaten.</i>
2. Vis-à-vis	<i>Analyse aangaande de essentie (inclusief samenvatting) van het verhaal (5 pentad-elementen: setting, hulpmiddelen, doelen, gebeurtenissen, hoofdrolspeler in het verhaal) & (o.a.) breuklijnidentificatie (disbalans tussen twee elementen in het verhaal). Zo dichtbij mogelijk in de bewoordingen van de participant.</i>
3. Interactioneel niveau	<i>Analyse van het verhaal in interactie (onder andere positie van verteller/luisteraar).</i>
4. Breder, sociaal-cultureel niveau	<i>Analyse van de positionering van het verhaal zelf in bredere (politieke, maatschappelijke, sociale) context.</i>
5. Vergelijkende analyse	<i>Verhaallijn, interactie en context analyse onderling vergelijken (identificatie van 'plot types').</i>

Figuur 4.4: Verkort overzicht van vijf analysefasen in de VA (Murray & Sools, 2014).

Het voert te ver om alle twintig levensverhalen individueel middels een verhaallijnanalyse (idiografisch/verticaal) te analyseren náást een thematische (nomothetische/horizontale) analyse. Een bespreking van levensverhalen aan de hand van een VA acht ik daarentegen wel relevant, omdat het de gepresenteerde thematiek (uit de thematische analyse) nader kleurt en van persoonlijke betekenis voorziet. Dit doet op idiografisch niveau recht aan de centrale vraag en het interpretatief karakter van mijn onderzoek waar het om persoonlijke betekenisgeving draait (zie paragraaf 1.3).

De vier gekozen verhalen zijn gebaseerd op individuele, inhoudelijke variaties op identieke thematieken en de uitkomsten van de vragenlijsten, waarbij is gekeken naar uitzonderlijke scores ten aanzien van de onderliggende (sub)schalen. Daarnaast is ook ten aanzien van de relationele aard van de criminogene context (gezin/vrienden of peers) een variatie aangebracht (in hoofdstuk 8 belicht ik dit diepgaander).

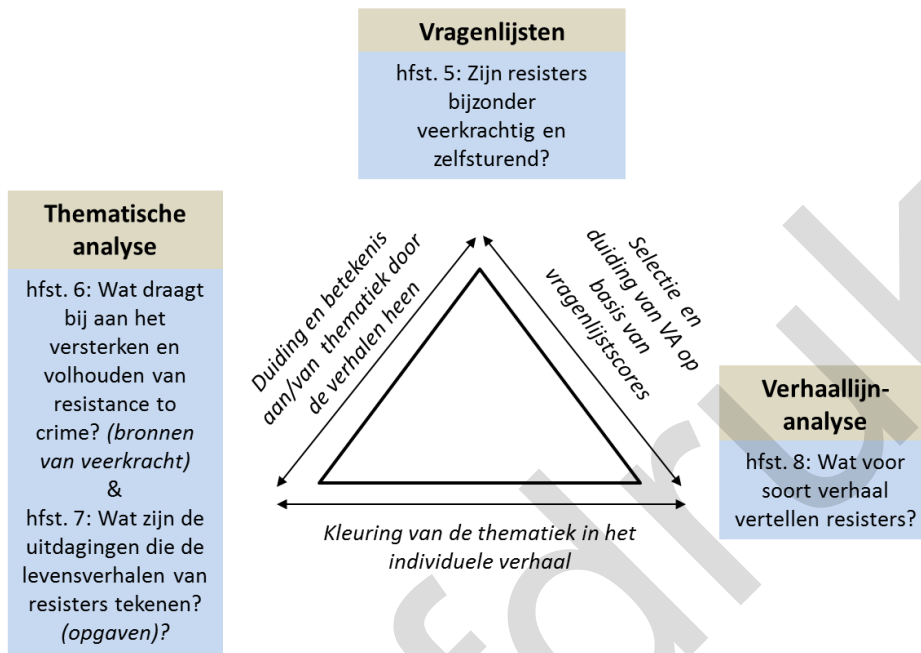
4.2.4 *Samenhang analysemethoden*

In dit hoofdstuk heb ik zowel mijn dataverzamelinstrumenten (vragenlijsten en levensverhalen) als de wijze van data-analyse verantwoord. In dit kader heb ik de toepassing van de vragenlijsten over mentale veerkracht (RS-NL) en zelfsturing (VCQ) besproken. Vervolgens heb ik verantwoord waarom en op welke wijze ik de thematische analyse alsmede de verhaallijnanalyse heb toegepast. Ik duid deze drie analysemethoden kortweg als een mixed methods, multi-level narratieve benadering in de bestudering van resistance to crime. Het begrip ‘multi-level’ verwijst hierin naar de zojuist besproken verhaallijnanalyse, waarin aandacht wordt besteed aan drie positionerings- of contextniveaus: de verhaallijn (vis-à-vis), het interactionele en het bredere sociaal-culturele contextniveau. Het begrip mixed methods wijst op een kruisbestuiving tussen de analyse van de vragenlijsten, de thematische analyse en de verhaallijnanalyse. Ik leg hieronder uit hoe ik de drie analysemethoden uiteindelijk heb gebruikt in mijn onderzoek.

De drie analysemethoden zijn eerst separaat bestudeerd en uiteengezet. Dit betekent dat ik in het empirische deel allereerst de vragenlijstresultaten bespreek: zijn resisters bijzonder veerkrachtig en zelfsturend? (hoofdstuk 5). In de twee hoofdstukken daarna presenteer ik uitkomsten van de thematische analyse. Daarin zoom ik in op wat bijdraagt aan (het versterken en volhouden van) resistance to crime ofwel de bronnen van veerkracht (hoofdstuk 6), en welke uitdagingen of opgaven in de bestudeerde levensverhalen van de betrokken resisters naar voren kwamen vanuit een context- en ontwikkelingsgericht perspectief (hoofdstuk 7). Tot slot is de verhaallijnanalyse uitgevoerd. Deze stelt de idiografische betekenis centraal. Het draait om persoonlijke kleur ten aanzien van de gepresenteerde thematiek aan de hand van het verhaal over resistance to crime dat op de drie contextniveaus van de verhaallijnanalyse wordt besproken (hoofdstuk 8).

De drie analysemethoden zijn op verschillende manieren aan elkaar gerelateerd. Allereerst boden de subschalen van de vragenlijsten een eerste oriëntatie op mogelijk relevante thematiek in relatie tot zelfcontrole/zelfsturing en veerkracht. Hiermee fungeerden de constructen van de vragenlijsten als aandachtspunten in het codeerproces van de thematische analyse door de verhalen heen. De thematische analyse kleurde andersom die onderliggende constructen aan de hand van de betekenis(sen) in relatie tot levensverhalen van de betrokken resisters.

Daarnaast biedt de verhaallijnanalyse een methodisch heldere systematiek om het individuele verhaal in samenhang uiteen te rafelen en te bestuderen hoe thematiek betekenis krijgt en tot uitdrukking wordt gebracht. Dit vergroot inzicht in de betekenis van de thematiek in relatie tot het vertelde verhaal (vis-à-vis). De opvallende individuele vragenlijstscores speelden vooral een rol in de selectie en nadere duiding van de verhalen die ik middels een verhaallijnanalyse heb bestudeerd.

Figuur 4.5: Visualisatie van de samenhang tussen de drie analysemethoden.

5 ZIJN RESISTERS BIJZONDER VEERKRACHTIG EN ZELFSTUREND?

INLEIDING

Eerder is al de verwachting geuit dat resisters gemiddeld tot bovengemiddeld zullen rapporteren ten aanzien van zelfcontrole en zelfsturing (zie paragraaf 2.3 en 4.1.3.2). In dit hoofdstuk presenteer ik de resultaten van de mentale veerkracht vragenlijst (RS-NL) en de zelfsturingsvragenlijst (VCQ) die integraal zijn opgenomen in bijlage G. De resultaten dienen te worden opgevat als een verkenning, een oriëntatie op de bespreking van de levensverhalen die in de andere hoofdstukken volgt.

Allereerst belicht ik de resultaten ten aanzien van de afgenomen RS-NL (paragraaf 5.1). Hierin onderscheid ik resultaten op totaalniveau en per subschaal: Persoonlijke Competentie (PC) en Acceptatie van Zelf en Leven (AZL). Vervolgens bespreek ik de resultaten van de afgenomen VCQ (paragraaf 5.2). Ik bespreek voor beide vragenlijsten telkens eerst de opvallende groepsscores (welke schalen vallen op in de gehele groep resisters?), dus horizontaal, door de subschalen heen op zowel totaal als onderliggend (sub)schaalniveau. Daarna bespreek ik per (sub)schaal telkens de opvallende individuele scores (welke individuele resisters rapporteren buiten de bijhorende normmarge (sd^{69})?, dus verticaal, per resister. Tot slot vat ik de hier gepresenteerde resultaten samen (paragraaf 5.3).

5.1 MENTALE VEERKRACHT: RESULTATEN RS-NL

De scores ten aanzien van mentale veerkracht zijn op groepsniveau gemiddeld ten opzichte van het bijhorende normgemiddelde. De betrokken resisters rapporteren zichzelf als groep niet negatief afwijkend, maar ook niet als bijzonder veerkrachtig. Het merendeel (78,9%) scoort op of rondom het bijhorende gemiddelde. Er is dus ten aanzien van de RS-NL totaalscore géén opvallend positief afwijkende groepsscore waar te nemen.

Op individueel niveau zijn echter enkele uitzonderingen waar te nemen. Vier van de negentien⁷⁰ resisters (21,1%) rapporteren namelijk positief buiten de bijhorende normmarges als het om hun individuele score gaat. Het betreft R1, R10, R17 en R20 (respectievelijk Sven, Marley, Jamal en Peter) (zie ook bijlage G). Vooral R1 en R20 (Sven en Peter) komen als bijzonder veerkrachtig naar

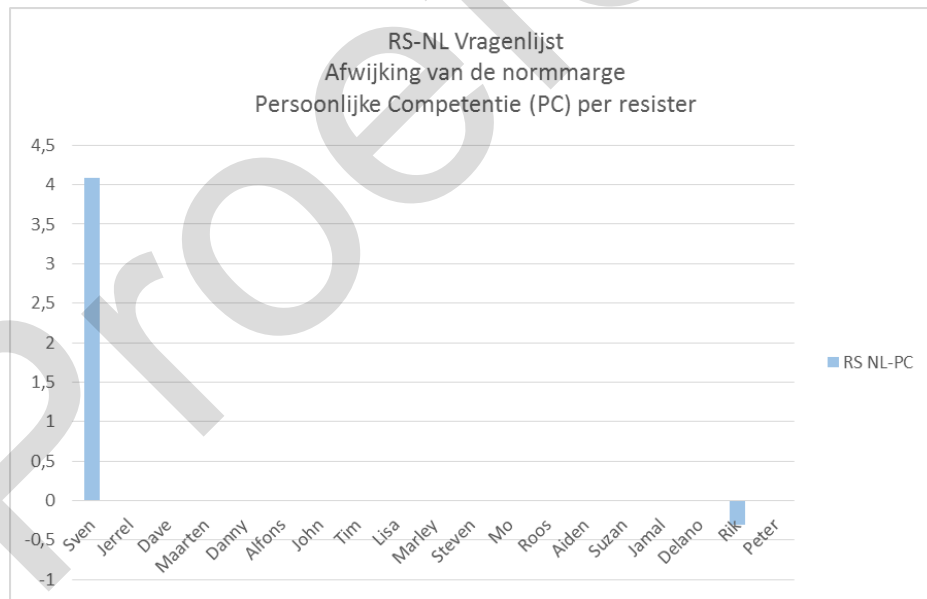
⁶⁹ In bijlage G zijn de afwijkende negatief en positief afwijkende scores van de sd (standaarddeviatie) per resister, per subschaal van zowel de VCQ als de RS-NL te raadplegen.

⁷⁰ Zoals vermeld in hoofdstuk 4: de vragenlijst van R15 is niet afgenomen, omdat deze resister één keer is gesproken en daarna helaas niet meer bereikt kon worden. Daarmee zijn er qua vragenlijsten geen twintig maar negentien resultaten.

voren. Hun bovengemiddeld hoge totaalscore wijst op het kunnen omgaan met tegenslag en het vermogen tegenslag als leermoment te zien. Een hoge score op de RS-NL wijst ook op voldoende vertrouwen in eigen capaciteiten in combinatie met een realistisch inzicht in eigen beperkingen. De score duidt personen met relatief veel doorzettingsvermogen, verantwoordelijkheidsgevoel voor eigen handelen en een existentiële unieke waardering voor het leven. Personen die relatief hoog op de RS-NL vragenlijst scoren, ervaren bovendien meer een interne locus of control ten aanzien van hun eigen leven (Wagnild, 2008, p. 81).

5.1.1 Persoonlijke Competentie (PC)

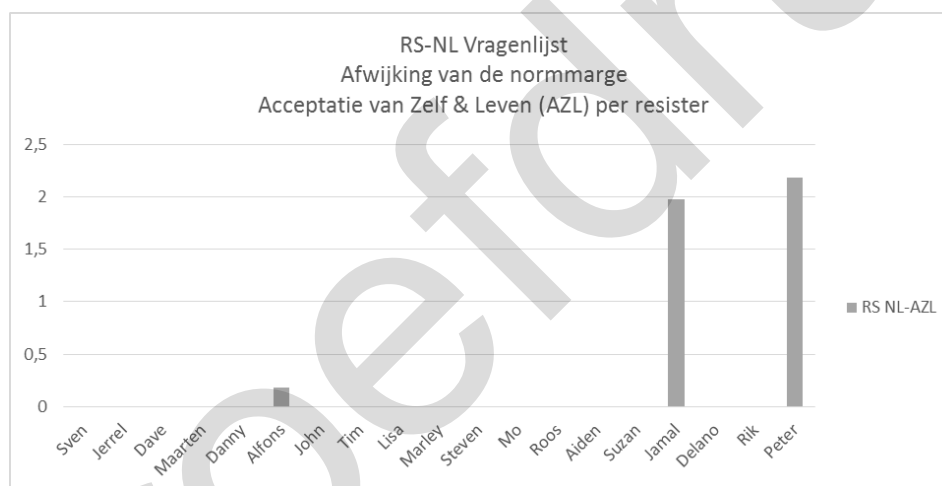
In de groep resisters die ik heb onderzocht, rapporteert het merendeel geen bovengemiddelde persoonlijke competentie. Twee uitzonderingen die buiten de normmarges rapporteren betreffen Rik (R19) en Sven (R1). Rik rapporteert net iets (met enkele tienden) ondergemiddeld buiten de normmarge. Sven rapporteert daarentegen opvallend bovengemiddeld op de PC subschaal (zie bijlage G en figuur 5.1). Dit wijst bij hem op de aanwezigheid van een relatief hoge mate van zelfvertrouwen, onafhankelijkheid, overtuiging, onoverwinnelijkheidsgevoel, vindingrijkheid en doorzettingsvermogen. Hij beheerst situaties gevoelsmatig relatief beter dan anderen en vergroot zijn zelfvertrouwen bij elke overwinning, mede doordat hij er lering uit trekt en het gevoel heeft het zelf te hebben gedaan bij de inschatting van eigen capaciteiten (Wagnild, 2008, p. 81).

Figuur 5.1: Individuele afwijking van de RS-NL normmarges op PC-score.

5.1.2 Acceptatie van Zelf en leven (AZL)

De RS-NL subschaal AZL kent eveneens geen afwijkingen buiten de bijhorende normmarges. Wel zijn er drie uitzonderingen die positief buiten de bijhorende normmarge rapporteren (zie figuur 5.2). Het betreft R6, R17 en R20 (Alfons, Jamal en Peter), waarbij R17 (Jamal) en R20 (Peter) beduidend hoog scoren ten opzichte van R6 (Alfons). De AZL score van deze resisters wijst op een relatief hoge mate van aanpassingsvermogen, evenwichtigheid, flexibiliteit en een gebalanceerde kijk op het leven. Een bovengemiddelde score wijst op het accepteren van het leven zoals het komt, het vermijden van een nutteloze strijd tegen voldongen feiten (waaraan men toch niets meer kan veranderen) en het vertonen van een grotere innerlijke rust en kalmte wanneer men met tegenslagen wordt geconfronteerd (Wagnild, 2008, p. 82). In de groep resisters die ik heb onderzocht, rapporteren echter de meesten geen bovengemiddelde acceptatie van zelf en leven (AZL).

Figuur 5.2: Individuele afwijking van de RS-NL normmarges op AZL-score.

5.2 ZELFSTURING: RESULTATEN VCQ

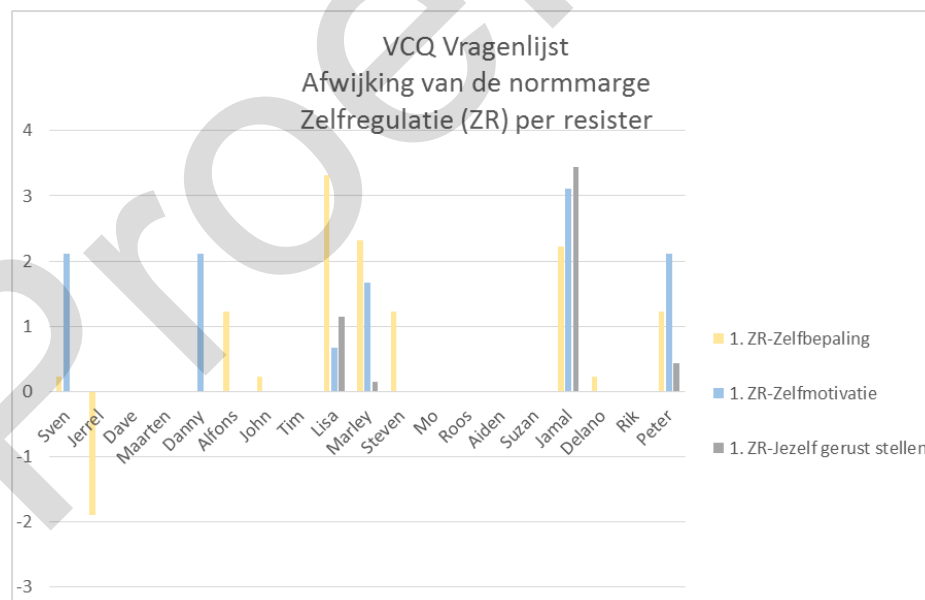
Zoals ten aanzien van de RS-NL geen opvallende bovengemiddelde groepsscore (maar enkel een score binnen het gemiddelde) waar te nemen is, is dat evenzo het geval ten aanzien van het merendeel van de subschalen van de VCQ vragenlijst. Er is wel sprake van één duidelijk opvallende positieve groepsscore buiten de normmarge op een van de onderliggende subschalen. Dat betreft de mate van zelfgevoel. Hiernaast zijn nog individuele scores waar te nemen die positief buiten de bijhorende normmarges liggen. Het betreft dan resisters die op meer dan de helft van de in totaal 13 subschalen buiten de normmarge rapporteren: R1 (Sven), R9 (Lisa), R17 (Jamal) en R20 (Peter).

Ik bespreek hieronder achtereenvolgens de resultaten van de vijf VCQ schalen en onderliggende subschalen: Zelfregulatie (ZR), Zelfcontrole (ZC), Handelingsvoorbereiding (HV), Toegang tot Zelf (TZ) en Algemene Stressbelasting (AS). Hiermee komen de opvallende individuele variaties als de groepsidentieke resultaten concreter in beeld.

5.2.1 Zelfregulatie (ZR)

De eerste subschaal van de VCQ betreft het concept Zelfregulatie. Hierop wijkt één resister negatief af: R2 (Jerrel). Daarentegen zijn tien positief afwijkende individuele scores (52,6%) buiten de normmarges waar te nemen. Het betreft R1 (Sven), R6 (Alfons), R5 (Danny), R7 (Ravi), R9 (Lisa), R10 (Marley), R11 (Steven), R17 (Jamal), R18 (Delano) en R20 (Peter). Dit wijst op de aanwezigheid van een relatief hoge mate van zelfregulatie onder net iets meer dan de helft van de deelnemende resisters.

De subschaal Zelfregulatie bestaat uit drie onderliggende subschalen (zelfbepaling, zelfmotivatie en jezelf gerust stellen). Enkel op de onderliggende ZR subschaal zelfbepaling is één negatieve afwijking van de normmarge geconstateerd (dat betreft R2 (Jerrel)). Negen resisters scoren positief afwijkend van de bijhorende normmarges op deze subschaal. Zes scoren positief op zelfmotivatie en vier op de normmarge van de subschaal jezelf gerust stellen. Zelfbepaling scoort hier dus het vaakst positief onder de groep resisters. Dit houdt onder meer in dat men in harmonie is met zichzelf en men meestal uit vrije wil handelt.

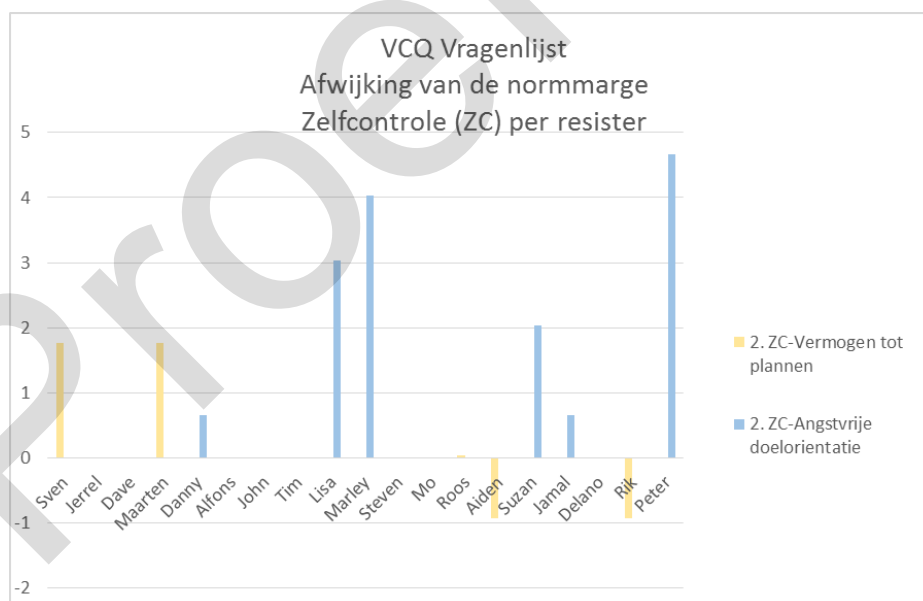

Figuur 5.3: Individuele afwijking van de VCQ normmarges op Zelfregulatie & onderliggende schalen.

5.2.2 Zelfcontrole (ZC)

Ten aanzien van de subschaal Zelfcontrole rapporteren twee resisters negatief buiten de normmarge. Het betreft R14 (Aiden) en R19 (Rik). Negen van de negentien resisters (47,4%) rapporteren daarentegen positief buiten de bijhorende normmarges. Het betreft R1 (Sven), R4 (Maarten), R5 (Danny), R9 (Lisa), R10 (Marley), R13 (Roos), R16 (Suzan), R17 (Jamal) en R20 (Peter). Dit duidt iets minder dan de helft van de groep resisters als bedachtzaam en als personen die veelal planmatig te werk gaan en niet terugdeinzen om nieuwe zaken te ondernemen.

De Zelfcontrole schaal bestaat uit twee onderliggende schalen: vermogen tot plannen en angstvrije doelorientatie. De twee benoemde resisters R14 (Aiden) en R19 (Rik) rapporteren beiden negatief buiten de normmarges op de subschaal vermogen tot plannen. Drie resisters rapporteren daarbij positief afwijkend buiten de normmarges. Het betreft R1 (Sven), R4 (Maarten) en R13 (Roos). Dit wijst op een relatief hoog planmatig vermogen en houdt onder meer in dat men een plan maakt voordat men aan zaken begint. Het draait ook om het daadwerkelijk voor ogen hebben van doelen. Er zijn geen enkele negatief buiten de normmarge afwijkende scores ten aanzien van de subschaal angstvrije doeloriëntatie. Sterker nog: ten aanzien van laatstgenoemde subschaal rapporteren drie resisters, R9 (Lisa), R10 (Marley) en R20 (Peter) zichzelf als bijzonder, bijna extreem, hoog (zie bijlage G). Dit duidt op het durven ondernemen en handelen zonder angst.

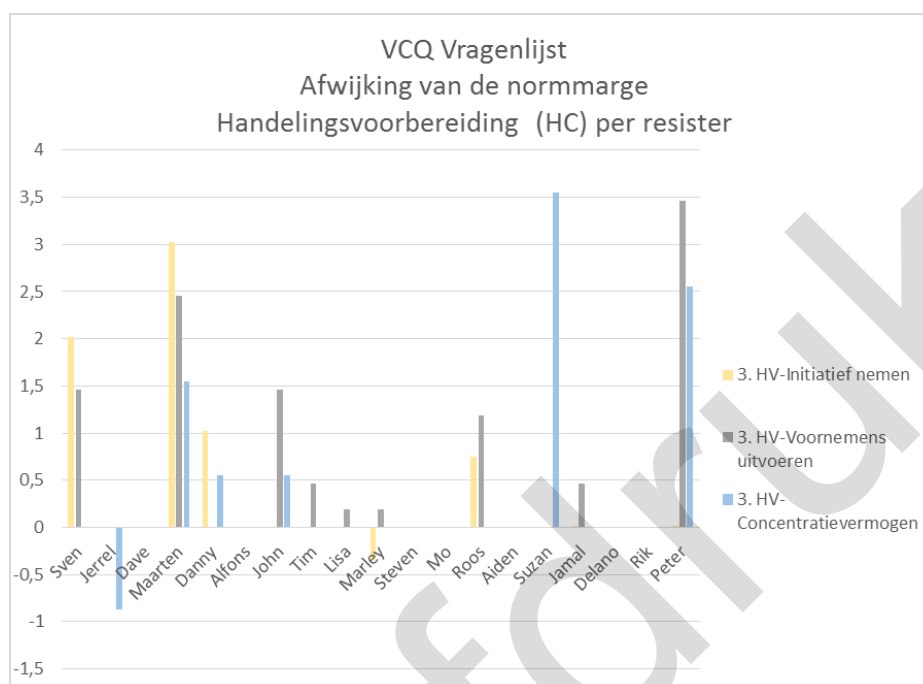

Figuur 5.4: Individuele afwijking van de VCQ normmarges op Zelfcontrole & onderliggende schalen.

5.2.3 *Handelingsvoorbereiding (HV)*

De subschaal Handelingsvoorbereiding kent twee negatieve scores (10,5%) buiten de normmarges. Het betreft R10 (Marley) en R2 (Jerrel). Er zijn daarentegen elf van de negentien (57,9%) resisters die positief buiten de normmarges rapporteren. Het betreft de resisters R1 (Sven), R4 (Maarten), R5 (Danny), R7 (Ravi), R8 (Tim), R9 (Lisa), R10 (Marley), R13 (Roos), R16 (Suzan), R17 (Jamal) en R20 (Peter). Dit wijst uit dat meer dan de helft van de betrokken groep resisters zichzelf als daadkrachtig rapporteren en het vermogen hebben aan zaken te beginnen en deze ook af te maken

De subschaal Handelingsvoorbereiding bestaat uit drie onderliggende subschalen: initiatief nemen, voornemens uitvoeren en concentratievermogen. Zes resisters (R1 (Sven), R4 (Maarten), R5 (Danny), R13 (Roos), R17 (Jamal) en R20 (Peter)) rapporteren zichzelf positief buiten de normmarge op de onderliggende schaal initiatief nemen. R10 (Marley) rapporteert hier als enige met een kleine negatieve score buiten de normmarge. Ten aanzien van de subschaal voornemens uitvoeren zijn geen enkele negatieve scores buiten de normmarges waar te nemen. Op deze onderliggende subschaal zijn (ten opzichte van de andere twee onderliggende schalen) daarentegen de meeste positieve afwijkingen buiten de normmarges zichtbaar (zie bijlage G). Het betreft negen resisters: R1 (Sven), R4 (Maarten), R7 (Ravi), R8 (Tim), R9 (Lisa), R10 (Marley), R13 (Roos), R17 (Jamal) en R20 (Peter). Vooral Maarten en Peter scoren op deze onderliggende subschaal bijzonder hoog. Ten aanzien van de laatste subschaal, concentratievermogen, rapporteert R2 (Jerrel) als enige negatief buiten de normmarge. Vijf resisters rapporteren daarentegen positief buiten de normmarges: R4 (Maarten), R5 (Danny), R7 (Ravi), R16 (Suzan) en R20 (Peter).

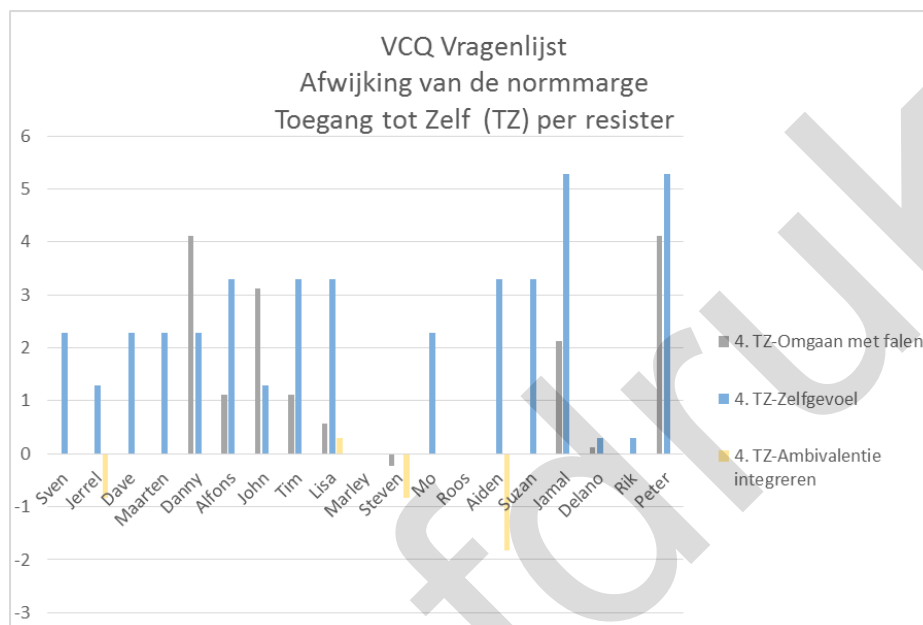
Figuur 5.5: Individuele afwijking van de VCQ normmarges op Handelingsvoorbereiding & onderliggende schalen.

5.2.4 Toegang tot Zelf (TZ)

Ten aanzien van de subschaal Toegang tot Zelf rapporteren drie resistors (15,8%) negatief buiten de bijhorende normmarges. Het betreft R2 (Jerrel), R11 (Steven) en R14 (Aiden). Zij scoren bovendien alle drie buiten de marges op de onderliggende subschaal ambivalentie integreren. Daarentegen rapporteren maar liefst zestien van de negentien resistors (84,2%) positief buiten de normmarges. Het betreft R1 (Sven), R2 (Jerrel), R3 (Dave), R4 (Maarten), R5 (Danny), R6 (Alfons), R7 (Ravi), R8 (Tim), R9 (Lisa), R12 (Mo), R14 (Aiden), R16 (Suzan), R17 (Jamal), R18 (Delano), R19 (Rik) en R20 (Peter). Dit duidt meer dan tweederde van de betrokken resistors als personen die onder meer makkelijk loslaten bij zorgelijke gedachten en los kunnen staan van hun emoties.

Toegang tot zelf kent drie onderliggende subschalen. Acht resistors: R5 (Danny), R6 (Alfons), R7 (Ravi), R8 (Tim), R9 (Lisa), R17 (Jamal), R18 (Delano) en R20 (Peter), rapporteren positief afwijkend ten opzichte van de normmarges ten aanzien van omgaan met falen. Er is op deze onderliggende subschaal één negatief afwijkende resister (R11, Steven). Op de tweede subschaal, zelfgevoel, zijn de meeste positieve afwijkingen zichtbaar: het betreft (de hierboven genoemde) zestien van de negentien resistors. Deze onderliggende subschaal is daarmee de meest opvallende score onder de deelnemende resistors. Ten aanzien van de laatste onderliggende schaal, ambivalentie integreren, rapporteren daarentegen

drie resisters negatief buiten de normmarges: R2 (Jerrel), R11 (Steven) en R14 (Aiden).

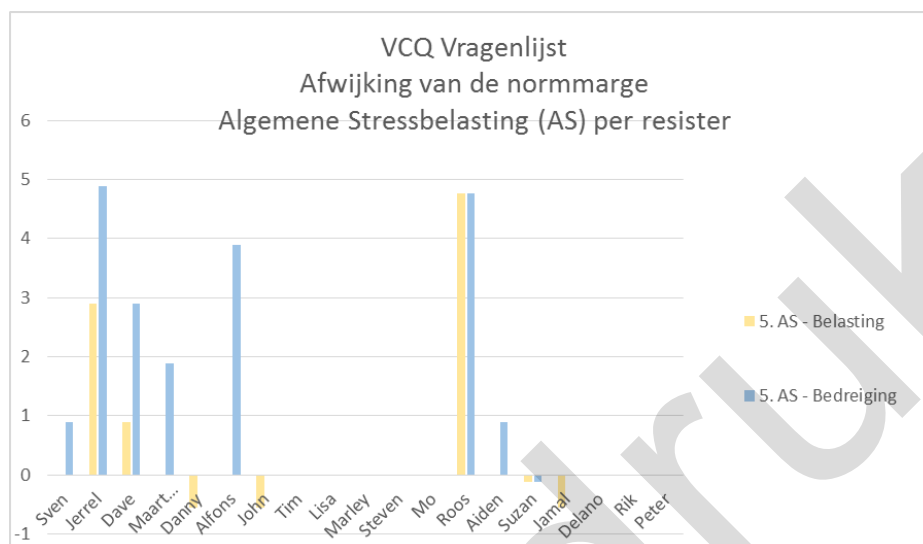

Figuur 5.6: Individuele afwijking van de VCQ normmarges op Toegang tot Zelf & onderliggende schalen.

5.2.5 Algemene Stressbelasting (AS)

Op de VCQ schaal Algemene Stressbelasting (AS) zijn vijf negatieve scores (26,3%) buiten de normmarge zichtbaar. Het betreft R5 (Danny), R7 (Ravi), R16 (Suzan) en R17 (Jamal). Positieve afwijkingen zijn zichtbaar bij zeven resisters (36,8%): R1 (Sven), R2 (Jerrel), R3 (Dave), R4 (Maarten), R6 (Alfons), R13 (Suzan) en R14 (Aiden). Dit wijst erop dat een minderheid van de betrokken resisters rapporteert gemiddeld tot goed met verandering in hun leven om te kunnen gaan.

De subschaal Algemene Stressbelasting bestaat uit twee onderliggende subschalen: belasting en bedreiging. Ten aanzien van het concept 'belasting' rapporteren drie resisters positief buiten de bijhorende normmarges: R2 (Jerrel), R3 (Dave) en R13 (Roos), en zijn er vier resisters die negatief buiten de normmarges afwijken: R5 (Danny), R7 (Ravi), R16 (Suzan) en R17 (Jamal). Ten aanzien van de onderliggende subschaal bedreiging rapporteert enkel R16 (Suzan) iets negatief buiten de normmarge en zijn er zeven resisters die positief buiten de normmarge rapporteren: R1 (Sven), R2 (Jerrel), R3 (Dave), R4 (Maarten), R6 (Alfons), R13 (Roos) en R14 (Aiden). Ook hier zijn – evenals ten aanzien van het merendeel van de onderliggende subschalen – dus geen opvallende scores waar te nemen.

Figuur 5.7: Individuele afwijking van de VCQ normmarges op Algemene Stressbelasting & onderliggende schalen.

5.3 SAMENVATTING VAN BEVINDINGEN

In dit hoofdstuk heb ik de resultaten van de twee afgenomen vragenlijsten (RS-NL en VCQ) gepresenteerd. Terugkomend op de deelvraag die centraal stond in dit hoofdstuk: zijn resisters bijzonder veerkrachtig en zelfsturend?, is het antwoord nee. Op zowel de VCQ als de RS-NL vragenlijst is een gemiddelde en geen buitengewoon hoge groepsscore waar te nemen (enkele individuele uitzonderingen daargelaten, zie bijlage G). Een uitzondering betreft de subschaal zelfgevoel, horend tot de TZ-schaal in de VCQ vragenlijst. Zestien van de negentien betrokken resisters rapporteerden positieve afwijkingen van de bijhorende normgemiddelden. Anders gezegd: bijna de hele groep resisters rapporteert relatief makkelijk los te laten bij zorgelijke gedachten en het gevoel over wat ze willen en hun emoties niet verliezen bij verdriet, mislukking of druk. Daarmee speelt zelfgevoel, het vermogen dichtbij de eigen gevoelens en emoties te (kunnen) blijven staan ondanks emotioneel belastende gedachten, mogelijkwerwijs een betekenisvolle rol in relatie tot het volhouden en versterken van resistance to crime. Ik bespreek dit diepgaander in de conclusies (hoofdstuk 9).

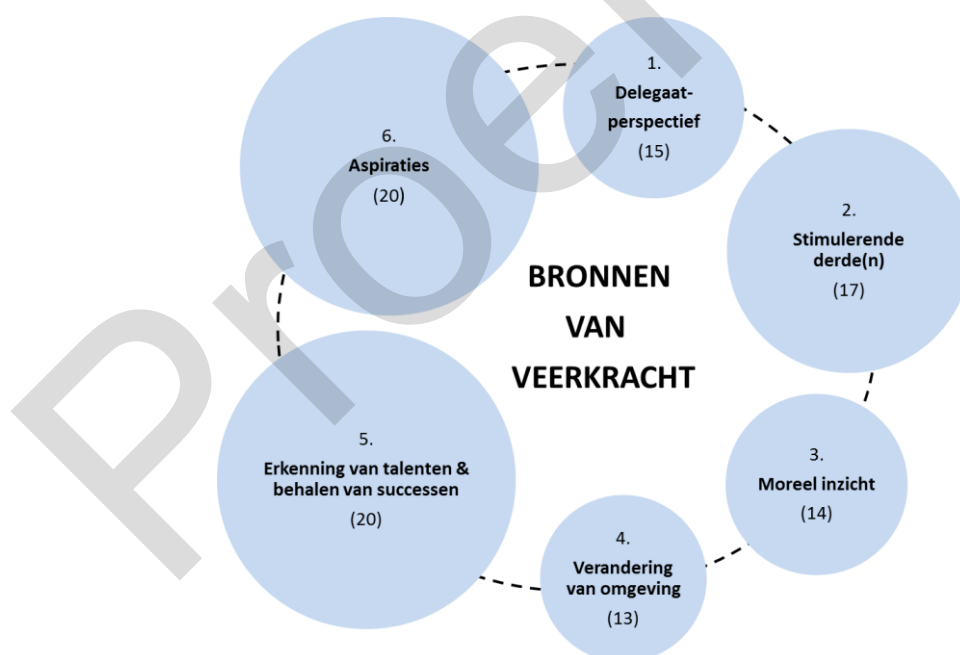
Proefdruk

6 BRONNEN VAN VEERKRACHT

INLEIDING

In het voorgaande hoofdstuk zijn de resultaten van de vragenlijsten gepresenteerd. Deze resultaten zijn oriënterend op te vatten ten aanzien van de mate van veerkracht en zelfsturing onder de betrokken resisters. Omdat dit onderzoek betekenisgeving middels een narratieve benadering centraal stelt, richt ik mij hier op de resultaten die uit de thematische analyse van de verzamelde levensverhalen naar voren zijn gekomen. De aandacht gaat hierbij uit naar wat bijdraagt aan het versterken en volhouden van resistance to crime.

Op basis van het eerder uitvoerig beschreven iteratief proces van coderen (paragraaf 4.2.2), presenteer ik in dit hoofdstuk een zestal bronnen van veerkracht die uit de bestudeerde levensverhalen naar voren zijn gekomen. Het betreft het delegaatsperspectief (paragraaf 6.1), de stimulerende derde(n) (paragraaf 6.2), moreel inzicht (paragraaf 6.3), verandering van omgeving (paragraaf 6.4), erkenning van talenten & behaalde successen (paragraaf 6.5) en, tot slot, aspiraties (paragraaf 6.6). De bronnen zijn in onderstaand figuur gevisualiseerd. De grootte van elke cirkel staat symbool voor het aantal resisters dat aan de betreffende bron refereert in relatie tot het uitblijven van een criminele carrière.

Figuur 6.1: Bronnen van veerkracht die resistance to crime versterken.

In onderstaande paragrafen bespreek ik de zes bronnen uitvoerig, waarbij ik allereerst benoem in hoeveel levensverhalen de betreffende bron voorkomt en wat de bron op hoofdlijnen inhoudt in de context van dit onderzoek. De aard van een bron typeer ik vervolgens als intrapsychisch of interrelationeel. Hierbij moet gedacht worden aan respectievelijk bronnen die primair geduid zijn als voortkomend uit individuele gedachten en handelen, en bronnen die primair bestaan in relatie tot het daadwerkelijk handelen van anderen uit de sociale omgeving. Een bron kan daarbij bovendien het karakter dragen van een zogeheten af- of toeleider van criminaliteit: deze beweegt respectievelijk primair (direct) af van delictgedrag of beweegt primair tot het najagen van prosociale doelen in het leven (en leidt dus indirect af van criminaliteit). Tevens bespreek ik per bron waar (op welke contextlaag van Bronfenbrenner) en wanneer (in welke levensfase) deze zich voornamelijk manifesteert in de verhalen. De gepresenteerde bronnen (paragraaf 6.1 tot en met 6.6) kennen soms onderliggende variaties of uitingsvormen. Ik onderbouw en illustreer elke (onderliggende uitingsvorm van een) bron met fragmenten uit de levensverhalen. Dit hoofdstuk sluit ik vervolgens af met een samenvatting van de bevindingen (paragraaf 6.7).

6.1 BRON 1: DELEGAATPERSPECTIEF

Een delegaat betreft de destructieve (im)materiële erfenis van generatie op generatie. Het wordt gezien als een immateriële erfenis met een opdracht (Huizenga, 2012, p. 18). In dit onderzoek gebruik ik de term delegaat echter niet alleen in de intergenerationele vorm, maar ook in bredere zin, want ook buiten de generationele lijn komt een immateriële erfenis voor in de levensverhalen. Het betreft, naast ouders, bijvoorbeeld (ook) broers of vrienden die een delegaatrol vervullen. Dergelijke crimineel actieve actoren in de directe sociale omgeving hebben als het ware laten zien hoe de betrokken resisters in elk geval níét willen zijn of handelen in bepaalde opzichten.⁷¹ Vijftien resisters brengen een zogenaamd delegaatperspectief naar voren in hun levensverhalen (Adjiembaks, 2017). Gedrag en achterliggende motieven en keuzes van hen dragen (ook) een negatieve lading vanuit het delegaatperspectief. Deze bron is te karakteriseren als een intrapsychische afleider van criminaliteit, daar het om het eigen, individuele perspectief ten aanzien van het handelen van criminele actoren draait en deze direct beweegt tot het afzien van delictgedrag.

Het delegaatperspectief manifesteert zich, gelet op voorgaande, binnen het microsysteem in termen van Bronfenbrenner, maar wordt in de verhalen ook beïnvloed door andere contextlagen. Zo strekt deze bron zich ook uit tot bijvoorbeeld negatieve evaluaties (van observaties) van het netwerk van benoemde criminele actoren (exosysteem). Het delegaatperspectief is bovendien

⁷¹ 'In bepaalde opzichten', omdat in sommige verhalen ook veel goeds aan de delegaat wordt ontleend. Het ambivalente karakter van de delegaatpersoon bespreek ik later in hoofdstukken 7 en 8.

vanaf de kindertijd waar te nemen in de verhalen. Hierbij zijn twee uitingvormen te onderscheiden: de ervaren negatieve emoties en immateriële (nadelige) gevolgen van criminaliteit én een rationele kosten-batenafweging. Ik bespreek beide uitingvormen achtereenvolgens.

6.1.1 Negatieve emoties en immateriële (nadelige) gevolgen

De eerste uitingvorm van het delegaatperspectief komt specifiek naar voren in een deel van de levensverhalen van resisters die met een of meerdere criminele opvoeders te maken hebben (gehad). Het voornaamste kenmerk van deze uitingvorm is de gevoelde teleurstelling omtrent de verwachting van opvoeders. Het gaat om teleurstelling die gerelateerd wordt aan de gevolgen van de criminele levensstijl van de opvoeders. Danny, opgegroeid in een hoog criminele volksbuurt met een vader die bekend staat als een beruchte drugshandelaar,⁷² legt uit:

‘Kijk, hij [vader in drugshandel] denkt dat alles te koop is, of geld geven, maar gewoon, ehm, ja... gewoon, je mist gewoon dingen. Soms heb je gewoon het verstand van een vader, niet van een moeder nodig... Mijn moeder had nu de rol van een vader en een moeder en daarom botste het soms ook te vaak. (...) Ja, eigenlijk hij [vader in internationale drugscircuit] heeft mij laten zien hoe het niet moet, zeg maar... van hoe je niet met je gezin om moet gaan. Dus, ehm, ik, ja, wat ik ook al zei, ik zou niet vast willen zitten en dan, ehm, m'n kind op bezoek willen. Ik zou zelf door de grond gaan.’ (Danny)

Danny duidt in bovenstaand citaat duidelijk zijn emotionele gemis in de vorm van ouderlijke betrokkenheid van zijn vader. Zijn vader was gedurende langere periodes afwezig gedurende Danny's leven. Niet alleen refereert Danny in dit licht aan een detentieperiode van enkele jaren, maar ook aan de levensstijl van zijn vader. Oprechte interesse als vader en het voelen van daadwerkelijke betrokkenheid is volgens Danny vervangen door materiële zaken: ‘hij denkt dat alles te koop is, of geld geven’.

Resisters als Danny, die het gemis van ouderlijke betrokkenheid als negatief ervaren en benadrukken in hun levensverhaal ten aanzien van het uitblijven van hun eigen criminele carrière, leggen een duidelijk verband met hoe zij zichzelf in de toekomst zien. Zij dichten zichzelf een contrasterende, prosociale rol toe.⁷³ Zo klinkt afkeuring door in het fragment, omdat Danny ervaart dat in zijn geval de

⁷² Tijdens ons gesprek wees Danny op zijn ‘beruchte’ achternaam en het feit dat deze in verschillende nieuwsberichten en via zoekmachines als Google terug te vinden is in relatie tot de activiteiten van zijn vader.

⁷³ De emotionele uitingvorm van het delegaatperspectief is herkenbaar in de eerdere studie van Giordano (2010). Hieruit bleek dat een deel van de kinderen van criminele ouders zich slachtoffer voelden van hun thuissituatie. De kinderen uit deze zogeheten Ohio Life Study (OLS) bleken het antisociale en criminele gedrag van ouders ten sterkste af te keuren, mede omdat negatieve emoties, zoals gevoelens van verwaarlozing en depressie, een rol speelden als ouders geen (of negatieve) aandacht voor hen hebben of afwezig zijn (wegens detentie

vader-zoonrelatie ernstig tekort is gedaan als gevolg van het handelen van zijn vader. Dit motiveert Danny om, in tegenstelling tot zijn vader, wel een goed, prosociaal voorbeeld te zijn in zijn eigen toekomstige vaderrol. De invulling van deze rol wordt in het verhaal van Danny gekleurd door er simpelweg wél voor zijn kinderen te zijn en zich niet op het criminele pad te begeven: 'ik zou niet vast willen zitten en dan, eehm, m'n kind op bezoek willen. Ik zou zelf door de grond gaan.' Verbeeld falen (ingegeven door zijn vaders voorbeeld) motiveert aldus Danny's (toekomstige) eigen vaderlijke rol en heeft bij hem het afzien van een criminele carrière versterkt.

Dit is kenmerkend voor verhalen van resisters die een negatieve associatie hebben bij het handelen van hun criminele opvoeder(s): het uitblijven van delictgedrag wordt bij hen gesterkt en gemotiveerd door observaties en negatieve evaluaties van de gevolgen van het gedrag van hun opvoeder(s) ten opzichte van henzelf. Anders gezegd: zij relateren hun ervaren negatieve gevoelens (het gemis van ouderlijke betrokkenheid) aan de criminele levensstijl van hun ouders. Deze uitingsvorm reikt daarmee bovendien soms verder dan het microsysteem. Het gaat in dit licht ook om – zoals eerder in deze paragraaf genoemd – een negatieve associatie van het criminele netwerk van (een) ouder(s). Iets wat tot het exosysteem behoort. Zo klinkt dit duidelijk door in onderstaand fragment van Jerrel wanneer hij over het netwerk van zijn eigen vader in de drugshandel praat:

'Nou, vooral de mensen bij wie die [vader] langskwam thuis, dan dacht ik: o..., daar heb je weer zo'n een of andere sjacheraar. Weer een achterbuurtnuppel, een of andere louche type, eehm... . Het was allemaal zo kansloos, het hangt allemaal... ja... het is allemaal zo... ja... ik zeg het heel plat: low life shit. Dat is het.' (Jerrel)

6.1.2 *Rationele kosten-batenafweging*

De tweede uitingsvorm van het delegaatperspectief beperkt zich niet tot resisters die enkel over criminele opvoeders/ouders praten. Het gaat om resisters die (ook) opgroeien met criminele vrienden en/of familieleden. Deze uitingsvorm is niet primair gebaseerd op de emotie (gemis van ouderlijke betrokkenheid en teleurstelling), maar vooral op een kosten-batenafweging. Het gaat om het rationeel afwegen van de voor- en nadelen van (het wel of niet hebben van) een criminele carrière, waarbij het uitblijven van een criminele carrière de voorkeur verkrijgt. Dit betekent niet dat ontkent wordt dat criminaliteit ook voordelen met

bijvoorbeeld). De negatieve gevoelens stelden hen in staat zichzelf in een contrasterende positie te plaatsen ten opzichte van hun ouder(s) (Giordano, 2010, p.138, p.170). Het emotionele gemis aan betrokkenheid wordt gecompenseerd door het nadrukkelijk uiten van verantwoordelijkheid ten aanzien van (de zorg voor) anderen of toekomstige generaties (zogeneten generativity, zie ook het werk van Maruna (2001) en McAdams (2013)).

zich meebrengt. Integendeel: voordelen of baten worden vaak concreet benoemd in de verhalen, maar worden tegelijkertijd in contraeffect benadrukt. Negatieve evaluaties winnen het van positieve evaluaties. Zo is dit goed terug te lezen in onderstaand fragmenten van Mo en Tim, beiden opgegroeid in een beruchte buurt met een vriendengroep die voornamelijk in (soft- en hard)drugs dealde:

‘Net als bijvoorbeeld dat dealen, dat, dat spreekt mij, dat, dat is echt het laatste wat ik zou doen, ook al verdien je daar 1.000 euro op een dag mee. Ik vind dat gewoon, ik vind dat gewoon niks. Ik zou niet heel de dag in de auto willen zitten, rondjes rijden. Heel de tijd achterom kijken of de politie jou ziet. En die kans is natuurlijk heel groot dat je gepakt wordt, dat sowieso.’ (Mo)

‘Het is wel een hoop geld hè [inkomsten uit pillenhandel], dus als je geen geld hebt, dan is het wel heel verleidelijk... maar ik had ook altijd in m’n gedachten van ja, maar wat als ik gepakt wordt?’ (Tim)

Roos praat over haar vader die actief is in (onder meer) de drugshandel. Zij benadrukt niet zozeer de pakkans, maar de onomkeerbaarheid van een criminele carrière:

‘Ja, dat gaat eigenlijk zijn [vader] hele leven door en dat zal ook niet stoppen. (...) Als je er eenmaal inzit, dan kom je er gewoon nooit meer uit.’ (Roos)

In bovenstaande drie fragmenten komen respectievelijk de pakkans en de angst voor onomkeerbaarheid naar voren als kostenkant die het uitblijven van delictgedrag versterken. Deze fragmenten zijn exemplarisch voor een tweedeling in relatie tot de kosten-batenafweging als bron van veerkracht. Dit kan namelijk ingegeven zijn door een angst/bezorgdheid omtrent (potentiële) nadelige gevolgen die veroorzaakt worden vanuit een onomkeerbare verwevenheid met het criminele milieu zelf: meer van binnenuit (zoals in het fragment van Roos). Tevens kunnen mogelijk nadelige gevolgen veroorzaakt worden door het handelen van derden: dus van buitenaf (zoals in de fragmenten van Mo en Tim). Het gaat dan om potentieel politieoptreden en/of justitieel ingrijpen. Dit laatstgenoemde komt ook duidelijk in Jamals verhaal naar voren wanneer hij over de detentieperiode van zijn beste vriend vertelt:

‘Nou, in deze tijd [wijst jeugdperiode aan op zijn levenslijn] ben ik hem [beste vriend] nog gaan opzoeken in de gevangenis. En die gevangenisperiode heeft me ook laten zien van... toen dacht ik van: je bent... in principe ben je gewoon een vogel. (...) Je zit in een kooi. Je hebt geen vrijheid. Je hebt vrijheid wanneer jouw baas jouw deurtje komt openen en jij even naar buiten mag vliegen, maar je moet uiteindelijk wel weer in jouw kooitje terug. Dicht. Eh, bellen: “Ja ik ben naar de wc

geweest, wil je doorspoelen?” [isoleercel regime] What the fuck [fuck] man?!? (...) Weet je wel, dan krijg je die verhalen zo te horen van... Kijk, gevangenis bestaat al lang, maar als jouw beste vriend daar ineens in komt te zitten en je hoort in een keer de verhalen... Zo, weet je wel, je bent vijftien, zestien en je hoort de verhalen: ja dit en dit en dat. Eh, dan denk je: oh oh, nee nee nee nee man.’ (Jamal)

Jamal benadrukt hier twee belangrijke zaken ten aanzien van het uitblijven van (zijn) delictgedrag. Allereerst krijgt de notie gevangenisstraf een andere, zwaarwegende betekenis, wanneer zijn beste vriend in detentie verkeert. Iets wat, anders gezegd, eerst ver van hem afstond, komt door de ervaringen van zijn beste vriend dichtbij en draagt daarmee een persoonlijke betekenis. Dit is iets dat zijn *resistance to crime* heeft versterkt: ‘... je hoort de verhalen: ja dit en dit en dat. Eh, dan denk je: oh oh, nee nee nee nee man.’ De angst voor negatieve gevolgen wordt als reëler gevoeld wanneer het door betekenisvolle anderen daadwerkelijk ondervonden is. Een kostenkant die Jamal hierboven duidt, is het verlies van vrijheid in letterlijke zin met de woorden ‘in principe ben je gewoon een vogel. (...) Je zit in een kooi.’ Hij relateert deze metafoor echter aan het verlies van controle over het eigen leven: ‘Je hebt vrijheid (...) maar je moet uiteindelijk wel weer in jouw kooitje terug. Dicht.’

6.2 BRON 2: STIMULERENDE DERDE(N)

In zeventien levensverhalen komt een ondersteunende, stimulerende rol van een (of meer) betekenisvolle derde(n) naar voren. Deze tweede bron van veerkracht bestaat uit het stimuleren van alternatieve, legale levensdoelen door betekenisvolle anderen. Dit kunnen zowel criminele actoren als niet-criminele actoren uit de sociale context zijn. Denk aan (niet-)criminele ouders/opvoeders, ooms, neven, tantes, burens, docenten en sporttrainers.

Zowel aan personen met wie men in dagelijks contact staat als aan personen die niet veelvuldig worden ontmoet, wordt een betekenisvolle rol toegekend in het uitblijven van delictgedrag bij de betrokken resisters. De stimulerende derde(n) is daarmee een bron die, in termen van Bronfenbrenner, binnen het microsysteem tot aan het exosysteem in de bestudeerde verhalen wordt geduid. Deze manifesteert zich veelal vanaf de kindertijd maar soms ook in de daaropvolgende levensfase, de tienerperiode.

Het is een bron van veerkracht die zowel inter- als intrarelacioneel van aard is, afhankelijk van de betreffende uitingsvorm (die bespreek ik hieronder). De uitingsvormen zijn bovendien niet alleen als afleiders van criminaliteit (zoals bij eerste bron wel het geval was), maar tevens als toeleiders van prosociale levensdoelen te karakteriseren. Drie uitingsvormen bespreek ik hieronder in relatie tot deze bron van veerkracht: actieve betrokkenheid bij school, uitsluiting van criminaliteit en een betekenisvol, positief rolmodel.

6.2.1 Actieve betrokkenheid bij school

Actieve betrokkenheid van en hechte binding met betekenisvolle anderen (zoals burens, docenten en ouders) die waarde hechten aan schoolprestaties worden in de bestudeerde levensverhalen in deze eerste uitingsvorm gerelateerd aan het uitblijven van delictgedrag. De uitingsvorm is interrelationeel van aard en is te karakteriseren als een toeleider van een succesvolle schoolcarrière. Deze wordt vanaf de kindertijd tot aan de tienerjaren geduid en komt voor binnen het microsysteem tot het aan exosysteem. Het draait vooral om authentieke of oprechte betrokkenheid bij het verloop van de schoolcarrière. Dit betekent niet alleen dat het belang van school in directe interactie wordt benadrukt (microsysteem), maar het wordt tevens bekrachtigd in de interactie met personen met wie men níét dagelijks in contact staat, zoals familie (exosysteem). Zo vertelt Dave (opgegroeid met een moeder en stiefvader in de drugshandel) over het moment dat hij aan zijn familie vertelt dat hij naar het hbo wil gaan:

‘Dat weet ik nog wel heel goed, we zaten bij m’n stiefopa zaten we thuis en, eehm, mijn stieftante, of de tante van haar kant zeg maar, die was er ook bij en die is schooljuffrouw, schooldirectrice geweest en mijn vriendin was erbij en m’n vader en m’n stiefzusje ook. En toen vertelde ik het van: “Ja ik wil denk ik toch het hbo, eehm, gaan proberen, kijken hoe ver ik kom.” Nou, en toen, toen zei m’n stiefmoeder dus van: “Nou dat kan je niet en dat gaat niet lukken...” en eehm, dus toen zat m’n tante van met klappende oren van: “Wat zeg jij nou?!?”... En, ja, later hoorde ik ook weer dat dat ook komt omdat mijn stiefmoeder [die] heeft ook het hbo geprobeerd alleen, ja, die heeft het nooit afgemaakt... (...) Die [tante] ondersteunde mij, die had zoiets van, ja, dat moet je gewoon proberen! (...) Ja, dus dat was wel een puntje van mij, dat ik dacht van, ja... Was ook een beetje onzekerheid van: is dat echt zo? Want, ja, m’n stiefmoeder die kent mij ook gewoon goed, die zie je dagelijks, dus ja... maar ja, toch geprobeerd en nu zit ik hier [hbo studie] nu, dus...’ (Dave)

Daves tante speelt in zijn verhaal een stimulerende derde ten aanzien van het beginnen van zijn hbo-studie. Bij Aiden is het vooral zijn broer geweest die oprechte betrokkenheid toont en zijn schoolcarrière altijd heeft gestimuleerd:

‘Hij is er, uh... hij is er altijd op geweest, dat ik de juiste pad op ga. Ik denk dat als hij er niet was, dat ik dan wel echt zoals die andere jongens ook zo dan... Hij heeft me echt met de harde hand heeft hij toen laten zien van: eej, je moet je echt focussen op je studie en was ook altijd op de uitkijk van dat ik... niet de foute kant op ging, ja. Ja, het was heel, heel grappig. Want zijn, zijn beste vriend die had ook broertjes. En met hun broertjes ging ik dan heel vaak om. En hun, die, die, die broer, die jong... die jongens die zijn juist het criminele circuit ingegaan. Terwijl ik daar juist niet ben, die kant op ben gegaan. Dat komt dan wel voornamelijk door mijn broer. Hij

is er wel altijd geweest van, uhm.. je moet je wel focussen op je studie. Altijd kijken naar mijn rapporten.’ (Aiden)

Oprechte betrokkenheid draait om het tonen van interesse, begaan zijn, het gevoel geven dat je het niet alleen (voor jezelf) doet en/of er niet helemaal alleen voor staat. Alfons, opgegroeid met een criminele vriendengroep duidt, in lijn met Aidens fragment hierboven, wat oprechte betrokkenheid bij school in zijn verhaal betekent:

‘Dat ze [moeder] begaan is met, uhm... dat ze begaan is met je lot. Uhm, ja, kijk, alle moeders zullen we begaan zijn met het lot van hun kinderen, maar dat ze ook echt tijd en energie stopt in jouw lot. Dus dat... mijn moeder ging met mij verschillende scholen af en gewoon praten met docenten, maar mijn vrienden was het gewoon: “Ooh [naam school]... om de hoek? Is goed!” of “[Naam school] hier om de hoek, ok, hup, je gaat op die school! En je moet voor 18:00 uur thuis zijn anders krijg je pak slaag met de riem.” Dat is verschil tussen mijn moeder en, en, uhm... de ouders van veel vrienden die ik heb gehad. (...) Ja ja, als mijn moeder dat [actieve betrokkenheid tonen] niet had gedaan en me gewoon ook aan mijn lot had overgelaten, dan was er een grotere kans geweest dat ik nu de weg van mijn vrienden op was gegaan.’ (Alfons)

In bovenstaand fragment van Alfons duidt hij het belang van actieve ouderlijke betrokkenheid (van zijn moeder) bij zijn schoolkeuze ten aanzien van het uitblijven van zijn criminele carrière, maar daarmee tegelijkertijd ook een, naar zijn idee, oorzakelijke factor in relatie tot het criminele pad van zijn vrienden. Die zijn wellicht streng opgevoed, maar daadwerkelijke (ouderlijke) betrokkenheid hebben zij niet gekend. Het ervaren van betrokkenheid ten aanzien van schoolkeuzes fungeert zodoende als een mogelijke stimulans ten aanzien van het volhouden van de schoolcarrière en leidt tot prosociale doelen in het leven.

Indien deze stimulans geïnternaliseerd is, kan dit bovendien ook zorgen voor een zekere prestatiedrang. Men wil die stimulerende derde(n) in dit licht niet teleurstellen. Maarten benadrukt dit bijvoorbeeld in onderstaand fragment:

‘Iedereen had zoiets van: “Maarten gaat het redden voor de familie, weet je wel, Maarten gaat het doen, Maarten wordt het gewoon.” Jaa, weet je wel, ik bedoel, eehm, ja, dat, dat, eeeuhm, zo ging het, zo was het, zo zeiden m’n neven het, zo zeiden m’n tantes het, iedereen, weet je wel, het was een soort van: Maarten is een soort van ‘special’ [engels]. Iemand die een goede toekomst voor zich had. (...) Jaa, je hebt wel, ik werd... het is me wel eens letterlijk gewoon verteld dat je de soort van, eehm, fakkeldrager bent van de familie, weet je wel: “Jij bent, eehm, je bent een van de slimmere, je hebt ’t ver geschopt, dus je moet [nadruk] het ook ver schoppen.”’ (Maarten)

6.2.2 Uitsluiting van criminaliteit

De tweede uitingsvorm met betrekking tot de stimulerende derde(n) als bron van veerkracht draait niet zozeer om het actief, direct stimuleren dat een succesvolle schoolcarrière (zoals in de eerste uitingsvorm) centraal staat, maar juist om het indirect stimuleren. Het gaat om het ervaren van een mate van actieve uitsluiting in relatie tot illegale activiteiten, waardoor het als een interrelationele afleider van criminaliteit te karakteriseren is. In de bestudeerde verhalen wordt deze uitingsvorm alleen binnen het microsysteem geduid. Soms vanaf de kindertijd (in het geval van criminele opvoeders), maar ook vanaf de tienerperiode (indien er sprake is van criminele leeftijdsgenoten en peerdruk een rol gaat spelen). Zo vertelt Jamal, die op school zat, fanatiek aan kickboksen deed en op is gegroeid in een hoog criminele buurt met merendeel delinquente vrienden, het volgende:

‘Dat de jongens zeiden van: “Laat hem nou man, hij gaat trainen.” Of eh “Laat hem jonge, gek, hij zit nog op school jonge, hij zit in examenjaar.” “Ja maar hij is wel Europees kampioen. Ja maar hij is wel ehh.” Dan werd ik ook vaak, weet je wel, links gelaten, weet je wel. Als ze iets gingen doen of wat dan ook dan kreeg ik het pas achteraf te horen.’ (Jamal)

Uitsluiting van criminaliteit vraagt (hier van Jamal als de uitgeslotene) een mate van acceptatie van en berusting in sociale posities of rollen. Zo komt in bovenstaand fragment naar voren dat de vrienden van Jamal hem niet als (potentiële) crimineel zien, maar als sporter en student. Ook Ravi vertelt tegen deze achtergrond over het ervaren van wederzijdse acceptatie, wanneer hij zich in de aanwezigheid van zijn (buurt)vrienden bevindt:

‘Ze [vrienden die crimineel actief zijn] hebben respect waarmee ik bezig ben, snap je. Jij doet je ding, wij doen onze ding. (...) Ze weten waar [studie] ik mee bezig ben. En ik ben ook heel actief in de buurt qua, eehm... qua [sociale studiegerelateerde] activiteiten en ze weten dat ik daar [criminaliteit] ver vanaf sta. Ze willen natuurlijk iemand die ervaring heeft, niet iemand die geen vertrouwen in je heeft in wat ie doet. Tuurlijk, een beetje ervaring en een beetje kennis over de zaak waar ze mee bezig zijn. Dan gaan ze geen groentje vragen.’ (Ravi)

In bovenstaand fragment refereert Ravi aan twee zaken die zijn uitsluiting in relatie tot illegale activiteiten van zijn vrienden rechtvaardigen: zijn schoolcarrière: ‘Ze weten waar [studie] ik mee bezig ben’ en zijn onervarenheid ‘Dan gaan ze geen groentje vragen’. De focus op school benadrukt Ravis prosociale rol. Zowel deze rol als de aangehaalde onervarenheid kan bovendien als manier worden gezien om acceptatie van uitsluiting in groepsverband te vergemakkelijken of te neutraliseren. Uitsluiting in relatie tot criminele activiteiten wordt namelijk niet altijd zonder meer geaccepteerd. Het leidt soms tot onbegrip, omdat criminele actoren feitelijk zelf crimineel gedrag vertonen, maar contradictoir genoeg prosociaal gedrag bij de betreffende resisters

verwachten en stimuleren. Zo is dit het geval in het verhaal van Sven, opgegroeid met (onder meer) een pleegbroer die succesvol actief is in de internationale drugshandel:

‘Ja, ik voelde me heel erg in de steek gelaten door hem [succesvolle pleegbroer in drugshandel]. Ja... dat we zo close waren, dat was opeens weg... Ja, en hij ging naar Zuid-Amerika z’n zaken regelen en ik moest van andere mensen horen hoe rijk hij was... Ik dacht: hallo, wat is hier aan de hand?!? We waren altijd samen! Ben je mij vergeten?! [verontwaardigd] (...) Toen pas heb ik weer eigenlijk goed contact met ‘m gehad, toen ie vastzat... Toen met correspondentie met brieven... Ja, toen kreeg ik wel een brief van: “Je bent altijd m’n broertje, ik zal altijd van je blijven houden, maar ik wou je gewoon niet betrekken bij m’n zaken, want voor jou is een andere toekomst weggelegd.” Achteraf is dat vreemd, want waarom neem je me dan mee naar al je drugsdeals en alles? Toen zei hij ook al: “Je moet niet naar mij kijken... .” Maar ja, dan moet je me ook niet meenemen, weet je... Dat is allemaal zo paradoxaal.’ (Sven)

Bovenstaand fragment van Sven laat zien dat uitsluiting van crimineel gedrag niet alleen een prosociale rol stimuleert voor de eigen sociale groep, het brengt soms ook een mate van ervaren eenzaamheid met zich mee en noopt tegelijkertijd tot heroriëntatie van toekomstverwachtingen. Ik bespreek dit later onder ‘Aspiraties’ (bron 6).

6.2.3 Een betekenisvol positief rolmodel

De derde uitingsvorm met betrekking tot de stimulerende derde(n) als bron van veerkracht betreft het hebben van een positief rolmodel. De uitingsvorm komt vanaf de kindertijd naar voren en is een intrapsychische toeleider tot prosociale levensdoelen. Deze manifesteert zich binnen het microsysteem, daar het om het individueel perspectief draait omtrent betekenisvolle personen (bijvoorbeeld ouders, ooms, neven) waar tegenop wordt gekeken. Zo vertelt Mo bijvoorbeeld over zijn neef:

‘Veel jongens kijken ook naar, zeg maar, een crimineel die een beetje status heeft enzo. Ik niet. Ik wou gewoon, ik dacht gewoon altijd gewoon: als je een goede baan hebt, dan is dat gewoon veel beter. Want ik heb een neef, die werkt nou in Dubai, en die had, die werkt bij het grootste adviesbureau ter wereld. Zeg maar, [naam kantoor] volgens mij. (...) En die is nou partner geworden, alles, die heeft gewoon, heeft gewoon alles voor mekaar. Die werk... Die woont nou in een heel mooi huis enzo, weet je wel. Maar, uh, dat is al heel lang zo, hè. Ook toen ik klein was. En iedereen in de hele familie die noemde hem altijd als het gaat om school, weet je wel, van: “Als je net als hem wil worden, moet je gewoon gaan.” (...) Mijn moederskant [daar] heb je van die modeljongeren, Marokkaanse jongeren. Die allemaal universiteit hebben gedaan, weet je wel. En dan zeggen ze

[familie en ouders] altijd: “Kijk naar je moeders familie, zo moet je worden. En niet zoals je andere neven.” (Mo)

In dit fragment benadrukt Mo de betekenis van hetgeen zijn neef heeft bereikt in het uitblijven van een eigen criminele carrière. Hij duidt wát er is bereikt door de neef, maar zegt tegelijkertijd iets over de manier waaróp dat bereikt wordt: ‘gewoon gaan’. Dit impliceert een mate van vanzelfsprekendheid. Autonom handelen wordt hierin gestimuleerd, omdat Mo’s neef niet alleen door Mo zelf, maar ook door anderen als rolmodel wordt gezien in zijn schoolcarrière: ‘En dan zeggen ze [familie en ouders] altijd: “Kijk naar je moeders familie, zo moet je worden. En niet zoals je andere neven.”’ Een betekenisvol rolmodel als uitingsvorm van deze tweede bron van veerkracht in een criminogene context overlapt daarmee met de eerder besproken uitingsvorm van actieve betrokkenheid bij school. Mo wordt immers gewezen op het belang van school en gestimuleerd net als zijn neef te worden, die een universitaire studie heeft afgerond.

Het hebben van een betekenisvol positief rolmodel is aan de andere kant breder dan de actieve betrokkenheid bij school. Het draait namelijk niet louter om het belang van een schoolcarrière, maar ook om wat daarna komt (bijvoorbeeld een goede baan en een mooi huis). School is dan niet het doel, zoals bij de eerste uitingsvorm, maar eerder een middel tot doelen die door rolmodellen gedragen worden. Rolmodellen versterken de verbeelding (en vergroten de mogelijke realiteitszin) van een schoolgedragen, positieve toekomst en wat iemand daarin kan bereiken wanneer hij of zij uit een soortgelijke sociale context komt.

Positieve rolmodellen vertalen niet alleen *wat* iemand kan bereiken. Zoals hierboven bij het fragment van Mo geduid gaat het ook om *hoe* dat wordt bereikt. Dit reikt veelal verder dan enkel het bereiken van materiële doelen, het gaat ook over waardering van een persoon om diens levenshouding, attitude en doorzettingsvermogen in moeilijke situaties dat van betekenis is. Zo vertellen Tim en Rik over de manier waarop respectievelijk hun oom en opa als betekenisvol rolmodel fungeren:

‘M’n oom... dat is toch wel iemand waar ik tegenop kijk, ja. (...) Ja, die, die heeft ook een hele hoop meegemaakt en, eehm, z’n vader ook. Vroeg overleden, mijn opa. Natuurlijk ook verlamd en dergelijke. Z’n broer overleden met een hele hoop gezeur wat erbij is gekomen... Ja, en zelf is tie gewoon, heeft ie z’n eigen helemaal opgewerkt tot, eehm, de Quote 500 op een gegeven moment. Dus, eehm, daar heb ik wel respect voor: hoe die man dat gedaan heeft. En nou niet dat ie rijk is, maar gewoon voor het feit dat ie zich eigen van, eehm, kapperszoon opgewerkt heeft tot een onafhankelijk iemand.’ (Tim)

‘Ja, door hard werken, kan je best wel wat bereiken. Bijvoorbeeld mijn opa van mijn vaders kant, die hadden een eigen huis. Een eigen schip. Niks bij de bank, geen geld geleend. Die hadden eigen vermogen genoeg. Maar die hadden daar wel al vijftig jaar voor gewerkt. Dus, ja, vijftig, zestig jaar.

Dus. Dat is dan wel weer... wat, eh, wat, ja, wat er wel weer de hoek om komt kijken, dat je door hard te werken toch wel, ehh, het goed kan hebben. En niet door, ehh, slechte dingen te doen en met dat geld, ja, je eigen verrijken, laat ik het zo zeggen.’ (Rik)

Positief aangedragen rolmodellen staan in het teken van autonoom durven handelen en doorzetten. Zo is dit in het gebruik van bewoordingen als ‘opwerken’, ‘hard werken’ te herkennen. Dit is ook tekenend in de andere verhalen waar deze uitingsvorm naar voren komt. Dat wat de genoemde rolmodellen betekenisvol voor resisters maakt, is het beeld dat zij zich op eigen kracht opwerken in het leven en progressie boeken in relatie tot de context waar ze vandaan komen. Maarten duidt dit in zijn levensverhaal door middel van het begrip ‘selfmade man’:

‘Kijk, toen m’n vader terug kwam hier [na gevangenisperiode], begon ie zelf ook weer vanaf nul. En hij heeft z’n bedrijf ook opgebouwd, zijn import-exportbedrijf. En ik weet nog dat ie met die kleine [automerk] van m’n moeder [consumptieproduct] ging verkopen aan groothandels, weet je, dan kocht ie [dat] in en dan ging die het verkopen en toen kreeg ie opeens zo’n klein busje, zo’n [automerk], zo’n klein busje. En toen werd het een grote [automerk] bus, toen werd het een halve vrachtwagen, weet je, en toen had ie een eigen kantoor en dat werd meer en groter en groter... . Toen had ik zoiets van: ik heb respect voor ‘selfmade man’ [Engels], weet je wel. (...) Ja, pa is, denk ik, gewoon mijn ultieme held gewoon.’ (Maarten)

6.3 BRON 3: MOREEL INZICHT

Veertien resisters noemen een mate van moreel inzicht in relatie tot het uitblijven van hun delictgedrag in een criminogene context. Overgaan tot delictgedrag wordt als het ware afgewezen op grond van morele overwegingen en een vergroot inzicht in het leven waarbij het ‘goede’ (geen delictgedrag) de voorkeur verkrijgt boven het ‘verkeerde’ (wel delictgedrag). Deze bron is intrapsychisch van aard omdat het niet primair om interacties met anderen gaat, maar omdat het om het eigen perspectief draait.

Moreel inzicht manifesteert zich daarmee binnen het microsysteem in termen van Bronfenbrenner. Het komt in de betreffende verhalen vanaf de tienerperiode en in de latere (volwassen) jaren naar voren en kent twee uitingsvormen: de morele rem en het verkrijgen van hoger inzicht in het leven. Respectievelijk gaat het om zowel een af- als een toeleider. Ik bespreek beide uitingsvormen achtereenvolgens.

6.3.1 Morele rem

De morele rem is als afleider van criminaliteit iets wat zich voorafgaand aan daadwerkelijke opportuniteit van delictgedrag manifesteert. Het is in de betreffende levensverhalen ingegeven door de verbeelding van schaamte. Zowel Ravi als Alfons, beiden opgegroeid met (onder meer) criminele gezins- en familieleden, duiden hieronder een morele rem:

‘Vrienden van mij, ook echt cocaïne gingen dealen enzo, maar dat was echt pas de eerste jaar van het mbo, dat ik dacht van: oké, dit is wel echt fout.’ (Ravi)

‘Ik had altijd wel een soort, uhm, spiegel of een soort van referentiepunt... . Van, hey, eigenlijk is dit [delictgedrag] niet goed.’ (Alfons)

Ravi en Alfons duiden hierboven hun morele rem aan de hand van bewoordingen als ‘echt fout’ en ‘referentiepunt’. Hun interne stem weerhoudt hen als het ware van delictgedrag. Dit is echter niet het enige. De morele rem wordt namelijk ingegeven en verstrekt, doordat verbeeld wordt wat delictgedrag mogelijk zou betekenen. De betrokken resisters bekommeren zich ook om vragen als: welke reactie zou delictgedrag van mij teweeg brengen bij anderen? En: hoe zouden anderen over mij denken als ik dit zou doen? Anders gezegd: er wordt reeds nagedacht over de potentiële kans op het ervaren van nadelige gevolgen van delictgedrag. Dit houdt in de verhalen verband met het van dichtbij meemaken en het observeren van reeds voltrokken negatieve reacties op delictgedrag (van anderen) in hun sociale omgeving. Hierbij wordt waarde gehecht aan verbeelde schaamte. Zo duiden tegen deze achtergrond Jamal en Rik het volgende:

‘En als ik dan geconfronteerd zou worden met de politie en mijn ouders erbij... . Ja, dan ben je klein... weet je wel? En, ja, dat wilde ik gewoon niet. Ik wilde niet dat de politie aan de deur komt. Als de politie aan de deur komt, ja, dan de hele straat kijkt mee. En, en, en je staat dan voor schut.’ (Jamal)

‘Ja, interconnected of zoiets moet ik het een beetje noemen. En daarom, ehh... als je iets uitvreet, dan weet de een dat ook gelijk en dan wordt het allemaal rond geklept. En, ja, dat is ook een beetje schaamte tegenover je ouders, dat je die niet te kakken zet.’ (Rik)

In deze fragmenten staat gezichtsverlies centraal. Het gaat hier om het willen voorkomen van een verkeerd beeld dat anderen van niet alleen de betreffende resisters zullen hebben, maar ook van diens achterban, de eigen sociale groep.

Een morele rem is dan wel intrapsychisch van aard, deze fungeert in dit licht vooral om gezichtsverlies (in de interactie met anderen) te voorkomen en sociale banden niet te verstoren, maar te onderhouden en verder te versterken. Hierin is bovendien duidelijk een relatie te leggen met de eerder besproken stimulerende derde(n) (bron 2, paragraaf 6.2). Het door derden benadrukken van een goede schoolcarrière kan immers leiden tot een versterking van verwachtingen van anderen, in relatie tot een prosociale rol en daarmee de hier besproken morele rem voeden. Evenzo is een verband te leggen tussen de morele rem en een kosten-batenafweging (bron 1, paragraaf 6.1.2), waarin de nadruk op de kostenkant (het daadwerkelijk ondervinden van schaamte) wordt gelegd en deze zodoende een rol speelt bij het uitblijven van delictgedrag. Toch verschilt de morele rem als bron, van veerkracht van de stimulerende derde(n) en de kosten-batenafweging. De laatste twee genoemde uitingsvormen zijn namelijk individualistisch gedreven terwijl de morele rem, ingegeven door schaamte, dat niet is. Het is gebaseerd op gevoelens van verbondenheid met (en verantwoordelijkheid ten aanzien van) de eigen groep.⁷⁴ Aiden duidt hieronder bijvoorbeeld een kosten-batenafweging (bron 1), maar benadrukt dat hij vooral geen delictgedrag vertoont om zijn ouders geen verdriet te doen:

‘Waar je mee omgaat, daar word je mee besmet. Of je doet het of je gaat het doen. Nee, echt niet. En dat heeft voor mij echt, eh, laten zien van nee... eh, geld verdienen is leuk, drugs, ehh, in die tijd dan hè, is leuk, je verdient er veel geld mee en snel geld mee, maar, ja, dit is de andere kant. Als je gepakt wordt, dan ben je alles wat je daar had... die scooters en die, ehh, losgeld wat je onder je bed had en die stapels geld weet je wel... . Waar zijn die nu? (...) Snel verdient maar ook weer snel kwijt... (...) Dat heeft mij er echt weerhouden. Ik dacht: dit kan, dit kan

⁷⁴ Bij Marokkaanse veelplegers bleek stopgedrag veel minder individualistisch gedreven, maar eerder gedreven vanuit de gemeenschap: het behoud van de familieband speelt dan een rol. Angst om uitgesloten te worden en in brede positieve zin de verbondenheid met de eigen groep (en in dat onderzoek vooral met de moeder) spelen bij Marokkaanse veelplegers een belangrijke rol te stoppen (Weijers & Van Drie, 2014, p.195). Alle resisters van Marokkaanse afkomst noemen de schaamte ten opzichte van hun familie/ouders bij de verbeelding van delictgedrag. In mijn onderzoek noemen zowel resisters met een niet-westerse afkomst als resisters met een westerse, autochtone afkomst deze bron van veerkracht. Zo vertelt Rik: ‘Er bleef toch altijd iets hangen van: ik kan het [meegaan in delictgedrag van zijn vrienden] beter niet doen, want... ehh, bij mij is het ook, ik kom uit een gemeenschap. Ehh, [gemeenschap] dus dat zijn hele gesloten gemeenschappen. Je kan het vergelijken met, ja, niet lullig bedoeld, maar woonwagenbewoners. (...) Ja. Het is heel gesloten, heel, ook heel gelovig. En dat is, ehh, dat is het probleem, zeg maar. Als jij iets doet, dan reflecteert dat ook slecht op jouw ouders en je familie enzo. Dus vandaar dat ik dat, ehh, ja, wel voor de keuze heb gestaan.’ (Rik). Hiermee lijkt het niet zozeer een etnisch onderscheidend kenmerk ten aanzien van resistance to crime te zijn, maar eerder samen te hangen met de gevoelde intensiteit van onderlinge verbondenheid. Bovendien heb ik geen etniciteitsgebonden onderzoek verricht.

ik mijn ouders niet aandoen. Dit is mijn ouders huis en dan komen andere mensen de baas spelen in ons... Nee... dat kan niet.'(Aiden)

6.3.2 Hoger inzicht in het leven

Een tweede uitingsvorm van moreel inzicht draait om het verkrijgen van een hoger inzicht in relatie tot zingeving. Het goede of het positieve, 'goed leven', wint het in deze uitingsvorm eveneens van het negatieve, 'slecht leven' dat in de verhalen met crimineel handelen wordt geassocieerd. De nadruk ligt hier niet op schaamte, maar op het daadwerkelijk vinden van zingeving in het leven. Hiermee is het – in tegenstelling tot de morele rem als uitingsvorm – als een toeleider tot prosociale doelen te karakteriseren.

In de betreffende levensverhalen wordt hoger inzicht verkregen na het ervaren van belangrijke (levens)gebeurtenissen. Deze uitingsvorm staat in het teken van momenten van bezinning, (zelf)reflectie en wordt gerelateerd aan 'het goede' vinden in het leven, wat mede verantwoordelijk is voor het uitblijven van een criminele carrière in de bestudeerde verhalen.

Belangrijke, betekenisvolle, soms spirituele ervaringen, momenten en levensgebeurtenissen stellen iemand in staat om met een bepaalde distantie naar zijn eigen leven te kijken (reflectie), gevolgd door het vinden van een overkoepelende, meer samenhangende, diepgang die wordt ontdekt. Jerrel vertelt bijvoorbeeld over het moment dat hij bij de kist van zijn overleden vader staat, die een (inter)nationale drugshandelaar was:

'Ik zag 'm [vader] zo liggen [in doodskist], dacht ik: je krijgt kansen in je leven, je moet verantwoordelijkheid pakken, oorzaak en gevolg. En dat drong zo diep tot mij door dat ik dat zag, dat heeft echt iets in mij veranderd. (...) Ja, ja, niet laten leiden door al die materiële doelen, dat is allemaal vergankelijk, dat neem je toch niet mee. Ja, dat besef, ja... Ook allemaal dat soort dingen, vooral eigenlijk voor mezelf: Jerrel. Eigenlijk, m'n vader heeft zich nooit volwassen gedragen, laat ik dat nou wel doen.' (Jerrel)

Hoger inzicht gaat in dit fragment van Jerrel gepaard met het besef dat het leven hier op aarde tijdelijk en nietig is: 'Ja, ja, niet laten leiden door al die materiële doelen, dat is allemaal vergankelijk.' Tegelijkertijd impliceert dit zijn geloof in een dimensie na het leven op aarde door te stellen: 'dat neem je toch niet mee.' De reflectie op zijn vaders leven, nadat hij is komen te overlijden, brengt Jerrel tegelijkertijd het inzicht dat hij wél iets uit zijn eigen leven wil halen: 'Ja, dat besef, ja... Ook allemaal dat soort dingen, vooral eigenlijk voor mezelf: Jerrel. Eigenlijk, m'n vader heeft zich nooit volwassen gedragen, laat ik dat nou wel doen.'

Op dit punt is sprake van een overlap met het delegaatperspectief, gebaseerd op de emotie (paragraaf 6.1.1), in die zin dat Jerrel lering trekt uit het leven

dat zijn vader heeft geleid. Het verschil met de uitingsvorm hier is dat het delegaatperspectief, anders dan hoger inzicht in het leven, niet zozeer gekoppeld is aan levensgebeurtenissen (overlijden, ziekte, scheiden, et cetera) of momenten van bezinning, maar juist aan het alledaags handelen van criminele actoren.

Resistance to crime wordt daarnaast in de betreffende levensverhalen niet alleen versterkt door momenten van bezinning of levensgebeurtenissen, maar ook door (een toegenomen) bewustwording gedurende de levensloop ten aanzien van de waarde van cultuur en/of religie. Zo vertelt Ravi hieronder bijvoorbeeld wat zijn Marokkaanse culturele achtergrond voor hem betekent ten aanzien van het uitblijven van zijn criminele carrière:

‘Als ik bedenk wat voor bedragen er uit gaan [bij vermogens-/gewelddelicten gepleegd door zijn vrienden], dan denk van: “oké, gefeliciteerd jongens, lekker gedaan.” (...) Het geld is verleidelijk, maar niet de manier van doen. Nee... geld is verleidelijk, ja, maar daar heb ik afstand van genomen. Althans, ik weet niet of je het woord “Mbaraka” kent? Dat is een Arabisch woord: Er zit geen Mbaraka in ’t geld, in geld dat je steelt. Dat is een Marokkaans spreekwoord. Een Marokkaans spreekwoord: el flus el haram. (...) Gestolen, eehm, dus “haram” geld gaat weg als vuur of als water. Daar heb ik altijd in geloofd. (...) Het enige voordeel dat zij [buurtvrienden] hebben, is snel geld verdienen en als ze goed met geld kunnen omgaan en geld kunnen sparen, ja, dan hebben ze meer dan ik, al werk ik al, eehm... in tientallen jaren, ja... Dan hebben ze, denk ik, een huis gekocht in Marokko en ik weet waar ze mee bezig zijn... . Tja, “lekker bezig”. Maar daar werk ik ook naartoe, maar bij mij duurt het wat langer. (...) Maar dat maakt niet uit, want wat ik al zei: eehm, dat geld, dat gestolen geld dat gaat een keer mis. Koop je een scooter, krijg je een ongeluk, dan is het geld weg.’
(Ravi)

Bovenstaand fragment van Ravi duidt het gevoel onderdeel te zijn van een groter geheel waarbij ‘Mbaraka’ als leidraad fungeert. Mbaraka draagt hetzelfde karakter als karma, waarin oorzaak en gevolg in moreel opzicht aan elkaar verbonden worden. Anders gezegd: wie goed doet, goed ontmoet, wie slecht doet, slecht ontmoet: ‘dat gestolen geld, dat gaat een keer mis. Koop je een scooter, krijg je een ongeluk, dan is het geld weg.’ Hierin verschilt Ravi niet zozeer van de doelstelling van zijn vrienden. Beiden willen immers ‘geld verdienen’. Ze verschillen wel in de wijze waarop dat geld wordt verdiend. Zijn vrienden verdienen het ‘snel’, terwijl Ravi bereid is langer te doen over het verdienen van geld met het oog op Mbaraka: ‘Tja, “lekker bezig”. Maar daar werk ik ook naartoe, maar bij mij duurt het wat langer.’

Opvallend is dat een dergelijk hoger inzicht in het leven hand in hand gaat met een mate van volwassenwording. Zo wordt niet zelden gereflecteerd op ervaringen uit het verleden, die op latere leeftijd een andere, meer morele, lading krijgen in het licht van zingeving. Zo vertelt bijvoorbeeld Jamal over zijn volwassenwording en de betekenis van zijn geloof ten aanzien van het uitblijven van delictgedrag:

‘Je wordt ouder en je gaat meer met het geloof bezig zijn en dan weet je van: oké, weet je wel? Drugsgeld en dat, dat... daar kan je je kinderen niet mee voeden. Begrijp je? Dat voelt niet goed. En je weet, wij zijn, ehh, wij zijn... In ieder geval bij Marokkaanse mensen... wij geven onze ouders ook geld, weet je wel? Van boodschappengeld, ook al ben je getrouwd of wat dan ook, dan nog geef je boodschappengeld. Dan had ik dus boodschappengeld moeten geven van drugsgeld. (...) Maar dan... ja, je weet bij de Islam, dan [geld geven uit drugsinkomsten] geef je gewoon bloedgeld. Je geeft bloedgeld. En het ergste is gewoon bloedgeld geven. (...) Je doet goeie dingen. Je bent goed voor je ouders. Je bent, ehh, weet je wel? Dat soort dingen. Je bent goed voor je medemens, je ben, je houdt je aan je gebeden. Daar krijg je pluspunten van, krijg je bonuspunten voor. Voor de slechte dingen krijg je weer minpunten. Uiteindelijk ga je min, eh... plus tegen min afwegen en als je boven komt, de Dag des Oordeels, en dan heb je... nou, laat je... het is je rapport, zeg maar... “Nou, laat je rapport maar zien, laat je CV maar zien. Wat heb je gedaan?” (Jamal)

6.4 BRON 4: VERANDERING VAN OMGEVING

In dertien verhalen wordt er een vierde bron van veerkracht benadrukt ten aanzien van resistance to crime: verandering van omgeving. Het betreft het tijdelijk dan wel permanent fysiek wegtrekken uit de criminogene context. Het gaat in de bestudeerde verhalen om verhuizingen, maar ook om korte periodes, zoals stages, waardoor men niet langer dagelijks wordt geconfronteerd met verleidingen of druk van criminaliteit.

Verandering van omgeving is daarmee een interrelationele bron die tweeledig van aard is. Enerzijds karakteriseert deze een mate van afsluiting: het (kunnen) doorbreken of loslaten van oude contacten en de daarmee gepaard gaande verleidingen en druk van criminaliteit. Anderzijds worden nieuwe deuren (en kansen) geopend, daar men in staat wordt gesteld nieuw sociaal kapitaal te verwerven door het aangaan van nieuwe relaties als gevolg van de fysieke verandering. Hiermee is deze bron zowel als afleider van criminaliteit te karakteriseren alswel als toeleider van alternatieve, prosociale levensdoelen.

In de bestudeerde verhalen komt verandering van omgeving vanaf de kindertijd voor in relatie tot resistance to crime. Deze wordt bovendien op meerdere

contextlagen ingebed. Denk bijvoorbeeld aan interacties met een gescheiden (andere) opvoeder, het participeren in nieuwe bezigheden, zoals sportactiviteiten en interacties met nieuwe buurtgenoten en/of schoolgenoten en hun netwerk (micro- en exosysteem). Interacties worden het kader van deze bron van veerkracht in een criminogene context geassocieerd met een nieuwe kans en de mogelijkheid tot het aangaan van meer prosociale relaties ter versterking en validering van het uitblijven van eigen delictgedrag. Feitelijke blootstelling aan criminogene structuren wordt als het ware doorbroken: het ontmoeten van nieuwe mensen leidt in de bestudeerde verhalen tot ander sociaal kapitaal, wat weer leidt tot nieuwe impulsen en gedachtestromen.

Zo groeit Danny op in een, naar zijn bewoordingen, zigeunerfamilie in een beruchte volksbuurt (een 'kamp zonder wielen' zoals hij het benoemd) waar illegale handel eerder norm dan uitzondering is. Hij verhuist met zijn moeder wanneer hij tiener is en legt uit wat dat voor hem betekent heeft in relatie tot het uitblijven van zijn criminele carrière:

'Ik kan niet in de toekomst kijken, misschien was ik wel 't criminele circuit in gegaan... Het kan best... Dat [verhuismoment] heeft er toch meer mee te maken, want je wordt er [in de oude woonbuurt] toch steeds mee geconfronteerd, steeds mee geconfronteerd, steeds mee geconfronteerd.'
(Danny)

Danny duidt hier de door hem ervaren criminele druk als constante confrontatie en het verhuismoment als een markeerpunt waarin dat doorbroken werd, waardoor zijn leven een andere wending heeft kunnen krijgen, namelijk uit het criminele circuit blijven als alternatief toekomstscenario.

In de verhalen waarin de nadruk wordt gelegd op verhuizingen wordt niet zelden de overgang van kind naar tiener (rond twaalfjarige leeftijd) als een belangrijk moment benadrukt in het uitblijven van criminaliteit. Verandering van omgeving gaat nu eenmaal makkelijker naar mate men ouder wordt, omdat volwassen worden ook een toenemende mate van zelfstandigheid met zich meebrengt. Dave, opgegroeid met een (verslaafde en) drugsdealende moeder en stiefvader, verhuist bijvoorbeeld op zijn twaalfde naar zijn vader:

'Ik ben, denk ik, in een hele... uhm... best wel beslissende fase is dat, in mijn leven gekomen, dus ik ben daarmee opgegroeid dat dat normaal was. En pas later, op mijn twaalfde, ben ik daar uitgestapt, heb ik bewust voor gekozen, en denk dat ik toen wel wist van dat wat er gebeurde was niet helemaal koosjer, en ik zat echt in een klote buurt, en als ik hier opgroeit, dat weet ik gewoon, niet een goede jeugd zal hebben. Of in ieder geval een goede opleiding en dat ik de plannen die ik in mijn hoofd had niet zou gaan halen. (...) Nou, gewoon iets positiefs en dat kon ik daar niet bereiken, want het was hartstikke crimineel en ja... ik, ik had daar niks. Dus ik ben eigenlijk naar mijn vader toegegaan, want die had daar de faciliteiten en het was een stukken betere buurt. (...) Ik bevind me ook wel in een

bevoorrechte situatie, dat wist ik ook wel, want ik had op een gegeven moment de keuze om er uit te gaan. Ik kon gewoon uit het milieu stappen, zonder dat ik daardoor achtervolgd zou worden door, wat je af en toe wel eens hoort, door bendes die dan ex-leden opruimen. Nee, ik kon gewoon uit het milieu stappen. Ik kon in een heel ander milieu, uhm... eigenlijk mezelf uitvinden, zeg maar.’ (Dave)

Dave benoemt in dit fragment drie belangrijke zaken. Allereerst benoemt hij de stap om te verhuizen als een stap in een ‘beslissende fase’. Hiermee maakt hij duidelijk dat hij zijn jonge leeftijd als betekenisvol ervaart ten aanzien van zijn *resistance to crime*. Ten tweede benadrukt hij, evenals Danny, een heel ander toekomstscenario wanneer hij niet zou zijn verhuisd: ‘als ik hier opgroeï, dat weet ik gewoon, niet een goede jeugd zal hebben. Of in ieder geval een goede opleiding en dat ik de plannen die ik in mijn hoofd had niet zou gaan halen.’ Dit impliceert dat hij ten tijde van zijn verhuizing in een levensfase zat, waarin hij in staat was tot het nadenken over toekomstige doelen. Deze toekomstdoelen worden als negatief en kansarm geëvalueerd in de context van Dave’s oude buurt en als positief en kansrijk(er) geëvalueerd in de context van zijn nieuwe buurt. Ten derde noemt Dave zijn keuze om elders te gaan wonen niet zomaar een keuze, maar een *bevoorrechte* keuze: ‘Ik bevind me ook wel in een bevoorrechte situatie, dat wist ik ook wel, want ik had op een gegeven moment de keuze om er uit te gaan.’ Hierin ligt impliciet een erkenning en bewustwording, dat dit niet voor iedereen weggelegd is en dat hij, zogezegd, het ‘zichzelf kunnen uitvinden’, door de verhuizing naar zijn vader, als een luxe positie waardeert.

Verandering van omgeving creëert niet alleen afstand en ruimte tot nadenken of jezelf opnieuw kunnen uitvinden. Het gaat, zoals eerder benoemd, hand in hand met het aangaan van nieuwe prosociale relaties. Dit kán door een verhuizing plaatsvinden, maar dat hóeft niet per se. Verandering van woonomgeving kan ook subtieler plaatsvinden. Denk aan (het leren kennen van anderen op) een nieuwe school of bijvoorbeeld een sportvereniging. Deze, meer subtiele, verandering in sociale omgeving fungeert, ook op latere leeftijd, als een bron van veerkracht, omdat (eindelijk) gelijkgestemden worden gevonden, mede in het sociale netwerk van anderen. Zo vertellen Mo en Aiden over respectievelijk een nieuwe vriendengroep en de betekenis daarvan in relatie tot het uitblijven van hun criminele carrière:

‘Bijvoorbeeld bij andere vrienden, als ik voorbeeld examens had of een toets en die zouden, de dag ervoor wilden ze naar buiten of laat naar buiten en ik moet bijvoorbeeld leren en ik zeg “Nee, ik moet leren”, die begrepen dat niet. Die dachten van “Ja, hoezo, je hebt morgen toch pas een toets?” ofzo, gewoon heel dom gewoon. (...) Die die begrepen dat niet. Terwijl deze jongen [uit zijn nieuwe vriendengroep], als hij mij iets vraagt van: “Ga je, ga je mee vanavond voetballen?”, dan zeg ik: “Nee, ik heb morgen school”. Alleen maar “ik heb morgen school”, niet eens “ik heb een toets of zo”. “Oké.” Die begripen dat gewoon, weet je wel... .’ (Mo)

R: 'Nou ja, ik ging dus veel meer met hun chillen dan met de vrienden die ik...'

Q: 'Op het vmbo kende?'

R: 'Ja. Toen dat, ja, zij waren ook wel van, uhm, uh, chillen en af en toe blowen, maar ze waren niet zo van oh, laten we iemand gaan overvallen ofzo. Of laten we drugs gaan dealen of wat dan ook. Daar bleven zij ook wel een beetje buiten. Dat trok me wel meer. Ja, het was ook wel veel meer gezelliger met hun dan met die andere jongens.'

Q: 'Ja? In welk opzicht?'

R: 'Nou kijk, op een of andere manier die jongens die de criminele kant op gaan, die hebben, die hebben zo een gesloten mind [Engels]. Die denken maar aan één ding. Dat zij de baas zijn en dat zij kunnen doen en laten wat ze willen. Die denken niet gewoon niet, ehm, realistisch na. Echt gewoon gesprekken die zo gaan van dan denk ik van gast, je bent zo dom, hoe kan dat gewoon?' (Aiden)

Bovenstaande fragmenten duiden het belang van verandering van omgeving als, al dan niet tijdelijke, afsluiting van een confrontatie met criminele druk of verleiding, alsmede het belang van het vinden van gelijkgestemden, waarmee iemand zich identificeert ten aanzien van het versterken (en volhouden) van resistance to crime:

'Eigenlijk weet ik het eerlijk gezegd al, waarom ik niet voor het criminele pad heb gekozen. Omdat ik een paar sleutelfiguren had op momenten dat het echt nodig was. En, ehm, die me, waar ik me mee identificeerde en daarom wist ik altijd wel tussen... ja, de, de, de drukke, chaos, ruis, toch altijd wel mijn eigen pad uit te stippelen.' (Marley)

6.5 BRON 5: ERKENNING VAN TALENTEN & BEHAALDE SUCCESSEN

In alle twintig levensverhalen komt een mate van erkenning van talenten en/of het hebben van succeservaringen in relatie tot resistance to crime voor. Deze vijfde bron van veerkracht in een criminogene context, betreft het krijgen van publieke erkenning van individuele talenten en/of (reeds) behaalde successen. Deze bron is door het publieke kenmerk van erkenning en succes, interrelationeel van aard en te karakteriseren als een toeleider tot prosociale doelen.

Erkenning van talenten en behaalde successen wordt al vanaf de kinderjaren als bron van veerkracht geduid in relatie tot het uitblijven van delictgedrag in de levensverhalen. Het manifesteert zich binnen het micro- tot aan het exosysteem in termen van Bronfenbrenner. Denk bijvoorbeeld aan erkenning

door docenten op school (microsysteem), die ook met ouders wordt gedeeld (mesosysteem) en/of erkenning binnen het netwerk van anderen (exosysteem). Successen (denk aan het behalen van een diploma) vergroten daarbij bovendien de kans op het krijgen van (meer) publieke erkenning. Andersom is dit ook het geval: erkenning van talenten kan actorschap vergroten en daarmee de kans op het ervaren van successen. Zo vertelt Alfons over het winnen van een politieke talentenjacht:

‘Ik heb een keer meegedaan aan een politieke talentenjacht, uhm... bij [televisiezender] was dat destijds. Nou, ja, via internet auditie gedaan. Ik werd uitgenodigd en op een geven moment ben ik, uhm... uit een groep van weet ik veel, duizend jongeren, finalist geworden, ook tot mijn eigen verbazing. (...) Blijkbaar werd er toch iets in me gezien, ben ik finalist geworden en toen moesten we binnen zes weken tijd een politieke partij oprichten. Meedoen aan de landelijke verkiezingen, campagnes en verkiezingsprogramma schrijven... .’ (Alfons)

In bovenstaand citaat van Alfons is naast het winnen van de talentenjacht (succeservaring) ook een zekere verwondering te herkennen: ‘ook tot mijn eigen verbazing’. Hiermee maakt Alfons duidelijk, dat het bereiken van een finaleplaats in de talentenjacht buiten de verwachtingslijn van zijn eigen kunnen lag. Dit wordt in Alfons’ verhaal opgevat als iets dat hem in het doorzetten van zijn schoolcarrière gestimuleerd heeft.

De uiting van erkenning of succeservaringen staat in het teken van persoonlijke groei, in die zin dat het de betrokken resisters zelfverzekerd(er) maakt in het najagen van alternatieve levensdoelen (dit bespreek ik later). Op dit punt hangt deze bron van veerkracht (bron 6) duidelijk samen met gevoelde identificatie met nieuw sociaal kapitaal na verandering van omgeving (bron 4) en de stimulerende derd(en) (bron 2). Erkenning krijgen en het ervaren van succes hoeft niet per se gekoppeld te zijn aan personen. Denk bijvoorbeeld aan het winnen van een prijs of het behalen van een diploma, waarmee (ook) publieke erkenning wordt bewerkstelligd. Het draait daarnaast bij deze bron niet per definitie om nieuw verkregen sociaal kapitaal als gevolg van een verandering van de omgeving (bron 4). Erkenning van anderen en behaalde successen moet breder opgevat worden: het manifesteert zich ook ten aanzien van reeds langer bestaande relaties met anderen. Tot slot draait deze bron er ook niet zozeer om tot een bepaald doel gestimuleerd te worden door derden in één-op-één interacties (bron 2), maar om publieke erkenning waarmee wordt benadrukt daadwerkelijk ‘gezien’ te worden. Zo duiden Lisa en Marley in onderstaande fragmenten de betekenis van erkenning van anderen in relatie tot respectievelijk een (feministische) praatgroep (Lisa), sportbezigheden en een langgekende docent op school (Marley):

‘Een beetje een gezond gedeelte. Ik ben wel op zoek geweest naar mensen om mij heen die mij op een of andere manier gesteund hebben. Want die steun kreeg ik niet thuis. (...) Ja, en ik ben me eigenlijk misschien ook wel altijd bewust geweest dat ik me buiten mijn eigen thuissituatie steunbronnen daarbuiten heb. (...) Zoals die meiden van de meidenpraatgroep. Die, weet je, die hebben me altijd... ehh... Een van die meiden zat op het conservatorium, ik noem maar wat, snap je? Dus ik werd wel altijd door hen geprikkeld en gestimuleerd, ehh, van: “Joh, hou vol. Probeer je dingen te blijven doen.” Dat is wel héél belangrijk geweest. (...) Ik was er ook altijd. Trouw. Ik sloeg nooit wat over. En ik voetbalde. Ik zou het bijna vergeten. Maar ik heb tussen mijn zesde en totdat ik op kamers ging, heb ik altijd gevoetbald. Dus dat was ook wel... [helpend].’ (Lisa)

‘Ehm, mijn voetbaltrainer ook wel, ja. Hmm... ja, sowieso mevrouw Dons [docente] die wat in mij zag op de havo. Mijn wiskundelerares. (...) Dat was wel een markeerpunt. Is wel een keerpunt geweest in mijn leven. Er is iemand die mij intelligent vindt en dat moet ik ook bewijzen aan de wereld. Dat ik dat ben. (...) En toen ben ik school serieus gaan nemen. (...) [doet docente na] “Marley, jij bent een hele intelligente meid, jij gaat het ver schoppen, jij wordt een leraar.” Ik was helemaal gechoqueerd. Deze vrouw... Waar heeft ze het over? Ze is gek. Ik ben verschrikkelijk. Ik terroriseer haar lessen, ik doe niks en dan zegt ze dit over mij?! Dus ik tegen die andere spiegeltjes [meisjes met make-upspiegeltjes in de klas]: “Weg [spiegeltjes wegdoen] en o wee als je één kik geeft of mevrouw Dons haar les verstoort, dan krijg je met mij te maken.” Want mevrouw Dons geloofde in mij. Zij zag mij. En dat was eigenlijk ook een van de ankers van erkenning. Dat ik denk: wow. Toen werd ik gezien.’ (Marley)

Bevestiging van Marleys docent wordt hierboven als een markeerpunt in haar leven opgevat, omdat het haar heeft gesterkt in het volhouden van haar schoolcarrière en het eigen maken, najagen en volharden van toekomstdoelen. Dit wordt veroorzaakt door het gevoel (eindelijk) te worden gezien. Erkenning krijgen van anderen draagt tegen deze achtergrond bij aan het willen vervullen van een nieuwe taak in het leven. Vanuit dat perspectief kan het opgevat worden als een stimulerende kracht ten aanzien van het najagen en vervullen van (nieuwe) levensdoelen.

6.6 BRON 6: ASPIRATIES

De zesde en laatste bron van veerkracht komt, eveneens als voorgaande bron, in alle bestudeerde levensverhalen naar voren. Het betreft hier de interne wil in relatie tot het realiseren van toekomstige levensdoelen op de langere termijn, ofwel: het hebben van aspiraties. Hiermee is deze bron intrapsychisch van aard en als een toeleider van prosociale doelen te karakteriseren.

Het hebben van aspiraties manifesteert zich binnen het microsysteem (in termen van Bronfenbrenner) en wordt al vanaf de kindertijd in de verhalen geduid. Aspiraties staan in het teken van een lange(re) termijn perspectief op zaken en een toekomstgerichte blik ten aanzien van het eigen handelen:

‘Ik dacht alleen maar aan morgen steeds. En die jongens die moeten dan echt denken van: oké, ik heb geen school, en dan: hoe ik ga over? Als ik vijftientig ben: hoe ga ik dan overleven? Of als ik vijftendertig ben en ik ben te dik om in te breken (lacht): hoe ga ik dan verder leven? Weet je wel? Ik had dat niet, ik dacht gewoon, voor mij was gewoon een normaal leven [genoeg].’ (Mo)

‘Die [vrienden] willen hun geld nu en niet later, eehm... . Ik wil ze niet allemaal over een kam scheren, maar dat is wat ik merk...’ (Ravi)

Zowel Mo als Ravi relateren het uitblijven van hun criminele carrière aan het hebben van een lange(re) termijn perspectief. Iets waarin ze verschillen ten opzichte van hun delinquente vriendengroep. Dit perspectief wordt in de levensverhalen vertaald naar het uiteindelijk nastreven van een succesvolle legale carrière op latere leeftijd. Zo refereert Danny aan zijn toekomstige carrière wanneer hij vertelt over een moment waarop hij twijfelt en overweegt mee te gaan in delictgedrag [drugs verkopen], omdat hij beseft dat het hem ook grote financiële voordelen kan opleveren:

Q: ‘Wat trok jou dan over de streep [om het niet te doen], want je twijfelde daardoor [verleidelijk financieel aspect van criminaliteit] blijkbaar wel?’

R: ‘Ehmm... eigenlijk met name omdat ik toch, ehm, ja in de [bouwkundige tak van] industrie wilde gaan werken. En als je internationaal ergens wil gaan werken, dan moet je toch hbo hebben minimaal, want mbo wordt niet erkend.’ (Dave)

Twee zaken komen in bovenstaand fragment van Dave naar voren in relatie tot resistance to crime. Allereerst wegen voor hem zijn (lange termijn) toekomstdoelen zwaarder dan het potentiële financiële gewin van delictgedrag (korte termijn). Ten tweede wordt uit dit fragment ook duidelijk dat deze doelen een stimulans zijn in het doorzetten van zijn schoolcarrière. Hiermee vertoont deze zesde bron een denkbare samenhang of overlap met de stimulerende derde(n) (bron 2), waar immer eveneens specifiek het belang van de schoolcarrière wordt

benadrukt. Verschil is dat deze zesde bron intrapsychisch, van binnenuit, wordt gedreven en gestimuleerd en de stimulerende derde(n) juist interrelationeel, van buitenaf, wordt gedreven (zie paragraaf 6.2.1). Dit neemt overigens niet weg dat hiertussen een wederkerige, versterkende samenhang kan bestaan.

Soms worden levensdoelen in de bestudeerde levensverhalen ook wel direct gerelateerd aan ervaringen uit de criminogene context. Persoonlijke ervaringen en blootstelling aan criminaliteit en criminele actoren in de nabije omgeving dragen juist een positieve betekenis, in die zin dat deze ervaringen als een voorsprong ten aanzien van levenservaring van anderen worden gezien. De betrokken resisters uiten in dit licht relatief meer te hebben meegemaakt en meer te hebben 'gezien' in het leven. Dit heeft effect op keuzes die worden gemaakt. Zo duiden bijvoorbeeld Sven en Roos respectievelijk hun beroepsperspectief en studiekeuze aan hun ervaringen in hun criminogene context:

'Degene die je nu voor je hebt is... iemand die al z'n hele leven lang onderzoeken doet van de straat... Gewoon, alle kennis van de straat die ik nu heb, nu kan ik dat benutten in m'n studie en dat heb ik nu eindelijk door... waar m'n expertise zit. (...) Nu kan ik juist die kennis omzetten, omdat ik die kennis heb en nu heb ik die discipline om gewoon regels te houden en dingen, ja... Nu [nu hij studeert] moet ik juist die kennis omzetten.' (Sven)

Q: 'Op een gegeven moment ging je naar het mbo. Waarin heeft de richting je gestimuleerd?'

R: 'Ja, mijn verleden. Uh, mijn broertjes. Dat, uh, ja, zeg maar, hè. De eerste die het criminele pad op ging, zijn moeder kwam te overlijden. En hij zat daarvoor in een pleeggezin. Zijn moeder kwam te overlijden en zijn vader wist natuurlijk: ik krijg alimentatie. Dus ik neem hem, want ik ben zijn vader, want dan krijg ik geld. Dus hij heb uiteindelijk zijn zoon gekregen en die heb ik echt uit vuilnisbakken die voor ons stonden, van die grote containers, heb ik hem echt brood uit zien eten, omdat hij gewoon geen eten kreeg. Uh, dat, uh, ja... er werd gewoon totaal niet voor hem gezorgd en dat vond ik vreselijk om te zien. Geen enkel kind verdient dat. Niet eentje verdient dat.'

Q: 'Hoe staat dat in verband met de keuze voor je studie dan?'

R: 'Omdat ik altijd jongeren wou helpen om een eerlijke kans te geven in hun toekomst. Dat ze wel gewild zijn en wel mensen zijn die om hun geven en wel om hun zorg denken en hun willen begeleiden daarin.' (Roos)

Alhoewel in de bestudeerde verhalen vooral de eigen kracht wordt benadrukt ten aanzien van het behalen van toekomstige doelen, wordt tegelijkertijd ook het hebben van geluk en het krijgen van kansen (tot realisatie van levensdoelen) niet ontkend. Het realiseren van aspiraties draait kortweg om het krijgen van kansen (bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt), maar ook om het pakken ervan. Eigen keuzes en beslissingen in relatie tot resistance to crime zijn vooral een uiting van

daadwerkelijke actorschap, in een context die ook kansen biedt. Kansen waar je soms zelf naartoe moet werken om ze weliswaar te krijgen, maar die je uiteindelijk ook zelf moet pakken. Het hebben van aspiraties versterkt dit. Tim, Maarten en Alfons duiden het pakken en het krijgen van kansen in onderstaande fragmenten:

‘Dat [bij de marine gaan] is echt de beste beslissing die ik ooit wel gemaakt heb. Ja, daar heb ik m’n hele huidige leven aan te danken en daarom ben ik ook onder andere niet opgepakt met die groep, want ik ging wel veel met ze om. Dus dat had heel makkelijk gekund, van hij zat ook erbij, eehm... met de overvallen en het verhandelen. (...) Ja, en ik wist gewoon dat ik wilde gaan varen.’ (Tim)

‘Ik denk dat ik geluk heb gehad omdat ik opportuniteiten heb gekregen en... ehemm... voor keuzes kon staan... waar een hoop van mijn vrienden niet voor hebben gestaan, die opportuniteiten niet hebben gekregen, eehm... Hetzelfde geldt voor een heleboel van mijn familie, voor mijn neven, ehm... weet je, en sommige keuzes of opportuniteiten die dwing je zelf af, omdat je daar naartoe werkt. Bewust of onbewust. En sommige dingen die hebben meer te maken met de dingen die je overkomen, weet je wel?’ (Maarten)

‘Nou, ik denk eerlijk gezegd (...) als ik dat [school] perspectief niet had gehad, als ik had moeten kiezen tussen stratenmaker en een criminele carrière, dan was ik waarschijnlijk voor een criminele carrière gegaan. Of als ik ergens een strafblad op had gelopen waardoor ik toch niet meer, komt eigenlijk op hetzelfde neer, kansen kreeg op de arbeidsmarkt of dergelijke, dan was de kans veel groter geweest dat ik, uhm, dat ik verder was gegaan op dat pad. Ja... (...) Voor mij was er nog een kans om succesvol te zijn in de maatschappij, terwijl voor heel veel mensen met wie ik omging was die kans er niet. Het was of je wordt loodgieter, weet je, je hele leven, of stratenmaker of... doe het op die manier... . (...) Mijn kans lag, echt, ja, inderdaad in m’n toekomst, want dat is wel een van de dingen die me er echt van heeft weerhouden om verder te gaan. Dat ik dacht van luister, dan zet ik echt m’n toekomst op het spel en dat wil ik echt niet.’ (Alfons)

In het laatste fragment van Alfons is een samenhang waar te nemen met de stimulerende derde(n) (bron 2), omdat hij begint met zijn schoolperspectief. Dit is geen toevalligheid. Het hebben van aspiraties vertoont niet alleen een mogelijke samenhang met bron 2, maar met meerdere bronnen van veerkracht. De eerder besproken bronnen kunnen mogelijk bijdragen aan het concretiseren van realiseerbare, toekomstige levensdoelen en vice versa. Zo draagt bijvoorbeeld het delegaatperspectief (bron 1) mogelijk bij aan wat je primair níét wilt aspireren of bereiken in het leven (zie paragraaf 6.1.1) en draagt ook moreel inzicht (bron 3) bij aan ‘goede’, positieve doelen in het leven. Ook ten aanzien van bron 4 is deze

relatie te leggen, daar verandering van omgeving de weg kan openen andere sociale relaties op te doen en gelijkgestemden te vinden die het najagen van toekomstdoelen motiveren, stimuleren (en valideren).

Bovendien zijn ook tussen de andere genoemde bronnen van veerkracht relaties denkbaar. Soms manifesteert dit zich expliciet in de bestudeerde verhalen. Jamal benadrukt in zijn verhaal bijvoorbeeld allereerst het belang van sportactiviteiten waar hij ook daadwerkelijk toekomst in ziet (bron 6). Hij benadrukt in onderstaand fragment echter vervolgens ook de rol van zijn ouders die hij als een stimulans (bron 2) karakteriseert en aan wie hij, zoals uit paragraaf 6.3 is gebleken, bijvoorbeeld ook zijn morele rem (bron 3) dankt:

Q: ‘Wat is voor jou belangrijk geweest om niet de criminaliteit in te gaan?’
R: ‘... hmmm, ja, dat is een hele goeie. (...) Ik heb me eigen eigenlijk, eh, altijd vastgehouden aan de sport. En op een gegeven moment, rond de vijftien, zestien, zeventien... ja... ja, school... toen ik klaar was met school, toen was ik op een gegeven moment, eh, gelijk gaan werken. Maar ja, dat is mijn manier van weerhouden. Bij mij is het echt puur mijn ouders geweest.’ (Jamal)

Hiernaast hangen de bronnen 5 en 6 – zoals in voorgaande paragraaf kort aangehaald – samen. Ze komen beide in alle verhalen op verschillende manieren naar voren in relatie tot het uitblijven van delictgedrag. De samenhang wordt gekenmerkt door wederkerigheid: mensen die ambities hebben, stellen zich actief op. Dat vergroot de kans op erkenning en succeservaringen. Andersom geldt: erkenning krijgen en succeservaringen hebben, wakkert de verbeelding aan. Dat vergroot weer de kans dat mensen (haalbare) toekomstige doelen of ambities najagen. In Ravi’s verhaal is dit bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar:

‘Mijn droom was altijd, eehm... mijn hbo afronden. Toen ik vmbo deed, keek ik op naar, eehm, mbo. Toen ik mbo deed, keek ik op naar hbo en nu doe ik hbo en nu vind ik hbo niks en kijk ik op naar universiteit. Dat zei ik ook laatst ook tegen mijn vader, ik was dertien jaar en reden we altijd langs snelweg en zag je “HvA”, heel groot. En zei ik afgelopen week, zei ik tegen mijn vader van: “Weet je nog de periode toen we langs, dat we naar de markt in Oost reden?” Zei ik van: “Kijk, Hogeschool van Amsterdam.” En nou zit ik er zelf op, en niet dat het heel denderend is, maar nu kijk ik op naar de universiteit.’ (Ravi)

6.7 SAMENVATTING VAN BEVINDINGEN

In dit hoofdstuk heb ik de resultaten uit de exploratieve, thematische analyse gepresenteerd aan de hand van de vraag: wat draagt bij aan het versterken en volhouden van resistance to crime? Hieruit zijn zes bronnen van veerkracht naar voren gekomen. Het betreft bronnen die een betekenis dragen in relatie

tot het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context. Alle bronnen (en de onderliggende uitingsvormen) zijn qua karakteristiek als afleiders van criminaliteit, dan wel toeleiders tot alternatieve, prosociale doelen te duiden en zijn intrapsychisch dan wel interrelationeel van aard gebleken. Hiernaast heb ik de bronnen gedurende de bespreking aan de verschillende contextlagen van Bronfenbrenner gerelateerd en heb ik tevens bekeken in welke levensfase de betreffende bron zich in de bestudeerde verhalen voornamelijk manifesteerde (zie ook tabel 6.1 op de volgende pagina).

Samengevat kan met de bespreking van de zes bronnen van veerkracht in dit hoofdstuk geconstateerd worden dat de bronnen min of meer gelijk verdeeld zijn qua aantal toe- of afleiders. Het zijn daarmee zowel bronnen die direct afleiden van delictgedrag, alsmede bronnen die dat in indirecte zin doen (door toe te leiden naar prosociale doelen in het leven). Dit betekent dat resistance to crime op basis van de hier bestudeerde levensverhalen, aan de hand van zowel directe als indirecte bronnen versterkt kan worden.

Ten tweede is duidelijk naar voren gekomen dat de hier besproken bronnen van veerkracht zowel intrapsychisch als interrelationeel van aard zijn, maar dat ze in termen van Bronfenbrenner voornamelijk binnen het microsysteem (en soms tot aan het exosysteem) naar voren komen in de bestudeerde verhalen. Daarbij is duidelijk dat de bronnen zich veelal vanaf de kindertijd manifesteren. Dit impliceert dat resistance to crime al vanaf jongere leeftijd versterkt kan worden en vooral het microsysteem daarin betekenisvol lijkt te zijn.

Ten derde is gebleken dat erkenning van talenten & succeservaringen (bron 5) alsmede het hebben van aspiraties (bron 6) in elk levensverhaal worden benadrukt ten aanzien van resistance to crime waarbij ze elkaar wederzijds kunnen versterken. Hierbij sluit ik overigens niet uit dat ook andere bronnen het hebben van aspiraties kunnen voeden. Ik bespreek dit diepgaander in de conclusies (hoofdstuk 9).

# levensverhalen	Bron van veerkracht	Karakteristiek/aard	Contextlaag	Levensfase
15	1. Delefaat perspectief			
	1a) Negatieve emoties & immateriële, (nadelige) gevolgen	Afleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Vanaf de kindertijd (werkt door in de tienerjaren en op volwassen leeftijd)
	1b) Rationele kosten-batenafweging	Afleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Idem (met nadruk in de tienerjaren en op volwassen leeftijd)
17	2. Stimulerende derde(n)			
	2a) Actieve betrokkenheid bij school	Toeleider/ Interrelationeel	Micro- & Exosysteem	- Vanaf de kindertijd tot aan de tienerjaren
	2b) Uitsluiting van criminaliteit	Afleider/ Interrelationeel	Microsysteem	- Idem
	2c) Betekenisvol positief rolmodel	Toeleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Vanaf de kindertijd tot en met volwassen leeftijd
14	3. Moreel inzicht			
	3a) Morele rem	Afleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Vanaf tienerjaren tot en met volwassen leeftijd
	3b) Hoger inzicht in het leven	Toeleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Idem
13	4. Verandering van omgeving	Af- & Toeleider/ Interrelationeel	Microsysteem, eventueel ook meso- & exosysteem	- Vanaf kindertijd, met nadruk in tienerjaren
20	5. Erkenning van talenten & behaalde successen	Toeleider/ Interrelationeel	Micro- & exosysteem	- Vanaf de kindertijd tot en met volwassen leeftijd
20	6. Aspiraties	Toeleider/ Intrapsychisch	Microsysteem	- Vanaf de kindertijd tot en met volwassen leeftijd

Tabel 6.1: Bronnen van veerkracht in een criminogene context.

7 VAN TEKORTKOMING TOT GROEI

INLEIDING

In voorgaand hoofdstuk heb ik geëxploreerd wat in de bestudeerde verhalen bijdraagt aan resistance to crime. In dit hoofdstuk verleg ik de aandacht naar de derde deelvraag: welke uitdagingen tekenen de levensverhalen van de betrokken resisters (opgaven)? Hierbij heb ik vanuit de context- en ontwikkelingsgerichte focus onderzocht wat het opgroeien in een criminogene context betekent voor de betrokken resisters in dit onderzoek.

Tegen deze achtergrond bespreek ik, op basis van het eerder uitvoerig beschreven iteratief proces van coderen (paragraaf 4.2.2), vier opgaven: (1) Het ervaren van verleidingen en druk in een criminogene context (paragraaf 7.1), (2) Het leven in twee werelden (paragraaf 7.2), (3) Anders zijn (paragraaf 7.3) en (4) Selfmade worden (paragraaf 7.4). Elke opgave bespreek en illustreer ik aan de hand van fragmenten uit de betreffende levensverhalen. Ik sluit – net als in voorgaande hoofdstukken 5 en 6 – af met een samenvatting van de gepresenteerde bevindingen (paragraaf 7.5).

7.1 HET ERVAREN VAN VERLEIDINGEN EN DRUK IN EEN CRIMINOGENE CONTEXT

Zoals in hoofdstuk 4 uiteen is gezet, is in dit onderzoek uitgegaan van het ervaren van verleidingen of druk ten aanzien van criminaliteit, dat (minimaal) binnen het microsysteem het dagelijks leven tekent (paragraaf 4.2). Ik bespreek in deze paragraaf wat de ervaren verleidingen (paragraaf 7.1.1) en ervaren druk (paragraaf 7.1.2) nu eigenlijk betekenen voor de betrokken resisters.

7.1.1 *De ervaren verleidingen*

Verleiding wordt in dit onderzoek opgevat als een van binnen komende, intrinsieke, motivationele aantrekkingskracht. In relatie tot de bestudeerde verhalen kenmerken de verleidingen van criminaliteit zich door terugkerendheid en context-afhankelijkheid. Verleidingen worden vaker benoemd in de verhalen en zijn vooral voelbaar in de aanwezigheid van criminele actoren. Opvallend is bovendien dat ze voornamelijk door mannelijke resisters⁷⁵ worden genoemd bij wie de criminogene context veelal uit peers/vrienden bestaat.

Twee soorten verleidingen zijn in de bestudeerde levensverhalen te onderscheiden. Het betreft de verleiding snel veel geld te kunnen genereren en de verleiding gevoelens van spanning of sensatie ('kick') te willen ervaren. De eerste verleidingsvorm is primair ingegeven door een materieel motief, terwijl

⁷⁵ De vier vrouwelijke resisters ultiem zelden verleidingen ten aanzien van criminaliteit. Zij ervaren meer druk. Ik bespreek het ervaren van druk verderop in paragraaf 7.1.2.

laatstgenoemde vooral gebaseerd is op een immaterieel motief. Het verkrijgen van veel geld (eerste verleidingsvorm) levert echter ook status (en daarmee ook een bepaalde kick) op, afgaand op de verhalen. Het onderscheid tussen materieel en immaterieel dient daarmee niet als zwart-wit opgevat te worden. Het sluit overlap niet uit. Ik bespreek beide soorten ervaren verleidingen achtereenvolgens.

7.1.1.1 *'Het snelle geld, veel geld'*

De eerste verleidingsvorm bestaat uit de opportuniteit op korte termijn, relatief veel geld te verdienen. Dit wordt in de levensverhalen ook wel vertaald als 'het maken van veel geld' of 'het snelle geld', waarin niet zelden tegelijkertijd gevoelens van onaantastbaarheid en een bepaalde mate van status benadrukt worden. In onderstaande fragmenten van Danny en Rik is dit duidelijk terug te lezen:

'Ja, het geld, weet je wel, en de status. Kijk, als tiener zijnde is status leuk, weet je wel, op dat moment denk je: stoer, leuk, weet je wel te doen, stoer doen, machoachtig gedrag... . Eigenlijk, met de jaren, is het minder geworden tot je ook op een gegeven moment, toch ook de slechte kanten, dan ga je dingen tegen mekaar opwegen: is het dat wel waard, en zulk soort dingen.' (Danny)

'Ja, dat drugsdealen dat was natuurlijk heel verleidelijk, omdat je, je wilt als gast [tiener] natuurlijk de nieuwste telefoons, mp3-spelers... . Dus dan is het heel verleidelijk om makkelijk aan geld te willen komen om dat te gaan doen, zeg maar. Dan heb je heel makkelijk de kans om gewoon ja, wat makkel... makkelijk geld te verdienen en daar dure spullen van te kopen. Ja, beetje statussymbool ehh, ja... .' (Rik)

Het verkrijgen van status als gevolg van het verdienen van veel geld wordt vooral genoemd in fasen van het leven die zich tijdens de adolescentie afspelen (zoals bij Danny en Rik, die hun tienerfase benadrukken in bovenstaand fragment). Dit neemt af naarmate men ouder wordt. Statusgevoeligheid lijkt het meest voelbaar wanneer er wordt gesproken over leeftijdsgenoten die de criminogene context tekenen.

Dit wordt niet zelden in verband gebracht met het bezit van materiële zaken. Denk aan het bezit van de nieuwste telefoons, maar ook geld, auto's, et cetera, komen in de bestudeerde verhalen naar voren. Alhoewel status aan de hand van materieel bezit wordt gemeten, draait het in bovenstaande fragmenten duidelijk ook om het gevoel niet achter te willen blijven ten opzichte van andere betekenisvolle peers. Dit blijkt uit het gebruik van bewoordingen als 'hebben het ook', 'dus jij wilt het ook', 'stoer doen', 'machoachtig gedrag'.

Het in korte tijd willen verdienen van veel geld is een vorm van verleiding die niet zelden relateert aan een bepaalde mate van marginalisering in de levensverhalen. Zo brengen Jamal en Alfons het ervaren van gevoelens van

deprivatie en het moeten ‘struggelen’ in verband met de verlokking van het verdienen van ‘het snelle geld’:

‘Vader werkt, maar je hebt vijf kinderen thuis weet je wel. Ja... jouw klasgenootjes krijgen dit en dat en krijgen allemaal speelgoed... Jij krijgt dat niet. Jij krijgt speelgoed van de rommelmarkt. Van die afdankertjes weet je wel. (...) Ja, je voelt een achterstand vanuit huis en je gaat een beetje voor jezelf struggelen. Je gaat een beetje, ehm, dat pad op om te kijken van: hey, hoe kan ik geld binnen halen zonder mijn ouders lastig te vallen om hen tot last te zijn om iets van hun te vragen? (...) Ja, gewoon het het... eh, ik weet niet. Ja... het snelle geld, veel geld ehh, ehm, ehm, ja ik denk dat weet je wel. (...) Snel veel geld hebben en, en, eh... dat weet je wel. Dat denk ik dat dat de grootste trigger is.’ (Jamal)

‘Ja, het fascineerde me wel, niet zozeer het geweld, maar meer het, uhm... ja, vermogen voor... uhm... criminaliteit eigenlijk, om jezelf, om, om, ja, welvaart voor jezelf te vergaren... om, om, om... geld verdienen zodat ik mijn eigen kleren kon kopen en mijn eigen schoenen, en zelf geen geld aan mijn moeder hoefde te vragen, die het toch niet had.’ (Alfons)

Marginalisering, het voelen van een relatieve achterstand, wordt ook wel geassocieerd met de buurt waar de betrokken resisters zijn opgegroeid. Dit wordt in de verhalen aangedragen als een versterker van verleiding. Het leven in een ‘achterstandsbuurt’ maakt de verlokking tot het snelle geld begrijpelijk, omdat financiële middelen niet altijd aanwezig zijn.

Echter, deze motivationele kracht achter de verlokking neemt af, zodra men zich bewust is van het risico dat andere zaken op het spel gezet worden door delictgedrag. Mo vertelt bijvoorbeeld in zijn verhaal het volgende wanneer ik hem naar een van zijn ervaren verleidingen vraag:

‘Op West was het wel heel gevaarlijk met vrienden die vroegen van: “Ga je mee?” Of, zulke dingen van, uh: “Zou je het niet willen proberen?” (...) Uh, heel recent voorbeeld. Die jongen die opgepakt was, een van die jongens is niet mijn neef [eerder over gehad in het gesprek], maar een vriend van hem. Die deed dealen en hij had dan, zeg maar, die hebben dan, zeg maar, een telefoon met een simkaart erin die dan heel veel junkies hebben, weet je wel. En ik weet nog wel dat hij rond de 500 euro per dag verdiende aan die telefoon. (...) Hij heeft mij twee keer gevraagd, voordat ik rechten deed, heeft hij me gevraagd: “Wil je dat [dealen] met mij doen?” Want hij mocht mij. (...) En uh, toen heeft ie het één keer aan mij gevraagd twee jaar geleden en één week voor die val [arrestatie] had ie me ook gevraagd. (...) Vorige week zijn ze opgepakt. En dan twee weken geleden vroeg ie aan mij, hij zo van: “Ik ga op vakantie.” (...) Toen zei die: “Zit je nog op school?” Ik zeg: “Ja,” want ik had hem heel lang niet gesproken, “Ja, ik zit nog op school, dit en dat... .” [doet de vriend na:] “Wanneer heb

je zomervakantie?” [Mo:] “Ja, over drie weken.” [Doet vriend na:] “Wat ga je dan op, ga je, ga je naar Marokko?” Ik zei: “Ja, maar ik weet [het] niet zeker.” Zei die van uh: “Ja, wil je geld verdienen?” Ik zeg: “Ja,” misschien heeft hij een baantje ofzo. Want hij had een broer die had een autowasserette of zo. [Dus] ik zeg: “Ja, hoezo?” Zegt ie: “Ja, als je niet naar Marokko gaat dan, ik ga wel op vakantie.” Hij zo: “Mag je m’n telefoontje overnemen, mag je m’n auto hebben.” Hij zo: “Dan kan je heel de zomer gewoon geld verdienen.” Toen zat ik al te kijken van, van: meen je dat nou?!? [verontwaardigd] Ik heb twee jaar geleden al néé gezegd, toen zat ie, dan had [zat] ik nog tussen havo en rechten dus was de stap nóg makkelijker. En nou ben ik al drie jaar aan het studeren en dan ga je dat nou vragen?!? [verontwaardigd] Dus ik zei: “Nee, dat hoeft niet.” (...) En toen, misschien vier, vijf dagen later is hij opgepakt.’ (Mo)

In dit fragment wordt een aantal zaken duidelijk. Allereerst dat de ervaren verleiding van Mo begint met een geografische inleiding. Dit doet hij door te refereren aan het karakter van zijn buurt: ‘Op West was het wel heel gevaarlijk.’ Daarna vervolgt hij met een concreet inhoudelijk aanbod van een vriend van zijn neef.⁷⁶ Deze persoon biedt hem de kans ruim 500 euro per dag te verdienen. Mo reageert vervolgens verontwaardigd op dit aanbod en zet het haast weg als een vorm van belediging: ‘En nou ben ik al drie jaar aan het studeren en dan ga je dat nou vragen?!?’ Klaarblijkelijk is Mo’s studie een reden om op dat moment niet op het aanbod in te gaan en acht Mo het zelfs verwerpelijk dat die vriend het aanbod doet met die achtergrondkennis. Dit sentiment zet Mo kracht bij door het aanbod af te zetten tegen een identiek aanbod dat hij enkele jaren eerder (van dezelfde jongen) heeft gehad en hij destijds, in zijn ogen, de stap tot het dealen nóg makkelijker had kunnen maken, toen hij nog niet bezig was met studeren. Anders gezegd: het aanbod zou, wanneer hij erop zou ingaan, te veel op het spel zetten voor hem (zijn studie), ook al zou het hem snel, veel geld opleveren.⁷⁷ Mo beargumenteert bovendien dat zijn keuze goed is geweest door te eindigen met een dramatische afloop: de vriend is enkele dagen na het aanbod opgepakt door de politie.

7.1.1.2 ‘Dat was gewoon echt een Russisch pistool’

De tweede vorm van verleiding wordt in de bestudeerde levensverhalen vertaald als een aantrekkingskracht tot het ervaren van spanning of sensatie: een zogenaamde ‘kick’. Dit is ingegeven doordat het plegen van criminaliteit een

⁷⁶ Het betreft hier overigens een interactie binnen het exosysteem in termen van Bronfenbrenner (2005). Zie ook paragraaf 2.2.

⁷⁷ Uit Mo’s verhaal komt naar voren dat hij het ingaan op het aanbod tot dealen afwijst door te stellen dat het te veel (kans op) kosten (verlies van studie) met zich meebrengt in plaats van baten, daar hij nadelige gevolgen van criminaliteit in zijn omgeving meer dan eens heeft ervaren. Hiermee kan een verband gelegd worden met voorgaand hoofdstuk waarin de bronnen van veerkracht zijn besproken (bron 1, kosten-batenafweging). De focus op zijn studie kan bovendien samenhangen met de stimulerende derde(n) (bron 2) en aspiraties (bron 6).

bepaalde (adrenaline)kick met zich meebrengt, omdat het immers het ‘verbodene’ behelst. Dit verkrijgt een extra dimensie wanneer het gedeeld kan worden: wanneer het samen wordt begaan en/of publiekelijk in een groep plaatsvindt.⁷⁸ Soms wordt tevens een mate van fascinatie geduid voor bekendere ‘criminele verhalen’. Zo vertelt Jerrel hieronder over een moment wanneer hij uit school komt en thuis wapens aantreft:

‘Volgens mij ook rond m’n twaalfde... lag de tafel uitgesteld bij ons thuis met allerlei soorten wapens. Dat weet ik nog, vergeet ik nooit meer, heb ik gewoon zo’n uzi opgepakt waar gewoon letterlijk zo’n kogel in kan, zo’n grote. En dan zei ik nog: “Oow, wat zwaar!” Dat vond ik toen wel grappig. Toen heb ik gewoon een bazooka, gewoon, die heb ik dan gewoon op m’n schouder liggen... Ja, kijk, achteraf is dat natuurlijk bizar. Het lag gewoon uitgesteld. (...) Ja, en dat is heel fout. Ik vind het eigenlijk nog steeds, het is heel fout, maar ik vind het ergens ook aantrekkelijk... Ja, dat is gewoon The Godfather... Ja, daar kan ik van genieten. Dat is heel fout.’ (Jerrel)

Het tafereel dat Jerrel hier beschrijft, wordt afgeschilderd als ‘bizar’, maar tegelijkertijd ook als aantrekkelijk. Het is, anders gezegd, in moreel opzicht fout⁷⁹, maar ook weer aantrekkelijk wegens associaties met hetgeen we ervan kennen uit de populaire media en bekende filmklassiekers als The Godfather, waarin maffiapraktijken verheerlijkt worden.

Ook Rik vertelt in zijn verhaal over verleidingen als het ervaren van sensatie of een ‘kick’ in relatie tot verboden wapenbezit van een van zijn vrienden:

‘We waren aan het praten en, ehmm, bij zijn [een vriend] auto op school. En toen, ehh, vertelde ie dat ie zo’n ding had. Dus ik zeg tegen hem: “Ja, ik geloof het niet.” Was ik meegegaan naar zijn huis en toen liet ie dat ding zien. Dus dat was gewoon een echt Russisch pistool was dat. Ja, dat was wel heel, eh, apart. Ik dacht: ja, dat is wel heel vet, dan heb ik dat ook [onduidelijk]. Maar toen was ik naar huis gegaan zeg maar, en toen ik op weg naar huis was, ik zat in de bus, toen dacht ik van ja... dat moet ik eigenlijk... ja... ik dacht van ja, dat is wel vet, maar aan de andere kant is het ook zoiets van ja... de problemen die ervan komen... Dus toen ging ik op internet kijken wat de straf zou zijn als je gepakt wordt met zo’n ding en dat was drie jaar of zoiets! Las ik op internet. Dus toen dacht ik van ja, stel dat je gepakt wordt. En die kans is altijd aanwezig, ja, dan krijg je gewoon een strafblad.’ (Rik)

⁷⁸ ‘Doing crime’ is in dit perspectief ook ‘gewoon leuk’ en kan ook als een sociaal gebeuren worden gezien waarin vooral immateriële waarden voorop staan in plaats van materiële (Klerks, 2002, p.423).

⁷⁹ Hier is bovendien een relatie te leggen met het moreel inzicht/de morele rem (bron 3) uit voorgaand hoofdstuk.

Dit fragment illustreert, een mate van fascinatie voor verboden wapenbezit. Ook hier is ambivalentie direct terug te vinden: Rik noemt het wapenbezit: ‘wel heel vet’, maar tegelijkertijd realiseert hij zich op de weg terug naar huis, dat het bezit van een wapen ook risico’s met zich meebrengt: ‘problemen die ervan komen’. Rik doet zelfs op eigen initiatief research naar de gevolgen van verboden wapenbezit en evalueert het bezit ervan uiteindelijk als negatief.⁸⁰

7.1.2 *De twee gezichten van ‘druk’*

Naast verleidingen komen in de bestudeerde verhalen ook ervaringen van ‘druk’ naar voren. Druk kent daarin twee betekenissen. Het wordt allereerst, in tegenstelling tot een verleiding, gezien als een van buitenaf komende, dus extrinsieke motivationele aantrekkingskracht tot het plegen van criminaliteit. Het ervaren van druk is onlosmakelijk verbonden met de aanwezigheid van anderen, veelal leeftijdsgenoten (peers), waarbij een mate van (horizontale) loyaliteit wordt gevoeld tezamen met (het vergroten van) gevoelens van verbondenheid met die leeftijdsgenoten. Peter en Ravi vertellen hierover:

‘De rest [klasgenoten] vond het toch ook belangrijker om, eehm, ja... dat was kattenkwaad en dat ging wel van kwaad tot erger zeg maar, maar die vond het belangrijker om toch met kattenkwaad bezig te zijn zeg maar... dus, eehm, ja, de meesten, die waren ook niet zo heel erg goed op school en het was een basisschool die ook niet zo heel goed scoorde, laat ik het maar zo zeggen. (...) Eehm, en, eehm, ja, goed, ik ben ervan overtuigd dat er ook jongens en meisjes bij zaten die het wel in zich hadden om ook goed te scoren, maar ook, ja, vanwege het groepsgevoel, dat gewoon niet deden...’ (Peter)

‘Ja, de verleiding zit natuurlijk in, eehm, het financiële gedeelte en de druk is dat je omgeving ermee [drugshandel] bezig is en, eehm, ja... je wordt geacht mee te gaan in wat iedereen om je heen doet.’ (Ravi)

In bovenstaande fragmenten staat het níét meedoen centraal, terwijl anderen dat wél doen. Naar Peters idee leidt peerdruk tot opzettelijk minder goed presteren op school.

Ook Tim duidt dit in onderstaand fragment. Echter, hij relateert deze gevoelde druk hier heel concreet aan het ervaren van geldgebrek. Dit financiële motief gaat voor Tim in mindere mate op, omdat hij werkt en zijn moeder zou teleurstellen⁸¹ wanneer hij zou overgaan tot het plegen van criminaliteit:

‘Het eraan mee willen doen en het erbij willen horen. Je hebt vrienden en die doen het. (...) Ja, ik denk het wel, als ik geld nodig zou hebben gehad

⁸⁰ Hierin is (wederom) de kosten-batenanalyse afweging terug te vinden (bron 1, paragraaf 6.1).

⁸¹ In het fragment van Tim is de stimulerende derde als bron van veerkracht in zijn verhaal (zijn moeder) te herkennen (bron 2). Het prioriteren van zijn werk wijst bovendien op het belang van aspiraties (bron 6).

dan had ik misschien wel weer meegegaan met mensen... [Q: Hoe kwam het dan dat jij daar afstand van hield?] Ja, ten eerste had ik geld, want ik werkte bij de [xxx]. (...) Het risico. (...) M'n baan kwijt, eehm, vastzitten, m'n moeder die ik zou teleurstellen, die het al slecht had. Dus dat, eehm, ja, dat risico durfde ik niet te nemen. Dus ergens zat er wel van niet doen en uiteraard heb ik er wel over nagedacht. Het is wel heel makkelijk snel geld.' (Tim)

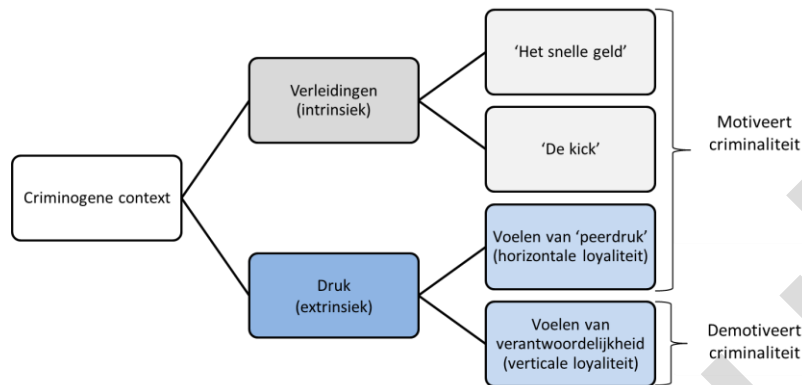
Tijdens de gesprekken is echter ook een andere, tweede soort druk naar voren gekomen. Druk bleek namelijk ook te worden ervaren als een extrinsieke, demotiverende kracht. Deze druk wordt enkel door resisters die (ook) zijn opgegroeid met gezinsleden (zoals opvoeders, broers) met een criminele carrière naar voren gebracht. Het staat niet in het teken van horizontale, maar juist verticale loyaliteitsgevoelens. Dit brengt, afgaand op de bestudeerde verhalen, een mate van gevoelde verantwoordelijkheid voor het welzijn van naasten met zich mee.

Opvallend is bovendien dat alle vier vrouwelijke betrokken resisters deze vorm van druk noemen in hun levensverhalen. Zo vertelt Lisa bijvoorbeeld wat het leven met twee beruchte, criminele broers voor haar met zich meebracht:

'Druk van, eehm, mijn broers. Ehh, van mijn moeder. Dat ik thuis moest komen. Er waren problemen. Ik moest helpen dat op te lossen. Ehh, financiële druk. Hun boetes betalen [van haar broers]. Hadden ze geld van mijn moeder afgetroggeld. Moest ik de rekening van mijn moeder weer aanvullen. Moet ik trouwens nog steeds. Snap je, dat soort dingen. Altijd druk gevoeld.' (Lisa)

Deze tweede vorm van druk is een geheel andere dan de eerstgenoemde vorm van druk. Het behelst geen extrinsieke motivatie tot verbondenheid met anderen, maar een verbondenheid die leidt tot het moeten dragen van een verzwaarde verantwoordelijkheid. De betrokken resisters worden immers simpelweg geconfronteerd met de gevolgen van illegale handelingen. Deze worden gepleegd door naasten met wie ze in dagelijks contact staan, waarmee er als het ware geen (of minder) keus is en automatisch verantwoordelijkheid wordt gevoeld in de bestudeerde verhalen. Intrinsieke druk is in dit licht iets dat criminaliteit eerder demotiveert.⁸²

⁸² Daarmee staat het in verband met het eerder besproken deelaatperspectief (bron 1, zie paragraaf 6.1).

Figuur 7.1: Ervaren verleidingen en druk in de bestudeerde levensverhalen.

7.2 LEVEN IN TWEE WERELDEN

In elk levensverhaal komt een mate van gebondenheid aan de criminogene context naar voren. Dit geldt voor de betrokken resisters die met criminele opvoeders opgroeien almede voor de resisters die opgroeien met crimineel actieve buurt- en/of schoolvrienden. In beide gevallen is immers sprake van een criminele sociale inbedding, waarin een dagelijkse, frequente confrontatie met criminaliteit kenmerkend is. Is het niet zozeer achter de voordeur, dan wel in de buurt, op school en op straat. Wat betekent deze gebondenheid aan een criminogene context eigenlijk? Ravi en Roos vertellen hierover het volgende:

‘Ik weet wel dat het in, ehm... onze omgeving gewoon iets heel normaal was... het knippen [oogsten van wietplanten] bijvoorbeeld, dan komt heel de familie bij mekaar en alle nichtjes.’ (Ravi)

‘Op een gegeven moment, als kind zijnde, is het normaal. (...) Het is normaal dat politie bij je aan de deur komt staan. En het is normaal dat er rare gasten en jongeren bij mijn vader over de vloer komen.’ (Roos)

Ravi en Roos duiden hier dat het ervaren van gebondenheid aan hun context een mate van ‘vanzelfsprekendheid’ met zich meebrengt ten aanzien van het zien en meemaken van alledaagse handelingen die gerelateerd zijn aan criminele gedragingen. Gebondenheid aan een criminele context resulteert, anders gezegd, in ‘normalisering’.

Er is echter ook een andere kant zichtbaar. De argumentatie die Roos hierboven gebruikt om het ábnormale van haar persoonlijke situatie te duiden, ligt besloten in haar nadruk op het als normaal ervaren van de politieaanwezigheid in het dagelijkse gezinsleven. Juist door die nadruk in haar verhaal krijgt de dagelijkse aanwezigheid van politie aan het thuisfront iets abnormaals. De criminogene

context draagt een paradoxaal karakter. Deze is dus normaal, maar wordt tegelijkertijd ook als abnormaal opgevat:

‘Ja, toen ik moest liegen over die dozen, dat er autoradio’s in zitten. En ik had het ook wel door, want op een geven moment word je een beetje afgesloten als er wietplanten in huis zitten of er die cokezakjes werden verpakt. Je hebt het wel door alleen het is niet... uhm... ja, het is heel lastig uit te leggen hoe je dat als klein kind meemaakt, want aan de ene kant is het normaal maar je weet ook dat het abnormaal is.’ (Dave)

7.2.1 *Ontdekking & bewustwording: het abnormale van het normale*

Dave omschrijft in voorgaand citaat zijn thuissituatie hierboven als normaal en tegelijkertijd als abnormaal. Dit vereist een mate van bewustwording. Zonder die bewustwording kan immers het ‘abnormale’ niet tegenover het ‘normale’ afgezet worden. Zo ‘weet’ Dave immers dat zijn thuissituatie normaal, maar tegelijk ook abnormaal is. Hoe komt het weten, ofwel de bewustwording, van het abnormale criminogene karakter van de sociale context eigenlijk tot stand?

Uit de bestudeerde verhalen komt naar voren dat sprake is van een mate van ‘eigen ontdekking’: de aard van de criminogene context wordt veelal door de betrokken resisters zelf ontdekt. Met name in de levensverhalen, waarvan opvoeders de criminogene context (mede) kenmerken.⁸³ Zo vertellen Delano en Steven:

Q: ‘Waarvoor werd ie [vader] de eerste keer opgepakt [vader in drugshandel]?’

R: ‘Ja, dat hebben ze [ouders] me eigenlijk nooit verteld.’

Q: ‘Niet?’

R: ‘Nee.’

Q: ‘Waarom niet?’

R: ‘Ja, weet ik niet. Omdat er eigenlijk nooit echt over gesproken werd...’ (Delano)

R: ‘Mijn vader is niet zo duidelijk met dingen delen qua emoties. Die deed natuurlijk altijd of er niks aan de hand was. Die wilde ons beschermen.’

Q: ‘Wanneer ontdekte je het [drugshandel] eigenlijk van je vader dan?’

R: ‘Ik denk iedere keer dat mij gezegd werd dat ik niet over die kamer mocht vertellen. Na honderd keer denk je ook van: “hmm... waarom dan niet?” Dat zeggen ze dan: “Dat mag niet. Dan kan je papa in de gevangenis komen.”’ (Steven)

Bovenstaande fragmenten illustreren het dagelijks moeten leven met een bepaalde spanning of een bepaald taboe. Het draait om het in standhouden van het níét weten (en níét praten), terwijl tegelijkertijd het wél weten ontsluitert. Hiermee

⁸³ Eerder is dit ook in de verhalen van de Ohio Life course studie van Giordano naar voren gekomen ten aanzien van kinderen van criminele ouders, waarbij geconstateerd werd dat de ouders hun gedragingen veelal verborgen hielden voor hun kinderen (Giordano, 2010).

gaat de bewustwording van het criminogene karakter van de context gepaard met het in stand (moeten) houden van het heimelijke karakter ervan. Het vindt meer impliciet plaats, voorafgaand aan de daadwerkelijke betekenisgeving ervan als ‘abnormaal’.

Duidelijk overstijgende patronen of aanwijsbare momenten van bewustwording gedurende de levensloop zijn bovendien niet in de levensverhalen waar te nemen. Wel is duidelijk dat veelal vanaf de kindertijd wordt gesproken over een mate van bewustwording omtrent de aard van de criminogene context. Het draait om momenten die gekenmerkt worden door alledaags handelen waarbij het abnormale van de eigen sociale context zichtbaar wordt in relatie tot de context van anderen.

De verhalen wijzen uit dat zich een natuurlijke intrapsychische vorm van bewustwording gedurende de levensloop voordoet. Naarmate men volwassen wordt, wordt ook het abnormale van de, initieel als normaal ervaren, criminogene context steeds duidelijker. Vermoedens over de criminogene context worden meer en meer bevestigd, omdat men niet langer ‘te klein’ of te jong is om zaken te doorzien of te begrijpen:

R: ‘Kijk, als kind heb je daar geen besef van, als kind weet je het niet, ehm...’

Q: ‘Wanneer kwam dat besef een beetje bij jou?’

R: ‘Ik denk dertien. Twaalf/dertien jaar, toen kwam het besef van ja... want je hoort ook verhalen van via via, kijk, en ja, ik denk wel eerder, met de tien, want met de tien kwam ik erachter van ja, waarom zit m’n vader vast? Eehm... drugsdealen, dan ga je een beetje in verdiepen: wat is drugsdealen en wat is drugs?’ (Danny)

De intrapsychische vorm van bewustwording gaat gepaard met een interpersoonlijke vorm, zoals Danny bijvoorbeeld in bovenstaand fragment duidt: ‘Je hoort ook verhalen van via via.’ Bewustwording van het criminele karakter van de context lijkt daarmee een uitkomst van de dynamiek tussen zowel een interpsychische, alsmede intrapersoonlijke invloeden en wordt op verschillende momenten in interactie met anderen in het dagelijks leven versterkt.

7.2.2 *Omgaan met Gebondenheid*

‘Wat ik normaal vind, vond zij [partner] helemaal niet normaal. Ehh, dat ik dacht: nou, mijn grenzen zijn wel wat opgeschoven. Ja, van dat is niet echt normaal gedrag. Mijn huis zijn ze [broers in de criminaliteit], één keer in het huis waar ik nu woon, wonen we nu twaalf jaar denk ik... dertien jaar, binnen komen vallen met een vanzelfsprekendheid. Terwijl – iedereen mag, voor iedereen staat eten klaar – iedereen mag binnen komen vallen. Maar met een vanzelfsprekendheid zó binnen komen vallen, gericht op het krijgen van geld. Iets te halen. Maar op een negatieve manier. En voor mij

is dat al zo'n patroon dat ik dat herken, dat ik het niet meer herken, dat het eigenlijk niet normaal is wat zij doen. En zij [partner] heeft gezegd: "Dit wil ik nóóit meer. Ik wil niet dat zij [broers] zo binnen komen vallen." Met een lading, en weet je dan zit er nog een iemand in de auto met een draaiende motor. (...)'

Q: 'Wordt er dan om geld gevraagd ofzo, of, ehh?'

R: 'Ja, dat was wel het doel. Even, ik heb natuurlijk altijd geld. (...) Dus ehhm... en dan, dan raak ik toch in verwarring. Ik kan me heel snel herstellen. Ik kan me ook heel goed blokken. Niemand ziet dan aan mij, dat ik eigenlijk van binnen denk: Aargkjffgg!! [doet na hoe ze het gevoel van frustratie inhoudt] Dus dat is wel... en voor mij was het zó gewoon. Totdat zij [partner] zei: "Dit is zó niet normaal! Dit is zó abnormaal. Wat er net in tien minuten gebeurde. Terwijl ik het eigenlijk al... ze waren al weg... ." (Lisa)

Lisa verwoordt in bovenstaand fragment haar bewustwording van 'het normale van het abnormale', in een latere fase van haar leven, wanneer zij door haar partner op 'het abnormale' van haar situatie wordt gewezen. In dit fragment is echter eveneens een mate van bewustwording van haar eigen gewenning aan het abnormale aanwezig: 'En voor mij is dat al zo'n patroon dat ik dat herken, dat ik het niet meer herken dat het eigenlijk niet normaal is wat zij doen.' Deze gewenning draagt expliciet een negatieve toon. Het brengt immers ook een mate van verborgen frustratie met zich mee: 'Niemand ziet dan aan mij, dat ik eigenlijk van binnen denk: aargkjffgg!!'

Ingehouden frustratie is vooral kenmerkend in de levensverhalen waarin de criminogene actoren bestaan uit gezins- en/of familieleden. In de verhalen komt dit op verschillende manieren tot uiting. Zo wordt gesproken over het niet (vrij voelen om te) praten over criminaliteit, teveel verantwoording voelen op jonge leeftijd, tot aan ingehouden frustratie over hoe dingen aangepakt worden in het dagelijks gezinsleven. Met de passage uit Lisa's levensverhaal wordt laatstgenoemde zichtbaar daar zij op dat moment spanning ervaart, maar die spanning op dat moment niet uit. Zij wil niet, maar móét omgaan met een abnormale wereld die zij als normaal heeft leren beschouwen. Zij is, anders gezegd, tegen 'wil en dank' gebonden aan haar context.

Stigma

Het ervaren van bovengenoemde (negatieve) gebondenheid komt prominenter naar voren in de levensverhalen waarin een stigma of vooroordelen de boventoon voeren, als gevolg van bekendheid van delictgedrag (van de criminele actoren) binnen het microsysteem in termen van Bronfenbrenner (2005). Het stigma wordt in die verhalen beargumenteerd door een nadruk op het ervaren van een voorbarige, negatieve verwachting van anderen:

'Ja, ik heb wel naam... Ik bedoel, ik was de zoon van, dus dan krijg je automatisch wel naam. (...) Ja, wat betekent dat... eehm... mensen hebben

angst. Mensen denken van: jij bent hetzelfde, mensen hebben vooroordelen, dat is het vaak.’ (Danny)

Het delictgedrag van de criminele actoren van de betrokken resisters veroorzaakt dat anderen, die niet in de criminele wereld zitten maar hier wel van weten, hen vaak negatief benaderen. Het draait om interactie met personen die veelal buiten de criminogene context staan, zoals buurtgenoten, docenten en bijvoorbeeld actoren in de strafrechtspleging. Roos vertelt in dit licht over een moment wanneer zij staande wordt gehouden door een agent in haar buurt:

‘Ja, als ze eigenlijk alleen maar m’n achternaam horen was het al gelijk: “oh, dochter van... .” Dat is met politie hier ook zo geweest. Een keer was ik op een meertje en een vriend van me werd in elkaar geslagen door een paar klerenkasten uit het niets. En, uh, ik ben dan altijd zo iemand die de politie belt. En dan willen ze natuurlijk je verhaal horen en je naam en je legitimatie. Dus ik zei mijn naam, en dan wilde ik mijn achternaam eigenlijk al niet zeggen, maar dat moet toch. En dan is het gelijk: “Oh, de dochter van Simon [gefingeerde naam vader]? Daar hadden we het laatst nog over in de vergaderkamer.”’ (Roos)

De invloed van de reputatie van Roos’ vader komt in dit fragment tot uiting in de interactie tussen de politie en Roos. Als gevolg van het stigma, heeft Roos een zeker sensitiviteit ontwikkelt: ‘dan wilde ik mijn achternaam eigenlijk al niet zeggen.’

Het hebben van een stigma beperkt zich bovendien niet tot een beruchte familienaam. Uit de bestudeerde verhalen blijkt, dat het wonen en opgroeien in een ‘criminele’ buurt eveneens negatieve verwachtingen bij anderen schept. Opvallend is dat deze verwachtingen ook bij de betrokken resisters bekend zijn. De verhalen duiden op bewustwording van het feit dat bijvoorbeeld het leven in een criminele buurtcontext verwachtingen, ideeën en aspiraties ten aanzien van eigen levensdoelen beperkt. Zo duiden Jamal en Sven het ontbreken van prosociale rolmodellen in relatie tot hun eigen toekomstverwachting:

‘Kijk, je hebt hier [in zijn woonbuurt] geen voorbeelden van: hé, ja, ik wil advocaat worden, want die en die is advocaat geworden.’ (Jamal)

‘Ik ben echt opgegroeid in een machocultuur met ondernemen. Dus niemand gaf daar [studeren] een cent voor. Ik ben gewoon op straat opgegroeid en om daar nou een studie van te maken... ik ben niet met studerende mensen opgegroeid... dus dacht ik ook dat ik een crimineel moest worden... .’ (Sven)

Gebondenheid aan de criminogene context doet in dit licht een beroep op zelfsturend vermogen en autonoom handelen van de betrokken resisters. De betrokken resisters geven aan, zichzelf als identiek aan hun criminogene context

te zien. Echter, wegens het uitblijven van een criminele carrière zijn ze dat juist weer niet.⁸⁴ Hiermee moeten zij leven in twee sociale werelden:

‘De school, uhm, dat is de neppe wereld, de wereld waarin iedereen zich verschuilt achter bepaalde normen van fatsoen. Die achter de schermen vaak heel anders zijn, maar een soort van gedragscode, uhm, waardoor iedereen wordt geaccepteerd. De echte wereld is de wereld die ik heb leren kennen, dat is gewoon de wereld van rauwe emoties en gewoon, uhh... ja... gewoon echtheid! Realness... Dat is moeilijk... ja, dat klinkt misschien raar voor jou of voor iemand die dat niet kent, maar vergeleken met dit... werk... het arbeidsklimaat hier zo... allemaal een lachje en een praatje bij de koffieautomaat... [dromerige zucht] haha. Dan is dat [straatcultuur/met vrienden] echt zo veel echter eigenlijk dan, uhm, ja het dagelijkse leven dat iedereen normaal heeft.’ (Alfons)

Hier worden twee werelden door Alfons respectievelijk geduid aan de hand van het gebruik van bewoordingen als ‘realness’ of de ‘echte wereld’, tegenover de andere ‘neppe wereld’. De verhouding van deze geschetste twee werelden kenmerkt zich door een ambivalent karakter omdat ze in dichotome verhouding tot elkaar staan: een sociale wereld die een ‘(ab)normaal’ karakter draagt en de sociale wereld daarbuiten, die een ‘normaal’ karakter draagt. Resisters behoren (niet) automatisch bij de ene, maar ook (niet) tot de andere wereld.

Tegelijkertijd zijn deze werelden de sociale realiteit waartoe betrokken resisters zich in moreel opzicht móeten verhouden. Simpelweg omdat fysieke afstand niet mogelijk is daar sommige resisters bij/met criminele actoren in-/samenwonen. Soms omdat ze in emotioneel opzicht geen afstand kunnen of willen nemen, omdat het betekenisvolle personen betreft. Zo gaat het niet zelden om een goede vriend, vader, broer of moeder aan wie men loyaal wil blijven, of van wie loyaliteit simpelweg wordt verwacht. Ravi vertelt bijvoorbeeld:

‘De strafbare feiten [van zijn vrienden]. Ik kan daar verder niks aan... ik, ik... het blijven vrienden... eehm... ik bedoel, waar ik bij sta bespreken ze dingen, dit is een vertrouwensband en dit vertel je niet door. Aan wie dan ook... Ja, aan jou dan [lacht] ...’ (Ravi)

In het verlengde hiervan komt loyaliteit in de bestudeerde verhalen naar voren in de duiding van de sociale rol die criminele actoren door de betrokken resisters wordt toebedeeld. Zij worden namelijk niet alleen als ‘crimineel’ bestempeld in de levensverhalen, maar tegelijkertijd (en vooral) ook als vader, moeder, broer,

⁸⁴ In voorgaand hoofdstuk zijn de bronnen van veerkracht besproken die hieraan bijdragen en juist actorschap stimuleren. Zo kwam bijvoorbeeld de stimulerende derde(n) (bron 2) in het verhaal van Sven middels de uitingsvorm ‘uitsluiting van criminaliteit’ naar voren waardoor een heroriëntatie op zijn eigen rol en identiteit ingegeven werd (Adjiembaks, 2016). Bij Jamal zijn het bijvoorbeeld ook zijn ouders geweest die zijn schoolcarrière hebben gestimuleerd (bron 2) en een mate van hoger inzicht (bron 3) dat hem van het criminele pad heeft gehouden.

beste vriend, et cetera gewaardeerd. Resisters benadrukken dus (ook) de níet criminele rol van anderen in het licht van hun (horizontale/verticale) loyaliteit aan hen.

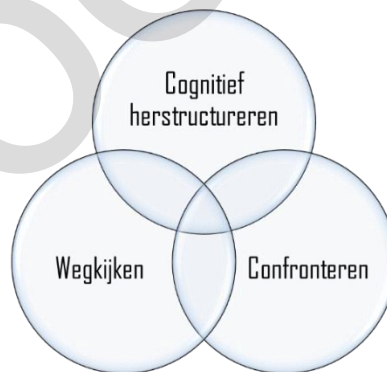
Het gaat dan bijvoorbeeld om de ‘ouderlijke rol’ die prioriteert en benadrukt wordt boven de ‘criminele rol’. Dit stelt resisters in staat een zekere mate van afstand te nemen van de criminele actie(s), zonder afbreuk te doen aan loyaliteitsgevoelens ten aanzien van de sociale rol(len). Ambivalentie ten aanzien van criminele actoren kan, anders gezegd, als het ware opgelost worden door het ‘(criminele) handelen los te koppelen’ van de rol die de betreffende criminele actor draagt. Dit komt in de verhalen naar voren door hen te kwalificeren als personen die in feite slechte dingen dóén, maar dat zelf niet zijn.⁸⁵ Zo benadrukt Aiden in onderstaand fragment de rol van zijn vrienden vooral als ‘goede vrienden’ en laat hij ‘verkeerde mensen’ achterwege:

R: ‘Ja, je kunt, uhm, ja, je kunt, uh, ja, je kan niet zeggen foute vrienden, want dat is dan ook weer niet waar. Bedoel, ze waren wel goede vrienden, uhm, maar verkeerde mensen... .’

Q: ‘Verkeerde mensen, goede vrienden... .’

R: ‘Goede vrienden inderdaad.’ (Aiden)

Uit de bestudeerde levensverhalen is een aantal manieren naar voren gekomen over de wijze waarop resisters omgaan met loyaliteit aan hun twee werelden. Ik bespreek ze hieronder als ‘cognitief herstructureren’, ‘confronteren’ en ‘wegkijken’. Deze drie sluiten elkaar niet uit maar overlappen en worden afwisselend gebruikt in de levensverhalen.

Figuur 7.2: Drie manieren van omgaan met twee sociale werelden.

⁸⁵ Hier is een mate van hoger inzicht (bron 3) zichtbaar.

7.2.2.1 Cognitief herstructureren

Allereerst komt in de bestudering van de levensverhalen naar voren dat 'het normale van het abnormale' in relatie tot de criminogene context gerelativeerd wordt. Het resultaat van deze relativering is dat delictgedrag van actoren in de criminogene context in een ander daglicht wordt gesteld. Dit zogeheten cognitief herstructureren is een (secundaire)⁸⁶ vorm van betrokken coping (Connor-Smith & Flachsbart, 2007). Het komt in de bestudeerde verhalen vooral naar voren wanneer gesproken wordt over het criminele karakter van handelingen van opvoeders. Cognitief herstructureren is te verklaren vanuit de aard van de sociale verbintenis: deze staat bij resisters immers in het teken van loyaliteitsgevoelens⁸⁷ naar criminele actoren zoals opvoeders (Krasner & Nagy, 1973).

Cognitief herstructureren vindt in de bestudeerde verhalen op twee manieren plaats. Allereerst in 'positieve zin', waarbij sprake is van het 'downgraden' van handelingen die de criminogene context tekenen door ze te relateren aan (de ergere gevolgen van) andere delicten. Zo vertelt bijvoorbeeld Steven over zijn perspectief op zijn vaders drugshandel:

'Ik ben ermee opgegroeid, dus vind het ook niet crimineel. Maar, eh, daarom had ik zoiets van: is dit wel interessant [het onderzoek]? Ik doe geen kwaad. Ik weet dat alcohol veel kwaad doet en van wiet is nog nooit iemand doodgegaan. Je wordt er alleen verschrikkelijk lui van... en dom. Nou dom... mindert je geheugen. Dus nee, ik zie dat [wiethandel] niet als crimineel.' (Steven)

Steven uit hier duidelijk dat hij de wiethandel van zijn vader niet als crimineel 'ziet'. Dit perspectief neemt het negatieve karakter ten aanzien van het handelen van zijn vader weg, waardoor het geen afbreuk doet aan de (verticale) loyaliteitsgevoelens jegens hem. Steven nuanceert en vergoelijkt immers bijna de gevolgen van zijn vaders wiethandel, door het te vergelijken met de (ergere) gevolgen van ander niet-illegaal gedrag: 'Ik weet dat alcohol veel kwaad doet en van wiet is nog nooit iemand doodgegaan.' Deze vergelijking wordt bovendien kracht bijgezet door een mate van gevoel van onrecht dat in zijn verhaal naar voren komt: de illegale gedraging van zijn vader (wiethandel) is minder erg dan de desastreuze gevolgen van een legale gedraging (alcoholgebruik). Met andere woorden: er zijn ergere gedragingen met veel ergere gevolgen die bovendien, contradictoir genoeg, zelfs legaal zijn.

⁸⁶ Betrokken coping kent een primaire en een secundaire vorm waarbij respectievelijk sprake is van het willen realiseren van een verandering in de emotie of situatie (primair) en aanpassing aan de dreiging/situatie (secundair).

⁸⁷ 'Loyalty commitments are like invisible but strong fibers which hold together complex pieces of relationships 'behavior' in families as well as in larger society. To understand the functions of a group of people, nothing is more crucial than to know who are bound together in loyalty and what loyalty means for them' (Krasner & Nagy, 1973, p.39).

Ten tweede kan cognitief herstructureren ook plaatsvinden door delictgedrag te neutraliseren. Criminaliteit wordt dan niet zozeer vergoelijkt, maar eerder als 'begrijpelijk' opgevat. Het neemt, in tegenstelling tot positief herstructureren, niet zozeer de negatieve toon van illegale gedragingen weg, maar herkadert ze door acht te slaan op de causale, achterliggende, motivationele factoren door een plausibele verklaring voor het betreffende delictgedrag in contextueel perspectief aan te dragen. Zo vertelt Ravi:

'M'n vader bijvoorbeeld, die was op z'n vijftiende bijvoorbeeld, was ie al het huis uit gegaan. Dus ja, dan krijg je niet echt de kans om, eehm, naar school te gaan, dan ga je, automatisch, een andere kant op. (...) Iedereen wil natuurlijk een leuk leven leiden met genoeg geld en niet iedereen krijgt de mogelijkheid. Ik weet van m'n vader dat hij op z'n veertiende al uit huis is gegaan omdat hij thuis gewoon echt een shit leven had... Ehm, z'n ouders kochten geen kleding voor 'm, vroeger altijd kapotte broeken, geen school en, eehm, dat soort dingen hebben ervoor gezorgd dat hij toch op vroege leeftijd de deur uit is gegaan, want ja, als je op veertiende uit huis gaat dan heb je geen basis.' (Ravi)

Ravi neutraliseert in dit fragment het gedrag van zijn vader en diens criminele carrière door middel van een opsomming van individuele, contextspecifieke argumenten die hij in oorzakelijk verband brengt tot diens delictgedrag. Zo benadrukt hij de tekortkoming vanuit de thuisbasis van zijn vader: 'Z'n ouders kochten geen kleding voor 'm, vroeger altijd kapotte broeken.' Daarnaast wordt de relatief jonge zelfstandigheid van zijn vader aangedragen als verklarend kader: 'Als je op je veertiende uit huis gaat, dan heb je geen basis.'

7.2.2.2 Confronteren

Confronteren is een manier van omgaan met twee werelden, waarbij verwerpelijkheid van criminaliteit de boventoon voert, mede omdat criminaliteit nadelige gevolgen met zich meebrengt. Confronteren wordt veelal ingegeven door nadruk op mogelijke nadelige gevolgen van een criminele levensstijl. In dit licht is het dus te verklaren, vanuit het hanteren van een delegaatperspectief (bron 1) waarin zowel negatieve emotionele gevolgen als een rationele afweging ten aanzien van delictgedrag de boventoon voeren:

'Ja, ik heb dat dus altijd afgekeurd, hè. Ik bedoel, ehh, ik, ehh. Ik heb dat, dat altijd verschrikkelijk gevonden. Ja, ik praat er... ik ben er ook absoluut niet trots op. Het is helemaal niet leuk dat je broer... weet je... wie kan dat nou zeggen? Mijn broer heeft tbs gehad. Dat zullen er niet veel zijn...'
(Suzan)

Deze manier van omgaan met loyaliteit wordt veelal door resisters gebruikt die (ook) met criminele opvoeders opgroeien. Delictgedrag wordt hier, in tegenstelling tot het in de voorgaande paragraaf beschreven cognitief

herstructureren, nadrukkelijk, in morele en in emotionele zin, afgekeurd en actief bestreden. Soms wordt het gedrag niet los gezien van de persoon, maar wordt er letterlijk mee geworsteld, zoals in Jerrels verhaal:

‘Het [gevoelens van verzet tegen dominante vader actief in de drugshandel] voelde echt zo sterk en kort daarna toen, ehm... toen, ehm... kwam echt een machtsclash en hebben we echt daadwerkelijk in de tuin fysiek gevochten. Toen was gewoon de maat vol.’ (Jerrel)

7.2.2.3 *Wegkijken*

Ten derde wordt het omgaan met twee sociale werelden in sommige verhalen ook gekarakteriseerd door het ‘wegkijken’. Dit kenmerkt zich door een mate van ‘vermijding van wetenschap’ omtrent illegale activiteiten in relatie tot de criminogene context.⁸⁸ Zo vertelt Ravi over zijn vaders activiteiten en hoe hij daarmee omgaat, terwijl hij rechten studeert:

‘Ik heb nu gewoon m’n school en dat is gewoon mijn focus nu en ik hou me voor de rest niet echt bezig met, ehm... met andere dromen. Dit is nou gewoon echt mijn doel. Ik heb in principe gewoon oogkleppen op [lacht].’ (Ravi)

Ook Delano refereert in zijn verhaal aan het wegkijken dat tot uiting komt door een nadruk op gekozen naïviteit:

‘Het is ook een keer voorgekomen dat iemand kwam en dat we met zijn allen weg moesten. Omdat er... Op een gegeven moment stond er ook een prijs op zijn hoofd. Ze wilden hem vermoorden. Ehh... ja dan weet je al dat het, ehh... dat het allemaal crimineel was... maar je weet dat, maar toch... dat is, ehh... drong het nooit echt door. Dus je leeft eigenlijk in een soort wolk. (...) Ehh... ja ik heb het zelf nooit echt in mijn hoofd vertaald als: mijn vader is crimineel. Je ziet het wel, je ziet een pistool, je ziet de foute mensen, je ziet de portemonnees vol geld. Dus in dat opzicht ben ik, denk wel naïef geweest. In die tijd. In ieder geval dat is wel de begintijd hè, de basisschoolperiode (...). Dus de periode veranderde wel toen hij echt, eh... in de gevangenis... toen hij werd opgepakt en in de gevangenis kwam. Kijk, dan wordt alles ineens wel duidelijk.’ (Delano)

Delano uit hierboven duidelijk het wegkijken, door te stellen dat hij in ‘een soort wolk’ leeft: zijn thuiscontext wordt getekend door (gevolgen van) criminele gedragingen, maar het daadwerkelijk besef daarvan dringt pas later tot hem door: wanneer zijn vader daadwerkelijk in detentie verkeert.

Het wegkijken wordt bovendien niet zonder meer aangekaart in de verhalen. Het vertoont een duidelijke relatie met de verhalen waarin delictgedrag een grote

⁸⁸ Het betreft, in tegenstelling tot de voorgaande twee manieren van omgaan, met ambivalentie, een onthechtende copingstijl (Connor-Smith & Flachsbart, 2007).

(soms de enige) ‘bron van inkomsten’ is. Wegkijken hangt dan samen met (het gevoel van) een financiële noodzaak, zoals Dave hieronder duidt:

Q: ‘Wist je wat je vader deed?’

R: ‘Ja, aan de ene kant wel maar aan de andere kant ook weer niet, omdat het meer ook een beetje zelfreservatie omdat ik wist van ja... dit is onze enige bron van inkomsten ook.’ (Dave)

De drie zojuist besproken manieren van omgaan met twee sociale werelden resulteren uiteindelijk in alle verhalen in het (mentaal) kunnen ‘loslaten’ van ambivalente gevoelens ten aanzien van de criminogene context. Dit versterkt naar mate resisters volwassen worden. In Suzan’s verhaal is initieel sprake van ‘confrontatie’ (het uiten van boosheid). Naarmate zij ouder wordt, leert ze afstand te nemen:

‘Ik voelde me heel verantwoordelijk voor die middelste broer van mij, met de psychoses. Als een soort van moedertype. En daar heb ik wel echt geleerd omdat, dat is zijn lot. Dat moet ik bij hem laten. Want je kunt niet gewoon alles van iedereen constant maar dragen. Dat kan gewoon niet. Daar ga je zelf aan onderdoor. Ik kan dat niet en daar moet ik afstand van nemen.’ (Suzan)

Naar mate de levensverhalen vorderen, maakt de gevoelde verantwoordelijkheid of druk plaats voor een zekere ‘afstand, rust en acceptatie van ieders levenspad’, daar de invloed van de criminogene context gedurende de levensloop steeds minder op de voorgrond treedt in de vertellingen van de betrokken resisters. Immers, volwassenwording omvat ook het oppakken van een ‘eigen leven’, waarin continue blootstelling aan de criminogene context niet per definitie (meer) de dagelijkse praktijk is (doordat men bijvoorbeeld uit huis gaat).⁸⁹

7.3 ANDERS ZIJN

De derde ontwikkelingsopgave die in de bestudeerde verhalen naar voren komt, betreft het omgaan met het gevoel ‘anders dan anderen’ te zijn. Tim, Alfons en Marley duiden dit letterlijk in hun verhalen:

‘Ik voel me altijd, ik heb, ik voel me bijna altijd in een groep een uitzonderingsgeval... ja... . Dat heb ik altijd wel, dat gevoel in een groep.’ (Tim)

⁸⁹ Dit draagt bij aan het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context, zoals ik heb besproken in hoofdstuk 6 onder verandering van omgeving (bron 4, paragraaf 6.4).

‘Ik ben niet de norm. Ik ben de uitzondering in de groep waarin ik ben opgegroeid.’ (Alfons)

‘De manier waarop er met mij wordt omgegaan, maar ook hoe ik met anderen omga. Dat is een beetje de rode lijn vanaf mijn vroege jeugd. Dat ik anders was.’ (Marley)

‘Anders zijn’ draagt in de verhalen initieel geen positieve toon. Het wordt geassocieerd met zich gepasseerd, verwaarloosd en niet optimaal erkend voelen in de eigen talenten en capaciteiten. Het is simpelweg het gevoel op een negatieve manier (on)zichtbaar te zijn.

Zo vertelt Roos over een keer dat ze aangehouden is door een agent wegens het rijden zonder fietsverlichting. De agent spreekt haar aan op haar achternaam, omdat hij haar vader, een beruchte crimineel in haar stad, daarin herkent:

‘En dan ben jij vijftien jaar en dan moet je hun eigenlijk op hun rechten wijzen dat zij beroepsgeheim hebben. Jij hebt getekend voor beroepsgeheim. Dit zijn dingen [agent vertelde dat ze/agenten het laatst nog over haar vader hadden in de vergaderkamer] die jij niet eens hoort te vertellen! Dat zijn dingen die ik niet hoef te weten. En dan ben je vijftien jaar en moet je je daarin eigenlijk al. (...) Dan word ik boos. Ik word echt gewoon boos. En dan heb ik zoiets van, ik ben totaal het tegenovergestelde van mijn vader. Ik vind dat je mij niet eens mag vergelijken met mijn vader van: “Oh, jij bent de dochter van hè? Jou moeten we in de gaten houden.” Of: “Hé, heb jij misschien iets gedaan of heb je een kapot lampie?” Dat was soms in je voordeel. ’s Morgens vroeg naar school, je lamp deed het niet, en dan was het van: “Oh, de dochter van... fiets maar door.” Van die dingen, dat ik denk van... ik ben altijd zo van je hoort mij niet te behandelen... je hoort mij gewoon te behandelen als ieder ander. En niet omdat je een kind bent van, daarin te onderscheiden of het negatieve te zeggen. Of te zeggen van: “Oh, ga dan maar.” (...) Ja. Ik heb ook toen ik had gesolliciteerd bij de Etos, en kreeg ik de baan niet want ik was de dochter van. Dat zijn van die dingen, als je jonger bent, ja, dat doet je echt wat.’ (Roos)

Bovenstaand fragment van Roos illustreert twee belangrijke zaken die als rode draad in de bestudeerde levensverhalen naar voren komen. Enerzijds is duidelijk dat Roos tegen wil en dank als een bijzonder kind wordt gezien en als zodanig anders, hier bijna als ‘onzichtbaar’ wordt behandeld (Roos mag hier bijvoorbeeld doorfietsen na aanhouding, vanwege haar achternaam). Tegelijkertijd is de geschetste situatie het gevolg van een ‘zichtbaar’ label. Roos krijgt immers, als gevolg van haar beruchte achternaam, feitelijk een

‘voordeel’ (doorfietsen na aanhouding van agent). Dit wordt door haar negatief geïnterpreteerd: zij wordt als gevolg van haar vaders handelen immers als anders en niet als gelijke gezien (onzichtbaar). Iets wat zij bovendien kracht bij zet in haar verhaal, door haar afwijzing na haar sollicitatie te relateren aan haar gestigmatiseerde achternaam. Het moeten leven met dat stigma draagt daarmee duidelijk een negatieve kleur, ondanks mogelijk feitelijke voordelen.

Opgave 2, het leven in twee werelden, waar gebondenheid en het hebben van een stigma onderdeel van is, mondt dus uiteindelijk uit in het gevoel anders te zijn. Zowel in de criminogene context zelf als daarbuiten. Dit wordt in eerste instantie ervaren als een zwakte, echter, deze betekenis verandert gedurende de levensloop. Ik bespreek dit in het navolgende.

7.3.1 Jonge volwassenheid, jezelf opvoeden & alleen staan

In de levensverhalen is een aantal kenmerken waar te nemen ten aanzien van de derde opgave ‘anders zijn’. Het kenmerkt zich allereerst door een mate van (te) ‘jonge volwassenheid’ die terugkeert in de levensverhalen van alle betrokken resisters. Het fragment van Roos toont bijvoorbeeld aan dat zij moet vechten om gelijke behandeling en dat dit niet passend is bij haar leeftijd: ‘en dan ben je vijftien jaar...’. Hiermee wordt zij op jonge leeftijd óngewild van zaken op de hoogte gesteld door een agent, die bovendien zijn/haar beroepsgeheim schendt. Roos uit duidelijk meer te weten dan ze zóu moeten, maar vooral ook wil weten en ervaart zij dat ze daardoor als jong volwassene wordt behandeld.

Met name de bij dit onderzoek betrokken resisters van wie de opvoeders crimineel actief zijn, misten veelal, tot op zekere hoogte, het hebben van een jeugd. Zij hebben al op jonge leeftijd verantwoordelijkheid ten opzichte van anderen moeten dragen:

‘Eigenlijk heb ik niet echt een jeugd gehad. En, uhm... mijn vader en mijn stiefmoeder, die hebben nog wel geprobeerd mij een jeugd te geven toen ik op mijn twaalfde bij hun kwam wonen. Maar ook dat was wel, uhm... ik moest daar veel al doen en vrij veel taken in huis doen en dus, ja, dat was ook niet echt, uhm... maar zo heb ik op mijn achtste... toen was ik al aan het oppassen op mijn eenjarige zusje... of mijn halfzusje bij mijn moeder. Dus ik ben al heel vroeg volwassen geworden. (...) Ja, ik was echt op mijn achtste al luiers aan het verschonen en naar bed brengen als mijn moeder weer wegging.’
(Dave)

Het gebrek aan het daadwerkelijk ervaren van een jeugd wordt in het merendeel van de verhalen, die getekend zijn door opvoeders met een criminele levensstijl, als een terugkerend thema aangehaald. Hierin staat

‘jezelf moeten opvoeden’ centraal, omdat als kind gevoeld wordt volwassen verantwoordelijkheden te moeten dragen.

Te jong volwassen zijn omvat bovendien niet alleen een mate van gevoelde verantwoording ten aanzien van ‘volwassen’ taken in het dagelijks leven. Het omvat simpelweg ook het opdoen van meer kennis van en (levens)ervaring ten aanzien van de (mogelijke) gevolgen van delictgedrag. Iets wat de interactie met andere leeftijdsgenoten vaak in de weg staat. De betrokken resisters uiten veelal een beleving of waardering van de wereld om hen heen, die afwijkt van die van hun leeftijdsgenoten:

‘[Studeerde in die tijd] (...) Hoorde ik vriendinnen zeggen: “Oh, het is open dag in een tbs-kliniek en ik heb me opgegeven, ja, ga je ook mee?” En dan zei ik altijd van: “Nee, nee, ik heb iets anders te doen.” Ja, dan dacht ik: ja meid, ik heb ze allemaal al gezien van binnen.’ (Suzan)

‘Ik had gewoon niks met ze [klasgenoten] gemeen. Ze waren allemaal heel erg verwend: denken dat ze recht hebben op alles. Ik bedoel, als jij zo bent opgevoed, kan ik me dat nog ergens voorstellen. Als jij zegt: “Mam, ik wil een Playstation3.” En de volgende dag staat er een Playstation3... dan denk je toch ook dat je koning van het universum bent? Nou ja, een school met duizend van dat soort kinderen.’ (Steven)

In bovenstaande fragmenten klinkt een mate van eenzaamheid door, omdat men relatief ‘alleen’ heeft moeten staan. Dit ontstaat veelal als gevolg van een vacuüm waarin de betrokken resisters zich bevinden: enerzijds zijn zij immers te volwassen voor de belevingswereld van leeftijdsgenoten. Anderzijds, thuis onder volwassenen, zijn ze weer te jong: er wordt zoveel mogelijk voor hen verborgen gehouden (het heimelijk karakter van hun criminogene context). Als gevolg hiervan horen resisters er niet altijd bij:

‘Ik wist, zeg maar, op een gegeven moment wel dat, uh, uh, die boys, zeg maar, mee dachten dat ik een pussy was. (...) Ja, dat merk je op een gegeven moment wel. (...) Ja, meer van, weet je wel. Uhm, ik kende Robbie’s [gefingeerde naam beste vriend] vriendin ook wel en die vertelde dan ook weleens van verhalen van hoe hij over mij sprak. (...) En als je dan met een, ja, ik ging dan ook steeds minder met hun afspreken, maar als ik dan een keer met hen ging afspreken dan merkte ik wel van, ze pestten me er wel een beetje uit gewoon. Durf ik nog wel met ze te hangen. (...) Njaa, het waren wel mijn vrienden waarmee ik dus... uhm, omging. En, uh, nou goed, je wil natuurlijk niet de schijterd van het groep zijn. En, uhm, dat was, ja, dat was wel minder in die tijd, maar goed, als ik nu achteraf terug kijk, denk ik van, ja, weet je, ik heb een veel betere keus gemaakt dan hun, dus.’ (Aiden)

7.3.2 *Autonoom handelen, autonoom zijn*

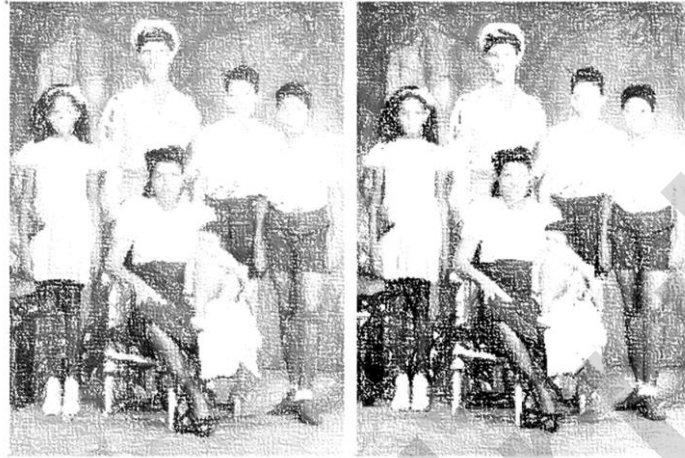
Anders zijn brengt op basis van de bestudeerde levensverhalen een mate van eenzaamheid met zich mee, zoals ik in het voorgaande heb laten zien. Dit leidt in de verhalen echter tot het zoeken naar een mate van erkenning, identiteit en het stiekeme verlangen er wél bij te horen en gezien te worden:

‘Ik zei altijd, ik deed altijd alsof het [uitgesloten worden door schoolgenoten/vriendinnen] me niks deed. Maar ik heb heel veel dagboeken volgeschreven dat ik echt verdrietig was. In een geheimtaal die ik nu meer kan ontcijferen. (...) Maar ook wel worstelen nog wel met mijn identiteit, hoor.’ (Marley)

‘Ik weet dat ik in die tijd [t tienerperiode] heel erg de behoefte had van: bij wie hoor ik nou eigenlijk? Hoor ik nou eigenlijk bij die [groep] gasten? Nee, want die namen me eigenlijk ook niet heel erg serieus. Terwijl ik wist van mezelf, ik heb meer van de wereld gezien dan iedereen hier op school bij elkaar opgeteld, ik kan meer talen praten dan iedereen hier op school. Ehm, weet je wel, ik heb veel meer meegemaakt dan een heleboel mensen, weet je wel, dus, ik had wel zoiets van: hallo!’ (Maarten)

De door Maarten geïllustreerde gevoelens van miskenning qua identiteit, levenservaring, kennis en kunde, worden opgelost door een expliciete nadruk op zijn persoonlijke ervaring. De betrokken resisters ervaren zichzelf als jonge volwassenen ten opzichte van leeftijdsgenoten en handelen in dit licht niet alleen autonoom, zij zijn het ook.

Dit kan een min of meer narcistisch trekje veroorzaken. In dit licht wordt in de bestudeerde levensverhalen veelal een gebrek of gemis aan kennis en kunde van anderen aangekaart. Bovendien kan dit, mogelijk, eerder problemen opleveren bij het durven aangaan van sociale bindingen en onbegrip oproepen in de relatie met anderen. Lisa schetst dit laatste aan de hand van hetgeen een herinnering aan een oude gezinsfoto bij haar oproept:

Afbeelding 7.3: Gefingeerde familiefoto Lisa.

‘Bedrieglijk [vertelt over een familiefoto in een oud fotoboek] door hoe we eruitzagen, want ik had hele mooi kleine krulletjes, en dan mijn broer met zijn mooie gebit, iets getint en mooie zwarte haren. Gewoon echt wel mooi, hè. En, ehm... en dat het eigenlijk toch allemaal maar achter de... dat het een façade is. Dat daarachter zoveel rottigheid was. Dat was ook. Kijk, mijn moeder heeft ook altijd gezegd: “Ja, daar praat je niet over.” En: “Ssstt, voor de burenen.” En ik was gewoon, ja, je moet daar wel over praten. Het is niet goed om dat bij je te houden. En dat terwijl ik en mijn partner... die, die, ehm, die vindt mij echt een gesloten boek. Kan je je voorstellen. En ik zeg altijd: “Ja, maar jij bent een zondagskind.” En dat contrast is heel erg groot. En terwijl we nu in, in haar [partner] familie, ehh, zegt ze: “Jezus, moeten... zitten we weer eerste kerstdag bij mijn ouders. Ja, en dan eten we weer... ehm, hoe heten die dingetjes... sperziebonen met een rolletje spek. (...) Aardappelpuree, ossenstaartsoep, nou... en dan ieder jaar, hè.” En uiteindelijk zei ik: “Joh, weet je wat nou zo fijn is? Jij hebt dit gewoon ieder jaar. Ik moest ieder jaar altijd afwachten of ik überhaupt iets had. Wie waren er dan bij elkaar? Wie zaten er dan in de gevangenis of wie niet?” En ik zei: “Eigenlijk mag jij je prijzen dat jij dit hebt.” (Lisa)

Enerzijds duidt dit citaat dat Lisa en haar gezinsleden als een mooi, maatschappelijk geslaagd gezin moesten overkomen om te voldoen aan de sociale verwachting van buitenstaanders. Anderzijds is er tegelijkertijd sprake van de harde realiteit van haar échte thuiswereld die gekenmerkt wordt door het geheim moeten houden van haar broers criminele activiteiten en de bijhorende ‘rottigheid’ (het leven in twee werelden, opgave 2). Deze

tweedeling duidt Lisa in bovenstaand citaat metaforisch: zij gebruikt een oude familiefoto om het contrast tussen de ogenschijnlijke ‘schoonheid’ van het plaatje van het gezin te schetsen, tegenover de daadwerkelijke ‘rottigheid’ ervan. De foto is daarmee beeldschoon en oerlelijk tegelijkertijd.

Het leven in twee werelden resulteert in een mate van onbegrip in de relatie met anderen. In Lisa’s verhaal is dit haar partner die, in haar ogen, onvoldoende waardeert wat ze in haar gezinssituatie nu eigenlijk heeft: eigenlijk mag jij je prijzen dat jij dit hebt. Negatieve gevoelens ten aanzien van onbegrip of een onterechte behandeling in de relatie met anderen, nemen in de verhalen af naarmate resisters ouder worden. Dit resulteert in een groter wordende zelfverzekerde houding, de acceptatie dat men simpelweg anders is en daar ook sterker in en zelfverzekerder naar handelt:

‘Ik ben de laatste jaren heel veel vriendinnen kwijtgeraakt. Ehm, gewoon, niet dat ze zijn overleden. Maar ik heb nu ontdekt wat jaloezie kan doen. (...) En, ehm... ik heb dat heel lang ontkent. Dat ik dacht: waarom moeten ze nou weer jaloers op mij zijn? Als zij zichzelf zijn, maakt het toch niet uit? Ik had wel zoiets van: oké, ik weet nu dat het niet raar is hoe ik ben. Maar dat mensen, dat het gewoon anders is dan anders. En dat mensen mij, eh, afwijzen.’ (Marley)

‘Ja, met name gedurende het achttiende levensjaar heb ik een kentering meegemaakt. Dat ik dacht van: ja, nou gaan we het gewoon anders doen. Nou gaan we gewoon... ja, meer jezelf zijn. Minder afhankelijk zijn van andere mensen. En zelf beslissingen nemen en niet altijd maar, ehm, blijven denken van: oh wat zouden andere mensen ervan vinden? Zouden die het wel goed vinden? Als ik hbo wil gaan studeren, ga ik hbo studeren.’ (Dave)

7.4 SELFMADE WORDEN

Tot nu toe heb ik drie ontwikkelingsopgaven besproken die in de bestudeerde levensverhalen van de betrokken resisters naar voren komen. De laatst besproken opgave, anders zijn, verandert van karakter gedurende de levensloop. Het wordt, zoals gesteld, initieel als een zwakte ervaren, maar later vooral als een kracht geïnterpreteerd. Het kent daarmee een verandering in betekenis die van negatief naar positief gaat.

Dit krijgt vooral in de tienerjaren vorm, waarin voortdurend een beroep wordt gedaan op de ‘eigen, individuele krachtbronnen’, om lastige situaties en uitdagingen in het leven te overwinnen. Zo verloopt de schoolperiode niet vlekkeloos voor het merendeel van de betrokken resisters. Het overwinnen van tegenslag is in de bestudeerde verhalen het resultaat van voornamelijk eigen inzet, eigen keuzes en autonoom handelen:

‘Dat [schoolcarrière] heb ik echt helemaal zelf.. ik heb vanaf mijn vijftiende bijvoorbeeld ook mijn school zelf betaald. Ik ging in [stad] naar school. Ik woonde in [stad]. En dan ging ik heel veel werken om de bus te kunnen betalen en die deed er wel een uur over. In plaats van een half uur. Want de trein kon ik niet betalen.’ (Marley)

Het overwinnen van tegenslag in het leven vergt doorzettingsvermogen. Dit komt voort uit het willen behalen van toekomstige levensdoelen. De eerder besproken bron van veerkracht (bron 6, paragraaf 6.6) draagt daaraan bij. Er is in sommige verhalen van betrokken resisters bovendien sprake van een extra of verzaamd beroep op het eigen doorzettingsvermogen, doordat wordt ervaren dat het beeld dat anderen van hen hebben veelal niet overeenkomt met het beeld dat zij van zichzelf hebben. Dit is niet zelden het gevolg van een stigma dat in die levensverhalen niet tot berusting leidt, maar juist tot het tegenovergestelde: het verlangen juist tegen deze achtergrond het tegendeel (het onverwachte) te bewijzen of te bewerkstelligen. Dit werkt als een motivationele bekrachtiger van individueel doorzettings-vermogen:

‘Ja, ja, ja... zeker ook, ook op school gaven ze me nog geen twee kwartjes, bij wijze van spreken. Dat wordt niks met jou, dat werd letterlijk verteld door de leraar Duits bijvoorbeeld, het wordt niks met jou. Nou ja, en dat moet je tegen mij niet zeggen, want dan ga ik juist wel wat ga worden.’ (Tim)

Een andere bron van veerkracht die helpend werkt ten aanzien van doorzettingsvermogen bij het overwinnen van tegenslag, is het hebben van een positief rolmodel (bron 2, paragraaf 6.2). Dit lijkt een drijvende kracht in het willen naleven van aspiraties. Rolmodellen inspireren namelijk het (voorheen) ónmogelijke als mógelijk te zien. Aiden vertelt bijvoorbeeld wat zijn broer voor hem heeft betekend in het doorzetten van zijn schoolcarrière:

R: ‘Hij [broer] was wel echt gefocust, van oké, ik moet me focussen op mijn studie. En sloot ook zichzelf... ik weet nu dat hij in zijn laatste jaar van het vwo, dan sloot hij zichzelf gewoon op zijn kamer op, hele nachten lang. Gewoon alleen maar studeren. En dat heeft toch wel een beetje effect op mij gehad.

Q: ‘Ja, in welke zin?’

R: ‘Nou, jaaa... ik keek altijd naar hem toe van ja, dat zou ik nooit kunnen doen, dat zou ik nooit kunnen doen, zo studeren. Dat is niks voor mij. Ik maak mijn mbo af en ik vind het prima. Maar uiteindelijk ben ik toch hbo gaan doen en nu, nu merk ik wel echt, oké, uiteindelijk kan ik dit eigenlijk ook wel.’ (Aiden)

7.4.1 *Levenslijnen van resisters: groeien door vallen en opstaan*

Het overwinnen van tegenslag, zoals hierboven besproken, komt middels positieve en negatieve episodes in het leven tot uiting in de getekende levenslijnen (zie paragraaf 4.1). Ik licht in dit kader een viertal zaken uit.

Ten eerste valt op dat de indeling van de levenslijnen gebaseerd is op, grofweg, een tweetal dimensies. Zo worden de levenslijnen chronologisch ingedeeld naar ofwel de leeftijd(sfase)/jaartallen en/of belangrijke levensgebeurtenissen. Hierbij valt te denken aan verhuismomenten (andere buurt/school), het leren kennen van de huidige partner, het krijgen van de eerste baan en het behalen van diploma's. Ten tweede is duidelijk dat alle levenslijnen, niet onverwacht, starten met de jonge kindertijd (grotendeels van nul tot vier jaar). Deze episode van de levenslijn wordt vooral gekenmerkt door een zeker gebrek aan herinneringen. Ondanks dat gebrek valt op dat deze periode van het leven vooral als positief wordt gekarakteriseerd in de verhalen. Zo wordt de kindertijd bijvoorbeeld betiteld als 'blij', 'happy', 'huppelend door het leven' of 'de onschuldige kindertijd'. Het eerste hoofdstuk uit de levensverhalen draagt dus voornamelijk een positief karakter.

Dit verandert echter door de komst van moeilijkheden die ontstaan door de bewustwording van de criminogene context (gerelateerd aan opgave 2) in de latere kindertijd en de tienerjaren. In sommige levensverhalen is dit heel expliciet in de getekende levenslijn te herkennen. Zo wordt de positieve kindertijd bijvoorbeeld gevolgd door episodes getiteld als: 'passieve bewustwording', 'vader wordt opgepakt', 'donkere wolken' en 'confrontatie met het echte leven'. Tegelijkertijd is waar te nemen dat deze negatieve episodes afgewisseld worden met hoogtepunten. Dit zijn relatief korte momenten zoals het behalen van een schooldiploma of meer beslissende momenten zoals een verhuizing naar een andere woonbuurt wat veel goeds heeft gebracht (andere vrienden/school, et cetera).

Alle levenslijnen kennen, tot slot, duidelijk episodes die gekenmerkt worden door dieptepunten. Deze staan in het teken van verlies, gemiste kansen, persoonlijke crises en/of zoektochten naar identiteit. Zo worden niet zelden episodes aangehaald als 'gezakt', waarmee het niet behalen van een schooldiploma wordt bedoeld wat als dieptepunt in het leven wordt ervaren in de verhalen van (vooral) de betrokken resisters bij wie een criminele vriendengroep de boventoon voert. Dieptepunten zijn heel expliciet gerelateerd aan verlies, persoonlijke crises en zoektochten naar identiteit in de verhalen van betrokken resisters die met criminele opvoeders opgroeien. Die dragen titels als 'ruzie', 'depressie', 'gemis', 'duistere dagen' en 'eenzaam'. Het betreft periodes met een negatief karakter. Zo wordt aan het gemis of overlijden van dierbaren en psychische dieptepunten gerefereerd:

[in antwoord op de vraag naar dieptepunten in het leven] Ja, nou, toch dat je vader vast komt te zitten. Ik bedoel, ook al ben je maar vier jaar, en dan hebben we het over deze [wijst episode aan op levenslijn]... . Ja, waar is je vader? Nou, je ziet je vader maanden niet, ja, dan niet en dan kom je

erachter, hej, je vader zit vast. Dus dat is wel een dieptepunt... dat dat kleine stukje wat je, zeg maar, in je opvoeding [mist]...' (Danny)

'Ja, tijdens de eetstoornis. Dat was echt... ja, het... omdat het gevoel van verlorenheid daarin het grootst was. De innerlijke crisis...' (Delano)

Q: 'Wat zie jij als een van je dieptepunten?'

R: 'Ja... ik heb er wel meerdere gehad. Gewoon al die ruzies en heb heel vaak... . We woonden op drie hoog in de Bijlmer [gefingeerde buurt] en daar heb ik een keer in een raamopening gestaan en wilde ik zelfmoord plegen. Ik had zoiets van, zo negatief alles.' (Dave)

Ook op minder expliciete wijze worden negatieve periodes en dieptepunten in de levensverhalen benoemd. Het gaat dan om het gebruik van hoofdstuktitels als: 'tot bloei komen', 'gelukt' en 'opkomst'. Deze titels wijzen impliciet op het einde van een negatief gekleurde periode en het daadwerkelijke overwinnen daarvan. De levensverhalen van de betrokken resisters worden, anders gezegd, gekenmerkt door een proces van vallen en opstaan: periodes die donker en zwaar zijn, worden uiteindelijk overwonnen en gaan een positieve betekenis dragen ten aanzien van de (toekomstige) levensloop.

7.4.2 *Positieve herinterpretatie: verlies wordt winst*

Wat betekent het 'overwinnen' van moeilijke periodes nu eigenlijk? Overwinnen draagt in de verhalen het karakter van een 'leerproces'. De confrontatie met lastige situaties in de criminogene context, op reeds jonge leeftijd, doet een beroep op de eigen krachtbronnen. Dit resulteert in het ervaren van een relatief grote mate van zelfverzekerdheid, durven handelen en (mentale) weerbaarheid op latere leeftijd. Anders gezegd: de betrokken resisters trekken 'levenslessen' uit hun ervaren moeilijkheden. Negatieve gevoelens die gepaard gaan met de acceptatie van het anders zijn, de derde opgave, (te jonge volwassenheid, alleen staan en jezelf opvoeden) resulteren uiteindelijk in de ontwikkeling van veerkrachtig vermogen en persoonlijke groei:

'Ik zie wel in dat door die moeilijke jeugd, ehm, ben ik wel, ehm, volwassener voor mijn leeftijd. En dat merk ik ook dat ik meer weerstand kan bieden, bij, ehh, hier op school bijvoorbeeld dat als je een assessment hebt gehad en er wordt een cijfer aan gegeven, dat jongens die, ehm, eigenlijk een beetje uit zo'n perfect gezin komen, dat die veel minder weerstand kunnen bieden als ze hun cijfer krijgen. Als ik het ergens niet mee eens ben dan ga ik in een discussie daarover. Ik heb het idee van dat is mijn toekomst waar je over praat. Als ik als dat gebeurt bij als... heel erg ongefundeerd dat er een slecht cijfer is gegeven, nou, dan kan ik daar niet tegen. Dus dan ga ik in discussie met die docent.' (Dave)

Negatieve gebeurtenissen of episodes kennen als gevolg van de lessen die eruit worden getrokken niet alleen een negatief, maar ook een positief karakter. Het overlijden van bijvoorbeeld Danny's nichtje kent niet een en al negativiteit. Ook positiviteit klinkt door in onderstaand fragment:

'Ja. Dus, maar het was wel m'n zusje [band was zo close met haar]. Ik zag haar bijna dagelijks, dus, eehm... ja, ze had kanker, botkanker. Dus en, eehm, ze heeft maar twee jaar, ze was toen één jaar vrij, dus toen was ze oké, wel 1 op de miljoen die het misschien wel zou overleven, nou en ook 1 op de 10.000 dat de kans, dat het weg zou gaan, maar ze heeft, ja... toch wel gevochten, ja. Dus het was toch wel een zware tijd, maar ook weer een mooie tijd, zeg maar. Dat klinkt een beetje dubbel, maar het heeft gewoon puur te maken met, eehm. Je hebt toch gewoon in twee jaar tijd dingen met haar kunnen doen en toch... ja... dingen af kunnen afsluiten dus... .' (Danny)

Een positieve herinterpretatie is ook in Alfons' verhaal waar te nemen. De schending van het vertrouwen door zijn halfbroer (die het idee van de opzet van Alfons' eigen bedrijf kopieert zonder zijn medeweten) is een dieptepunt, maar wordt uiteindelijk zelfs letterlijk een 'overwinning' genoemd:

'Ik denk dat ik een jaar of twintig was ofzo. (...) Ik was heel blij en ik vertrouwde hem [halfbroer] 100%, dus ik deelde dat met hem, van dit is m'n idee [idee over een eigen bedrijf] en zo en hij ging heel erg erin mee en hij zei: "Kom we gaan het samen doen", en dergelijke. En op een gegeven moment kwam ik er dus achter dat hij dat idee, ja, ten uitvoer had gebracht. (...) Toen voelde ik me echt genaaid, zeg maar, en dat was voor mij ook wel, dat is toch ook wel een dieptepunt geweest omdat, zeg maar, de goedheid van de mens, daar verloor je gewoon een beetje het vertrouwen in... en, eehm... eehm, aan de ene kant is het een overwinning voor mij geworden, omdat ik er effe mee heb gezeten, en na ongeveer twee weken ik het gewoon volledig van me af heb kunnen zetten, gewoon van, oké: sorry, je bent m'n broer niet meer, je bent niks meer van mij, snap je... Doe maar wat met dat idee, want ik heb... ja, ik, ik, ik begon te vertrouwen op m'n innerlijke kracht, van ik heb de kwaliteiten om met zulke ideeën te komen, jij moet mensen oplichten en voor de gek houden om er wat mee te kunnen, en ja, het feit dat ik me zo snel eroverheen kon zetten, dat gaf me ook aan dat ik gewoon heel sterk ben... Dus het heeft me heel veel vertrouwen gegeven in mijn vermogen om, eehm, tegenslagen te overwinnen.' (Alfons)

Een herinterpretatie van negatieve ervaringen uit het verleden, zoals uit bovenstaand fragment van Alfons, is ook kenmerkend in de bestudering van de andere verhalen van betrokken resisters. Negatieve ervaringen, bijvoorbeeld het gevoel niet rechtvaardig te worden behandeld door anderen of constant met politie

aan de deur te moeten leven, dragen uiteindelijk een positieve betekenis. Het ontnéemt op korte termijn dan wel het ‘jong’ of kind mogen zijn omdat het een mate van volwassenheid afdwingt in het dagelijks leven, maar het bréngt op langere termijn een mate van (zelf)inzicht en persoonlijke groei. Hiermee klinkt in de verhalen een mate van bewustzijn door, dat het verleden onlosmakelijk verbonden is met het heden (en de toekomst):

‘Alles wat in mijn verleden is gebeurd dat heeft... ja, dat is tekenend voor wat ik nu ben, voor waar ik nu voor sta, wat ik nu doe.’ (Dave)

De bestudeerde levensverhalen wijzen niet alleen uit dat resisters persoonlijke ontwikkeling en groei ervaren, maar dat ze zelfs éxtra winst boeken: het gaat niet alleen om het overwinnen van tegenslag in het leven, maar om het ervaren van daadwerkelijke voorsprong als gevolg daarvan. Dit draagt bij aan een positief toekomstbeeld of levensvisie en het ervaren van relatief meer mentale veerkracht of weerbaarheid, in de confrontatie met toekomstige tegenslag(en) in het leven.⁹⁰

‘Dus hier [wijst kindertijd aan op de levenslijn] heb je eigenlijk de hele tijd een soort tekortkoming en dat is ook altijd geweest. Alleen je bent dan volwassen geworden, je bent volwassen geworden maar je hebt nog een extra winst gehaald. (...) Uiteindelijk, wat ik nu ervaar ook, dit eigenlijk, dit alles zelfs [wijst naar levenslijn]... in iets positiefs omzet. Zodat eigenlijk, uiteindelijk, ja... het wordt je winst.’ (Delano)

‘Ik zou dan willen dat mensen die dan zo’n film [over haarzelf] zouden zien, zouden zien van: goh, ook al is jouw basis nog zo slecht geweest, wil niet zeggen dat je dan... hè, uiteindelijk mislukt in het leven. Je kunt echt wel wat van je leven maken.’ (Suzan)

In alle verhalen wordt standvastigheid en doorzettingsvermogen in relatie tot de eigen, individuele verwachtingen en het eigen toekomstbeeld, positief gewaardeerd. Je niet uit het veld laten slaan wordt namelijk beloond, in die zin dat er levenservaring wordt opgedaan en dit als éxtra winst wordt ervaren. Temeer omdat behaalde doelen weer een voorbeeld van veerkracht in een criminogene

⁹⁰ Deze bevinding is ook terug te vinden in de levensmotto’s die sommige betrokken resisters benoemen. Alle motto’s staan in het tekenen van positiviteit. Bij resisters die zijn opgegroeid met criminele opvoeders is bovendien relatief vaker sprake van positiviteit die uit negativiteit wordt geput (positieve herinterpretatie): ‘zelfs dat wat lelijk is, kun je toch ten goede gebruiken’. Ook acceptatie van anders zijn (opgave 3) klinkt door in de motto’s: ‘blijf jezelf en vecht voor wat je belangrijk vindt’ of: ‘blijf wie je bent, vergeet je eigen doelen niet’. Sommige motto’s staan in het teken van geven en nemen (karmagedachte): ‘waar je mee omgaat, daar word je mee besmet’ of: ‘wie goed doet, goed ontmoet’. Er is geen rode draad of onderverdeling tussen de soorten motto’s en de (relationele) aard van de criminogene context waar te nemen. Zowel mannen als vrouwen die met criminele vrienden of gezinsleden/familieleden zijn opgegroeid noemen de hierboven geduide motto’s zonder verder duidelijk verschil in sekse of leeftijd bijvoorbeeld.

context illustreren in relatie tot anderen (niet resisters) uit een identieke context. In een vervolgesprek met Marley is dit duidelijk zichtbaar:

‘Voor de hele criminele gemeenschap. Voor iedereen was ik... op... ineens, ja, de geleerde. Dus met alles kwamen ze bij mij, belasting, maatschappelijk-werk vragen. Je kon het zo gek niet noemen. Ook als ik nu nog daar kom, doen ze net alsof ik... alsof ik het weet, weet je wel. Van: “Oh, Marley.” En dan... omdat als ik ze zie, geef ik ze wel die waardigheid gewoon: “Hé, wat leuk om je te zien! Hoe gaat het? Kom op, doorzetten!” (...). Ik, ik... de laatste jaren ben ik daar pas achter gekomen. Want eerst voelde ik het wel, maar dat ik dacht: nee, het zal toch niet? Maar toen ik merkte hoe ik dan van anderen weer hoor, hoe ze over me praten. Dan denk ik: hè? Maar dat hebben jullie in mijn jeugd niet altijd laten merken. Toen werd ik juist aan de kant geschoven. Maar dat ze dat stuk dus in mij waardeerden, dat ik mezelf ben gebleven en eentje zegt ook: “ja, jij bent echt selfmade. Selfmade woman.” Enne, dat wilt ie zijn kinderen ook bijbrengen. Want dat is dus een inspiratie. Dan denk ik: oké, wow, gek!’ (Marley)

In dit fragment van Marley is duidelijk dat het volgen van haar eigen pad vruchten afwerpt. Zij wordt gewaardeerd als ‘de geleerde’ voor ‘de hele criminele gemeenschap’. Erkenning van anderen (zie ook bron 5, paragraaf 6.5) sterkt haar aldus in het ervaren van haar als ‘selfmade women’. Meerwaarde daarin is dat zij daarbij ervaart dat zij juist daarmee als een inspiratiebron voor anderen fungeert. Het overwinnen van negatieve gebeurtenissen of ervaringen, draagt daarmee uiteindelijk bij aan ‘selfmade worden’.

7.5 SAMENVATTING VAN BEVINDINGEN

In dit hoofdstuk stonden de uitdagingen centraal die de levensverhalen van de betrokken resisters tekenen. Uit deze exploratie zijn vier ontwikkelingsopgaven naar voren gekomen: (1) het ervaren van verleidingen en druk in een criminogene context, (2) leven in twee werelden, (3) anders zijn, en (4) selfmade worden. Hiermee heb ik geconcretiseerd en meer richting gegeven aan wat het betekent om op te groeien in een criminogene context, maar zelf geen criminele carrière te ontwikkelen.

Hierbij is allereerst duidelijk geworden dat opgave 1, 2 en 3 het resultaat zijn van interacties binnen (minimaal) het microsysteem in termen van Bronfenbrenner (zie paragraaf 2.2) in de bestudering van de betreffende verhalen. Deze drie opgaven doen zich bovendien al in de kindertijd voor, waarbij opgave 1 en 3 ook gedurende de tienerjaren benadrukt is. De betekenis van opgave 3, anders zijn, verandert echter gedurende de levensloop. Zo is gebleken dat de initieel negatieve betekenis van anders zijn, uiteindelijk als positief geherinterpreteerd wordt: geleden verlies wordt verkregen winst. Dit

komt expliciet tot uiting in de vierde ontwikkelingsopgave: lastige situaties overwinnen en, zagezegd, (4) selfmade worden. Opvallend daarbij is dat de betrokken resisters de ervaren negativiteit niet alleen als positief herinterpreteren, maar tevens als een brug naar het vasthouden aan een positieve levensvisie opvatten. De vier opgaven wijzen uit dat sociale context in de bestudeerde verhalen vooral in de kindertijd het meest van invloed lijkt te zijn ten aanzien van de ontwikkelingsopgaven 1 en 2. Naarmate de betrokken resisters ouder worden, komt het accent steeds meer op de autonome, individuele ontwikkelingsopgaven 3 en 4 te liggen.

Ten tweede is in de bespreking van de opgaven in dit hoofdstuk ook gerefereerd aan eerder besproken bronnen van veerkracht (hoofdstuk 6). Zo dragen bijvoorbeeld het krijgen van erkenning (bron 5) en het naleven van Aspiraties (bron 6) bij aan doorzettingskracht in relatie tot het overwinnen of doorstaan van de opgaven. Dit verschaft een hoopvol perspectief ten aanzien van resistance to crime, daar dit impliceert dat toegespitste, afgestemde aandacht voor de hulpbronnen op verschillende contextlagen kan bijdragen aan het doorstaan of overwinnen van ontwikkelopgaven, wat het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context kan versterken.

De vier opgaven wijzen al met al uit dat resistance to crime een relatief verzwaarde opgave gedurende het leven is, wat uiteindelijk iets oplevert, maar ook iets kost. Deze verzwaarde opgave resulteert in een beroep op eigen krachten en versterkt doorzettingsvermogen, teneinde lastige situaties te overwinnen en uiteindelijk selfmade te worden. Verlies wordt, naar mate de bestudeerde levensverhalen in de tijd vorderen, niet langer als een zwakte, maar juist als een kracht en uiteindelijk als winst geïnterpreteerd door de betrokken resisters. Ervaren winst draagt daarmee een (verborgen) verlies en ervaren verlies draagt een (verborgen) winst. In het volgende hoofdstuk laat ik zien hoe dit op idiografisch niveau tot uiting komt.

Proefdruk

8 (ON)GEZIEN, (ON)ONTDEKT, (ON)BEWOGEN & (ON)OPVALLEND

INLEIDING

In dit hoofdstuk richt ik mij niet langer op een verdieping in betekenisvolle thematiek (horizontaal, door de levensverhalen heen), maar op een idiografische verdieping (verticaal, in het individuele verhaal). Hiermee staat de vierde deelvraag centraal: wat is het verhaal over resistance to crime? Met de beantwoording van deze vraag kleur ik de bevindingen die eerder in de hoofdstukken 6 en 7 zijn besproken aan de hand van de persoonlijke betekenis. Hiertoe heb ik vier verhalen langs vijf pentad-elementen bestudeerd: de agent, de gebeurtenissen/handelingen, de setting, het doel en de helpers/middelen in het verhaal (zie paragraaf 4.3).

Een aantal selectiecriteria is gebruikt ten aanzien van de vier uitgelichte verhalen. Allereerst is gekeken naar een variatie binnen het microsysteem in termen van Bronfenbrenner (2005). Dit, omdat uit voorgaande hoofdstukken is gebleken dat de variatie in nadruk op bronnen van veerkracht en uitdagingen in het leven (opgaven) mede hierin besloten ligt. De eerste twee verhalen betreffen een criminogene context die getekend wordt door een dominant criminele opvoeder en betreffen daarmee het gezinsniveau. De andere twee levensverhalen worden vooral getekend door criminele (buurt/school) vrienden en betreffen het buurtniveau.

Ook is in de selectie van de verhalen gekeken naar diversiteit in opvallende individuele score(s) op de schalen van de afgenomen vragenlijsten (zie hoofdstuk 5). Eén resister rapporteert zichzelf als enige binnen de norm op de hoogste buitengemiddelde groepsscore (zelfgevoel). Een andere resister rapporteert het meest negatief buiten de normmarges ten opzichte van de rest van de betrokken resisters. De andere twee resisters rapporteren respectievelijk het minst en het meest aantal keren positief buiten de normmarges (zie bijlage G). Vervolgens is ook gekeken naar een vertegenwoordiging van de bronnen van veerkracht (zie hoofdstuk 6) in het verhaal. De individuele uitdagingen of opgaven (zie hoofdstuk 7) lopen als rode draden door elk levensverhaal. Als laatste is de verhaalstructuur bekeken waarmee een variatie in kleur, nadruk en toonzetting van individuele ontwikkeling gedurende het levensverhaal tot uiting komt.

Ik presenteer hieronder achtereenvolgens het verhaal van Steven (paragraaf 8.1), Jerrel (paragraaf 8.2), Mo (paragraaf 8.3) en Peter (paragraaf 8.4). Ieders verhaal begint met de uiteenzetting van opvallende individuele vragenlijstscores en de benadrukte bronnen van veerkracht. Dit vervolg ik met een introductie op het levensverhaal, waaruit (onder meer) de geselecteerde aard van de criminogene (micro)context blijkt en waarin ik de onderscheidende verhaalstructuur belicht.

Daarna bespreek ik de geduide episodes op basis van de getekende levenslijn.⁹¹ Het levensverhaal rafel ik vervolgens dieper uiteen aan de hand van de drie positioneringsniveaus: het niveau vis-à-vis, het interactionele niveau en het sociaal-culturele niveau (zie ook paragraaf 4.2.3). Ik sluit de uiteenzetting van de vier verhalen af met een samenvatting van de gepresenteerde bevindingen (paragraaf 8.5).

8.1 STEVEN: EEN (ON)GEZIENE HELD

Afwijkend van de rest van de betrokken groep resisters, rapporteert Steven niet buitengemiddeld positief op het concept zelfgevoel als een subschaal van Toegang tot Zelf (TZ). Dit betekent dat hij zijn emotie en gevoel voor wat hij wil, neigt te verliezen bij verdriet, mislukking of stress. Hij rapporteert bovendien zelfs negatief buiten de normmarges op de overige concepten ambivalentie integreren en omgaan met falen (zie bijlage G). Hiermee rapporteert hij zichzelf als iemand die (onder andere) meer dan gemiddeld zorgelijke gedachten slecht kwijt raakt. Steven scoort daarentegen positief buiten de normmarge op het concept zelfbepaling, vallend onder de subschaal zelfregulatie (ZR). Dit betekent dat hij meer dan gemiddeld het heft in eigen handen neemt.

In Stevens levensverhaal komen vier bronnen van veerkracht voor. Het betreft het delegaatsperspectief (bron 1), de stimulerende derde(n) (bron 2), erkenning van talenten & behaalde successen (bron 5) en het hebben van aspiraties (bron 6).

8.1.1 *Introductie*

Steven reageert naar aanleiding van de oproep die hij op zijn school heeft zien hangen. We spreken voor beide gesprekken af in een restaurant in zijn woonplaats. Hij is een begin twintiger wanneer we elkaar ontmoeten. De gesprekken bestrijken ongeveer anderhalf uur en vinden enkele weken na elkaar plaats.

Steven steekt af en toe een sigaret op tijdens onze ontmoeting. Hij komt relaxed over maar maakt tegelijkertijd ook een alerte indruk. Zo kijkt hij goed om zich heen als we gaan zitten en leest hij het interviewprotocol aandachtig door. Hij laat blijken niet op de hoogte te zijn van de narratieve benadering in mijn onderzoek, ondanks de inhoud van de oproep waarop hij heeft gereageerd. Dit hindert zijn deelname initieel niet. Echter later, na het eerste gesprek, komt twijfel omtrent zijn deelname naar boven, maar vervolgens besluit hij toch te participeren.

Wanneer Steven over heftige gebeurtenissen vertelt, benadrukt hij de impact veelal aan de hand van een sarcastische toonzetting. Dit komt op mij over als een manier waarop hij met heftige emoties, verlies en pijn heeft leren omgaan.

Het levensverhaal van Steven is te karakteriseren als cyclisch en lineair (zie ook hoofdstuk 3). Het verhaal karakteriseert zich namelijk door herhaaldelijke dramatische gebeurtenissen, waarbij het nooit echt tot een goede oplossing komt

⁹¹ Alle levenslijnen zijn omwille van de anonimiteitswensen van de betrokken resisters nagetekend. Herleidbare gegevens zoals plaatsnamen zijn veranderd.

maar waarbij Steven als hoofdpersoon een progressieve ontwikkeling doormaakt. Gelijkzeitig tekent zijn verhaal zich door een worsteling met geheimhouding die op alle drie analyseniveaus tot uiting komt.

Levenslijn

Stevens levensverhaal wordt in chronologische volgorde verteld. Daarin onderscheiden voornamelijk de schoolfasen en de ervaren dieptepunten de episodes op zijn levenslijn (zie afbeelding 8.1).

Hij groeit op met een wietplantage in zijn ouderlijk huis, waarin zijn vader en oom een actieve rol vervullen. Beiden houden zich bezig met drugshandel. Dit domineert het gezinsleven van Steven. Hij uit hierbij duidelijk een mate van gewenning:

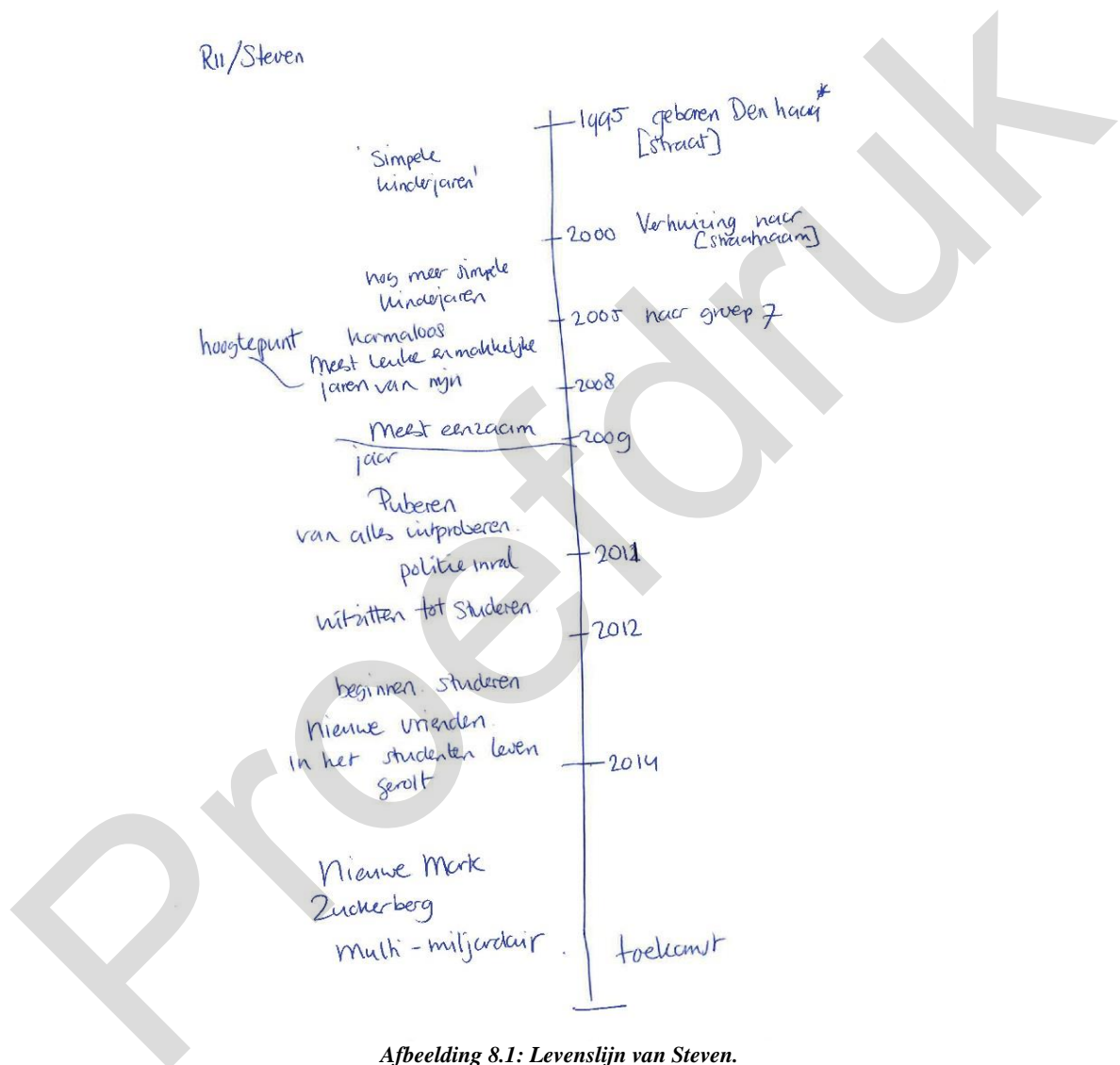
‘Er werd dus een tafel in de gang gemaakt met die mensen eromheen en met zakken en knippen... ja, en dat rook je echt gewoon... als je dan thuiskwam. Stond je voor de deur, dan rook je de walm en was het zo van: oh, het is knipdag [nonchalant].’

Hij karakteriseert zijn kinderjaren als ‘simpel’. Alhoewel het tegenovergestelde (moeilijk) niet expliciet als woord wordt gebruikt, dragen de genoemde episodes wel degelijk dat karakter. Dit versterkt naar mate zijn verhaal de puberteit raakt. Hij kenmerkt in zijn tienerjaren de ervaren politie-inval als een dieptepunt in zijn leven. Zijn vader stopt dan met de drugshandel. Na de inval zit Steven alles zo’n beetje ‘uit’ en experimenteert hij zelfs enkele keren met drugsgebruik. Hij wil ‘van alles uitproberen’. In zijn tienerjaren ervaart hij zijn middelbare schoolperiode als eenzaam, omdat hij geen aansluiting voelt met leeftijdsgenoten: ‘Ik werd genegeerd, ik paste er niet in.’ Hij presteert echter goed op school en voelt waardering wanneer hij zijn diploma behaalt met een succesvolle afronding van extra vakken. Iets wat nog niet eerder was voorgekomen op zijn school. Na zijn middelbare school gaat Steven studeren, bouwt aan zijn sociale relaties en krijgt hij meer en meer zijn eigen vriendenkring.

Zijn moeder wordt geportretteerd als een lieve vrouw die zorgdraagt voor het gezin. Alhoewel Steven nog broertjes heeft, spelen die geen duidelijke rol in zijn verhaal. Dit in tegenstelling tot zijn vader die een dominante rol speelt. Hij brengt het gezin herhaaldelijk in heftige situaties. Desalniettemin portretteert Steven zijn vader als een slimme man die soms domme dingen doet. Het is bovendien een liefdevolle vader naar zijn kinderen toe die hen, naast verdriet, ook vreugde en levenswijsheid (bij)brengt.

Steven als ‘(on)geziene held’ draagt een driedelig karakter. Allereerst is hij een buitenbeentje en ongezien bij leeftijdsgenoten, maar tegelijkertijd presteert hij goed op school. Ten tweede overwint hij in zijn levensverhaal continu heftige thuissituaties, waarin hij soms zelf een (onbewust) heroïsche rol speelt. Hij staat herhaaldelijk zijn vader bij in moeilijke tijden en redt hem zelfs letterlijk een keer van de dood. Steven benadrukt deze heldenrol van zichzelf echter niet. Hij stopt die soms zelfs weg, maakt hem haast ongezien of onzichtbaar, mede door veelal

tussen neus en lippen door te vertellen over heftige gebeurtenissen met een nonchalante, laconieke toonzetting. Ten derde positioneert Steven zichzelf als iemand die grootse doelen nastreeft. Daarbij uit hij, aan de andere kant, juist expliciet een 'geziene', inspirerende held (voor anderen) te willen worden.

Afbeelding 8.1: Levenslijn van Steven.

8.1.2 Niveau 1: Van buitenbeentje met een geheim naar publieke held

'Ik wil graag dat, als ik over honderd jaar weg ben, mensen nog steeds in lessen of whatever... iets bijdragen in deze wereld, iets achterlaten...'

Het eerste analyseniveau waarop ik Stevens levensverhaal uiteenrafel, richt de aandacht op het identificeren en vinden van een onderlinge samenhang tussen de vijf dramaturgische pentad-elementen:

- (1) de agent (hoofdrolspeler in het verhaal);
- (2) de gebeurtenissen/handelingen;
- (3) de setting (fysieke of emotionele locatie);
- (4) het doel en
- (5) de helpers/middelen.

Vervolgens bespreek ik de zogeheten breuk. Dit betreft een disbalans tussen twee van de vijf geïdentificeerde elementen (zie paragraaf 4.3), die ik toelicht aan de hand van een narratieve samenvatting. Ik presenteer als sluitstuk van dit eerste analyseniveau idiografische conclusies ten aanzien van Stevens verhaal.

Agent

Naarmate het verhaal vordert, wordt Steven als agent gekarakteriseerd als een ongezien buitenbeentje, maar ook als iemand die het heft in eigen handen neemt, weet wat hij wil en weet wie hij is: ‘nu weet ik wie ik ben’. Hij typeert zichzelf als een jongen ‘die moeite heeft met opgroeien’. Dit, omdat hij zichzelf enerzijds als slim positioneert, maar tegelijkertijd ook een buitenbeentje is tussen zijn klasgenoten: ‘Ik kan goed leren. Ja, mijn IQ is hoog. Maar sociaal... [grinnikt] is ook een soort slim, hè?’ Steven ervaart eenzaamheid gedurende zijn middelbare schooltijd omdat hij anders is dan anderen: ‘(...) Oh, school! Had ik ook een hekel, joh. Geen vrienden. (...) Ik paste er niet in.’ Hij portretteert zichzelf tegelijkertijd als een avontuurlijke jongen met ‘een redelijk goed geheugen’ voor wat hij leuk vindt en als een jongen die vrolijk en nieuwsgierig is:

‘Ja, heel nieuwsgierig was ik. Gewoon, ik vond het spannend ook, als die mensen dan [wiet] aan het knippen waren... Ik vroeg ook of ik mee mocht knippen maar dat mocht niet.’

Ook loyaliteit is een karaktereigenschap van Steven als agent:

‘Ik geef gewoon veel om mensen. Dan heb je van die halve vrienden en die boeien dan eigenlijk niet zo veel. En dan heb ik nog, zeg maar, een ‘inner circle’ en daar geef je echt belachelijk veel om. Ik vang een granaat voor je, weet je. Daar zou ik alles voor doen.’

Steven is tevens een protagonist, die soms moeite heeft met het zwijgen over wat er op zijn thuisfront gaande is:

“‘Maar wat doet je vader dan?’ [vroegen de vriendjes die thuis kwamen spelen en zagen dat een kamer op slot zat]. “Ja, hij bezorgt pakjes.”

[antwoord van Steven]. “Maar waarom heeft ie dan een werkkamer nodig?” [vriendjes] (...) Echt zo van, uuuuuh [machteloos gekreun]. Ik wil het zeggen, maar nee, toch niet. (...) Eén keer, op de middelbare school of, ehm, basisschool... was er dan een project over planten [lacht] enne... moest je tekeningen maken en dacht ik slim te zijn... ik zeg niet dat het wiet is... maar ik ging, dus had ik helemaal planten met lampen erboven... zo’n hele tekening gemaakt.’

Gebeurtenissen/handelingen

In Stevens verhaal karakteriseren de gebeurtenissen zich vooral door heftige, destructieve negatieve zaken waar hij zelf geen controle over heeft. Het zijn gebeurtenissen die Steven overkomen als gevolg van zijn vaders handelen. Dit staat vaak in het teken van zijn vaders alcoholverslaving. Zo vertelt hij over momenten dat zijn vader in een extreem boze bui verkeert, met spullen het raam van de woonkamer ingooit en op een bepaald punt zelfs tot een zelfmoordpoging overgaat:

‘Had ie dus echt... daar kwam ik achter... ik heb zijn leven gered [laconieke toonzetting] (...) Had ie dus echt zóóó’n [nadruk] berg [gebaart] pillen geslikt, niet normaal... [Steven vertelt dergelijke negatieve gebeurtenissen op laconieke en soms sarcastische toon.] Enne... ja... hij heeft een keer, waren we op een camping, is ie met de auto bezopen weggereden met ons erin. Is niet zo handig [laconieke toonzetting].’

Desondanks koestert Steven geen wrok jegens zijn vader. Integendeel. Hij beargumenteert continu de moreel goede kant van hem. De rol van zijn vader wordt daardoor vooral gekleurd door een tragische heldenrol: hij is een goede man die soms stomme dingen doet. Hij is bovendien een man die niet het maximale uit zijn leven heeft gehaald volgens Steven:

‘Dat, ondanks alles, mijn vader toch wel een super lieve man is. Zo lijkt het misschien niet, maar ik bedoel: hij is spuiig... Maar op zich, als ie nuchter is, gewoon alledaags, dan is het gewoon mijn vader. Niet ehh... zeker niet saai, maar een hart van goud. (...) Als ik naar mijn vader kijk, verschrikkelijk intelligente man trouwens ook, [een] heel hoog IQ heeft ie volgens mij. Maar ja, hij heeft zijn leven toch een beetje... Wij houden van hem, ik zal [van] hem houden, mijn familie zal van hem houden, maar weet je, over dertig jaar of honderd jaar weet niemand meer wie hij is.’

Setting

De setting in Stevens verhaal bestaat initieel vooral uit een blije, onbezorgde schoolperiode in zijn kindertijd. Dit is een setting die gekleurd wordt door het spelen bij vriendjes en het ondernemen van leuke activiteiten met zijn vader. Een speciale, memorabele ervaring tijdens een concertuitje met zijn vader licht Steven detaillistisch uit. Het illustreert de intieme en hechte band tussen vader en zoon:

‘Ik weet nog dat er een vrouw achter me [bij het concertuitje met zijn vader] naar me aan het lachen was, maar op een vriendelijke manier, en dat ik dacht: fuck dat! Ik ga gewoon keihard dansen! En er was een jongen voor me, die heb ik mijn M&M’s gegeven, want die zat er de hele tijd naar te kijken. Hij was ongeveer even oud als ik. En dat ik als twaalfjarige bier meekreeg. Ook zo leuk! (...) En dan stond ik zo van: hier pap! [trots gevoel klinkt door in zijn stem.] Daarna naar de kroeg met mijn vader, maar we mochten de kroeg niet in [grinnikt], omdat ik te jong was. Ik wilde gewoon cola, maar het was te laat... Zo kan ik het zo afspelen. Als een film.’

De onbezorgde jeugdperiode wordt gedurende Stevens verhaal overschaduwd door een toenemende bewustwording van het abnormale van zijn thuissituatie, die hij tot dan toe als normaal had beschouwd (zie ook paragraaf 7.2.1): ‘Gewoon omdat je andere families ziet inderdaad. En dat is dan meestal in de basisschool, als je met... eh, bij andere mensen gaat spelen.’ De setting verandert daarmee gedurende Stevens verhaal. Het beweegt van een vrolijke, uitbundige en onbezorgde kindertijd (uit je dak gaan tijdens een concert en ‘keihard dansen’), naar een setting die daarmee in schril contrast staat vanwege een groot geheim op het thuisfront: zijn vaders drugshandel. Hierover moet Steven immers juist niet uitbundig, maar stil en ingetogen zijn:

‘Ja. “Deze kamer die is geheim. Mag je tegen niemand zeggen. Dat doet papa, zodat ie leuke dingen voor je kan kopen [doet vader na].” (...) Weet je... naar de speelgoedwinkel kunnen en dat soort dingen... [dat] werd je ingeprent als kind. Daar hield ik me ook aan. (...) Ja, zo ging dat dus een beetje, jarenlang. Altijd je mond houden.’

Doel

Het doel dat in Stevens levensverhaal naar voren komt is ‘groot’ worden in de ICT wereld. Hij noemt bijvoorbeeld een bekende miljardair, Zuckerberg, de oprichter van Facebook, als een inspirerende held. Steven beoogt in zijn leven iets waardevols en constructiefs te betekenen ten aanzien van toekomstige generaties waarbij hij een inspirerende, publieke heldenrol wilt vervullen:

‘Ik wil iets doen in dit leven, ik denk dat dat het is. (...) Ik bedoel, de drugshandel, het kan, ik kan het ook best doen en misschien kom ik er wel mee weg ook. Maar ik wil iets bij dragen... ik wil iets achter laten. (...) Ik wil graag dat, als ik over honderd jaar weg ben, mensen nog steeds in lessen of whatever... iets bijdragen in deze wereld, iets achterlaten...’

Helpers/middelen

Stevens ouders, zijn huidige vriendenkring, en zijn beste vriend in het bijzonder, helpen hem te geloven in zijn eigen kunnen: ‘Mijn ouders hebben me geleerd wat goed en slecht is. (...) Ik weet nu wie ik ben, daar hebben mijn vrienden een grote

rol in gespeeld.’ Steven realiseert zich tegelijkertijd dat het morele kompas, dat door zijn ouders is gevoed, een paradoxaal karakter draagt:

‘Mijn pa zei altijd: “Onder de miljoen stelen we niet.” Dat heb ik wel een miljoen keer gehoord. En als ik een fiets van een zwerver kocht, dan moest ik hem terugbrengen. Enne... dat is dus het leuke: mijn pa is dus superstreng. Je mocht niks fout doen. (...) Ja, dat is dus het gekke. De ene dag was ie zo dronken, dan gooit ie een stoel door het raam en verkoopt zakken vol met wiet. Maar nee! Ik mag geen reep bij de Albert Heijn stelen, dan moet ik het terugbrengen. (...) Hij heeft me ondanks alles toch goed van slecht geleerd. Hij heeft me overal naartoe gebracht, ehh... allerlei leuke dingen gedaan, me verwend zover dat kon... op zich prima vader. Op een paar dingetjes na.’

Tegen deze achtergrond is Stevens vader duidelijk van invloed op zijn doen en laten. Zijn ouders stimuleren ook stevig Stevens schoolcarrière door betrokkenheid te tonen bij het maken van bijvoorbeeld huiswerk. Ook zijn zogeheten bonusmoeder ziet hij als een betekenisvol persoon in dit kader.⁹²

‘De oude oppas slash bonusmoeder [naam]. (...) Ja, ze was altijd heel positief. Dat ik mijn studie ook altijd moest doen. (...) Mijn vader is eigenlijk ook altijd al bezig geweest met mijn studie. Mijn ma was altijd aan het herinneren aan mijn huiswerk, weet je: “Je moet deze opdracht nog doen, niet gamen en vroeg opstaan.” Weet je, dat, zeg maar, altijd lopen zeuren, haha. En mijn vader die vond het ook belangrijk, want ik was ook de eerste [achternaam] met een hbo-diploma. Of, nou ja, straks de eerste [van de familie] met een hbo-diploma, ik moet hem nog halen haha. (...) Dat wilde ie [vader] heel graag. Dat zat ie altijd te stampen: “Doe je best op school en haal goede cijfers.” Weet je wel. (...) Je moet studeren. Je moet studeren. Je moet studeren.’

Het krijgen van een mate van erkenning van anderen en het ervaren van daadwerkelijke successen, helpen Steven bovendien te volharden ten aanzien van zijn toekomstdoelen: ‘Ik ben nu wel trots op dat de studievereniging, ehh (...) soort van nu helemaal van mij is. Ja, dat vind ik toch wel een pluspunt. (...) Ja, soort mijlpunt [mijlpaal], ja.’ Ook leidt Stevens ICT-kennis en -kunde op jonge leeftijd tot gevoelens van waardering:

‘Daar krijg je een goed gevoel van en dan denk je van: zo, ik ben tien en ik heb net de computer van mijn volwassen moeder gerepareerd. Misschien moet ik nog meer oefenen. En dan blijf je oefenen, oefenen, oefenen, oefenen en op een gegeven moment vind je het leuk. (...) Als je dan later terugkijkt van: ik heb toen een ICT-wedstrijd gewonnen en voor vwo

⁹² Hierin is bron 2, de stimulerende derde, terug te zien (paragraaf 6.2).

gedaan als eerste ooit in de geschiedenis van de school. (...) Kregen [we een] speciale vermelding bij de diploma-uitreiking, dat wij de eerste in de geschiedenis waren van [naam van de school] en als havo'ers een vak op vwo [niveau] hebben afgerond. Daar hebben ze nog een speciaal diploma voor moeten maken. (...) Dat was wel echt vet. (...) Dingen die je op je sollicitatie gesprek vertelt, hè?’

In Stevens levensverhaal is een opwaartse spiraal zichtbaar waarin succeservaringen motiveren tot het behalen van nog meer succes en zodoende bijdragen aan het geloof in reële, haalbare, aspiraties.⁹³ Hij kijkt daarbij op tegen (en identificeert zich met) de succesvolle oprichter van Facebook. Deze persoon fungeert als een positief rolmodel⁹⁴ die staat voor iemand die net als Steven op jonge leeftijd succes heeft geboekt:

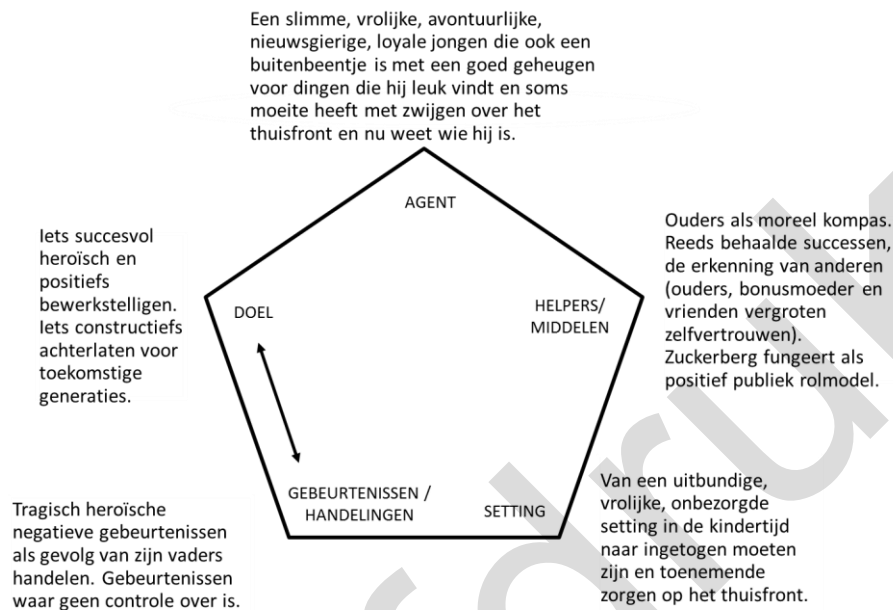
‘Zuckerberg. Dat is de uitvinder van Facebook. Jongste miljardair op aarde. (...) Hij heeft dertig miljard op zijn naam staan, ofzo, en hij is zesentwintig. Teringlijer! [lacht] Misschien ik wel op mijn drieëntwintigste.’ ‘

DE BREUK IN STEVENS VERHAAL

De breuk (zie figuur 8.2) in het levensverhaal van Steven wordt gevormd door een disbalans tussen het doel en de gebeurtenissen/handelingen. De gebeurtenissen worden namelijk vooral getekend door gevolgen van handelingen van zijn vader. Deze dragen vooral het karakter van tragisch heroïsche en negatieve gebeurtenissen waar Steven zelf geen invloed op of controle over heeft. Dit staat haaks op het te behalen succesvolle en constructieve doel in zijn verhaal: het (wel) hebben van controle over zijn eigen leven, iets willen bereiken en daarin een voetafdruk voor toekomstige generaties achterlaten.

⁹³ Hierin komt bovendien duidelijk een relatie tussen bron 5 (erkenning van talenten & behaalde successen) en bron 6 (het hebben van aspiraties) tot uiting (zie paragraaf 6.5 en 6.6).

⁹⁴ Hierin is bovendien een uitingsvorm van bron 2 (stimulerende derde) zichtbaar (paragraaf 6.2).

Figuur 8.2: Pentad van Stevens levensverhaal.

Narratieve samenvatting

‘Ik kan goed leren. Ja, mijn IQ is hoog. Maar sociaal... ik paste er niet in.’ Maar ‘Ik vang een granaat voor je, weet je.’ ‘Ik heb een goed geheugen voor dingen die ik leuk vind, heel nieuwsgierig was ik.’ ‘Gewoon, ik vind het spannend, ook als die mensen dan wiet aan het knippen waren.’ ‘Echter over mijn vaders wiethandel moest ik zwijgen. Tegenover vriendjes wilde ik het zeggen, maar nee, toch niet.’ Want ‘Zo ging dat dus een beetje jarenlang. Altijd je mond houden.’ ‘Mijn ouders hebben me geleerd wat goed en slecht is.’ ‘Je best doen op school en haal goede cijfers, weet je wel.’ ‘Erkenning voor mijn ICT-talenten kreeg ik van kinds af aan en daar krijg je een goed gevoel van.’ ‘Ik weet nu wie ik ben, daar hebben mijn vrienden een grote rol in gespeeld...’ ‘De uitvinder van Facebook, jongste miljardair op aarde (...), misschien ik wel op mijn dertigste.’ Wanneer ‘ik naar mijn vader kijk, verschrikkelijk intelligente man trouwens, ook [een] heel hoog IQ heeft ie volgens mij. Maar ja, hij heeft zijn leven toch een beetje... wij houden van hem, ik zal [van] hem houden, mijn familie zal van hem houden, maar weet je, over dertig jaar of honderd jaar weet niemand meer wie hij is. Daarentegen wil ik graag dat, als ik over honderd jaar weg ben, mensen nog steeds in lessen of whatever... iets bijdragen in deze wereld, iets achterlaten.’

Idiografische conclusies

Op basis van de idiografische verdieping die zojuist uiteengezet is in relatie tot Stevens levensverhaal, kunnen een aantal conclusies worden getrokken. Allereerst is duidelijk dat Stevens verhaal door verlies wordt getekend dat vorm

krijgt door zijn vaders handelen. Steven groeit op tussen de wietplanten en drugshandel en benadrukt vooral de negatieve gevolgen van zijn vaders handelen (zoals de politie-inval en dronken acties van zijn vader). Tegelijkertijd benadrukt Steven ook winsten: hij haalt als eerste een bijzonder diploma, leert wat hij niet wil in het leven en vindt gaandeweg zijn ambities.

Ten tweede kan het verhaal van Steven gerelateerd worden aan zijn vragenlijstcores (zie bijlage G). Zo kan de buitengemiddelde negatieve score op de subschalen ambivalentie integreren en omgaan met falen, gerelateerd worden aan de gebeurtenissen/handelingen in het verhaal. Het draait daarbij om zaken waarop Steven zelf geen controle heeft. Het omgaan met falen kan daardoor bemoeilijkt worden. Hierbij kan ook de laconieke manier van vertellen opgevat worden, als een manier waarop Steven met falen, verlies en verdriet omgaat. De score op ambivalentie integreren kan verband houden met de onbezorgde kant die Steven gedetailleerd uiteenzet aan de hand van het memorabele concert met zijn vader. Tegelijkertijd veroorzaakt diezelfde vader ook bezorgdheid bij Steven door de dingen die hij doet. Steven scoort bovendien buitengewoon hoog op de subschaal zelfbepaling. Dit kan als passend bij zijn ontwikkeling als agent opgevat worden. Hij portretteert zichzelf tenslotte als iemand die nu weet wie hij is, autonoom handelt (de oprichting van een eigen succesvol bedrijf, studievereniging, et cetera) en uiteindelijk iets constructiefs wil betekenen voor anderen.

Daarnaast kan geconcludeerd worden dat de aanwezige bronnen van veerkracht naar de drie pentadelementen te herleiden zijn in het verhaal van Steven. Zo is besproken dat de stimulans van zijn bonusmoeder en ouders (bron 2), maar ook eigen behaalde successen (bron 5) bijdragen aan (volharding en geloof in) zijn uiteindelijke doel (bron 6). Het delegaatperspectief (bron 1) is terug te leiden naar een samenhang tussen het doel en de gebeurtenissen/handelingen: door het ervaren van de gevolgen van het handelen van Stevens vader (en diens tragische heldenrol) komt hij juist tot tegenovergestelde (succesvolle of heroïsche) constructieve levensdoelen. Dit komt met name tot uiting doordat Steven expliciet stelt dat zijn familie van zijn vader zal houden, maar 'over dertig of honderd jaar weet niemand meer wie hij is.'

Tot slot zijn ook de vier uitdagingen in Stevens verhaal te herkennen. De eerder besproken opgave 1 (ervaren verleidingen/druk) krijgt vooral vorm door het ervaren van negatieve druk (zie paragraaf 7.1). Hij is immers degene die zijn vader bijstaat of redt in heftige, bizarre situaties. Dit komt bovendien naar voren in de beschrijving van het pentadelement gebeurtenissen/handelingen. Zo valt te denken aan het moment dat Stevens vader dronken weggrijdt, de politie-inval of de keer dat zijn vader een zelfmoordpoging doet.

Opgave 2 (zie paragraaf 7.2), het leven in twee werelden, komt in het verhaal van Steven vooral in de setting prominent naar voren. Deze is enerzijds gekarakteriseerd als uitbundig zijn en toe willen geven aan een avontuurlijke, nieuwsgierige kant en, anderzijds, het stil en ingetogen (moeten) zijn. Steven ervaart dat het bij hem thuis anders is dan bij vriendjes. Hij moet in dat kader een zwaar geheim bewaren en voelt op dat vlak ook loyaliteit naar het thuisfront. Een

mate van spanning daartussen komt bijvoorbeeld tot uiting in de tekening die hij op school maakt: hij tekent of schetst als het ware zijn geheim, kan zodoende iets ‘zeggen’ zonder woorden en blijft daarmee feitelijk loyaal aan het thuisfront.

Opgave 3, anders zijn (zie paragraaf 7.3), manifesteert zich voornamelijk in de beschrijving van de agent waar Steven niet gezien wordt en er op school ‘niet in past’. Hij leert uiteindelijk wie hij is en durft in toenemende mate autonoom te handelen en trots te zijn op zichzelf. De oprichting van een eigen studievereniging is hier een concreet voorbeeld van.

Tot slot, opgave 4, selfmade worden (zie paragraaf 7.4), komt in dit verhaal goed naar voren in het nastreven van Stevens droom, iets constructiefs achter te willen laten voor anderen en in de voetsporen van een bekende sociale media oprichter te treden (zijn doel).

Samengevat wordt het eerste analyseniveau gekenmerkt door een verhaal waarin Steven zich positioneert als een buitenbeentje met een geheim dat ongezien is en iemand die zich uiteindelijk ontwikkelt tot een inspirerende held die publiekelijk succesvol is, iets wil nalaten voor anderen en daarmee juist gezien wil worden.

8.1.3 Niveau 2: *‘Ik heb je gegoogled’*

Het tweede analyseniveau betreft een bestudering van de interactie. Wat is daarin kenmerkend in het contact met Steven en hoe heeft dit invloed gehad op de (co)constructie van Stevens verhaal?

Steven reageert bij aanvang van het eerste gesprek terughoudend ten aanzien van de narratieve benadering in mijn onderzoek. Hij vertelt dat hij de oproep niet helemaal in detail heeft gelezen en dacht dat mijn onderzoek het invullen van een vragenlijst zou omvatten. Toch besluit hij deel te nemen. Aan het eind van het eerste gesprek vertelt hij het volgende wanneer ik vraag hoe hij het heeft ervaren:

‘Ehmm... ja... praat sessie. (...) Ja, maar op zich, u stelde wel vragen dus dat was goed. Bij een psycholoog... die laat jou alleen maar praten en dan vertel je een heel ingewikkeld verhaal en dan krijg je de reactie: “Hoe voel je je?” Die kwam nooit met een antwoord, weet je, dus ik vind het wel leuk dat u verschillende dingen vraagt. Beetje zoals ik het verwacht had.’

Allereerst valt op dat Steven mij met ‘u’ aanspreekt en het gesprek ziet als een ‘praat sessie’. Hiermee vat hij de gespreks setting op als formeel met een therapeutische inslag. Hij vergelijkt ons gesprek met zijn eerdere therapeutische ervaringen (met psychologen). Kennelijk ervaart hij dat die te weinig ‘met antwoorden komen’. Ik kan niet exact duiden wat Steven daar nu precies mee bedoelt ten aanzien van onze gespreks setting, maar uit het fragment hierboven kan opgemaakt worden dat het vragen naar ‘verschillende dingen’ Steven kennelijk is bevallen. Tegelijkertijd is het lastig te peilen in hoeverre dit een sociaal wenselijk antwoord is. Ik zit tenslotte als een relatief onbekende tegenover hem wanneer hij dit uit. Ondanks anders aangegeven door mij, blijft Steven mij met ‘u’ aanspreken. Dit wijst mogelijk op een gevoelde ongelijkheid in onze verstandhouding en een afstand ten opzichte van mij als (een voor hem

onbekende) onderzoeker. Dit is niet onbegrijpelijk, gelet op het gegeven dat ik als criminoloog, iemand uit een strafrechtelijke context, met hem praat over iets wat normaal gesproken juist vanuit een strafrechtelijk perspectief door hem verborgen dient te worden gehouden.

Steven hanteert tegen deze achtergrond een strikte disclaimer ten aanzien van zijn deelname. Alles wat ik gebruik in dit onderzoek wil hij eerst lezen. ‘Als ik dat niet mocht dan (...) dan was ik waarschijnlijk niet eens gekomen.’ Dit doet vermoeden dat hij wellicht bij aanvang twijfels had wel of niet deel te nemen en de anonimiteitsgaranties van groot belang zijn geweest voor zijn deelname. De interactie staat in het teken van (het overtreden van) een informele zwijgplicht. Huiverigheid om te vertellen over zijn criminogene context manifesteert zich bovendien duidelijk vlak voor aanvang van het tweede gesprek. Steven bericht mij dan het volgende:

‘Geachte mevrouw Adjiembaks. Ik wil graag onze afspraak annuleren om twee uur. Na het eerste gesprek had ik niet zo’n goed gevoel, het voelt alsof ik mijn familie verraad. (...) Verder zou ik u willen verzoeken u aan het interviewprotocol te houden en niets zonder mijn toestemming te publiceren.’

Ik bel hem hierna op en haal hem over toch te blijven deelnemen door hem te wijzen op de vertrouwelijkheid en anonimiteit. Ik beloof hem alles te laten lezen voor ik het gebruik. Steven heeft aangekaart niets te willen vertellen over zijn oom die in het netwerk van zijn vader (en daarbuiten) opereert: ‘Omdat ik dus, ehh... dit nogal vertrouwen schending. Ik vertel alle geheimen van mijn familie aan iemand die ik niet ken. Dus dat is wel een morele [schending]...’ Stevens deelname wordt dus opgevat als een morele (vertrouwens-/loyaliteits)breuk. Op het interactionele niveau positioneert Steven zich, kortgezegd, als een verteller die praat waar hij eigenlijk niet mag of behoort te praten. De interviewsetting kan getypeerd worden als iets wat door Steven gewantwoord moet worden, omdat deze vooral in een strafrechtelijke context wordt gekaderd door Steven.

Hieruit kan bovendien Stevens terughoudendheid, maar ook zijn sarcastische, cynische toonzetting enigszins verklaard worden. Deze toonzetting verschaft immers ruimte voor een andere interpretatie dan de woordelijke betekenis. Het verschaft Steven de mogelijkheid als het ware ‘te vertellen zonder iets te zeggen’. Praten over strafbare feiten leidt binnen een strafrechtelijke context immers veelal tot ongewenste consequenties. Het is tegen deze achtergrond ook niet verwonderlijk dat Steven enigszins vooronderzoek heeft gedaan om zijn wantrouwen te sussen voorafgaand aan zijn deelname. ‘Dat dingetje wat ik net heb getekend [informed consent]... nouuu... ik heb je gegoogeld. Je bent echt een criminoloog volgens Google, dus...’

8.1.4 Niveau 3: *Loyaliteit, omerta & vendetta*

Het derde analyseniveau betreft het identificeren van de bredere, morele, sociale context waarin Stevens verhaal gepositioneerd kan worden. Op dit derde niveau

staan informele, culturele wetmatigheden centraal, waarbij het anticiperen op lezers van het levensverhaal aandacht krijgt (Sools, 2010, p. 124; Murray & Sools, 2014, p. 144).

Het vanuit dit perspectief bestudeerde individuele levensverhaal laat zien dat Stevens verhaal ingebed kan worden in de vertrouwensrelatie tussen familieleden en de informele code niet met buitenstaanders te praten over het thuisfront. Dit is binnen de criminologie een dominant gegeven ten aanzien van maffiafamilies die een zwijgplicht (omerta) hanteren in hun contact met buitenstaanders. Dit geldt ook voor kinderen van criminelen. Zo verscheen in april 2015 bijvoorbeeld een nieuwsbericht over het doorbreken van de zwijgcode door de elfjarige zoon van een maffiabaas die, vergelijkbaar met Steven, 'altijd drugs zag'.⁹⁵

In dit kader is een spanning zichtbaar die ook op voorgaande analyseniveaus aanwezig was. Enerzijds wordt in dit onderzoek verwacht dat Steven vertelt. Anderzijds wordt vanuit de informele zwijgcode en loyaliteit verwacht dat hij zwijgt. Steven wil als participant vertellen maar voelt dus ook een loyaliteits-schending, omdat zijn verhaal begrepen moet worden vanuit een morele, bredere context waarin loyaliteit naar familie hoog in het vaandel staat. De informele zwijgcode, ook wel omerta genoemd, leidt bij schending bovendien tot interne sancties (vendetta). Steven zet de betekenis van vendetta kracht bij, door in zijn verhaal te wijzen op represailles waarmee zijn oom te maken heeft gehad:

'Nou, toen kwam de politie aan de deur [van familielid] en die heeft hem meegenomen en heel veel gezeik en die [politie] vroegen: "Hoe kom jij aan dat wapen?" en [familielid]: "Ja, een of andere [etnische afkomst] boven op de [plek] heb ik hem gekocht." Weet je, dus whatever. Die hield z'n bek. Nou oké, de [criminele organisatie] wisten dat natuurlijk dat ie z'n bek had gehouden, (...) maar de gast aan wie hij [oom] het [wapen] had verkocht, had hem dus meteen verlinkt. Nou, en toen in de rechtszaak... de man die hem verlinkt had, kwam in een rolstoel aan... ja, die kwam in een rolstoel in de rechtszaak aan (...) als je snapt wat ik bedoel. (...) En dit [gesprek met mij] voelt toch een beetje zo. Dus had ik zoiets van, eh... niet dat ik straks in een rolstoel aankom ofzo, maar, ik bedoel, muuh... [klinkt terughoudend] (...) dat is toch wel... is wel eng, ja. Ik bedoel, ja, mijn vader zal hem allemaal niet zoveel boeien, maar ik ben wel angstig om over mijn [familielid] te praten.'

⁹⁵ Elfjarige doorbreekt maffiacode: *Ik zag altijd drugs*.

<http://www.volkskrant.nl/buitenland/elfjarige-jongen-is-jongste-spijtoptant-maffia-ooit-a4154941/geraadpleegd-op-19-februari-2017>

8.2 JERREL: EEN (ON)ONTDEKTE KRACHTSBRON IN BLOEI

Het tweede verhaal dat ik onder de loep neem, is het verhaal van Jerrel. Hij rapporteert zichzelf negatief buiten de normmarges op de subschalen zelfbepaling (ZR/zelfregulatie), concentratievermogen (HV/handlingsvoorbereiding) en ambivalentie integreren (TZ/toegang tot zelf). Hij rapporteert positief buiten de normmarges op zelfgevoel (TZ/toegang tot zelf) en zelfs zeer hoog op beide onderliggende schalen van de algemene stressbelasting (AS): belasting en bedreiging (zie bijlage G). Dit betekent onder meer dat hij minder snel zijn gevoel verliest voor wat hij wil bij het ervaren van emoties en dat hij weet dat hij moet omgaan met de moeilijkheden waarmee hij wordt geconfronteerd.

In Jerrels verhaal komen vijf bronnen van veerkracht naar voren: het delegaatsperspectief (bron 1), moreel inzicht (bron 3), verandering van omgeving (bron 4), erkenning van talenten & behaalde successen (bron 5) en aspiraties (bron 6). Alhoewel meerdere bronnen benoemd worden, domineren in Jerrels verhaal vooral de bronnen 1 en 3.

8.2.1 *Introductie*

Jerrel is begin dertig wanneer ik hem spreek. Zowel het eerste als het tweede gesprek vinden plaats op mijn werklocatie. Het eerste gesprek duurt ongeveer een uur. Het tweede gesprek duurt meer dan het dubbele daarvan, omdat Jerrel dan over een geheime en diepere, onderliggende laag in zijn leven vertelt. Hij oogt op zijn gemak tijdens de gesprekken, maar benadrukt in het eerste gesprek vooral negatieve emotionele gebeurtenissen. In het tweede gesprek komt een diepere laag van betekenis tot uiting.

Overeenkomstig met het verhaal van Steven kent Jerrels verhaal grof gezegd een progressief verloop dat gekenmerkt wordt door persoonlijke groei. Het verhaal kent echter, anders dan het verhaal van Steven, geen cyclisch verloop. Dit omdat Jerrel actief optreedt, zich verzet en uiteindelijk een duidelijke oplossing aandraagt ten opzichte van negatieve gebeurtenissen in zijn verhaal.

Levenslijn

Jerrels levenslijn (zie afbeelding 8.3) kent duidelijke leeftijdsafbakening, maar wordt vooral gekleurd door episodes die zijn emoties en innerlijke zoektochten benadrukken. Jerrel begint zijn levensverhaal dan ook niet chronologisch, maar benadrukt aan het begin van ons gesprek vooral zijn belevingskant, waarmee het verhaal vooral emotiegestuurd is. Het draait daarbij vooral om de dominante rol van zijn vader, die (samen met Jerrels oom) actief was in de internationale drugshandel: 'Mijn vader is veroordeeld voor het leidinggeven aan een internationaal drugskartel. Mijn oom maakte daar onderdeel van uit en die had bepaalde landen onder zich...'

In zijn vroege tienerjaren observeert Jerrel, met een mix van afkeuring, bewondering en kinderlijk ontzag, de criminele praktijken bij hem thuis: 'Volgens mij ook rond m'n twaalfde lag de tafel uitgestald bij ons thuis met allerlei soorten

wapens. Dat weet ik nog, vergeet ik nooit meer.’ Jerrel is de oudste in het gezin van drie kinderen. Zijn kindertijd beschrijft hij als ‘happy’, maar gaandeweg spreekt hij over een mate van passieve en actieve bewustwording. Hij markeert dat ook als zodanig in zijn levenslijn. Hij praat in dat kader veelvuldig over zijn vaders doen en laten en de gevolgen die hij als kind daarvan heeft ondervonden:

‘Eigenlijk ontdek ik nu nog steeds, of eigenlijk steeds beter, wat de invloed is van m’n vader op mij. Dat ik steeds meer dingen begin te zien. Steeds meer onbewuste dingen worden bewuster.’

Als kind voelt Jerrel zich verwaarloosd:

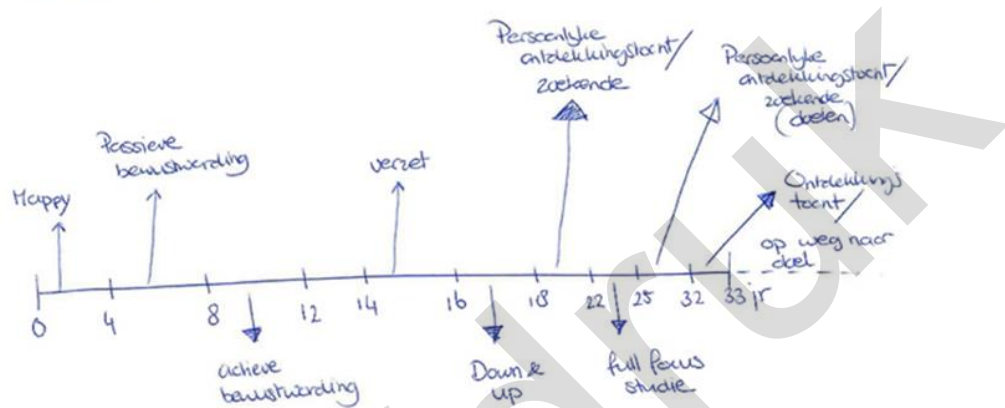
‘Totale desinteresse [nadruk]. Zo van: dat groeit vanzelf... ja... die houding heeft ie [vader] nog steeds trouwens wel. Zo van: het wordt vanzelf wel groot. Daar stop je eten in en hij wordt vanzelf wel groot.’

Jerrels moeder wordt als ‘ordelijk’ beschreven maar ook als ‘zwak’, daar zij een verzorgende kant heeft, maar onvoldoende opkomt voor zichzelf en haar kinderen, die slachtoffers zijn van (psychisch en fysiek) huiselijk geweld, gepleegd door Jerrels vader. Het gezinsleven schetst Jerrel als ‘geestdodend’ en ‘een gevangenis’, omdat alles om Jerrels vader draait en negatief wordt getekend door diens dominante opvoedstijl en druggerelateerde praktijken. Jerrels vader is in zijn perspectief enkel bezig met zelfverrijking en wordt geportretteerd als een echte macho: ‘Hij was geen mietje, geen sissy boy.’, en iemand die geregeld contacten onderhield met ‘louche types’, onder meer leden van de ‘Grijze Wolven en de Turkse maffia’.

Tijdens een periode in Jerrels leven woont er zelfs een bodyguard in het ouderlijk huis ter bescherming van het gezin tegen vijanden uit de onderwereld. Jerrels vader was zagezegd een ‘big fish’ in de internationale drugshandel en heeft na een inval in het ouderlijk huis, enkele jaren in detentie gezeten gedurende Jerrels tienerjaren. Jerrel verzet zich in die periode steeds meer actief tegen zijn vader. Tegelijkertijd identificeert Jerrel zich ook met hem: ‘Er was altijd strijd met hem, maar tegelijkertijd hadden we ook veel samen.’ De band met zijn vader wordt gekenmerkt door ambivalente gevoelens. Wanneer Jerrel zestien is, viert de negatieve sfeer hoogtij door de terugkomst van Jerrels vader uit detentie en raakt Jerrel ook gewond bij een verkeersongeluk. Hij herstelt hiervan en behaalt ondanks alles toch zijn middelbareschooldiploma deze periode.

Hoofdstukken die hierop volgen in Jerrels levenslijn karakteriseert hij als ‘zoek- of ontdekkingstochten’ naar wie hij daadwerkelijk is. De puzzelstukken ten aanzien van zijn ‘gevangen’ gezinsverleden vallen op hun plek en Jerrel ontdekt een diepere betekenis van zijn leven. In het tweede gesprek onthult Jerrel dan ook een (geheime) onderliggende, veelbetekenende spirituele laag (wanneer de voice recorder uitstaat). Dit expliciteert hij niet in zijn levenslijn, maar wordt wel als rode draad door zijn leven opgevat. Het laat hem, naar zijn zeggen, steeds meer en meer in zijn eigen kracht tot bloei komen.

Levenslijn R2 / Jerrel
[geanonimiseerde versie]

Afbeelding 8.3: Levenslijn van Jerrel.

8.2.2 Niveau 1: Van gevangene in verzet naar vrijgevochtene met een spirituele taak

‘Mijn training is nu ook zelfonderzoek, om mijzelf te leren kennen... Wie ik ben... ja, maar je leert jezelf kennen: wie je bent door te ontdekken wie je in ieder geval niet bent...’

Evenals in de voorgaande paragraaf presenteer ik achtereenvolgens de uitkomst van de bestudering van Jerrels verhaal aan de hand van de vijf dramaturgische pentadelementen: de agent, de gebeurtenissen/handelingen, de setting, het doel en de helpers/middelen in het verhaal. Ik bespreek vervolgens de breuk, de narratieve samenvatting en de idiografische conclusies.

Agent

Jerrel portretteert zichzelf als een hoofdrolspeler die zelfonderzoekend is, zichzelf steeds beter leert kennen en, naarmate hij ouder wordt, vanuit een veel breder perspectief (dan enkel vanuit de gezinscontext) naar het leven kijkt. Nederigheid is daarbij een eigenschap die Jerrel graag meer zou willen bezitten, omdat hij denkt dat dat ‘een juistere positiebepaling is’. Hij ziet zichzelf als anders dan anderen. Dit kleurt hij niet als beter, maar wel als bijzonder of uniek: ‘Dat ik niet helemaal standaard ben. (...) Niet beter, maar wel anders. Dus ik heb wel

eigenschappen die de meeste andere mensen niet hebben.’ Jerrel is een protagonist die zich vooral constant verzet tegen de dominante houding van zijn vader in het gezin. Daarmee toont hij doorzettingskracht:

‘Mijn volharding is grenzeloos. Ik sta altijd weer op. (...) Ik lijd m’n nederlaag, maar ik sta altijd ook weer op. (...) Altijd weer opnieuw... en eigenlijk klink dat raar... zelfs effortless. (...) Heeft m’n moeder ook weer achteraf gezegd [ten tijde van vaders detentie]: “De nieuwe krachtbron in het gezin.” (...) “Twee [Jerrel en zijn broer] vrijgevochten kinderen,” noemt ie [vader] dat dan nu.’

Gebeurtenissen/handelingen

De gebeurtenissen die Jerrels levensverhaal domineren betreffen handelingen van Jerrels vader die als ‘destructief’ gekarakteriseerd worden: ‘Wat jij [vader] doet, heeft een destructieve uitwerking op het gezin.’ Jerrel portretteert zijn moeder daarentegen als (te) ‘passief’: ‘Ze is nooit opgestaan tegen hem. (...) Dat heb ik ook vorige keer verteld, dat ze me ook heeft laten vallen [in de machtsstrijd tegen vader].’ De destructieve handelingen van zijn vader leiden tot een ware ‘machtsstrijd’ en ‘verzet’ tegen een ongewenste ‘geestdodende’ gezinssituatie, waaraan Jerrels vader debet is. Jerrel ziet zijn vaders handelen als een aantasting van zijn jeugd: ‘Alles stond in het teken van m’n vader. (...) Ik zou dat een kind nooit aandoen.’ Op zijn levenslijn kenmerkt Jerrel een episode als ‘verzet’ tegen zijn vader. Iets wat in zijn tienerjaren tot een explosieve uitbarsting komt:

‘Toen was ik, denk ik, zestien... ja... toen kwam het toppunt van het “verzet”. (...) En toen, eehm, ja, toen heb ik iets tegen hem gezegd. Ik zei tegen hem, ik wist dat ie een pistool had, op z’n nachtkastje, toen zei ik: “Als je nog één keer iets flikt in huis, of m’n moeder aanraakt, dan pak ik je gun en schiet ik je ter plekke in je slaap dood.” Ja... (...) Toen was gewoon de maat vol.’

Alhoewel Jerrel in zijn vertelling voortdurend gebeurtenissen centraal stelt die in het teken staan van verzet tegen zijn vaders destructieve handelingen, uit hij in de kantlijnen ook waardering: ‘M’n vader heeft het, denk ik, wel heel bont gemaakt. En toch is het een lieve man.’ Jerrel vertelt in dit kader bijvoorbeeld over geheime ‘zakenritjes’ waar hij als kind bij mee mocht. Hij ervaart deze ritjes als spannend: ‘Weet je wel, in die Lexus, Parijs, in een restaurant, en dan ontmoet je die mannen... Ergens vond ik dat wereldje ook wel interessant, ja...’ De geheime ritjes geven Jerrel bovendien een bevoorrecht gevoel ten opzichte van andere gezinsleden:

‘Ik ben wel op plaatsen geweest waar niemand van de andere gezinsleden is geweest. Nee. (...) Ja, jaa... toen kwam... eigenlijk hebben we een loods... toen zei iedereen: “Ja??” Ik weet al waar, ik zeg: “Daar en daar in

[plaatsnaam].” “Hoe weet je dat?” Ik zeg: “Ik ben daar al twee keer geweest.””

Dit gevoel van exclusiviteit brengt Jerrel voor zijn gevoel een stukje dichterbij zijn vader. Hij staat op zulke momenten immers niet langer ‘onder’ zijn vader, maar zit letterlijk ‘naast’ hem op de bijrijdersstoel:

‘Dan zei m’n vader ook: “Je mag mee, maar je moeder mag dat niet weten. Je moet er iets voor verzinnen...” Dus toen zei ik: “Ik ga logeren dit weekend, bij die,” en dat was niet... ik ging met m’n vader gewoon naar Parijs. (...) Dat was ons geheimpje, ja. Dus het rare is, en misschien merk je dat wel, er was altijd een strijd met hem, maar tegelijkertijd hadden we ook heel veel samen.’

Setting

De dominante setting wordt gekenmerkt door de ‘geestdodende’ gezinssituatie waarin Jerrel zich ‘gevangen’ voelt vanwege een ‘gebrek aan vrijheid, aan inbreng, ja... gezamenlijkheid... ja. (...) Als ik terugkijk, het was een hel.’ Emotionele verwaarlozing en stilstand typeren deze setting: ‘Emotioneel ben ik door [zowel] m’n vader als moeder nooit bevestigd... emotional deprivation trouwens... .’ Jerrel verzet zich continu tegen deze setting en verwoordt zelfs letterlijk: ‘Ik was me toen [tienerjaren] bewust van: ik leid nu een leven in een gezin die ik niet wil.’

De setting die in het teken staat van ‘(emotioneel) gevangen zijn’ en Jerrels ‘geestdodende gezinssituatie’ verandert gedurende zijn verhaal geleidelijk naar een setting waar juist het tegenovergestelde centraal staat: vrijheid en mogelijkheden waarin juist ontwikkeling en een exploratie naar het innerlijke centraal staan. Dit komt tot uiting middels persoonlijke zoektochten. Jerrel leert daarbij het verzet tegen zijn gezinssituatie los te laten en stapt als het ware ‘uit de boksring’. Hij besluit zich niet langer te verzetten: ‘Gewoon een soort teflon, het glijdt er gewoon af.’ Jerrel voelt zich daarbij bovendien gesterkt door een spirituele wereldstroming. Deze helpt Jerrel de machtsstrijd met zijn vader los te laten en zijn strijd op een heel andere, passieve, manier te voeren: ‘Nu ga ik er eigenlijk niet tegen in verzet, maar blijf ik meer bij mezelf, dat is anders. Eigenlijk stap je uit het machtsspel.’

Naarmate Jerrel ouder wordt, verandert de dominerende setting in het verhaal dus van een gezinssetting die ervaren wordt als een gevangenis, waarin hij figuurlijk de machtsstrijd met zijn vader aangaat (in een ‘boksring’), naar een grote, wereldse setting waarin het loslaten van de machtsstrijd (buiten de ‘boksring’) centraal staat.

Doel

Het draait in Jerrels verhaal om het ontdekken van zichzelf. Dit wordt door Jerrel (ook op zijn levenslijn) geëxpliciteerd als persoonlijke ontdekkingstochten. Deze kennen verschillende fasen, waarin hij geleidelijk aan meer over zichzelf leert. Zo

leert Jerrel dat hij onderdeel is van een groter, spiritueel en kosmisch geheel waarin hij ook zijn ‘bestemming’ inbedt:

‘Een bestemming, naar een doel... van: wat doe ik hier eigenlijk? Ja... ja, om mezelf te ontdekken. (...) Soms stond ik letterlijk voor een spiegel van: wie ben ik nou eigenlijk? (...) Dat [zoektocht naar wie hij is] heeft te maken met ‘op weg naar het doel’, wat je steeds meer begint te ontdekken, waarvan ik geloof dat iedereen daarmee bezig is, trouwens, dat iedereen daarnaartoe werkt. (...) In dienstbaarheid kun je jezelf terugvinden. (...) Dat ik onderdeel ga uitmaken van een educatieve groep... waarbij ik, ehm... mensen kan helpen... Ik zit nu ook in zo’n groep... ja... ja. Want ik moet leren het [betekenis van zijn ervaringen] uit mezelf te halen... (...), omdat de les voor mij is dat ik in mezelf moet geloven en dat ik de kracht en energie en waardering en respect uit mezelf moet halen.’

Helpers/middelen

Er zijn verschillende helpers in Jerrels verhaal. Allereerst duidt hij expliciet zijn eigen, intrinsieke invloed op ervaren negatieve gevoelens. Zo vertelt hij als volgt over zijn depressie: ‘Die depressiviteit die heb ik zélf [nadruk] gecreëerd, dat heb ik zélf [nadruk] gedaan, daar ben ik zélf [nadruk] de veroorzaker van.’ Met deze intrinsieke focus legt Jerrel de oorzaak van negatieve ervaringen bij zichzelf. Dit kan gerelateerd worden aan een mate van introspectie of zelfreflectie, als een manier om met tegenslag in het leven om te gaan: wanneer Jerrel zelf de controle kan hebben over falen en verlies, kan hij immers ook de controle hebben over slagen en overwinnen.

Jerrel uit tevens dat hij ‘omgevingsgevoelig’ is. Zo helpen verhuizingen en/of veranderingen van fysieke omgeving hem in moeilijke tijden. Verandering van omgeving⁹⁶ resulteert voor hem in het vinden van gelijkgestemden, zoals zijn vriendin of (nieuwe) huisgenoten: ‘Ja dat heeft me wel er [depressie] doorheen geholpen, [nieuwe] huisgenoten, ja, ja.’

Ten tweede benadrukt Jerrel een duidelijk contrast tussen hoe hij zelf en hoe zijn vader in het leven staat. Zijn vader helpt hem in die zin dat hij heeft laten inzien hoe Jerrel zijn leven (niet) wil leiden⁹⁷: ‘Ik zei nog tegen m’n vader: “Ik heb heel veel geleerd.” [Q: wat heb je geleerd dan?] Hoe het niet moet. (...) Hij [vader] heeft laten zien hoe het niet moet.’

Daarnaast verschaffen de negatieve ervaringen en Jerrels zelfonderzoek hem uiteindelijk een mate van hoger inzicht in het leven. In dit verband ontdekt Jerrel dat hij grote verbondenheid voelt met de spirituele Benjamin Creme-stroming. Dit doet de ‘puzzelstukjes’ voor Jerrel op z’n plaats vallen: ‘Ehm, ik ben bij mensen terechtgekomen die zich ook wel indirect bezighielden met de wederkomst van een wereldleraar.’ Jerrel uit dat hij in zijn tienerjaren een esotherische visie heeft ontdekt en dat de spirituele, educatieve stroming veel voor hem betekent bij het

⁹⁶ Hierin is duidelijk bron 4 (paragraaf 6.4) terug te zien.

⁹⁷ Hierin is het bestaan van een emotiegericht delegaatperspectief zichtbaar (bron 1, paragraaf 6.1).

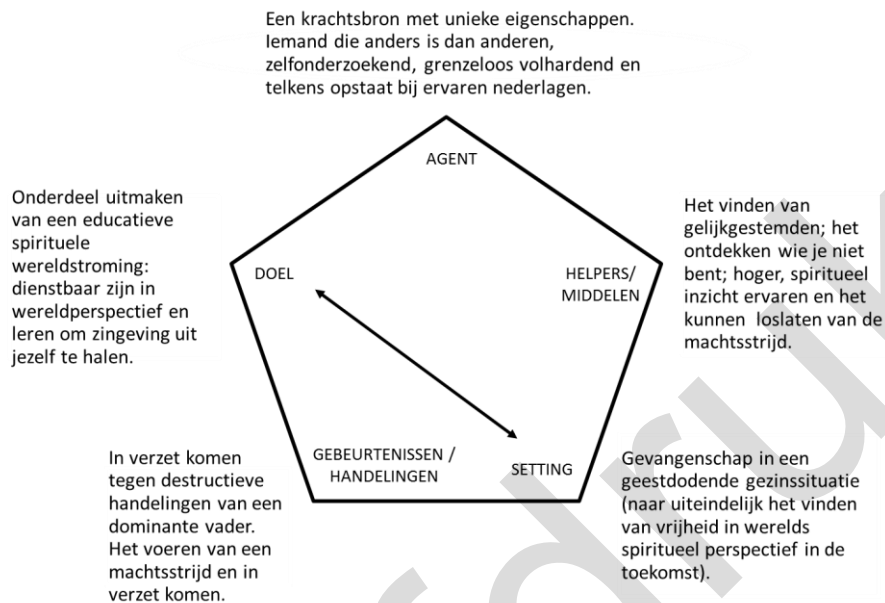
vinden van zijn bestemming⁹⁸: ‘Omdat ik hier mensen tegenkwamen die met hetzelfde bezig zijn en toen dacht ik: aaah... hier had ik al die tijd al die vragen over, zijn die gebeurtenissen van toen niet voor niks geweest.’ Hoger inzicht komt ook tot uiting wanneer Jerrel vertelt over het moment dat hij bij zijn vaders kist staat na diens overlijden:

‘Ik zag ‘m [vader] zo liggen [in de doodskist bij zijn begrafenis], dacht ik: je krijgt kansen in je leven, je moet verantwoordelijkheid pakken, oorzaak en gevolg... En dat drong zo diep tot mij door dat ik dat zag... dat heeft echt iets in mij veranderd. Sindsdien ben ik ook, m’n zorgvuldigheid gaat omhoog, serieuzer, discipline, alles aandacht... ik merk ‘t ook op alle terreinen. (...) Dat je jezelf echt aan de hand moet nemen... ik [nadruk] moet het leven leiden en niet laten leiden, of ‘t nou moeilijk is, niet moeilijk, ehm... tegenzit. Je moet jezelf echt aan de hand nemen... ja. (...) Ja, niet laten leiden door al die materiële doelen, dat is allemaal vergankelijk, dat neem je toch niet mee. Ja, dat besef, ja...’

DE BREUK IN JERRELS VERHAAL

De breuk in dit levensverhaal wordt gevormd door een disbalans tussen Jerrels doel en de setting waarin hij opgroeit. De doelen die Jerrel portretteert, zijn het vinden van zingeving op hoger niveau, vrijheid en het tot bloei komen met een taak of missie in werelds, spiritueel perspectief. Deze doelen staan haaks op de dominante setting in het verhaal: een emotioneel geestdodend gezin waarin hij is opgegroeid en die hij als een ‘gevangenis’ heeft ervaren.

⁹⁸ Hierin is het nastreven van levensdoelen oftewel aspiraties (bron 6) te relateren (ze paragraaf 6.6).

Figuur 8.4: Pentad van Jerrels levensverhaal.

Narratieve samenvatting

‘Ik heb wel eigenschappen die de meeste andere mensen niet hebben. Ik lijd m’n nederlaag, maar ik sta altijd ook weer op. Mijn volharding is grenzeloos. Ik sta altijd [nadruk] weer op. Altijd weer op nieuw. Mijn vader heeft daarbij ‘laten zien’ hoe het niet moet. Je leert jezelf kennen, wie je bent, door te ontdekken wie je in ieder geval niet bent. Ik geloof dat ik niet voor niks in dit gezin ben geboren. In mijn tienerjaren kwam het ‘toppunt van verzet’. Ik was me er toen bewust van.’ ‘Ik leid nu een leven in een gezin die ik niet wil. Die vrijheid was misschien zo groot dat ik het misschien ervaren heb als een gevangenis... Als ik terugkijk, het was een hel.’ Echter ‘In dienstbaarheid kun je jezelf terugvinden. Want ik moet leren [het] uit mezelf te halen... om mezelf te ontdekken: wie ben ik en waarom ben ik eigenlijk? De les voor mij is dat ik in mezelf moet geloven en dat ik de kracht en energie en waardering en respect uit mezelf moet halen.’

Idiografische conclusies

Concluderend kan gesteld worden dat Jerrel in zijn verhaal duidelijk het verlies of lijden vertaalt naar persoonlijke winst. In zijn verhaal is het gezinsleven niet alleen een ‘hel’ of ‘gevangenis’, maar tevens een belangrijke levensles die hem zijn levensdoel in werelds perspectief uiteindelijk heeft doen inzien. Negatieve gebeurtenissen uit het verleden worden daarmee door een ‘spirituele bril’ geherinterpreteerd van levenslijden tot levensles.

Ten tweede vallen enkele zaken op wanneer Jerrels verhaal gerelateerd wordt aan zijn opvallende vragenlijstcores (zie bijlage G). Zijn negatieve buitengemiddelde score op de subschaal zelfbepaling houdt mogelijk een verband met zijn nadruk op zelfontdekking. Dit impliceert een open, deels nog (on)ontdekt aspect voor hem en komt ook duidelijk in (de titels van) de episodes op zijn levenslijn terug. Jerrel uit daarentegen wel duidelijk een bestemmingsrichting te hebben gevonden (zijn wereldse taak). Dit is bovendien passend bij zijn opvallend hoge score op de subschalen zelfgevoel, belasting en bedreiging. Inzicht in de persoonlijke bestemmingsrichting in het leven, kan immers bijdragen aan het gevoel jezelf niet te verliezen bij het ervaren van heftige (belastende en/of bedreigende) emoties. De ‘spirituele bril’ waarmee Jerrel zijn verleden herinterpreteert, kan daarbij mogelijke gevoelens van persoonlijke belasting en/of bedreiging verlichten, door ze vanuit een relativerend perspectief van een groter, kosmisch, spiritueel geheel te bezien.

Anders dan in het verhaal van Steven, voeren hier duidelijk het delegaatperspectief (bron 1, paragraaf 6.1) en hoger inzicht (bron 3, paragraaf 6.3) een leidende rol. Het delegaatperspectief komt duidelijk terug in de gebeurtenissen/handelingen van het verhaal. Zo refereert hij aan zijn vaders destructieve handelingen en weet hij mede daardoor wat hij niet wil in het leven. Hoger inzicht (bron 3) komt vooral terug in de helpers/middelen: Jerrel herinterpreteert zijn negatieve gezinscontext door het te bekijken door een ‘spirituele bril’ en vindt mede daardoor hoger inzicht in het leven. Jerrel ervaart de erkenning van zijn lijden in het gezin (hij is niet voor niets in dat gezin geboren) als iets wat zijn doel en succes heeft versterkt (bronnen 5 en 6, respectievelijk paragraaf 6.5 en 6.6). Hij uit hiernaast dat hij zeer omgevingsgevoelig is en dat een andere sociale omgeving met gelijkgestemden hem heeft geholpen bij het omgaan met negatieve gevoelens (bron 4, paragraaf 6.4).

Ten vierde zijn ook de uitdagingen of opgaven te herkennen in de pentad-elementen van Jerrels verhaal. Opgave 1 (ervaren verleidingen/druk, paragraaf 7.1) krijgt in Jerrels verhaal vorm doordat hij, net als Steven, vooral negatieve druk ervaart. Hij is immers degene die emotioneel geleden heeft onder zijn vaders levensstijl. Tegelijkertijd kent het verhaal van Jerrel gevoelens van ambivalentie: hij ervaart ook verleidingen, wanneer hij geheime ritjes maakt met zijn vader bijvoorbeeld. Opgave 1 komt daarmee het duidelijkst naar voren in de beschrijving van het pentadelement gebeurtenissen/handelingen.

Opgave 2 (zie paragraaf 7.2), het leven in twee werelden, komt vervolgens, evenals in het vorige levensverhaal, in de setting prominent naar voren. Het wordt in Jerrels verhaal als gevangen versus vrij geschetst.

Opgave 3 (anders zijn, paragraaf 7.3) kent, anders dan in het verhaal van Steven, een positieve betekenis en manifesteert zich voornamelijk in de beschrijving van de agent. Jerrel portretteert zichzelf immers als anders dan anderen en ziet dit als een unieke agent die zich onderscheidt in uniciteit en niet beter, maar anders is. Anders zijn kent in dit verhaal een spirituele dimensie. Dit helpt Jerrel in het ontdekken, construeren en najagen van zijn uiteindelijke levensdoelen.

Opgave 4, selfmade worden (zie paragraaf 7.4), komt tegen deze achtergrond in het verhaal van Jerrel naar voren in het geformuleerde doel. Dit draait om zelfontdekking, zingeving vinden en kracht uit jezelf (leren) halen in een werelds perspectief.

Samengevat kenmerkt Jerrels verhaal zich door een individuele ontwikkelingslijn die in het teken staat van (zelf)ontdekking. Daarin positioneert hij zich van een gevangene in het gezin die telkens in verzet gaat, naar een vrijgevochten krachtsbron met een spirituele taak in een werelds perspectief.

8.2.3 Niveau 2: *'Die vraag heb ik mezelf eigenlijk nooit gesteld'*

De interactie tussen Jerrel en mij als onderzoeker is van geheel andere aard dan die tussen Steven en mij. Deze wordt gekenmerkt door een onderzoekende houding, waarbij niet alleen ik als onderzoeker aan het exploreren ben. Ook Jerrel exploreert gedurende de gesprekken. Hij uit bijvoorbeeld bewust te worden van eigen (onuitgesproken) gevoelens, gedachten en drijfveren en reageert bijvoorbeeld als volgt op een suggestieve vraag van mij ten aanzien van zijn vaders drugshandel:

R: 'Ja, hij [vader] nam me wel mee, maar, ehm... hij heeft nooit gezegd wat ie ging doen. Ik dacht oprecht, en dat is heel naïef, ergens wist ik het wel, maar ook weer niet, ik dacht gewoon dat ie naar Parijs ging om zaken te doen... dus echt...'

Q: 'Of wilde [nadruk] je het niet weten?'

R: 'Ja, ik wilde het volgens mij niet weten. Dat is misschien wel een goeie: ik wilde het niet weten, want ik wist dat het niet helemaal pluis was, maar ik heb nooit geweten wat ie nou echt gedaan heeft...'

In dit fragment kan mijn invulling 'Of wilde je het niet weten?' als voorbarig opgevat worden. Tegelijkertijd verduidelijkt het dat Jerrel worstelt met het uiten van (de wetenschap omtrent) zijn vaders criminele activiteiten. Hij weet het wel, maar ook weer niet. De gesprekssetting draagt in dit licht niet zozeer een strafrechtelijk, heimelijk karakter, zoals in het verhaal van Steven, maar eerder een exploratief karakter. Door de interviewsetting ontdekt Jerrel meer over zichzelf. Dit komt op meerdere momenten in onze gesprekken tot uiting. Zo reageert hij verwondert wanneer ik hem vraag waarom het gezin ooit is verhuisd: 'Dat is eigenlijk een heel logische vraag, maar dat is echt bizar... Die vraag heb ik mezelf eigenlijk nooit gesteld, nee...'. De gesprekssetting wordt, kortgezegd, tevens als een middel opgevat, dat in dienst staat van Jerrels zelfonderzoek. In het tweede gesprek komt dit bijvoorbeeld ook tot uiting wanneer ik terugkom op Jerrels esotherische visie. Dit leidt tot een ontdekking over de 'echte laag' in Jerrels leven: 'Ja, dat is dat... ja, wat ik nou vertel, is natuurlijk... je ziet dus eigenlijk: onder dit alles [zijn levensverhaal] zit natuurlijk nog een heel ander verhaal.' Ook ten aanzien van deze 'echte laag' uit Jerrel een zelf-onderzoekende houding gedurende het gesprek: 'Het is in die zin meer verbazingwekkend dat ik dit vertel, merk ik... Maar ja, is ook prima. Het is zoals het is.' De gevoerde

gesprekken dienen, kortgezegd, Jerrels zelfexploratie ten goede te komen en zijn 'geheime echte laag' van betekenis te voorzien. Hiermee kan Jerrels deelname aan dit onderzoek gezien worden als een onderdeel van zijn persoonlijke zoek- of ontdekkingsstocht naar wie hij is.

Tijdens ons gesprek gebeurt bovendien iets opmerkelijks. Het betreft een moment waarbij de voicerecorder uitstaat en waarbij ik me afvraag of we over hetzelfde praten en of ik zijn verhaal nog goed volg. Jerrel krijgt namelijk plots tranende, rooddoorlopen ogen en vertelt in alle overtuiging dat hij de 'kracht' van de spirituele wereldstroming voelt terwijl hij tegenover mij zit en erover praat.

Ik kan niet goed duiden wat er precies gebeurt op dat moment, maar ik bemerk (achteraf) dat deze gewaarwording ongemak en later zelfs sceptische gevoelens naar boven halen bij mij. Waar Steven mij als onderzoeker had gegoogeld, googel ik, na het gesprek, de spirituele stroming waar Jerrel aan refereert in de gesprekken. Ik kan namelijk niet goed begrijpen of duiden wat er gebeurt op het betreffende moment en heb om die reden de behoefte in dit verband op zoek te gaan naar validatie van wat hij vertelt.

Mijn sceptische houding is het gevolg van (mijn eigen) onwetendheid en onbekendheid ten aanzien van de genoemde stroming en de uitzonderlijke gewaarwording van Jerrel terwijl de voice recorder uitstaat. Mijn twijfels en handswijze kunnen in dit kader opgevat worden als een gevolg van het ervaren van een contradictie: ik, als onderzoeker, die gewend is te denken vanuit een rationeel, wetenschappelijk kader, wordt op dat moment immers geconfronteerd met iets wat niet vanuit een rationeel kader kan worden verklaard in het onderzoeksveld.

8.2.4 Niveau 3: Het gezin als harmonieus instituut

De brede sociaal-culturele context in Jerrels vertelling krijgt vorm door de dominante associaties met wat we onder een 'goed functionerend of gezond gezin' verstaan. Door de nadruk op de negatieve kleur van zijn gezinscontext positioneert Jerrel zijn eigen ervaring en verhaal, als een die in scherp contrast staat met hoe een gezin wel zou moeten zijn naar zijn idee. Op dit gezinsniveau is de persoonlijke ervaring van Jerrel, anders gezegd, ook wel als een *counter narrative* (Bamberg, 2004) op te vatten. Het is anders in vergelijking met het dominante verhaal of beeld dat we van een gezin hebben, als veilige omgeving om in op te groeien en waarin gezinsleden meer in stimulerende of harmonieuze verbinding met elkaar staan. Het gezin is in Jerrels verhaal alles behalve dat:

'Ja, het [gezinssituatie] was wel... ik zou... Wat eigenlijk in andere huishoudens anders was dan bij ons, was de sfeer... echt veel meer een gezinsleven. (...) Ja, dat voelde je ook: van ja, hier is echt een pappa en een mamma en samen en dat voel je gewoon in huis, en pappa en mamma zijn echt met het kind bezig en ja... je merkte het overal...'

8.3 MO: EEN (ON)BEWOGEN GETUIGE

Het derde levensverhaal dat ik uitlicht, betreft het verhaal van Mo. Hij is een student die geheel binnen de normmarges op beide vragenlijsten rapporteert (zie bijlage G). Alleen ten aanzien van zijn mate van zelfgevoel (Toegang tot Zelf/TZ) scoort hij, evenals het merendeel van de betrokken resisters, positief buiten de normmarges. Hij rapporteert zichzelf daarmee als iemand die minder gauw het gevoel voor wat hij wil verliest bij het ervaren van emoties.

In het levensverhaal van Mo komen bovendien alle benoemde bronnen van veerkracht voor: het delegaatperspectief (bron 1), de stimulerende derde(n) (bron 2), moreel inzicht (bron 3), verandering van omgeving (bron 4), erkenning van talenten & behaalde successen (bron 5) en aspiraties (bron 6). De nadruk ligt in Mo's vertelling echter bij de bronnen 1, 2 en 6.

8.3.1 *Introductie*

Mo is begin twintig wanneer ik hem spreek. Hij heeft in het verleden les gehad van mij en reageert op de oproep, mede omdat hij mij als docent herkende: 'Ik wou dus ook niet meewerken. Maar toen dacht ik: uw naam... [komt me bekend voor].' Beide gesprekken vinden plaats op mijn werklocatie en duren ongeveer anderhalf uur.

Mo is een zeer vlotte, bewogen en snel sprekende verteller. Hij springt van de hak op de tak, haalt veel voorbeelden aan om zijn punt te maken en is soms lastig te volgen, omdat hij snel praat en zijn zinnen niet afmaakt. Het gesprek is daarmee energiek, dynamisch en levendig. Zijn nadruk ligt bovendien, in contrast met voorgaande verhalen, niet op de ervaren emotie, gevoelens of beleving, maar veel meer op feitelijkheden.

Het verhaal van Mo draait niet zozeer om persoonlijk groei, maar om 'stabiel blijven' of 'niet bezwijken' voor verleidingen of druk van criminaliteit. Dit verhaal kent daarbij een circulair karakter, waarin een lineaire, progressieve ontwikkeling naar voren komt, omdat het vooral positief van aard is en naar een bekende afloop beweegt (zie ook hoofdstuk 3). Mo vertelt namelijk niet over een groots of werelds doel waar 'iets achterlaten voor toekomstige generaties of anderen' centraal staat (zoals in de voorgaande verhalen), maar benadrukt een doel dat hij passend acht bij de verwachtingen van zijn ouders.

Levenslijn

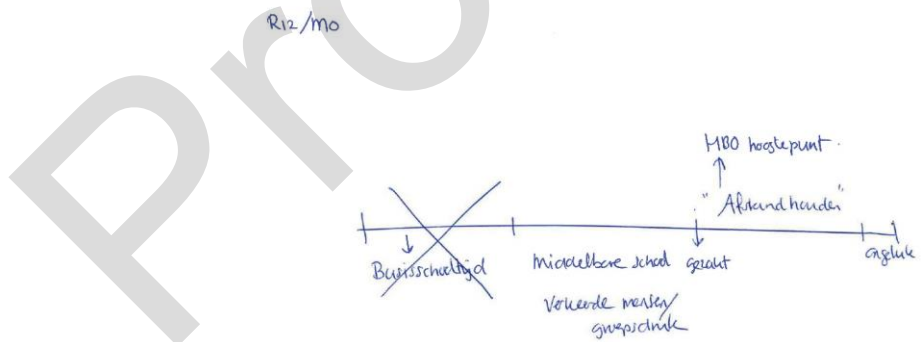
Initieel kent Mo drie chronologische episodes toe aan zijn levenslijn (zie afbeelding 8.5). Hij schrappt tijdens ons gesprek vrijwel direct het eerste deel (zijn basisschooltijd) omdat zijn kennismaking met 'verkeerde mensen en criminaliteit' pas écht begint in zijn middelbare schoolperiode (tienerperiode) en hij denkt dat als iedereen zijn basisschool zou omschrijven, 'dat het allemaal hetzelfde zou zijn.' Mo stemt daarmee van meet af aan en heel expliciet zijn verhaal af op de context van mijn onderzoek.

Hij groeit als een na oudste op in zijn gezin in een beruchte buurt in Brabant, die bekend staat om een 'criminele', afwijkende moraal. Hij verschilt qua

criminogene context van Steven en Jerrel, doordat hij geen crimineel actieve opvoeder benadrukt, maar vooral crimineel actieve vrienden (buurt/school en enkele neven). Het draait daarbij om een pluraliteit van delicten. Zo praat hij over inbraken, diefstallen, maar vooral de drugshandel domineert:

‘Van al die jonge jongens uit onze wijk, is allemaal niks terechtgekomen [lacht]. (...) Die zitten nu of vast, of worden gezocht, of zijn bezig met verkeerde dingen. En dan gewoon letterlijk, misschien een iemand niet of zo, van de twintig. (...) Vroeger was het zo: als we naar het buurthuis gingen, hoorde je altijd al die jongeren altijd praten over inbreken. Dat was toen het fietsen stelen van vroeger, zeg maar. (...) Alleen op dit moment is dat helemaal niet meer, nu is het juist dealen allemaal. (...) Harddrugs: heroïne, cocaïne, (...) gewoon bolletjes verkopen.’

Mo heeft veel vrienden op de middelbare school. Hij markeert die periode als een ‘leuke tijd’, maar beseft ook dat er veel dingen gebeuren die eigenlijk niet door de beugel kunnen. Wanneer hij zakt op de middelbare school ervaart hij een gevoel van eenzaamheid en leegte. Dit markeert hij als dieptepunt op zijn levenslijn. Dit dieptepunt wordt echter gevolgd door een episode die in het teken staat van ‘afstand houden’ van zijn oude vrienden. Na het behalen van zijn havodiploma gaat hij rechten studeren aan het hbo, een hoogtepunt voor Mo. Zijn vader wordt geportretteerd als een persoon die ‘betrokken’ en ‘streng’ is, maar altijd ‘logische dingen’ zegt. Mo’s moeder en vader zijn eensgezind als ouders: ‘Als mijn vader iets zei, dat was, ze deelden gewoon zeg maar één stem...’ Na een verkeersongeluk uit Mo nóg meer dan anders verbondenheid te voelen met de verwachtingen van zijn ouders. Hij besluit die verwachtingen na te leven. Dit verzwaart tegelijkertijd het beroep op het tonen van een mate van onbewogenheid in de, juist zeer bewogen, criminogene buurt waarin hij opgroeit.

Afbeelding 8.5: Levenslijn van Mo.

8.3.2 Een getuige van rare dingen die niet bezwijkt

‘Goed je best doen op school. Dat is het enige, en altijd goed zijn tegen je ouders.’

Mo's levensverhaal licht ik hier, evenals voorgaande twee levensverhalen, dieper uit aan de hand van de vijf pentadelementen. Dit vervolg ik wederom met de breuk, de narratieve samenvatting en de idiografische conclusies naar aanleiding van zijn verhaal.

Agent

Mo ziet zichzelf als iemand die ‘slim’ is, nadenkt voordat hij iets doet en leert van gebeurtenissen in zijn leven:

‘Iemand die dingen afweegt van mekaar, ja (...) ik denk in ieder geval iemand die overal van leert, zeg maar. Die, zeg maar, van heel veel gebeurtenissen, zeg maar, gewoon elke keer, daar lessen uithaalt.’

Hij is bovendien geen ‘meeloper’ zoals hij dat zelf benoemt. Hij is, ondanks dat hij met criminele vrienden omgaat, in staat zijn eigen pad te volgen. Hij positioneert zichzelf als een protagonist, die anders is dan de actoren in zijn criminogene context. Hij is meer een toeschouwer, volgt zijn innerlijk kompas, denkt anders, handelt autonomer dan zijn crimineel actieve vrienden en laat het morele oordeel van zijn ouders vooral meewegen in zijn handelen en keuzes:

‘Ja, heel vaak kreeg ik ook te horen dat ik met de verkeerde mensen omging. Ik vind wel dat ik iemand ben die me een beetje kan inhouden... dat ik niet, dat ik niet wordt meegesleept of zo in dingen. (...) Ik dacht heel anders als hun. (...) Als ik zak dan denk ik altijd eerst aan mijn ouders, dan pas aan mezelf. Van: oké, ik heb mezelf genaaid, want ik ben niet over [school], maar, dan denk ik eerst aan mijn ouders, want die vinden het erger dan mij.’

Gebeurtenissen/handelingen

De gebeurtenissen waar Mo over vertelt, kunnen gekarakteriseerd worden als handelingen van anderen, waarin hij zelf een passieve rol speelt. Mo observeert vooral abnormale gebeurtenissen die plaatsvinden in zijn woonbuurt. Kenmerkend is dat het gaat om gebeurtenissen die hij van dichtbij meemaakt, maar tegelijkertijd met een mate van afstandelijkheid waarneemt. De gebeurtenissen dragen een abnormaal en dynamisch of bewogen karakter, terwijl Mo ze als een getuige of toeschouwer gadeslaat. Zo vertelt Mo onder meer over de mate van brutaliteit die gepaard gaat met het buitensporig handelen van oudere jongens uit de buurt:

‘Komt die motor[agent], trapt hij [jongen op een scooter uit de buurt] die bal tegen de motoragent aan. En die viel gewoon, weet je wel. En dan reed ie weg. Ik stond daar als twaalfjarig jongetje gewoon te kijken van, keihard naar huis rennen, keihard, bang. Echt gewoon, alsof, alsof ik het zelf had gedaan, zo bang was ik ervoor.’

Het beschrijven van dergelijke abnormale gebeurtenissen benadrukt Mo voortdurend tijdens zijn verhaal: ‘Ik heb wel echt, ik heb wel hele, ik heb wel echt hele rare dingen gezien. (...) Ik denk gewoon dat dat wel, gewoon, dat wel gewoon bekend moet zijn dat ik zeg, maar veel heb gezien ook.’ Tegelijkertijd uit Mo het vermogen weerstand te bieden ten aanzien van verleidingen en druk uit zijn criminogene buurtcontext. Hij doet dat door selectief te zijn en een mate van ‘afstand houden, zeg maar. Als we iets gingen doen dan was het echt iets waarvan ik zeker wist: dat is niks verkeerd of zo.’ De gebeurtenissen worden daarmee, ondanks het dynamisch en bewogen karakter, gekenmerkt door ‘stabiel blijven’ en onbewogenheid:

‘Dat ik nooit iets heb gedaan. Dus daar was ik wel blij mee. Want ik, ik heb nog vrienden die wel dingen hebben gedaan en ook nooit hebben vastgezet, maar, maar, maar nee, ik heb er nooit, ik heb nooit iets geprobeerd dus, ik was daar nooit bang voor. (...) Maar ben ik wel trots op, dat ik zeg maar nooit, uh, nooit heb gehapt, zeg maar.’

Setting

Het levensverhaal van Mo speelt zich af tegen de achtergrond van een beruchte en onveilige buurt in Brabant. Een buurt waar veel gebeurt en waar Mo veelvuldig geconfronteerd wordt met een afwijkende, abnormale, maar tegelijkertijd voor die buurt normale norm die de overhand heeft. De setting is dynamisch omdat er veel ‘rare dingen’ gebeuren. Mo uit een mate van cultivering van een criminele moraal:

‘Dat is soms gewoon echt raar wat ik allemaal heb gezien. Als ik dat, als ik dat zou vertellen aan iemand, bijvoorbeeld uit een dorp, die zou dat echt niet begrijpen. Die zou echt kijken van: vind je dat normaal, dat dat gebeurt? (...) Je hebt twee plekken waar ze altijd hangen en niemand heeft werk, niemand heeft school. Oké, misschien een enkeling heeft werk of school. En als het school is, dan is het mbo. En dan. Ik weet niet, dan komen de gekste ideeën en gaan ze allemaal dingen doen. Vroeger was echt zo, dat we in buurthuizen zaten en dan kwamen om zes uur mensen binnen, dan werd het donker. En dan gingen ze gewoon met z’n allen inbreken. Gewoon alsof het een hobby was, zo van: we gaan voetballen samen. En dan gingen ze, met vier man gingen ze weg.’

Doel

Het doel in het verhaal van Mo komt tot uiting in zijn nadruk op het trots maken van zijn ouders en het willen voldoen aan hun verwachtingen. Hiermee doelt Mo op het afronden van een studie en een goede baan krijgen later:

‘Mijn doel is gewoon om, uh, om uh, rechten af te maken, op hbo, sowieso. En daarna dan nog twee jaar doorstuderen op de uni. Vanaf daar gewoon werken. (...) Ik wou, ik dacht al, altijd als ik dacht aan toekomst, dacht ik altijd aan een goede baan. (...) Goed je best doen op school. Dat is het enige, en altijd goed zijn tegen je ouders.’

Helpers/middelen

Er zijn verschillende helpers in het verhaal van Mo, die hem bij het bovengenoemde doel helpen. Hij duidt allereerst prominent de rol van zijn familie, zijn ouders, en dan vooral die van zijn vader met betrekking tot school.⁹⁹ Angst om zijn ouders teleur te stellen, speelt continu mee op de achtergrond van Mo's handelen en individuele keuzes:¹⁰⁰

‘Bij hun [vrienden] was het [betrokkenheid vader bij school] niet zo. Ik weet zeker dat die vrienden van mij, dat ze niet zo, dat hun ouders, dat hun vader vooral niet zo betrokken was in hun leven. (...) Ik heb ook veel vrienden gehad waar hun ouders bijvoorbeeld naar Mekka zijn gegaan, allebei. En dan zijn ze [vrienden] alleen thuis. En dan waren ze vijftien, zestien. En dan, ja, dan is er helemaal geen toezicht. Je mag doen wat je wil. (...) Als je goed bent tegen je ouders, weet, dan moet je, dan is automatisch al, dan is dat al stiekem dat je je niet bezig moet houden met criminaliteit. Want als je, ik vind als je, altijd als ik ergens aan dacht, dacht ik aan mijn ouders.’

Ook noemt Mo geregeld dat hij zijn studie heeft afgemaakt en daarmee afwijkend handelt ten opzichte van zijn vrienden. Dat schrijft hij niet alleen toe aan steun van zijn ouders en te behalen levensdoelen, maar ook aan zijn nabije ervaring met de gevolgen van delictgedrag.¹⁰¹ Die ervaring helpt hem op het goede pad te blijven:

‘Ik denk dan als je ooit wordt opgepakt, dat je dat [kans op een goede baan] dan helemaal verpest hebt. (...) Niet dat ik alleen veel verleidingen heb gehad en daar gewoon niet op in ben gegaan. En dan gewoon alleen maar omdat ik heb gegokt dat het niet goed was of zo. Maar gewoon omdat ik echt heb gezien dat het gewoon echt erg is, weet je wel.’

⁹⁹ Hierin is de stimulerende derde als bron van veerkracht zichtbaar (bron 2, zie paragraaf 6.2).

¹⁰⁰ Hierin zijn aspiraties (bron 6, paragraaf 6.6) nauw verweven met de stimulerende rol van Mo's ouders.

¹⁰¹ Hierin is de rationele uitingsvorm van het delegaatperspectief (bron 1, paragraaf 6.1) terug te zien.

Mo duidt in zijn verhaal tevens gelijkgestemden: hij vindt (ook andere) vrienden op de middelbare school en tijdens zijn hbo-studie.¹⁰² De bezigheid van het studeren aan het hbo ervaart Mo bovendien als een prestatie, die ook door anderen als zodanig wordt erkend:¹⁰³

‘Bijvoorbeeld bij andere vrienden, als ik voorbeeld examens had of een toets en die zouden, de dag ervoor wilden ze naar buiten, of laat naar buiten en ik moet bijvoorbeeld leren en ik zeg: “Nee, ik moet leren.” (...) Die begrepen dat niet. (...) Als dan iemand aan mij vroeg, of familie of mensen uit de wijk, of vrienden, of zelfs vrienden zelf: “Wat doe je op school?” Ik zei: “Ik studeer rechten.” Dan keken ze altijd zo heel raar op van, dan zeggen ze van: “Hoezo studeer jij recht?” Niet van, niet raar, maar echt positief. Zijn ze positief, zeg maar, uh, onder de indruk. Was [het] van: “Ja, jouw vrienden zijn eigenlijk allemaal verkeerd...”’

Moreel inzicht¹⁰⁴ helpt Mo bij het volhouden van zijn studie: ‘Dat is sowieso moreel een beetje raar: als je recht studeert om dan nog iets te gaan, om dan nog iets crimineels te gaan, (...) dan ben je echt verkeerd bezig [lacht].’ Een opvallend moment van hoger inzicht ervaart Mo bovendien wanneer hij na een verkeersongeluk in een ziekenhuisbed ligt. Dit moment verankert en motiveert zijn vastberadenheid ten aanzien van zijn toekomstperspectief¹⁰⁵ en het maken van een bewuste keus in zijn studie:

‘Ik was bijna dood, zeg maar, gewoon, echt. En ik zag, en toen zat ik ook in het ziekenhuis en ik dacht van, echt van: ik ga dus echt niet door met [toenmalige studie] [lacht]. (...) Ik en een vriend van mij zijn over de honderd, zijn we tegen een boom aan gereden. En allebei hebben wij gewoon, ja, een schrammetje. (...) En we hebben echt gewoon, zijn we met een schrammetje ervan afgekomen. (...) En toen dacht ik gewoon van, uh: ik ga niks meer doen wat ik niet leuk vind of niks. (...) En toen dat, heb ik gelijk ook gewoon uitgeschreven voor school in de vakantie. Ben ik gewoon hier naartoe gekomen. Toen heb ik me aangemeld [voor mijn huidige studie].’

DE BREUK IN MO'S VERHAAL

De breuk in dit verhaal wordt gevormd door een disbalans tussen de setting en de agent. Mo schetst in zijn levensverhaal dat hij opgroeit in een setting (buurt) waar het gebruikelijk is dat er ‘rare dingen’ gebeuren. Daarmee is de setting vanuit buurtperspectief normaal, maar vanuit Mo’s individuele perspectief abnormaal.

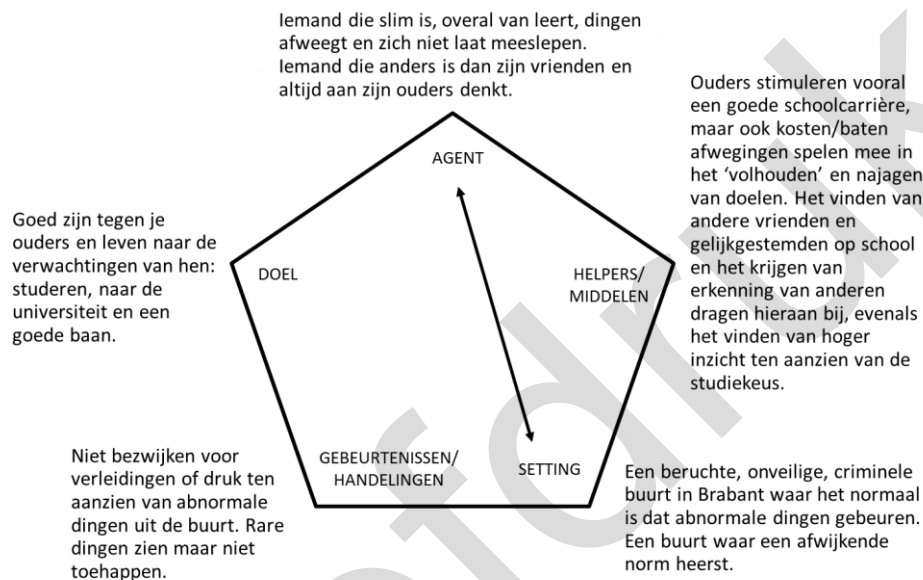
¹⁰² Hierin is verandering van fysieke omgeving (bron 4, paragraaf 6.4) te herkennen.

¹⁰³ Hierin is de erkenning van anderen (bron 5, paragraaf 6.5) te herkennen.

¹⁰⁴ Dit refereert aan bron 3 (paragraaf 6.3).

¹⁰⁵ Hierin zijn levensdoelen of aspiraties te herkennen (bron 6, paragraaf 6.6).

Deze context is in disbalans met de geportretteerde agent die een toeschouwer is, die de absurditeiten in de buurtsetting observeert, daar lering uit trekt en zich niet laat meeslepen, omdat hij in de eerste plaats altijd aan zijn ouders en hun verwachtingen denkt.

Figuur 8.6: Pentad van Mo's levensverhaal.

Narratieve samenvatting

‘Dat is soms gewoon echt raar wat ik allemaal heb gezien. Als ik dat, als ik dat zou vertellen aan iemand, bijvoorbeeld uit een dorp, die zou dat echt niet begrijpen. Die zou echt kijken van: vind je dat normaal, dat dat gebeurt?’ Maar ik ben ‘iemand die dingen afweegt van mekaar en van heel veel gebeurtenissen, zeg maar, gewoon elke keer daar lessen uithaalt. Ik denk altijd eerst aan mijn ouders, dan pas aan mezelf. Ik dacht heel anders als hun [vrienden].’ En ‘daar ben ik wel trots op, dat ik zeg maar nooit, uh, nooit heb gehapt, zeg maar.’ Want ‘als ik dacht aan de toekomst dacht ik altijd aan een goede baan.’ ‘Goed je best doen op school. Dat is het enige, en altijd goed zijn tegen je ouders. En dan, als je goed bent tegen je ouders, weet, dan moet je, dan is automatisch al, dan is dat al stiekem dat je je niet bezig moet houden met criminaliteit.’ Zelfs ‘als iemand aan mij vroeg. Of familie of mensen uit de wijk. Of vrienden, of zelfs vrienden zelf: “Wat doe je op school?” Ik zei: “Ik studeer rechten.” Dan keken ze altijd zo heel raar op van, dan zeggen ze van: “Hoezo studeer jij recht?” Niet van, niet raar, maar echt positief.’ En ‘Dat is sowieso moreel een beetje raar: als je recht studeert om dan nog iets te gaan, om dan nog iets crimineels te gaan... dan ben je echt verkeerd bezig. Gewoon omdat ik heb gezien hoe erg het is, weet je wel... Ik weet ook zeker dat

die vrienden van mij, dat ze niet zo, dat hun ouders, dat hun vader vooral niet zo betrokken was in hun leven.'

Idiografische conclusies

Concluderend kan Mo's levensverhaal gekarakteriseerd worden door het ervaren van een mate van eenzaamheid en verlies, wat tot uiting komt door het afstand houden van buurtvrienden. Tegelijkertijd moet Mo opgroeien in een abnormale buurt. Dit contrast vergroot zijn eigen prosociale handelen en keuzes. Hiermee draagt Mo's verhaal een positief maar tegelijkertijd ook relatief bijzonder verloop, gelet op de buurtcontext en de bijhorende criminele moraal die hij schetst.

Mo scoort, ten tweede, enkel buiten de norm op de subschaal zelfgevoel (zie bijlage G). Deze score kan gerelateerd worden aan de bespreking van de gebeurtenissen/handelingen en de agent. Mo bezwijkt als agent immers niet voor de bewogen, dynamische gebeurtenissen. Hij blijft als het ware onbewogen in een dynamische, bewogen omgeving. Dit kan geïnterpreteerd worden als iets wat passend is bij iemand die bij het ervaren van emoties (zelfgevoel) niet gauw het gevoel verliest voor wat hij wil.

De bronnen van veerkracht zijn ook in dit verhaal voornamelijk in de beschrijving van het pentadelement helpers geduid. Zo komt het hebben van andere vrienden op een andere school (bron 4, paragraaf 6.4) zijn schoolprestaties ten goede en heeft Mo veel gezien, waarmee hij negatieve gevolgen van delictgedrag benadrukt in zijn verhaal (bron 1, paragraaf 6.1). Ook de stimulerende derde(n) (bron 2, paragraaf 6.2) is een bron die voorkomt en in dit verhaal kleur krijgt. Dit zijn met name Mo's ouders. Zij vormen een bron van sociale steun en fungeren als moreel kompas in Mo's dagelijks handelen. Hierbij werkt de erkenning van anderen (bron 5, paragraaf 6.5) als iets wat hem in het vervolgen van zijn schoolcarrière motiveert. Hoger inzicht (bron 3, paragraaf 6.3) komt in het verhaal van Mo duidelijk naar voren na het ontwaken in het ziekenhuisbed. Deze ervaring en de confrontatie met zijn eigen kwetsbaarheid versterkt zijn keuze (en vastberadenheid) ten aanzien van zijn toekomstdoelen (bron 6, paragraaf 6.6).

De vier opgaven zijn als volgt in dit verhaal te duiden. Uitdaging of opgave 1 (het ervaren van verleidingen/druk, zie paragraaf 7.1) krijgt in Mo's levensverhaal, anders dan in het verhaal van Steven en Jerrel, vooral vorm door het ervaren van een mate van druk van leeftijdsgenoten. Mo houdt in zulke gevallen afstand, vanwege de kans op gevraagde gunsten bijvoorbeeld. Hij is iemand die observeert en onbewogen blijft ten opzichte van de beschreven gebeurtenissen. Opgave 1 komt daarmee dan ook het duidelijkst naar voren in het pentadelement gebeurtenissen/handelingen.

Opgave 2, het leven in twee werelden (paragraaf 7.2), komt vervolgens, evenals in de vorige twee levensverhalen, in de setting van het verhaal naar voren. Deze twee werelden bestaan bij Mo uit de normafwijkende buurtmoraal, waar onaantastbaarheid, criminaliteit en anti-sociaal gedrag de boventoon voeren. Dit is in tegenstelling met zijn wereld thuis, waar zijn ouders heel andere verwachtingen van hem hebben. Mo trekt in lijn met de verwachting van zijn ouders zijn eigen plan, door naar school te gaan en uiteindelijk een baan te vinden.

Opvallend in Mo's vertelling is dat hij zijn kindertijd overslaat. Dit kan, na de bestudering van de pentadelementen, mogelijk verklaard worden uit het gegeven dat hij zijn gezinscontext als 'normaal' heeft ervaren, omdat zijn kindertijd niet verschilt van die van anderen in de buurt en deze daardoor niet vertellenswaardig genoeg is voor hem.

Opgave 3, anders zijn (paragraaf 7.3), draagt, in tegenstelling tot het verhaal van Steven, maar in lijn met Jerrels verhaal, een positieve betekenis voor Mo. Deze opgave manifesteert zich bovendien prominent in de beschrijving van de agent. Het 'anders zijn dan anderen' is nauw verweven met het geïnternaliseerde doel: anders zijn dan anderen betekent hier niet alleen leren onbewogen te zijn (je niet laten meeslepen door anderen), maar ook daadwerkelijk handelen naar de verwachting van zijn ouders.

Opgave 4, selfmade worden (paragraaf 7.4), is tegen deze achtergrond terug te leiden naar dit doel. De individuele ontwikkelingslijn wordt in dit verhaal immers gekarakteriseerd door het tonen van een groeiende mate van onbewogenheid tegen de achtergrond van een dynamische, bewogen setting. Het voldoen aan de verwachtingen van zijn ouders (school afmaken en een goede baan vinden) is daarin een prestatie op zich.

8.3.3 Niveau 2: 'Weet je wel'

De interactie in de gesprekken met Mo kenmerkt zich door meerdere aspecten. Allereerst kenmerkt het zich door een zeer actieve, dynamische vertellersrol. Mo vertelt veel, herhaalt woorden en maakt zinnen met regelmaat niet helemaal af. Zijn verhaal springt bovendien van de ene gebeurtenis naar de andere en is hierdoor soms lastig te volgen. Zo vertelt hij bijvoorbeeld als volgt over zijn eerste studiejaar:

'Ik voelde me een beetje zo: onoverwinnelijk, zo, dan ging ik heel laconiek om met mijn eerste jaar. Dacht ik: ik ben toch... ja, niet: ik ben toch te vroeg, maar van: ik weet niet, ik, ik dacht heel makkelijk. Ik onderschatte, zeg maar, heel dat eerste jaar. Toen had ik mijn eerste jaar dus heel veel punten gemist. En, uh, ging ik heel slecht het tweede jaar in. En toen het tweede jaar was ik wel, had ik dus, ging ik dus alles van het tweede jaar doen.'

Ten tweede gebruikt Mo opvallend vaak de uiting 'weet je wel'. Om precies te zijn doet hij dat in totaal maar liefst 31 en 37 keer (in respectievelijk het eerste en het tweede gesprek).¹⁰⁶ Je weet wel/weet je wel is daarmee duidelijk een veel gebruikt (stop)woord tijdens de gesprekken. Het versterkt het illustratief karakter van hetgeen hij op dat moment ter sprake brengt. Tegelijkertijd vergt dit

¹⁰⁶ Dit is veel in vergelijking met andere levensverhalen, zoals die van Steven en Jerrel die (respectievelijk) in totaal twee en een keer je weet wel/weet je wel gebruikten in hun gesprekken.

inlevingsvermogen van mij als onderzoeker, omdat het wijst op een verondersteld, reeds bekend begrip of kader van waaruit Mo zijn verhaal vertelt:

‘Weet je wel, en, uh, ik ben weleens, ik ben wel vaker gevallen, maar dan. Het leek gewoon net als een van de vele keren, **weet je wel**, gewoon niet erg. (...) Ik ging heel veel, ik ging heel veel op stap met mensen die verkeerde dingen deden, **weet je wel**.’

Het kan goed zijn dat het gebruik van ‘weet je wel’ te maken heeft met het zoeken naar bevestiging van hetgeen hij vertelt en het feit dat we bekenden zijn van elkaar. Waar bij het eerste verhaal van Steven voornamelijk mijn strafrechtelijke, criminologische onderzoekrol de interactie door wantrouwen kleurde, is dit in de interactie met Mo juist niet zo. Dit kan de totstandkoming van Mo’s verhaal beïnvloed hebben.

In de eerste plaats omdat ik zijn docent ben geweest. Hij zegt letterlijk bij aanvang van onze ontmoeting: ‘Ik wou dus ook niet meewerken. Maar toen dacht ik uw naam... [komt me bekend voor].’ Ik kan niet precies duiden waarom hij dit zegt, maar blijkbaar heeft het wel een rol gespeeld in zijn beslissing deel te nemen aan dit onderzoek. In de tweede plaats ben ik een docent met een (niet-Nederlandse) afkomst die bovendien binding heeft met zijn eigen achtergrond vanwege mijn Marokkaanse partner. Daar heeft Mo wetenschap van. Dat dit mogelijk een rol speelt wordt duidelijker wanneer ik de bredere, (hieronder geduide) sociaal-culturele context nader bestudeer.

8.3.4 Niveau 3: Een gestigmatiseerde, etnische buurtcontext

R: ‘Ja, ik denk ’t wel, dat het een saaie film zou zijn, hoor (...) ik, ik denk dat het niet, uh, zo’n actiefilm zou zijn.’

Q: ‘Waarom zou het saai worden dan?’

R: ‘Ja, omdat ik, omdat ik niks heb gedaan in mijn leven. Ja, niks heb gedaan, omdat ik dus niks verkeerd heb gedaan. Dat is wat, uh, films meestal, uh, interessant maakt.’

Het is, in tegenstelling tot het karakter van zijn woonbuurt, opvallend dat Mo zijn levensverhaal als ‘saai’ karakteriseert wanneer het verfilmd zou worden. Hiermee draagt zijn deelname op het eerste gezicht een paradoxaal karakter. Waarom heeft Mo een podium gezocht om een ‘saai’ verhaal te vertellen?

Mo’s verhaal is na bestudering ervan wellicht ‘saai’, gelet op de levensdoelen die hij nastreeft. Maar tegelijkertijd zijn die doelen allerminst ‘saai’, daar het behalen ervan ook als een prestatie kan worden gezien omdat het eerder uitzondering dan regel is, gelet op zijn criminogene buurtcontext. Mo is immers anders dan de meeste van zijn vrienden, doordat hij zich weet te onthouden van delictgedrag. Het draait dan om het anders zijn in die zin dat Mo als buitenlander (Marokkaan) opgroeit in een wijk die anders is dan andere wijken. Hij karakteriseert zijn woonbuurt als een hoog criminele buurt, waar bovendien het gemiddelde

opleidingsniveau laag is en waar sprake is van hoge werkloosheid onder de voornamelijk niet-westerse bewoners:

‘Gewoon echt zo’n stereotype wijk. Gewoon heel veel buitenlanders bij elkaar, weet je wel. (...) Daar woonden voornamelijk, daar wonen heel veel Marokkanen. Weinig Turken en ook, uh, weinig Surinamers. Ze wonen er wel, er wonen twee gezinnen, Surinaamse gezinnen, zijn ook helemaal crimineel, zijn ook helemaal van het padje af [lacht]. Maar in ieder geval Marokkanen heel veel. (...) Vroeger had, was het, had je, zeg maar, vier flats aan de snelwegkant. En dan, wij woonden bijna allemaal in die flats. En dan had je rij, dan had je de goedkoopste rijtjeshuizen daarnaast en daar woonde dan de rest. En dan in de mooiste gedeelten woonde, woonde niemand van ons.’

De brede context komt naar voren door het gebruik van bewoordingen als ‘[daar] woonde niemand van ons’ waarbij het woord ‘ons’ refereert aan de (veelal Marokkaanse) buitenlanders uit zijn buurt. Mo benadrukt in dit licht het ervaren van een negatief stigma ten aanzien van zijn afkomst: ‘Je hoort wel vaak dat ze bij, uh, Marokkaanse (...) opvoeding of zo niet goed is.’ Mijn eigen afkomst, en meer specifiek mijn relationele binding met iemand van Marokkaanse afkomst (mijn partner), kan in dat kader hebben bijgedragen aan het verlagen van de drempel voor Mo om zijn verhaal te doen. De kans dat zijn verhaal vanuit deze brede sociale context door mij vooroordeeld zou worden, is daardoor wellicht als relatief klein ervaren. Ook na het stopzetten van de voice recorder zijn hiervoor aanwijzingen te vinden. De brede gemarginaliseerde buurtcontext wordt namelijk ook na het stopzetten van de voice recorder verduidelijkt. Mo kaart expliciet aan dat het negatieve stigma ten aanzien van Marokkanen hem stoort. Hij beargumenteert de ongelijke positie die Marokkanen in Nederland hebben, aan de hand van een ervaring in het Veiligheidshuis (waar hij aanwezig was in het kader van zijn studie). Uit een memo vlak na het gesprek met Mo, haal ik het volgende hierover terug:

‘En dan staat er: minderjarige veelplegers, meerderjarige veelplegers en Marokkanen. [Hij zegt letterlijk:] “Oké, zijn Marokkanen dan niet minder- of meerderjarig?? [verontwaardigd] Waarom is daar een speciale, aparte groep voor?!” [Dit is echter enigszins tegenstrijdig, want hij gaf daarna meteen ook aan:] “Ik begrijp het, ik zou echt racistisch zijn als ik Nederlander zou zijn en al die Marokkanen zou ik hier, zoals ik het in [zijn wijk] zie. Die zijn toch allemaal een pot nat.”’
[memo, na eerste gesprek R12/Mo]

Hiermee draagt de brede context een tweeledig karakter. Enerzijds brengt Mo begrip op voor het bestaan van een negatieve label voor zijn eigen sociaal-culturele groep, die in zijn buurt domineert. Het is immers een buurt waar ‘rare dingen’ gebeuren. Anderzijds voelt Mo dat hij zich daar niet zonder kritische noot

bij kan of moet neerleggen, door de sociaal-maatschappelijke achterstand van Marokkanen in Nederland aan te kaarten. Mijn onderzoek kan tegen deze achtergrond opgevat worden als een podium waarop Mo, als Marokkaanse resister uit zijn gestigmatiseerde buurt, een tegengeluid kan geven.

8.4 PETER: EEN (ON)OPVALLENDE TROUWHARTIGE

Het laatste levensverhaal dat ik middels een verhaallijnanalyse uiteenrafel, is het verhaal van Peter. Hij rapporteert zich, als een van de weinigen, bijzonder hoog op de subschalen van de vragenlijsten. Hij scoort maar liefst elf keer buiten de normmarges (zie bijlage G). Peter rapporteert daarbij het hoogst op de onderliggende concepten zelfgevoel, omgaan met falen, (vallend onder de schaal Toegang tot zelf/TZ), angstvrije doel oriëntatie (Zelfcontrole/ZC) en voornemens uitvoeren (Handelingsvoorbereiding/HV). Dit wijst, afgaand op de normen, op iemand die het gevoel voor wat hij wil ook in lastige situaties niet gauw verliest, relatief makkelijk kan loslaten en zichzelf kan motiveren door te zetten.

In Peters levensverhaal komen de volgende bronnen van veerkracht voor: de stimulerende derde(n) (bron 2), moreel inzicht (bron 3), erkenning/behaalde successen (bron 5) en aspiraties (bron 6). De nadruk in zijn verhaal ligt echter vooral op bron 2 en bron 6.

8.4.1 *Introductie*

Peter is begin dertig wanneer ik hem spreek en is door een collega van hem op mijn onderzoek geattendeerd via de oproep. Hij zoekt contact en beide gesprekken vinden plaats op zijn werklocatie. De duur van beide gesprekken is ongeveer één uur. Dit is, gelet op de andere betrokken resisters, relatief kort.

Wanneer ik Peter ontmoet, maakt hij een rustige, beleefde en gereserveerde indruk en heeft een opvallend gespierd overkomen. Hij maakt bij aanvang van ons gesprek een duidelijk voorbehoud: hij praat niet over familieleden. (Hier kom ik later op terug.) Wel over zijn ouderlijk gezin, zijn vrienden uit de buurt en over zichzelf.

Peter vertelt zijn levensverhaal in chronologische volgorde. Daarbij haalt hij, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Jerrel, niet of nauwelijks zijn ervaren emoties aan, maar bouwt hij zijn verhaal op aan de hand van feitelijke gebeurtenissen.

Dit verhaal kent, evenals het verhaal van Mo, geen expliciet persoonlijke groeistructuur. Het is eerder te karakteriseren als een stabiel verhaal dat een spiraalvormig karakter draagt (zie hoofdstuk 3). Zijn verhaal is ook als lineair te tekenen. Het kent een positief verloop, maar draait om het opvolgen en reproduceren wat zijn ouders (voor hem) hebben bewerkstelligd, zoals uit onderstaande analyse zal blijken.

Levenslijn

Peters levenslijn (zie afbeelding 8.7) kent vijf duidelijke episodes die grotendeels onderscheiden worden door zijn schoolfasen. Zo vervolgt hij de ‘kindertijd’ met

de ‘basisschoolperiode’, waarna de ‘middelbare school’ en de ‘universiteit’ volgen.

Peter groeit op in een ‘typische volksbuurt’ waar criminaliteit meer regel dan uitzondering is:

‘Heel ons leven opgegroeid in, ehh, ja, wat ze tegenwoordig noemen dan een, een volksbuurt. Of, eeh, achterstandswijk, om zo maar te zeggen... (...) Dat [criminaliteit] hoorde erbij. Daar werd niet echt over gesproken. Het was niks bijzonders.’

Illegaal bijverdienen (onder andere middels de ‘huis-tuin-en-keukenwietteelt’) is de gemiddelde buurtbewoner niet vreemd. In de loop der tijd is echter ook het produceren van amfetamine verankert in professionelere organisaties, vertelt Peter. Het gaat dan om jongens uit zijn buurt, met wie hij is opgegroeid en die in dit licht niet zelden gelieerd zijn aan motorclubs en leden die zich onaantastbaar wanen:

‘Van wat ik ervan meegekregen heb, zijn die motorclubs nu fors aan het uitbreiden. Eh, eigenlijk in de strijd om, om, om territorium. En, eh, waar het vroeger nog ging om de kwaliteit van leven, denk ik dat het nu, eh, meer om de kwantiteit gaat. (...) Financiële status. Er zijn er ook bij die daar status aan ontlenen en, ehh... (...) En wordt ook wel, eh, gewoon geld verdiend. (...) Nergens voor terugdeinzen, in die zin, zeg maar.’

Peters kinderjaren worden als warm en hecht gekenmerkt:

‘Kijk, je bent natuurlijk nog heel jong op dat moment, maar wat me daarvan bijstaat, dat is, eehm, de, de, de warmte van het gezin en de directe familie, dus ik kon eigenlijk wel, eehm, of thuis terecht, of bij de opa’s en oma’s, ooms en tantes, eehm... Dus ik heb, eehm, daar eigenlijk wel aan overgehouden dat dat wel eigenlijk gewoon heel belangrijke mensen zijn in je leven.’

Deze warmte en gehechtheid in het gezin en de familie is echter contrair aan wat Peter op school ervaart. Hij voelt zich op de basisschool een buitenbeentje, omdat hij als enige goed presteert. Op de middelbare school neemt dit gevoel iets af, omdat hij gelijkgestemden vindt:

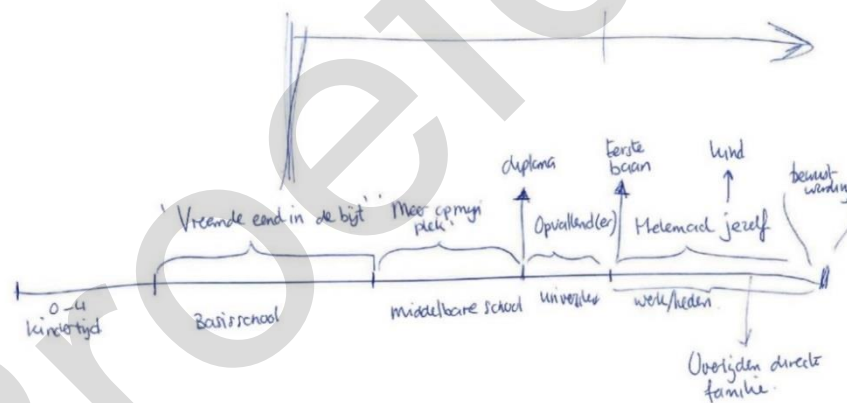
‘De meesten die gingen toen naar een vmbo, een vmbo-school, eehm... ja. Ik was van ons uit de klas eigenlijk de enige... ja, en daar kom je dan in een omgeving met wat meer gelijkgestemden en dus, eehm, mensen komen ook niet per se uit de wijk, hè, dus ik ging ook in een andere stad naar school [naam stad]. En daarzo kwamen ze uit allerlei windstreken hè... dus ja, goed. En ook allemaal mensen die leren wel belangrijk vonden (...) en daar werd het, eehm... ja, daar werd het opeens normaal, hè, dat je leerde voor

een proefwerk, zeg maar. Ja, dus dat was voor mij wel een, in die zin, wel een opluchting dat je daar gewoon, eehm... je was dan jezelf gewoon zonder dat je, eehm... buitenboord [viel].’

In zijn studententijd nemen gevoelens van exclusie ten opzichte van leeftijdsgenoten op school weer toe. Op intellectueel vlak vindt hij voldoening, maar op sociaal vlak voelt hij een sterke vervreemding ten opzichte van andere studenten aan de universiteit. Sinds Peter werkt, uit hij pas ‘helemaal zichzelf’ te kunnen zijn.

De hechte binding met Peters familie, ouders, en vooral zijn vader, een hardwerkende fabrieksarbeider, speelt een centrale rol in Peters leven. Loyaal of een vertrouweling voor anderen zijn en toch een eigen pad bewandelen in het leven is tegen deze achtergrond een belangrijk kenmerk van dit verhaal.

R20/Peter

Afbeelding 8.7: Levenslijn van Peter.

8.4.2 Niveau 1: Loyaal blijven aan je eigen plan

‘Loyaliteit, richting familie zeg maar, dat staat voorop.’

Peters verhaal rafel ik hieronder, evenals de voorgaande verhalen, dieper uiteen aan de hand van de vijf dramaturgische pentadelementen. Vervolgens bespreek ik

ook hier wederom de breuk, presenteer ik de narratieve samenvatting en de idiografische conclusies.

Agent

Peter positioneert zichzelf in zijn verhaal als iemand die ‘verantwoordelijk’ en ‘loyaal’ is naar zijn familie toe, maar tevens een ‘vreemde eend in de bijt’ is ten opzichte van leeftijdsgenoten. Hij heeft als enige een goede schoolcarrière doorlopen en heeft daar ook in doorgezet:

‘Daar was ook gewoon respect voor. Zeker binnen de familie. Op school is dat iets anders, dan hoorde je er niet bij. (...) Nou ja, ik kwam daar op de universiteit en dat merkte ik bijvoorbeeld alleen al aan, eehm, pff, de stijl van kleden bijvoorbeeld. Ik stond er echt van te kijken. Die mensen liepen daar in ribbroeken in de meest onmogelijke kleuren met daarop een, eehm, een polo of een overhemd met een kraag omhoog, eehm, kapsel... allemaal hetzelfde kapsel.’

Hij portretteert zichzelf als iemand die het daarin belangrijk vindt bij zichzelf te blijven, zijn eigen weg te volgen en loyaal te zijn daaraan: ‘Ook al spring je er uit hè, op bijvoorbeeld een basisschool, en hoor je er misschien niet helemaal bij, je moet wel altijd kiezen voor je eigen normen en waarden.’

Gebeurtenissen/handelingen

De eigen handelingen van Peter domineren ten aanzien van dit element in het verhaal. Anders dan in de voorgaande drie levensverhalen overkomen gebeurtenissen hem niet, maar gebeuren dingen bewust, doordacht en zijn ze intentioneel. Het draait om het vermogen een eigen koers te blijven varen in (lastige of moeilijke) situaties:

‘Toen ik naar de universiteit ging, dan waren de meeste van mijn leeftijdsgenoten, die waren eigenlijk al wel klaar, hè. Die hadden een eigen, ja eigen, die hadden een huurwoningje in de wijk, zeg maar... eehm, hadden vaak al kinderen in de tijd dat ik nog op de universiteit zat... eehm... ja, en goed, en die deden het ook, op zich, ook nog niet zo slecht. Die konden ook een keertje op vakantie, ze leden geen honger en ze konden een autootje rijden, wat ze leuk vonden, zeg maar... Ja, goed, en als jij dan inderdaad ‘s morgen vroeg de deur uit gaat naar de universiteit... eehm, je ziet op alle plekken zitten de rolluiken nog dicht. Eehm, ja, dan ja, daar zijn wel eens momentjes bij geweest dat ik – zeker als ik dan zo hard moest blokken voor een tentamen – dat je weleens dacht: waar doe ik het eigenlijk voor?’

Peter staat meermaals bloot aan verleidingen van criminaliteit, maar handelt daarbij intentioneel en doordacht omdat hij een mate van verantwoordelijkheid voelt. Zo vertelt hij over een kans om een actieve rol in de drugsproductie te nemen en die hij op sensitieve wijze afslaat:

‘Dan wordt je een verhaal, word je dan voorgespiegeld [door een vriend van hem] en dat risico voor jezelf lijkt natuurlijk ontzettend klein. Ze hebben alleen maar een geldschieder nodig, om, om wiet of zo te verbouwen, en het laatste dat mij aangeboden is... dat was, dat was om van grondstoffen voor amfetamine, ehm... Het wordt gebouwd als een soort investering hè, een partij die haalt grondstoffen, drukt er de pillen van, de pillen worden verkocht en je krijgt je investering tot wel zes tot acht keer terug, zeg maar. (...) Nou goed, kijk, ze weten dat je werk hebt, dat je ook wel een spaarcentje hebt. Laat ik het zo zeggen: ehm, ja, en het lijkt dan gewoon hartstikke makkelijk, maar toch heb ik daar maar niet aan meegedaan. Nee, nee is niet mijn ding. (...) Nou ja, ik vind het wel moeilijk, want kijk, het zijn natuurlijk ook goeie vrienden van me, om tegen ze te zeggen: “Weet je, ik doe daar niet aan mee.” Ik zeg wel van: “Weet je wat? Ik denk er nog wel eens over na...” (...) Maar dan laat ik daarna weten van: “Nou, kijk, ik heb het er eens ergens over gehad, dus, ehm, we laten het zitten. Ik zet het geld opzij voor de studie van m’n kind. Of, ehm, ja... of auto, weet je...” Kijk, er zijn ook een hele hoop mensen die hebben niks te verliezen. Kijk, ik heb een baan, ik heb een hypotheek, die moet ook betaald worden.’

Setting

Peters verhaal speelt zich vooral af tegen de achtergrond van een volksbuurt:

‘Ehm, tuinstoelen en tafeltjes in de voortuin zetten en... daar speelde zich eigenlijk het sociale leven af, ehm. Maar goed, dat waren ook mensen die hadden daar ook de tijd voor. Laat ik het zo zeggen: die hadden niet heel veel anders te doen.’

Er heerst een andere, afwijkende moraal in deze wijk waar school ondergewaardeerd wordt en het vergaren van inkomsten middels criminaliteit niet uitzonderlijk is:

‘Ik wist eigenlijk niet beter, totdat ik naar de middelbare school ging. Want je groeide in die tijd... er waren geen msn, whatsapp of al die dingen, je groeide gewoon op in die wijk en dat waren de mensen die je kende. Klaar. Ja, ik wist niet beter dan dat er mensen waren die dus in (...) en dat begon heel klein hoor, hè, dat ze in België vuurwerk gingen halen en dat dan met winst verkochten. Op een gegeven moment waren dat zaken als wietteelt en, en zoiets. Ja, dat hoort er een beetje bij. (...) Dan hebben we het over hennepeteelt. (...) Drugsgerateerd, ja. Eh, geweldsdelicten zitten ertussen. (...) Heling. Ehmm, en ja, afpersing valt eigenlijk onder geweldsdelicten, denk ik, hè. (...) Ondanks dat ze [leeftijdsgenoten in de buurt] niet echt een geweldige opleiding genoten hadden en niet echt geweldig werk hadden. Op hun achttiende met een BMW’tje of een Audi’tje of, weet ik veel wat,

rondrijden, zeg maar, en dan op een andere manier verdienen. En dat wist je van elkaar, maar... hè, en dat werd, eehm... ja, goed, zonder arrogant te klinken, daar werd door de mensen die daar wat minder over nadachten, werd daar wel tegenop gekeken. (...) En die hadden ook geen universiteit gedaan, zo werd er dan geredeneerd.'

Doel

Peter uit gedurende zijn vertelling dat hij zijn doel in het leven reeds heeft behaald: 'Wat op zich natuurlijk wel een heel trieste conclusie is, als je na je dertiger jaren, dat je eigenlijk klaar bent met je leven, zeg maar...' Peters doel krijgt in zijn verhaal vorm door loyaliteit te tonen aan zijn ouders en aan hun verwachtingen te voldoen, maar die ook weer door te geven aan zijn eigen kind(eren). Loyaliteit uit hij onder meer te hebben getoond, door het stichten van een gezin en het vinden van een baan. Dit laatste maakt hem op legale wijze zelfvoorzienend:

'Dat is waar je het al die tijd voor gedaan had... waar je al die tijd voor naar school bent geweest en je studie hebt afgemaakt en, eehm, dat is het doel dat ik voor ogen had. Ik wilde een baan (...) gewoon een beloning inderdaad en ook naar m'n ouders toe voelde ik me daar verplicht toe. (...) [Waar ik] trots op ben als ik naar m'n leven kijk? [zucht] Dat ik, eehm... dat ik het tot nu toe, eehm... ja, toch wel gewoon voor m'n gezin kan zorgen op een eerlijke manier. Dus dat ze niks tekort komen, eehm, dat ik wat geld opzij kan zetten voor de studie van m'n dochter. Dus eigenlijk dat ik, eehm, dat ik kan realiseren wat m'n ouders vroeger voor mij gerealiseerd hebben. Ja, dat, daar ben ik eigenlijk wel het meest trots op... ja.'

Helpers/middelen

Peter uit heel duidelijk een gevoel van verantwoording voor zijn vrouw en kind:

'De verantwoordelijkheid die je hebt om daarvoor te zorgen, voor het huishouden, voor mijn gezin... dat is ook een drijfveer geweest om gewoon, eh, te zorgen voor een goede studie, goede baan.'

Dit doel is echter het gevolg van loyaliteit naar Peters ouders. Zijn vader fungeert als een moreel kompas en stimuleert het behalen van legale doelen:

'Ik wist dat m'n ouders, die, eehm, ja, m'n vader, die had niet zo'n hele goeie baan, die was gewoon fabrieksarbeider, dus die heeft er hard voor moeten werken. Ze hebben ook andere dingen moeten laten om te zorgen dat de kinderen konden studeren.'

De moeite die zijn ouders hebben getoond om Peter te laten studeren, speelt een belangrijke rol in zijn keuzes: hij gaat spaarzaam om met zijn studiejaren en uit

dankbaarheid richting zijn ouders die hem morele zin, normen en waarden hebben meegegeven:

‘Nou ja, als ik al iets aan anderen te danken heb, dan is het toch wel gewoon, eh, aan mijn familie die het studeren heeft mogelijk gemaakt en ook gezorgd heeft dat het kon. En dat er de financiële ruimte voor was.’

De sterke onderlinge band met en loyaliteit naar zijn ouders en familie werkt in Peters verhaal als een morele rem¹⁰⁷ ten aanzien van delictgedrag en stimuleert het willen behalen van zijn levensdoelen:

‘Zeg maar: ongehoorzaamheid... tegenspraak, vooral richting mijn vader bijvoorbeeld, dat werd niet geduld. Dat zat er niet in. (...) Voor mij was het niet zozeer leidend, eh, wat men op school vond of wat, ehh, de buurtbrigadier vond dat het wel of niet mocht. Het gaat er mij om of mijn vader zei: “Je mag dat wel of je mag dat niet.”’

Met name Peters vader vertoont actieve betrokkenheid bij zijn schoolcarrière¹⁰⁸:

‘Mijn vader heeft zeker het leren gestimuleerd en daar ook bij geholpen. Overhoren en zo, dat soort zaken. (...) Ik heb de indruk bij velen, ik kan natuurlijk niet overal achter de voordeuren kijken, maar (...) dat heel veel ouders zich om die studie niet erg bekommerden. Er waren ook kinderen bij die, eh, de voordeur was toch altijd open of er hing zo’n touwtje uit de brievenbus en ze zagen wel hoe laat ze thuiskwamen. Als ze maar voor het eten thuis waren. En wat ze verder uitspookten... dat maakte niet veel uit.’

In dat opzicht verschilde de normstelling binnen Peters gezin van die van de rest van de buurt:

‘Het, het... was allemaal minder vrijblijvend. Er werd bij ons thuis wel op gestuurd dat je je best deed; dat je je huiswerk deed en dat je nadacht over later, hè. Dat je later toch een baan, een, een... We hadden ook een van de weinigen een koopwoning in de straat. (...) Geaccepteerd wel, dat was het probleem niet (...) daar was ook niemand die je iets in de weg legde, zeker niet... eehm... (...) Maar je doet gewoon aan bepaalde dingen niet mee hè, je zondert je wel af.’

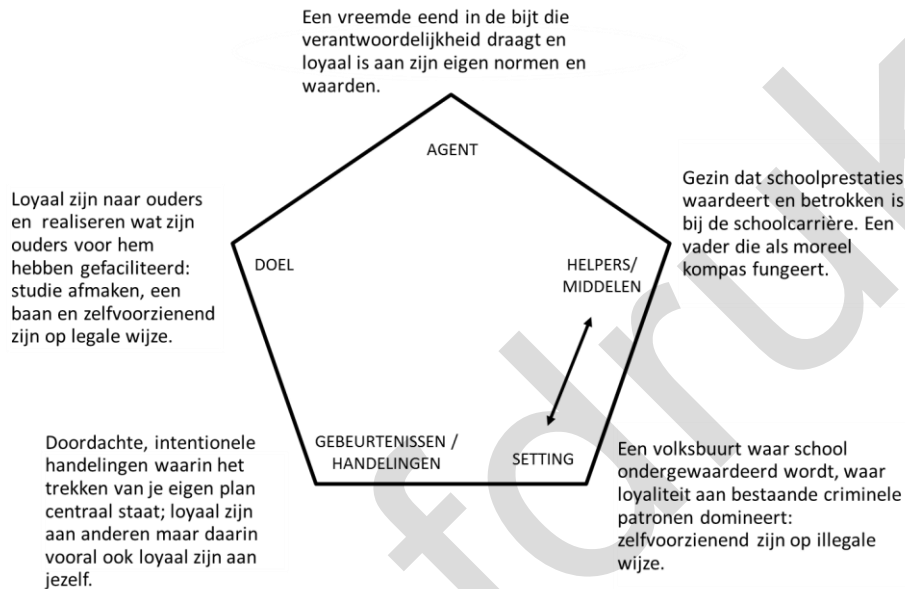
DE BREUK IN PETERS VERHAAL

In Peters levensverhaal kan een disbalans worden waargenomen tussen de setting en de helpers/middelen in het verhaal. Loyaliteit naar vrienden en zijn buurt

¹⁰⁷ Hierin is bron 3, de morele rem, terug te zien (paragraaf 6.3).

¹⁰⁸ Hierin is bron 2, de stimulerende derde(n), te herkennen (paragraaf 6.2).

(setting) behelzen in dit verhaal expliciet het niet waarderen van schoolprestaties, terwijl dat juist wel vanuit de gezinssituatie wordt gewaardeerd (helpers/middelen).

Figuur 8.8: Pentad van Peters levensverhaal.

Narratieve samenvatting

‘Ik ben opgegroeid in een volksbuurt en echt je best doen op school, dat was gewoon... dat hoorde er niet bij.’ Maar ‘Mijn vader heeft zeker het leren gestimuleerd, als ik al iets aan anderen te danken heb, dan is het toch wel gewoon, eh, aan mijn familie die het studeren heeft mogelijk gemaakt en ook gezorgd heeft dat het kon.’ Desalniettemin ‘als jij dan inderdaad ‘s morgen vroeg de deur uitgaat naar de universiteit... eehm, je ziet op alle plekken zitten de rolluiken nog dicht. Eehm, ja, dan, ja, daar zijn wel eens momentjes bij geweest dat ik, zeker als ik dan zo hard moest blokken voor een tentamen, dat je weleens dacht: waar doe ik het eigenlijk voor? ... Hè...’ Dat is echter ‘het doel dat ik voor ogen had. Ik wilde een baan, dat ik kan realiseren wat m’n ouders vroeger voor mij gerealiseerd hebben.’ Want ‘ook al spring je er uit hè, op bijvoorbeeld een basisschool, en hoor je er misschien niet helemaal bij, je wel altijd moet kiezen voor je eigen normen en waarden.’

Idiografische conclusies

Concluderend tekent het verhaal van Peter zich door een vastberadenheid en loyaliteit aan zijn ouders. In dit verhaal ervaart Peter ook verlies, doordat hij moeite ervaart sommige sociale relaties te onderhouden. Op school voelt hij zich

niet altijd thuis. Bij zijn buurtgenoten evenmin als het op studeren aankomt. Dit doet een beroep op zijn eigen doorzettingsvermogen en autonoom handelen, maar zorgt er ook voor dat hij zijn levensdoelen uiteindelijk behaalt.

Peter is, ten tweede, een resister die het hoogst rapporteert op de vragenlijsten (zie bijlage G). Met name op de subschalen zelfgevoel, omgaan met falen en voornemens uitvoeren. Deze score kan aan zijn verhaal gerelateerd. Het gevoel voor wat hij wil verliest Hij duidelijk niet. Peters kan het oordeel van anderen loslaten en zichzelf motiveren, zoals ook uit de bespreking van de pentadelementen gebeurtenissen/handelingen en de agent is gebleken. Peter trekt zijn eigen plan, is daar loyaal aan en maakt zich als het ware los van de gebaande paden die zijn leeftijdsgenoten bewandelen door bijvoorbeeld als enige uit zijn buurt een universitaire studie af te maken om zijn eigen levensdoelen en voornemens te kunnen najagen.

De bronnen van veerkracht komen tot uiting door de rol van Peters vader als stimulerende derde (bron 2, paragraaf 6.2) en de rol van zijn gezin als moreel kompas (bron 3, paragraaf 6.3). Beide bronnen komen als helpers/middelen in het verhaal naar voren. Peters aspiraties (bron 6, paragraaf 6.6) en de erkenning/reeds behaalde successen (bron 5, paragraaf 6.5) zijn echter beide in het pentadelement 'doel te herkennen. Deze twee bronnen hangen hier nauw samen omdat Peter zijn doel in het leven als een reeds behaald succes benadrukt: hij heeft een opleiding afgerond en is het levende bewijs dat doorzettingsvermogen tot succes en realisatie van eigen doelen kan leiden.

Ook de opgaven of uitdagingen in Peters levensverhaal zijn nader gekleurd aan de hand van de pentadelementen. Opgave 1, het ervaren van verleidingen/druk (paragraaf 7.1), krijgt in Peters levensverhaal vorm door het uitgaan van verleidingen in relatie tot drugsproductie waaraan hij in interactie met zijn buurtvrienden heeft blootgestaan. Peter tracht in die interacties namelijk loyaal aan hen te blijven door bijvoorbeeld een aanbod tot drugshandel niet direct af te wijzen, maar op sensitieve wijze af te slaan. Daarmee handelt Peter doordacht. Opgave 1 komt daarmee het duidelijkst naar voren in het pentadelement gebeurtenissen/handelingen.

Opgave 2, het leven in twee werelden (paragraaf 7.2), komt vervolgens, evenals in de vorige levensverhalen, in de setting naar voren. Deze twee werelden bestaan bij Peter uit enerzijds de normafwijkende buurtmoraal, waar georganiseerde netwerken de overhand hebben: waar criminaliteit eerder norm dan uitzondering is en waar loyaliteit aan criminele patronen de overhand heeft. Anderzijds schetst Peter de wereld op school, die in schril contrast staat met de buurtmoraal. De wereld op school is soms een ongemakkelijke setting, waarin Peter zich niet thuisvoelt, maar waarvan hij zich realiseert dat hij zich daar wel, met het oog op zijn doel en eigen plan, in móét bewegen.

Opgave 3, anders zijn (paragraaf 7.3), kent initieel een negatieve betekenis. Peter is immers de 'vreemde eend in de bijt' die er niet bij hoort. Dit manifesteert zich in de positionering van de agent in het verhaal. Bovendien is de derde opgave ook aan Peters ouderlijk gezin te relateren. Dat kan immers evenzeer als vreemde eend in de bijt opgevat worden, omdat het anders dan de meeste gezinnen in de buurt

gekaracteriseerd wordt. Dit uit zich in de normstelling ten aanzien van school, maar ook in het expliciet benoemen van het gegeven dat Peters ouders als enige een koophuis hadden bijvoorbeeld.

Opgave 4, selfmade worden (paragraaf 7.4), komt vooral in het doel van het verhaal terug. Het draait om dichtbij jezelf blijven, standvastig handelen en loyaal zijn aan jezelf en familie.

Samengevat wordt de individuele ontwikkelingslijn in het levensverhaal van Peter gekarakteriseerd door een protagonist die enerzijds onopvallend is in die zin dat hij loyaal blijft aan de waarden en normen van zijn ouders, maar anderzijds ook juist als opvallend opgevat kan worden in de gegeven buurtsetting, gelet op de manier waarop hij zijn eigen levensdoelen realiseert.

8.4.3 Niveau 2: 'Heb je je auto al verkocht?'

Peter vertelt meteen aan het begin van onze ontmoeting: 'Ik zie er niet uit als een doorsnee ambtenaar'. Hij is gespierd, getatoeëerd en zet dit af tegenover de (uiterlijke) verwachtingen die mensen doorgaans hebben bij een jurist. Gedurende ons gesprek laat hij blijken dat zijn voorkomen niet toevallig is. Het staat in het teken van loyaliteit naar zijn naasten en in zijn buurtcontext is zijn voorkomen normaal en niet bijzonder.

De interactie met Peter kan aan de hand van een aantal aspecten verduidelijkt worden. Zo uit hij allereerst niet over familieleden te willen praten. Hiermee laat hij een mate van wantrouwen richting mij als onderzoeker zien. Meteen aan het begin van het gesprek maakt hij een voorbehoud:

Q: 'Zijn er nog bijzonderheden waar ik rekening mee moet houden voordat we starten?'

R: 'Nou, in die zin dat we, dat over, eehm, familiale banden gewoon niet gesproken wordt.'

Q: 'Oké. Familie-uitzonderingen? En dat betekent dat er dus in principe in de familie ook wel wat criminaliteit heeft plaatsgevonden?'

R: 'Ik beantwoord dat in ieder geval altijd met een nee.'

Q: '[lacht] Je beantwoordt met nee, maar het is dus eigenlijk een ja. Oké [grinnikt]. Eeh, eh... het gaat over, ehm, eh, veerkracht ook hè, in relatie tot, ehm, waarom mensen, zeg maar, geen criminele carrière ontwikkelen [inleiding op RS-NL vragenlijst].'

Dit fragment komt uit het begin van ons eerste gesprek, vlak nadat we kennis hebben gemaakt. Het antwoord op de door mij gestelde vraag onthult dat Peter in dit gesprek niet alles zal blootgeven en hij, evenals Steven (paragraaf 8.1), met een informele zwijgcode worstelt ten aanzien van zijn deelname aan dit onderzoek. De geuite zwijgcode en het voorbehoud is het resultaat van zijn loyaliteitsgevoelens naar zijn familie. Het kan bovendien opgevat worden als iets wat passend is bij zijn beroep: hij is jurist en houdt ook in ons gesprek als het ware een soort 'beding' voor, door zijn grens duidelijk aan het begin van het gesprek te stellen.

Ik trek in het gesprek een suggestieve conclusie die ik vormgeef door een (vervolg)vraag te stellen: 'Dat betekent dat er dus in principe in de familie ook wel wat criminaliteit heeft plaatsgevonden?' Daarop formuleert Peter helder dat hij 'dat' in ieder geval altijd met een 'nee' beantwoordt. Hiermee geeft hij te kennen dat er sprake is van een zwijgcode en hij vastberaden is deze niet te overtreden. Dit resulteert in een antwoord op mijn eigen vraag: 'Je beantwoordt met nee, maar het is dus eigenlijk een ja.'

Alhoewel ik hier kennelijk behoefte heb aan bevestiging van mijn suggestieve gevolgtrekking, voel ik tegelijkertijd de noodzaak er niet langer over door te gaan. Het is immers het eerste gesprek en in zekere zin bemerk ik hier een mate van wantrouwen, dat ik als onderzoeker moet zien te doorbreken. Om toch rapport op te bouwen pak ik verder door op een heel ander onderwerp (veerkracht, ter inleiding op de af te nemen vragenlijsten).

Na het eerste gesprek wijs ik hem, wanneer de voice recorder uitstaat, nogmaals op de anonimiteit van mijn onderzoek. Omdat Peter mijn suggestie en het door mij geformuleerde antwoord op mijn eigen vraag niet heeft tegengesproken, wekt hij bij mij de indruk dat mijn interpretatie juist is. Uit een getranscribeerde memo die direct na het gesprek is opgetekend, haal ik het volgende hierover naar voren:

'Hij was nog wel een beetje schuchter, zeg maar, om dingen te vertellen. Hij gaf ook meteen aan, toen we startten: "Over familie wil ik het niet hebben." Ik denk dat er in de familiefesfeer nog wel ook het een en ander speelt. Misschien ook wel hennepknippen of iets dergelijks (?), maar dat hij dat niet expliciet durfde of wilde uiten. Ik heb wederom benadrukt dat hij anoniem deelneemt en dat zijn anonimiteit is gegarandeerd.'

[memo na eerste gesprek R20/Peter]

Het wantrouwen komt bovendien vlak na het stopzetten van de voice recorder nog een keer tot uiting. Peter vraagt namelijk bij ons afscheid plots of ik mijn auto al heb verkocht. Hierop treedt bij mij allereerst een verward en verbaasd gevoel op, daar ik mijn auto op dat moment niet te koop heb staan. Peter reageert hierop door te stellen dat hij die informatie gevonden had toen hij mij 'natrok', voorafgaand aan ons gesprek. Ik vraag hem verbaasd waar hij die informatie vandaan heeft. Hij meldt dan dat hij die informatie met mijn telefoonnummer heeft kunnen vinden en dat mijn zwarte [automer] op een internetsite te koop staat. Ik constateer dat dit juiste, maar wel verouderde informatie is: het betreft mijn vorige auto die ik enkele jaren geleden te koop heb aangeboden.

Ik heb op dat moment nog niet helemaal door wat er is gebeurd, maar realiseer me later, wanneer ik buiten sta, dat dit gesprek niet zonder meer heeft plaatsgevonden. Peter laat aan het eind van ons gesprek duidelijk merken dat hij meer over mij weet (dan ik denk) en heeft duidelijk research gedaan om mijn positie als onderzoeker te valideren. Zijn vraag over mijn auto was wellicht intentioneel gesteld en op te vatten als een alertering in het licht van anonimiteitsgaranties.

8.4.4 Niveau 3: Loyaliteit, stigma & opgroeien in een volksbuurt

De brede, morele, sociale context wordt in Peters verhaal geduid aan de hand van de volksbuurt. Peter schetst namelijk de brede context door te stellen dat hij opgroeit op in een gezin dat afwijkt van de heersende buurtmoraal:

‘Kijk, we waren altijd redelijk op onszelf, eehm, dus met name op familie gericht en niet zozeer op de buurt en, eehm, ja, dus we waren ook niet de mensen die traditioneel, zoals anderen dat deden, in de voortuin zaten, zeg maar... (...) Eehm, tuinstoelen en tafeltjes in de voortuin zetten en... daar speelde zich eigenlijk het sociale leven af, eehm, maar goed, dat waren ook mensen, die hadden daar ook de tijd voor, laat ik het zo zeggen. (...) Ja, m’n vader werkte, m’n moeder niet... dus dat was eigenlijk ook al in de buurt een beetje een uitzondering hè, dat er überhaupt iemand werkte, laat ik het zo zeggen... Eehm, dus ja, in die zin ook, dat karakteriseert zich eigenlijk wel een beetje door in, eehm... (...) ja, ook wel... ehmm, dat je wel, eehm, het verschil merkte, zeg maar.’

In Nederland is ten tijde van het schrijven van dit proefschrift het boek *De achterkant van Nederland* verschenen (Tops & Tromp, 2017), waarin wijken als die van Peter tot in (historisch) detail beschreven worden in relatie tot de hedendaagse inbedding van criminele structuren op wijkniveau. Wantrouwen naar overheidsinstanties, loyaliteit en onderlinge sociale verbondenheid staan in dergelijke buurten hoog in het vaandel. Dit strookt met de brede context die uit het verhaal van Peter naar voren komt:

‘Ja, het [illegale handel] gebeurde wel op grote schaal, maar we hadden meer zoiets van, weet je, bij ons thuis was het verhaal meer van: we hebben er geen last van. Mensen die ons niks in de weg legden, weet je... Het is een beetje leven en laten leven. Dat was eigenlijk ook gewoon, ook wel eigenlijk, ook wel überhaupt de moraal, ook wel bij ons in de buurt, zeg maar... Mensen legden elkaar niks in de weg. Wel was er grote sociale controle. We wisten van elkaar wat er gebeurt, maar het was uit den boze om bijvoorbeeld iemand te gaan verlinken, maar dat was ook niet echt. Dat gebeurde niet.’

Peters verhaal draait bovendien om het volgen van je eigen pad en loyaal zijn daaraan. Dit is passend bij de mentaliteit van een volksbuurt. Dergelijke buurten staan er immers om bekend zelfvoorzienend en zelfheersend te zijn. Dit is terug te zien in hoe Peter als agent in zijn eigen levensverhaal handelt: ook hij is zelfheersend in die zin dat hij naar zijn eigen normen en waarden handelt, ook al zijn deze afwijkend van de buurtmoraal.

Tops & Tromp (2017) laten zien dat in bepaalde wijken een ‘wij zijn hier de baas’-mentaliteit kenmerkend is. Dit houdingsaspect is bovendien terug te vinden op interactioneel niveau waar Peter immers duidelijk aangeeft de baas te zijn en

controle te hebben, door te laten blijken meer over mij te weten dan ik zelf prijsgeef gedurende het gesprek.

Het wonen in een volksbuurt draagt voor buitenstaanders van die buurt niet zelden een negatief label. Negatieve stigmatisering is een kenmerkend aspect van de brede sociale context die interacties of contacten met buitenstaanders bemoeilijkt. Dit komt ook duidelijk in Peters verhaal naar voren:

‘Ja, nou, hier [universiteit] was ik ook wel vreemd trouwens, in die zin dat ik kwam van een volksbuurt, zeg maar, en daar waren heel veel kinderen die, eehm, die waren daar nooit geweest, mochten daar ook niet komen. Ik heb ze dus inderdaad gehad die met afspreken bijvoorbeeld, die van hun ouders niet naar zo’n buurt mochten, dus (...) nee, nee, dus die zaten ertussen. Dat, dat... en het frappante is: een van die collega’s [een van die kids, bedoelt hij] die werkt nu met mij samen hier, een van die meisjes. (...) Ja, ja nou, een van die meisjes die dat toentertijd niet mocht, eehm, die zag ik wel, maar dat wisten haar ouders niet, eehm. Dan ging die bijvoorbeeld ook mee op stap, maar goed, dat vertelde zij thuis niet want dat was bij hun thuis niet echt geaccepteerd, zeg maar...’

8.5 SAMENVATTING VAN BEVINDINGEN

In dit hoofdstuk heb ik vier levensverhalen aan de hand van de verhaallijnanalyse bestudeerd (zie paragraaf 4.2.3). De vier verhalen hebben inzicht gegeven in de kleur en persoonlijke betekenisgeving van de eerder besproken bronnen van veerkracht (hoofdstuk 6) en ontwikkelingsopgaven (hoofdstuk 7). Hiermee is meer inzicht verkregen over het verhaal over resistance to crime. Ik vat een en ander samen aan de hand van de bevindingen per analyseniveau: het verhaal vis-à-vis, de interactie en de bredere, morele context.

Niveau 1: het verhaal vis-à-vis

De analyse van de levensverhalen op het eerste analyseniveau heeft allereerst uitgewezen dat de verhalen van Mo en Peter gedurende de levensloop weinig ups & downs in emotionele zin benadrukken. Dit, in tegenstelling tot de verhalen van Jerrel en Steven. De levensverhalen van Steven en Jerrel dragen daarbij een persoonlijk groei-karakter. Beide resisters vertellen hun toekomst naar een grootse, niet alledaagse, wereldse levenstaak. In de verhalen van Mo en Peter daarentegen domineren de feitelijkheden (wat gebeurde waar, wanneer en met wie). Deze verhalen dragen daarmee niet zozeer een persoonlijk groei-karakter, maar draaien veel meer om een ‘stabiel blijven’ narratief.

Ten tweede, uit de bespreking van de pentadelementen en de breuk zijn verschillende zaken naar voren gekomen. Zo is gebleken dat de disbalans of breuk in de eerste twee verhalen (Steven en Jerrel) samenhangt met het te behalen doel: het doel is in het eerste verhaal in disbalans met de gebeurtenissen/handelingen (Steven) en in het tweede verhaal met de setting (Jerrel). Doelen kunnen in dat

licht opgevat worden als iets wat niet alleen resistance to crime versterkt, maar dus ook frictie op kan leveren gedurende het leven.

Ten derde is uit de bespreking van de vier verhalen naar voren gekomen, dat de bronnen van veerkracht (hoofdstuk 6) voornamelijk in het pentadelement helpers/middelen terugkomen. Zo is gebleken dat het delegaatperspectief (bron 1) is vervat in bijvoorbeeld destructieve gevolgen van de handelingen van zowel Steven als Jerrels vader. De rol van Stevens vader als stimulerende derde kende echter vooral een positieve nadruk, terwijl in het verhaal van Jerrel meer sprake was van een negatieve nadruk.

Tevens zijn ook de vier opgaven (hoofdstuk 7) op het eerste analyseniveau per verhaal besproken in relatie tot de geïdentificeerde pentadelementen. Hieruit is naar voren gekomen dat opgave 1, het omgaan met verleidingen/druk (paragraaf 7.1) in alle vier verhalen tot uiting komt in de gebeurtenissen/handelingen. Bij Steven en Jerrel werd dit echter vooral gekleurd, door het ervaren van negatieve druk en zorgelijke gedachten ten aanzien van de destructieve handelingen van hun vaders. Bij Mo en Peter werd deze opgave vooral gekleurd door het ervaren van verleidingen en druk van leeftijdsgenoten in de buurt.

Opgave 2, het leven in twee werelden (paragraaf 7.2), is teruggekomen in de setting van alle vier de verhalen. Zo bestaat het leven in twee werelden bij Steven uit het ingetogen en stil moeten zijn en het hebben van toenemende zorgen over het thuisfront. De beschrijvingen van de dominante setting in alle vier de verhalen wordt consequent afgezet tegenover andere settings, zoals de schoolomgeving of de thuissituatie bij anderen. Daarmee komt als het ware de bewustwording van het 'abnormale van het normale' (paragraaf 7.2) naar voren, zoals in het verhaal van Mo ook letterlijk als zodanig benoemd is.

Opgave 3, anders zijn (paragraaf 7.3), is in de verhalen met name in de agent naar voren gekomen. Dit draagt twee betekenissen. Enerzijds zijn de betrokken resisters 'anders dan anderen' in hun criminogene context: zij volgen immers hun eigen pad. Dit komt bijvoorbeeld in de verhalen van Mo en Peter tot uiting in respectievelijk een mate van standvastig optreden en het goed presteren op school en daarmee loyaal zijn aan jezelf. Anderzijds is 'anders dan anderen zijn' ook in de niet-criminogene context (school) zichtbaar. Zo wordt gevoeld er niet altijd bij te horen in de benadrukte buurt en/of schoolcontext.

Opgave 3 resulteert vervolgens uiteindelijk in een opmaat naar opgave 4: selfmade worden (paragraaf 7.4). Deze opgave is gerelateerd aan het toekomstig perspectief en kan daarmee opgevat worden als iets wat samenhangt met het geportretteerde doel in de verhalen.

Niveau 2: interactie

Op het tweede niveau van de verhaallijnanalyse is duidelijk geworden dat in alle vier de verhalen een mate van heimelijkheid of het ervaren van een (informele) zwijgcode een rol speelt. Bij Steven en Peter is dit gekenmerkt door het bestaan van een informele zwijgcode die versterkt wordt door mij, als onderzoeker vanuit een criminologisch, strafrechtelijk kader, te wantrouwen. Bij Jerrel bleek de interactie echter in het teken van zelfontdekking/zelfexploratie en 'de echte laag

in zijn leven' te staan, die hij bovendien initieel onbesproken hield. Bij Mo overheerst geen duidelijke zwijgcode, noch zelfexploratie. De totstandkoming van Mo's verhaal is eerder beïnvloed door mijn rol als onderzoeker, als een bekende van hem met wie hij overeenkomsten ervaart ten aanzien van zijn etnische, gestigmatiseerde achtergrond. Iets wat voor hem wellicht de drempel verlaagt om openlijk te praten.

Niveau 3: bredere sociaal-morele context

Op het derde, morele, sociaal-culturele contextniveau zijn culturele wetmatigheden en de anticipatie op het lezerspubliek bestudeerd. Uit deze analyse is gebleken dat Stevens brede, morele context in het teken van zijn informele zwijgplicht (ofwel de besproken omerta en vendetta) in familieverband staat. Dit komt zowel op het eerst als het tweede, interactionele niveau consequent naar voren.

Bij Jerrel is de bredere context gekenmerkt door een canonic, reeds bestaand beeld van het gezin als harmonieuze hoeksteen van de samenleving, waar je als individu (kind) tot ontplooiing komt. Jerrels verhaal vertoonde hier een duidelijk contrast mee omdat hij zijn gezinsleven als een 'geestelijke gevangenschap' schetste. Op het tweede interactionele niveau kwam deze brede context bovendien tot uiting in het gegeven dat Jerrel onze gesprekken aanwendde als middel tot zelfontdekking.

De brede, sociaal-culturele contexten van Mo en Peter vertoonden vervolgens parallellen, daar ze beide in ieder geval als afwijkend werden geschetst van wat als een 'normale' buurt in Nederland geldt. Mo's verhaal fungeerde daarbij vooral als een representatie van een tegengeluid ten aanzien van een heersend negatief stigma dat Marokkanen in Nederland betreft. Zijn etnische afkomst is immers niet zelden onderwerp van het huidige publieke debat omtrent de verwevenheid van criminaliteit, moslims en de daarmee gepaard gaande stereotypering, mede vanuit gedachten ten aanzien van de dynamiek in een achterstandsbuurt.

Peters verhaal werd vooral verteld vanuit de dominante kenmerken van een volksbuurt in Nederland waar criminaliteit sinds jaar en dag eerder nog dan de uitzondering is. Ook Peters verhaal werd daarmee ingebed in een stereotypering op buurtniveau. Zijn verhaal fungeerde daarin als een verhaal, waarin loyaliteit naar elkaar en wantrouwen naar buitenstaanders als kenmerkend naar voren kwam. Dit is, zoals besproken, herkenbaar ten aanzien van volksbuurten in Nederland. Tegelijkertijd is Peters verhaal te zien als een verhaal waarin ook de morele kant van deze brede, sociale context benadrukt werd: waar loyaliteit naar het gezin (in plaats van de buurt) de overhand heeft.

Proefdruk

9 CONCLUSIES, REFLECTIES EN IMPLICATIES

In dit proefschrift heb ik verslag gedaan van een kwalitatief, exploratief onderzoek, waarin levensverhalen van resisters zijn bestudeerd aan de hand van hun betekenisverlening aan het uitblijven van een criminele carrière in een criminogene context. Hierbij heb ik gevaren op interpretatieve uitgangspunten, vervat in een positief-narratief criminologische benadering. Tegen deze achtergrond stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Welke betekenis verlenen resisters aan het uitblijven van een criminele carrière in hun criminogene context?

Van 2012 tot en met 2016 heb ik twintig levensverhalen van – vier vrouwelijke en zestien mannelijke – resisters tussen de 19 en 49 jaar opgetekend. Daarnaast heb ik twee vragenlijsten bij hen afgenomen: de RS-NL en de VCQ (Wagnild, 2008; Kuhl & Fuhrmann, 2004) die respectievelijk de mate van mentale veerkracht en zelfsturing meten (zie paragraaf 4.2.1). Naast de analyse van de vragenlijsten heb ik de verzamelde levensverhalen thematisch geanalyseerd (zie paragraaf 4.2.2). Vier levensverhalen zijn bovendien aan de hand van een verdiepende verhaallijnanalyse bestudeerd (zie paragraaf 4.2.3).

Het antwoord op bovenstaande onderzoeksvraag is op basis van deze dataverzamelingsinstrumenten en analysemethoden als volgt samen te vatten:

Resistance to crime betekent voor de resisters in dit onderzoek een ontwikkelingsproces, dat gekenmerkt wordt door (on)gemarkt bijzonder zijn. Uit hun levensverhalen blijkt allereerst dat het individueel bewustzijn en besef over het moeten opgroeien in een criminogene context niet evident is, maar gedurende het leven groeit. De betrokken resisters vatten dit op als iets dat hen anders dan anderen maakt en ze daarmee van ‘ongemarkt’ naar ‘gemarkt’ bijzonder te kenmerken zijn. Tevens is naar voren gekomen dat dit onderzoek als een podium voor een geheim verhaal fungeert, waarbij benadrukt wordt dat juist dat geheime verhaal bijdraagt aan ‘selfmade worden’.

Het opgroeien in een criminogene context doet voor de betrokken resisters een verzaamd beroep op autonoom handelen en doorzettingskracht gedurende het leven. Uit hun verhalen kwam naar voren dat zij dit opvatten als iets dat verlies met zich meebrengt. Verlies wordt vertaald naar (te) jong volwassen moeten worden, jezelf moeten opvoeden, alleen staan en anders dan leeftijdsgenoten zijn. Dit draagt in de verhalen echter ook een positieve kant. Het resulteert in het ervaren van een relatief hoge mate van veerkracht of weerbaarheid en het ontwikkelen van een positieve levensvisie. De bestudeerde verhalen kenmerken zich daarmee door een positieve ontwikkelingslijn, waarin negatieve ervaringen geherinterpreteerd worden gedurende het leven en uiteindelijk een positieve betekenis krijgen.

In dit hoofdstuk ga ik dieper in op dit samengevatte antwoord op de onderzoeksvraag. Dit doe ik aan de hand van de vier deelvragen die van buiten naar binnen toewerken, van het algemene naar het persoonlijke verhaal:

- I. Zijn resisters bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend?
- II. Wat draagt bij aan het versterken en volhouden van resistance to crime (bronnen van veerkracht)?
- III. Welke uitdagingen tekenen de levensverhalen van de betrokken resisters (opgaven)?
- IV. Wat is het verhaal over resistance to crime?

Per deelvraag vat ik de bevindingen en conclusies samen en bespreek ik de daaruit voortvloeiende aanbevelingen voor vervolgonderzoek (paragraaf 9.1 tot en met 9.4). Vervolgens reflecteer ik op de gepresenteerde onderzoeksbevindingen en conclusies in overstijgende zin en beantwoord ik de vraag wat deze betekenen in het licht van een narratief-positief criminologische benadering (paragraaf 9.5). Ik sluit af met drie implicaties van dit onderzoek voor beleid en praktijk (paragraaf 9.6).

9.1 VEERKRACHT EN ZELFSTURING

Bij deelvraag 1 van dit onderzoek was de verwachting geuit dat de betrokken resisters een gemiddelde tot bovengemiddelde mate van veerkracht en zelfsturend vermogen (waaronder zelfcontrole) zouden rapporteren (zie hoofdstuk 5). Dit werd echter deels bevestigd. Het merendeel van de groep resisters rapporteerde namelijk gemiddeld maar niet bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend, afgaand op de totaalscores van de toegepaste vragenlijsten RS-NL en VCQ. Een uitzondering betrof de score op de subschaal *zelfgevoel*: het merendeel (16) van de (19) betrokken resisters, rapporteerde zichzelf bovengemiddeld op die VCQ-schaal (zie bijlage G). Dit wijst uit dat deze groep relatief makkelijk loslaat bij zorgelijke gedachten. Ze houden goed voor ogen wat ze willen en verliezen zich niet in hun emoties bij verdriet, mislukking of emotionele druk.

Een andere betekenis van veerkracht en zelfsturing

De positieve ontwikkelingslijn van de bestudeerde levensverhalen kan niet verklaard worden door de totaalscores op de toegepaste vragenlijsten. Uit de levensverhalen bleek immers – in tegenstelling tot de totaalscores – dat de betrokken resisters een verzaamd beroep ervaren op autonoom handelen en doorzettingskracht en dat ze een relatief hoge mate van veerkracht of weerbaarheid en het ontwikkelen van een positieve levensvisie benadrukken in hun verhalen. Hoe is deze contradictie te verklaren?

Een mogelijke verklaring is dat de onderliggende stellingen uit de vragenlijsten een andere betekenis dragen ten aanzien van resistance to crime. Zo kan een lage of onopvallende score op de VCQ-stelling ‘Wanneer er iets gedaan moet worden

doe ik dat meestal zonder aarzeling' – anders dan de norm uitwijst – wel degelijk zelfsturend vermogen inhouden. Aarzeling kan immers ook inhouden dat beslissingen juist weloverwogen genomen worden en men zich niet laat afleiden door wat anderen besluiten of doen. Ook kan bijvoorbeeld een hoge score op de RS-NL-stelling 'Ik twijfel aan de zin van het leven' – in tegenstelling tot wat de normtoelichting uitwijst – wel degelijk als een uiting van veerkracht opgevat worden. Twijfel kan namelijk ook een katalysator zijn voor doorzettingskracht en de persoonlijke zoektocht naar de zin van het leven en identiteit (Adjiembaks, 2016). Evenzo is een lage of onopvallende score op de RS-NL-subscala 'Acceptatie van Zelf en Leven' (AZL) beter te begrijpen. De AZL-score bij de betrokken resisters wijst op basis van de norm, onder andere uit dat ze in iets mindere mate dan gemiddeld het leven accepteren zoals het komt (zie bijlage G). Dit kan echter een belangrijk uitgangspunt zijn in het volhouden van resistance to crime. Zoals in hoofdstuk 3 is besproken, omvat actorschap immers ook het doorbreken van dominante structuren en het geheel of ten dele niet accepteren van bestaande denkkaders en levenspatronen. Kortom: de scores op de vragenlijststellingen hoeven – in tegenstelling tot wat de normtoelichting stelt – niet per se een gemiddelde of lagere mate van mentale veerkracht of zelfsturing in te houden, wanneer men opgroeit in een criminogene context en geen criminele carrière ontwikkelt.

Om te onderzoeken of resisters inderdaad een andere betekenis geven aan veerkracht en zelfsturing, zoals bedoeld in de RS-NL en VCQ, zou vervolgonderzoek sensitieve stellingen en normscores kunnen doorontwikkelen. Bijvoorbeeld door een vragenlijst op te stellen die ook ruimte biedt aan inhoudelijke feedback op stellingen of enkele open vragen. Denk hierbij aan stellingen als: 'Ik acht mijzelf wel/niet/een beetje veerkrachtig, omdat...'; of: 'Motiveer aan de hand van een voorbeeld in hoeverre je vindt dat je autonoom handelt in het dagelijks leven?' Zodoende kan een veerkrachts- en zelfsturing-meting afgestemd en doorontwikkeld worden voor specifiekere onderzoeksgroepen zoals resisters. Nadeel is dat dit, afhankelijk van de hoeveelheid stellingen, meer afnametijd vergt. Voordeel is dat het specifiekere informatie oplevert over de betekenis van veerkracht en zelfsturing in de context van resistance to crime.

Zelfcontrole lijkt van ondergeschikt belang

Vooraf bij jongeren die een relatief lage mate van zelfcontrole hebben en in een criminogene context opgroeien, is volgens onderzoekers de kans op delictgedrag relatief groot (Van de Rakt, 2010; Boutwell & Beaver, 2010; Delissi, 2001; Gardner, 2008; Farrington & Ttofi in Bliesener, Beelmann & Stemmler, 2011; Gardner, Dishion & Connel, 2008, p. 273). Om deze reden heb ik in mijn onderzoek de verwachting geuit dat resisters minimaal een gemiddelde tot relatief hoge mate van zelfcontrole rapporteren (zie paragraaf 4.2). Die verwachting kwam deels uit: bij sommige resisters is een opvallend hoge mate van zelfcontrole waargenomen, bij andere weer een gemiddelde, maar nergens een lage of ondergemiddelde score. Er is dus geen extra hoge mate van zelfcontrole aanwezig.

Wel is gebleken – en dat was op grond van eerdergenoemd onderzoek te verwachten – dat de betrokken resisters ondanks een criminogene context hun zelfcontrole naar behoren hebben kunnen ontwikkelen.

Zelfcontrole impliceert volgens de VCQ planmatig vermogen en angstvrije doeloriëntatie. Deze competenties zijn te rijmen met het opgroeien in een criminogene context. Uit de bestudeerde levensverhalen is naar voren gekomen, dat resisters in het dagelijks leven rekening moeten houden met onverwachte situaties, als gevolg van het handelen van criminogene actoren uit hun omgeving. Bijvoorbeeld het moeten omgaan met plotselinge politie-invallen en financiële en emotionele gevolgen van detentie van gezinsleden en opvoeders.

Vanuit dat perspectief kan ook beredeneerd worden, dat het opgroeien in een criminogene context creativiteit en improvisatievermogen vergt. Dit kan een andere betekenis van planmatig vermogen en angstvrije doeloriëntatie inhouden dan in de VCQ wordt gedeut. Dit geeft aanleiding om diepgaander te onderzoeken welke betekenis zelfcontrole draagt in relatie tot het uitblijven van een criminele carrière. Vervolgonderzoek kan vorm krijgen door specifiek ook creativiteit en improvisatievermogen te betrekken in vragenlijsten die zelfcontrole bevragen.

Zelfgevoel

De resultaten van de VCQ wijzen erop dat een relatief hoge mate van zelfgevoel mogelijk van betekenis is in de positieve ontwikkelingslijn die zich tegen initieel negatieve gebeurtenissen in het leven manifesteert. Het merendeel (16) van de (19) betrokken resisters rapporteerde zichzelf immers opvallend bovengemiddeld op die subschaal. Dit impliceert dat zij bovengemiddeld in contact staan met hun eigen gevoelens, wensen en emoties bij zware mentale belasting of stressvolle situaties. Dit wijst op een mate van zelfreflectie, zelfexploratie en het innemen van een metapositie in het volgen van een eigen koers in het leven. Dit is in lijn met wat Einat, Ronel en Zemel (2015) concludeerden. Zij stelden onder andere dat zelfreflectie en zelfexploratie bijdragen aan mentale veerkracht en het stoppen met of uitblijven van criminaliteit (paragraaf 2.3.4.1). De aanwezigheid van zelfgevoel wijst dus, vanuit mijn onderzoek, op een potentieel beschermende werking tegen delictgedrag ten aanzien van resisters.

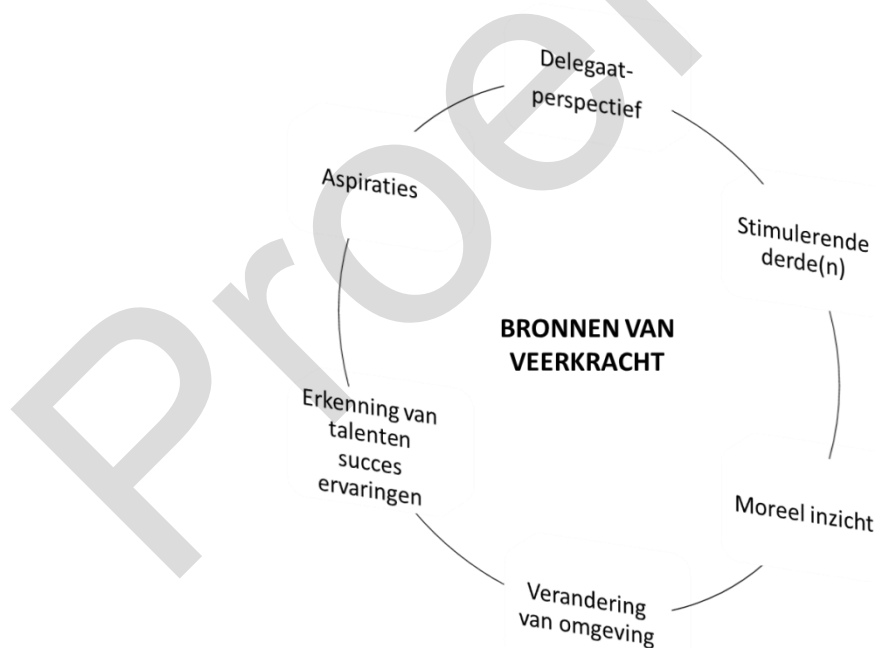
Deze conclusie geeft aanleiding nader te onderzoeken welke rol zelfgevoel en de ingenomen metapositie (zelfreflectie en zelfexploratie) meer specifiek hebben bij het ontwikkelen van resistance to crime. Om dit te onderzoeken zou bijvoorbeeld vergelijkend onderzoek – dus ook bij andere groepen – zelfgevoel nader bestudeerd kunnen worden om erachter te komen of dit daadwerkelijk een resister-specifiek kenmerk is.

9.2 ZES BRONNEN VAN VEERKRACHT VERSTERKEN RESISTANCE TO CRIME

Uit deelvraag 2 (zie hoofdstuk 6) blijkt dat de betrokken resisters in dit onderzoek zes bronnen van veerkracht benoemen, die bijdragen aan het uitblijven van een

criminele carrière. Het betreft zowel afleiders van criminaliteit als toeleiders tot prosociale doelen in het leven, die in variërende samenstelling naar voren komen in de levensverhalen.

Het delegaatperspectief (bron 1) wijst uit dat betrokken resisters vanaf hun kindertijd lering trekken uit de gevolgen van het handelen van criminele actoren in hun sociale omgeving (zie paragraaf 6.1). Betrokken resisters in dit onderzoek geven ook aan dat een betekenisvolle, stimulerende derde (bron 2) die sociale steun verschaft belangrijk is om een schoolcarrière vol te houden en dat zij die steun als rechtstreeks versterkend voor hun resistance to crime hebben ervaren (zie paragraaf 6.2). Daarnaast benoemen de resisters dat (verbeelde) schaamte naar de eigen sociale groep en het verkrijgen van een hoger inzicht in de zin van het leven, vooral vanaf de tienerjaren, hun morele rem (bron 3) ten aanzien van delictgedrag versterkt (zie paragraaf 6.3). Ten vierde komt verandering van de omgeving (bron 4) vanaf de kindertijd als een bron van veerkracht naar voren omdat het de kans vergroot andere, prosociale relaties (prosociaal kapitaal) aan te gaan. Tot slot benadrukken de betrokken resisters erkenning en waardering door anderen en succeservaringen (bron 5) in hun verhalen (zie paragraaf 6.5) en het nastreven van lange termijndoelen (bron 6) vanaf de kindertijd (zie paragraaf 6.6) als bronnen die eraan bijdragen dat een criminele carrière uitblijft. Ik bespreek hieronder diepgaander wat deze bronnen betekenen in relatie tot aanverwante literatuur en Bronfenbrenners (2005) contextlagen van individuele ontwikkeling (zie hoofdstuk 2).

Figuur 9.1: Zes bronnen van veerkracht.

Individueel, micro- tot aan mesosysteem in (met name) de kindertijd is betekenisvol

Uit de zojuist besproken bronnen van veerkracht, kan ik allereerst concluderen dat het merendeel van de bronnen zich vanaf de kindertijd manifesteert. Dit is kennelijk een periode voor de betrokken resisters, waarin de bronnen van veerkracht van belang zijn.

Ten tweede wijzen de bronnen uit dat – in termen van Bronfenbrenner – alle contextsystemen (tot aan het mesosysteem) in het PPCT-model (zie paragraaf 2.3) kunnen bijdragen om resistance to crime te versterken. Hierbij is met name het microsysteem dominant (zie paragraaf 6.7). Zo is gebleken dat de interactie en binding met bijvoorbeeld opvoeders, vrienden, moeders, vaders, docenten en buurtgenoten een betekenisvolle rol spelen (zie bron 2 en 5). Daarbij is naar voren gekomen dat actoren op dezelfde contextuele laag verleidingen en (peer)druk kunnen vergroten, maar ook als bronnen van veerkracht kunnen fungeren. Ze zijn daarmee zowel een risico als een bron van steun. Een criminele vader kan negatieve druk uitoefenen op het gezinsleven, maar fungeert voor een resister dus evengoed als een stimulerende derde (bron 2 zie paragraaf 6.2).

Of bronnen van veerkracht echter ook op het (grootste) macrosysteem resistance to crime versterken, moet uit nader onderzoek blijken. Onderzoekers kunnen bijvoorbeeld een expliciete indeling hanteren in de onderzoeksopzet en zich richten op wat elk contextstelsel betekent in relatie tot resistance to crime. Vervolgonderzoek kan zich ook op een ander vlak richten. Ik heb namelijk specifiek exploratief bestudeerd welke bronnen van veerkracht betekenisvol waren voor de betrokken resisters. Hiermee is nog onderbelicht gebleven in hoeverre interacties (binnen bijvoorbeeld het microsysteem) met resisters anderen beïnvloed heeft bij het doorgaan, stoppen of uitblijven van een criminele carrière. In dat geval zou de interactie tussen resisters en de actoren die in dagelijks contact met hen staan bestudeerd moeten worden.

Oude nieuwe bronnen

Over de bronnen van veerkracht kan tevens geconcludeerd worden dat ze allemaal eerder in criminologisch onderzoek naar voren zijn gekomen, maar dan in relatie tot andere onderzoekspopulaties zoals abstainers of desisters. Dit onderzoek wijst uit dat de bronnen ook bij resisters mogelijk van betekenis zijn, maar ze deels een andere betekenis dragen dan bij abstainers en desisters. De zes bronnen zijn dus al bekend, maar zijn in betekenis en toepassing op resisters als onderzoeksgroep als ‘nieuw’ aan te merken. Ik concretiseer hieronder achtereenvolgens wat dit per bron betekent, wat daaruit geconcludeerd kan worden en welke suggesties of aanknopingspunten voor vervolgonderzoek daaruit voortvloeien.

Bron 1: Delefaatperspectief

De positieve ontwikkelingslijn in de bestudeerde verhalen wordt allereerst ondersteund door het delefaatperspectief (paragraaf 6.1). Uit deze bron van veerkracht blijkt dat het contact met criminele actoren in de omgeving bijdraagt

aan het expliciet niet overnemen van delictgedrag (in plaats van het wel overnemen daarvan). Dit omdat de betrokken resisters op basis van wat ze in hun omgeving meemaken, besluiten wat ze in elk geval niet willen bereiken en wie ze niet willen worden.

Deze bron is eerder belicht in de Ohio Life Course Studie (OLS) van Giordano (2010), waarin onder meer zowel criminele ouders als hun kinderen geïnterviewd waren, en sommige kinderen een contrasterende, prosociale identiteit nastreefden door negatieve ervaringen met hun criminele ouder(s). Overdracht van delictgedrag van ouder op kind werd door Giordano als zogeheten *identity legacy* bestempeld (Giordano, 2010, p. 167 e.v.). Ook andere studies wijzen uit dat er een veelal positief verband is tussen intergenerationele overdracht van criminaliteit en het effect van de ouder-kindrelatie als invloedrijke factor bij de ontwikkeling van delictgedrag (onder andere Van de Rakt, Nieuwbeerta & Apel, 2009; Besemer, Farrington & Bijleveld, 2013; Hoeve, Blokland, Dubas, Loeber, Gerris & Van der Laan, 2008, p. 232). De zogeheten *identity legacy* (Giordano, 2010, p. 167 e.v.) werd zoveel mogelijk voorkomen in de ‘succesverhalen’ van de OLS middels een (her)definiëring van identiteit.

Het delegaatperspectief lijkt daarmee goed met Giordano’s bevinding te corresponderen. Het verschil met de betrokken resisters in mijn onderzoek ligt onder meer in het leeftijdsverschil. Giordano interviewde namelijk (jongere) kinderen en tieners. Ook wordt uit de studie van Giordano niet duidelijk of alle kinderen ook daadwerkelijk in een criminogene context waren opgegroeid (haar studie gaat bijvoorbeeld ook over kinderen die bij pleegouders zijn opgegroeid). Dit maakt het lastig op dit punt een eenduidige vergelijking te trekken.

Bron 1 geeft in ieder geval aanleiding intergenerationele overdracht van delictgedrag vanuit een sociaal leerperspectief in een alternatief daglicht te plaatsen, omdat ook het tegenovergestelde naar voren is gekomen. Vervolgonderzoek kan bekijken in hoeverre potentiële resisters de gevolgen van criminele gedragingen van criminele actoren als positief of negatief waarderen en wat dat betekent voor hun eigen handelen en identiteitsvorming.

Bron 2: Stimulerende derde(n)

Betekenisvolle anderen kunnen een belangrijke rol spelen in het stimuleren van de schoolcarrière. Deze stimulerende derden kunnen de resistance to crime versterken en bijdragen aan de positieve ontwikkelingslijn afgaand op de bestudeerde levensverhalen.

Dit correspondeert met bevindingen uit eerder onderzoek naar desisters. Daaruit is naar voren gekomen, dat sociale relaties betekenisvol zijn in het proces van stoppen met criminaliteit (Weaver & McNeill, 2015, p. 104; Cid & Marti, 2012; Vogelvang, 2009). Ook stemt deze tweede bron van veerkracht overeen met onderzoek waarin actieve betrokkenheid van ouders – in het bijzonder moeders – bij de schoolcarrière van jongeren het uitblijven van criminaliteit bleek te stimuleren, zelfs in hoog-criminele buurten (Junger-Tas, Steketee & Moll, 2008, p. 87; McCord, 1991, p. 411). Bron 2 wijst kortgezegd uit dat resistance to crime mogelijk versterkt kan worden door steun van anderen en betekenisvolle sociale

relaties, aangezien het in de bestudeerde verhalen wordt benadrukt in relatie tot het uitblijven van een criminele carrière.

Tevens kan ik concluderen dat bij ‘uitsluiting van criminaliteit’ (als uitingsvorm van de tweede bron van veerkracht), een parallel zichtbaar is met het eerder besproken *live and let live-principe* (Murray, 2010, p. 122). Dit houdt in dat resisters accepteren dat er delinquente vrienden zijn en iedereen een eigen levenspad volgt (zie ook paragraaf 2.3.4). Uit mijn onderzoek is echter ook het omgekeerde gebleken: de betrokken resisters ervaren ook dat delinquente vrienden hén respecteren als personen die hun eigen pad moeten volgen, wat weer bijdraagt aan het uitblijven van hun eigen delictgedrag (zie ook paragraaf 6.2.2). Het belang van de invloed van wederkerigheid in interacties – de zogeheten *proximall processes* in termen van Bronfenbrenner – en het eigen perspectief op en van anderen (hoe zie ik anderen en hoe zien anderen mij?), komt dus tot uiting in bron 2. Ik kom hier op terug bij de bespreking van narratieve identiteit in paragraaf 9.5.

Het effect van positieve rolmodellen (als uitingsvorm van bron 2) is, ten derde, ook eerder naar voren gebracht in relatie tot risicojongeren in het werk van onder meer De Jong (2014). In mijn onderzoek is echter geen sprake van een rolmodel die de betrokken resisters bewust wil bereiken en actief tracht af te houden van criminaliteit (De Jong, 2014, p. 9). Rolmodellen komen in de bestudeerde verhalen eerder impliciet naar voren. Hun positieve invloed lijkt bovendien ook via verhalen van betekenisvolle anderen (die rolmodellen erkenning geven) te werken (zie paragraaf 6.2.3). Het gaat dan om anderen die in positieve zin over anderen (rolmodellen) praten. Hiermee is bron 2 (en de uitingsvorm van rolmodellen) van micro- tot aan op exosysteem actief in de bestudeerde verhalen.

Bron 3: Moreel inzicht

Moreel inzicht (paragraaf 6.3) is een bron van veerkracht die de betrokken resisters als een morele rem opvatten bij potentieel delictgedrag. Onder deze bron op individueel niveau vallen ook spirituele ervaringen die sommige resisters doen beseffen wat goed en slecht is. Daarmee leiden deze ervaringen als het ware tot hoger inzicht. Het vinden van een spirituele, diepere betekenis van het leven kan bovendien opgevat worden als een uitingsvorm en resultaat van zelfexploratie en zelfreflectie (zie ook paragraaf 9.1). Hiermee kan bovendien beargumenteerd worden, dat sprake is van een mogelijke relatie tussen de opvallend hoge score op zelfgevoel en de betrokken resisters die hoger inzicht als bron van veerkracht duiden in hun verhalen.

Zowel de morele rem als hoger inzicht zijn uitingsvormen die in eerder onderzoek zijn aangehaald. De morele rem, vertaald naar verbeelde schaamte, ingegeven door behoud van familierelaties en verbondenheid met de eigen groep, bleek bijvoorbeeld een belangrijke factor bij stopgedrag van veelplegers (Weijers & Van Drie, 2014, p. 195). Meer specifiek is in dit kader eerder al naar voren gekomen dat *anticipated shame* als verbeelde schaamte toekomstig delictgedrag kan temperen (Svensson, Weerman, Pauwels, Bruinsma & Bernasco, 2013, p. 32; Rebellon, Manasse, Agnew, Van Gundy & Cohn, 2016; De Boeck, Pleysier &

Put, 2017). Het voert te ver om hier het concept van anticipated shaming uitgebreid te bespreken, maar een verschil met mijn onderzoek en voorgaande studies is onder andere dat ik mij niet baseer op specifieke vragenlijsten die schaamte (en schuldgevoelens) relateren aan delictgedrag. De bevinding inzake bron 3 biedt wel een aanknopingspunt voor vervolgonderzoek, met toepassing van bijvoorbeeld een vragenlijst over moreel besef. Dit verschaft mogelijk meer inzicht in wat kenmerkend is voor resisters.

Het vinden van hoger inzicht (als tweede uitingsvorm van moreel inzicht) is bovendien eerder bestudeerd door bijvoorbeeld Giordano, Longmore, Schroeder en Seffrin (2008) en Bakken, Gunter en Visser (2013). Het is in die studies met name voorgesteld als een aanknopingspunt om te stoppen met een criminele carrière (*hook for change*). Resisters stoppen echter niet met een criminele carrière. Zij beginnen er niet aan en hun verhalen staan vooral in het teken van een positieve ontwikkeling tegen (initieel) negatieve gebeurtenissen. Daarmee zou spiritualiteit en hoger inzicht voor hen mogelijk als een aanknopingspunt van veerkracht en doorzettingskracht opgevat kunnen worden. Om dit verder te onderzoeken zou de relatie tussen het ontwikkelen van veerkracht en spiritualiteit in relatie tot resistance to crime diepgaander kunnen worden bestudeerd.

Bron 4: Verandering van omgeving

Verandering van omgeving (paragraaf 6.4) is een vierde bron van veerkracht die wordt aangedragen en bijdraagt aan resistance to crime en de positieve ontwikkeling in de bestudeerde verhalen. Verandering van omgeving heeft een tweeledig positief gevolg: het sluit enerzijds criminogene invloeden af en opent anderzijds de mogelijkheid om ander, (pro)sociaal kapitaal te vinden waarmee de betreffende resisters de mogelijkheid tot identificatie met gelijkgestemden vergroten.

De verandering van omgeving, zoals een verhuizing, is eerder benoemd als invloedrijke factor bij het stoppen met delictgedrag (Weijers & Van Drie, 2014, p. 195; Averdijk, Elffers & Ruiters in Loeber, Hoeve, Slot & Van der Laan, 2012, p. 69; Sampson & Laub, 2006; Weaver & McNeill, 2015, p. 101). Bovengenoemde studies hebben echter betrekking op desisters en gaan over het stoppen met een criminele carrière.

Mijn onderzoek wijst uit dat verandering van omgeving ook van waarde blijkt te zijn voor het uitblijven van een criminele carrière. Om dit diepgaander te onderzoeken zou de invloed van het vinden van gelijkgestemden, al dan niet door een verandering van de fysieke woon- en leefomgeving, diepgaander onderzocht kunnen worden. Welke specifieke veranderingen van de omgeving (school, sport of wonen) zijn bijvoorbeeld het meest betekenisvol voor resistance to crime?

Bron 5: Erkenning van talenten en succeservaringen

Erkenning van talenten en het ervaren van successen (paragraaf 6.5) dragen ook bij aan resistance to crime in de levensverhalen van de betrokken resisters. Deze bevinding vertoont evenals voorgaande bronnen, raakvlakken met eerder desistance-onderzoek dat onder meer uitwijst dat verandering van een criminele

naar niet-criminele identiteit validering of bekrachtiging door betekenisvolle anderen uit de sociale omgeving vergt (Vogelvang, 2009). Uit de bestudeerde verhalen in mijn onderzoek blijkt, dat de validering van anderen ook bijdraagt aan resistance to crime, omdat het Aspiraties motiveert tot een niet-criminele (toekomstige) identiteit. Dit wijst uit dat een relationele opvatting van identiteit betekenisvol is (ik bespreek dit later diepgaander).

Tegen deze achtergrond kan in vervolgonderzoek diepgaander onderzocht worden welke specifieke positieve valideringen of bekrachtigingen resistance to crime versterken, welke (specifieke) actoren deze versterking effectueren en of deze actoren bijvoorbeeld qua invloed een differentiatie kennen naar levensfase.

Bron 6: Aspiraties

In het verlengde van bovenstaande komt de laatste bron van veerkracht, het nastreven van Aspiraties (paragraaf 6.6), duidelijk naar voren. Deze bron is expliciet in eerder onderzoek benoemd in relatie tot desistance maar ook resistance to crime (Kooijmans, 2016).

Aspiraties zijn een zwaarwegende bron. Allereerst omdat het (evenals bron 5) niet alleen in alle bestudeerde levensverhalen wordt benadrukt, maar het, ten tweede, ook als een resultaat van de invloed en werking van de andere genoemde bronnen gezien kan worden. Zo draagt bijvoorbeeld bron 2 bij aan verbeeldingskracht en het ontwikkelen van een toekomstgerichte blik. Dit effect is in de levensverhalen van de resisters teruggevonden in de wederkerige relatie met het krijgen van erkenning en behaalde successen (bron 5) en het delegaatperspectief (bron 1). Erkenning van anderen en succeservaringen lijken het vertrouwen in individueel handelen (actorschap) en het volgen van lange termijndoelen (aspiraties) te vergroten. Andersom kan echter ook beredeneerd worden dat het hebben van Aspiraties het handelen stimuleert, wat weer leidt tot meer erkenning van een prosociale identiteit.

Een verdiepende (secundaire) analyse van de verhalen kan meer inzichten opleveren over hoe bronnen van veerkracht resistance to crime zowel afzonderlijk als in combinatie het sterkst beïnvloeden gedurende het leven.

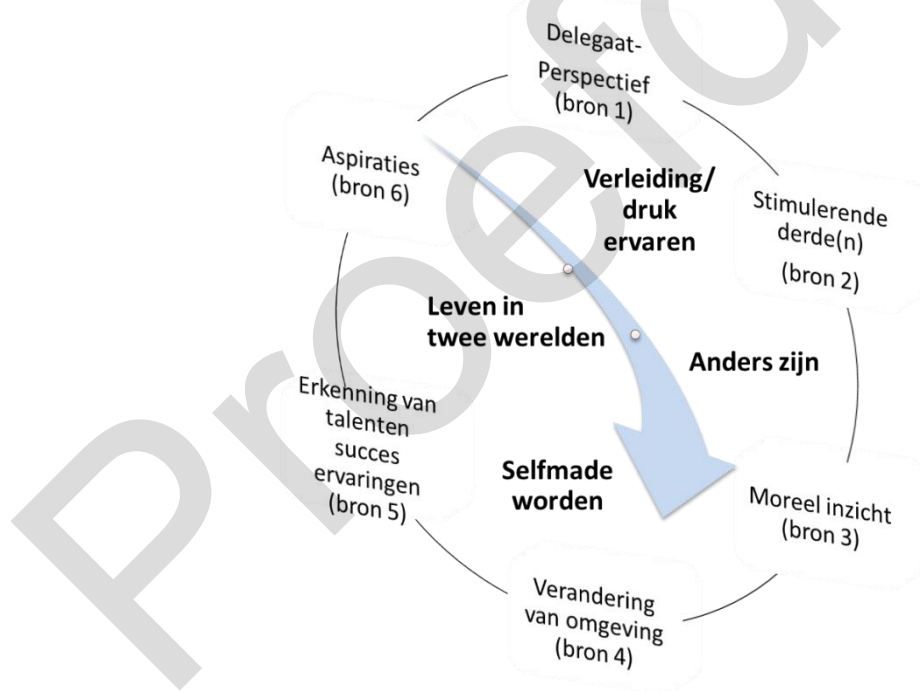
9.3 VAN 'ERVAREN VAN VERLEIDINGEN EN DRUK' TOT AAN 'SELFMADE WORDEN'

Deelvraag 3 (zie hoofdstuk 7) richtte zich op de uitdagingen die de levensverhalen van de betrokken resisters tekenen. Op basis van de thematische analyse heb ik een viertal opgaven besproken. Het betreft:

- 1) het ervaren van verleidingen en druk in een criminogene context;
- 2) leven in twee werelden;
- 3) anders zijn;
- 4) selfmade worden.

Het accent verschuift daarbij gedurende de levensloop van ontwikkelopgaven 1 en 2, die een duidelijke samenhang met de gegeven sociale context vertonen, naar de meer autonome, individuele of intrapsychische ontwikkelingsopgaven 3 en 4. De resisters benadrukken deze laatste twee opgaven vooral vanaf hun tiener- en volwassen jaren.

De vier opgaven laten zien dat resistance to crime voor de resisters in dit onderzoek, een verzwaarde opgave is gedurende hun leven. Kenmerkend daarbij is dat uit de bestudeerde levensverhalen blijkt zij niet blijven hangen in hun negatieve ervaringen, maar deze uiteindelijk herinterpreteren. Ervaren verlies uit het verleden – zoals te jong volwassen moeten zijn – levert hen op den duur een verborgen winst op: ze zijn relatief veerkrachtiger dan met name hun leeftijdsgenoten. Zij bestempelen de zes bronnen van veerkracht als helpend om de ontwikkelingsopgaven te doorstaan. Zo is bijvoorbeeld gebleken dat een stimulerende derde (bron 2), het hebben van aspiraties (bron 6) en het krijgen van erkenning van anderen (bron 5), kunnen bijdragen aan het omgaan en doorstaan van opgaven 1 en 4 (respectievelijk ‘Het ervaren van verleiding of druk in een criminogene context’ en ‘selfmade worden’).

Figuur 9.2: Zes bronnen van veerkracht als helpend bij de vier opgaven.

Overeenkomst en verschil met Eriksons achtfasenmodel

Zoals ik in hoofdstuk 2 uiteen heb gezet, legt Erikson zeer expliciet de nadruk op een temporele ordening van acht verschillende ontwikkelingsopgaven met bijhorende kernwaarden per levensfase: het zogeheten achtfasenmodel (zie paragraaf 2.1). Omdat ik de levensverhalen ook vanuit een ontwikkelingsgericht perspectief heb bestudeerd, bespreek ik hier achtereenvolgens hoe de vier gevonden opgaven zich verhouden tot Eriksons achtfasenmodel.

Het ervaren van verleidingen en/of druk

Opgave 1 ('het ervaren van verleidingen en druk in een criminogene context', paragraaf 7.1) draait om verleidingen zoals status en het snelle geld. Vooral in de tienerjaren komt dit naar voren. Ook peer druk en negatieve druk worden benoemd in de verhalen. Peer druk gaat om gevoelde druk van leeftijdsgenoten om mee te gaan in delictgedrag. Negatieve druk betekent vooral voor de resisters die met criminele opvoeders opgroeien, dat zij vanaf hun kindertijd geconfronteerd worden met gevolgen van delictgedrag, zoals de financiële en emotionele nasleep van detentie van ouders. De betrokken resisters leren als het ware bewust (niet) te handelen al naar gelang de situatie.

Eriksons fase 3 (doelbewust handelen) is te relateren aan opgave 1. Het speelt in Eriksons model van drie- tot zesjarige leeftijd een rol. Met de benadrukte opgave 1 is uit de levensverhalen die ik heb bestudeerd naar voren gekomen, dat doelbewust (niet) handelen echter ook op latere leeftijd relevant is, dus vanaf de kindertijd en tienerjaren. Opgave 1 speelt daarmee langer door dan fase 3 van Eriksons model.

In welke kenmerkende situaties wordt doelbewust handelen bijvoorbeeld wel of juist niet gevraagd? Een verdiepend onderzoek hiernaar zou meer voeding kunnen geven aan wat kenmerkend is voor specifiek resisters. Als doelbewust handelen relateert aan het ervaren van verleidingen en/of druk, maar daarbij leidt tot het uitblijven van structureel delictgedrag, dan kan dit reden zijn om hieraan vanaf de kindertijd meer én doorlopend aandacht te geven met het oog op preventie van delictgedrag bij kinderen en jongeren die opgroeien in een criminogene context.

Leven in twee werelden

De resisters in dit onderzoek duiden het 'leven in twee werelden' (zie paragraaf 7.2) als een tweede opgave. Dit houdt in dat zij moeten leven in een prosociale (buiten)wereld en tegelijkertijd een meer heimelijke, sociale wereld op gezins- of buurtniveau.

Hier is een relatie zichtbaar met de centrale waarde 'vertrouwen', dat in het eerste levensjaar (in fase 1) centraal staat in Eriksons model. Uit de verhalen blijkt hoe belangrijk vertrouwen en loyaliteit zijn in de relatie met criminele actoren in de nabije omgeving. Bij het leven in twee werelden hoort het ervaren van het 'abnormale van het normale' en het bewaken van een informele zwijgcode. De bevinding in relatie tot deze tweede opgave wijst uit dat de centrale waarde

‘vertrouwen’ langer in de bestudeerde levensverhalen doorspeelt dan in Eriksons model.

Het krijgen en hebben van vertrouwen van bijvoorbeeld ouders (fase 1 van Erikson) leidt tot inzicht, rijping en een positieve doorgroei naar de volgende fase, ook wel het bereiken van equilibrium benoemd (zie Erikson, 1950; Brown & Lowis, 2003, p. 416). Vertrouwen krijgen in de context van resistance to crime leidt echter ook tot negatieve ervaringen. Resisters uiten in hun verhalen immers dat ze als gevolg van vertrouwen geconfronteerd zijn met ‘volwassen taken’ in hun jeugd. Equilibrium (fase 1) is daarmee voor de resisters in mijn onderzoek dus niet altijd positief. Vervolgonderzoek zou meer kennis moeten opleveren over de betekenis van vertrouwen en de relatie tot delictgedrag. Deze kennis kan laten zien wanneer (en voor wie) het krijgen van vertrouwen de individuele ontwikkeling kan beschadigen.

Anders zijn

Opgave 3 (‘anders zijn’, paragraaf 7.3) draait bij de betrokken resisters onder meer om te jonge volwassenheid, jezelf opvoeden en om autonoom handelen. Dit is te relateren aan de centrale waarden van de fasen 1 (vertrouwen), 2 (autonomie), 4 (competent zijn), 5 (identiteit) en 8 (tevredenheid) van Erikson.

Hierboven heb ik al besproken dat resisters die met criminele opvoeders zijn opgegroeid vaak worden geconfronteerd met volwassen taken. Ze ervaren een tekort in hun jeugdijaren en een verzaamd beroep op hun individuele ontwikkeling. Met name de betrokken resisters die in een gezin met criminele actoren opgroeien, ervaren dat zij daardoor anders zijn dan anderen (zie paragraaf 7.3). Resisters in dit onderzoek duiden in hun verhalen bovendien, dat het leven in een criminogene context een verzaamd beroep doet op autonoom handelen (fase 2) in de kindertijd en in de tienerjaren.

Dit anders zijn draagt initieel een negatieve toon. In de interactie met leeftijdsgenoten hoort men er niet altijd bij, wat zorgt voor een zekere mate van eenzaamheid. Hier is een parallel te trekken met fase 4 van Erikson, omdat die fase ook opgevat kan worden als het gevoel niet als competent te worden gezien, onopgemerkt te blijven en niet als gelijke te worden behandeld. Als in de betreffende verhalen de volwassen leeftijd in beeld komt, is echter een kentering zichtbaar: de betrokken resisters duiden zichzelf dan juist wel competent. Zij merken dan dat zij door de negatieve ervaringen op een positieve manier bijzonder zijn, omdat ze ervaren mentaal veerkrachtiger te zijn dan anderen als ze geconfronteerd worden met lastige situaties. ‘We are all in the gutter, but some of us are looking at the stars’ aldus Oscar Wilde.

‘Anders zijn’, kan als derde opgave of uitdaging opgevat worden als iets dat nauw verweven is met het proces van identiteitsvorming (fase 5 van Erikson). Negatieve gebeurtenissen en het accepteren van ‘anders zijn’ krijgt daarbij uiteindelijk een positieve betekenis als resisters op hun leven terugblikken. Dit correspondeert met tevredenheid met de terugblik op het leven uit fase 8 van Erikson. Levenslijden wordt als het ware vertaald naar levenslessen.

Selfmade worden

De eerder genoemde uitdagingen of opgaven in het leven vertalen zich in de verhalen uiteindelijk door naar opgave 4: 'selfmade worden' (zie paragraaf 7.4). Deze opgave is terug te vinden in meerdere fasen van Erikson. Het betreft fase 4 (competentie), fase 5 (identiteit), fase 7 (productiviteit) en fase 8 (tevredenheid). Eriksons fase 4 (competentie) en fase 5 (identiteit) zijn – net als voorgaande opgave – te relateren aan 'selfmade worden'. Immers ook in die fasen en bijhorende kernwaarden draait het om hoe anderen naar resisters kijken (of zij als competent worden gezien) en de invloed daarvan op identiteitsvorming. Fase 7 (van 30 tot 50 jarige leeftijd) waarbij productiviteit en levensdoelen centraal staan, maakt daarmee onderdeel van 'selfmade worden' als vierde opgave. Selfmade worden komt in de bestudeerde verhalen aldus eerder naar voren en komt concreet tot uiting in de toekomstige ouderrol, carrièreperspectieven en het daadwerkelijk willen bijdragen aan toekomstige generaties.

In het verlengde hiervan is het interessant nader te onderzoeken wat 'selfmade worden' betekent voor andere onderzoeksgroepen zoals desisters en persisters. In hoeverre komt 'selfmade worden' ook in hun levensverhalen naar voren? Inzicht hierin kan kennis opleveren die leidt tot een beter begrip van uitdagingen die motivationele redenen vormen om delictgedrag te continueren of te stoppen.

9.4 HET VERHAAL OVER RESISTANCE TO CRIME

Deelvraag 4 (hoofdstuk 8) richtte zich op het verhaal over resistance to crime, waarin het draait om de persoonlijke betekenis van de geëxploreerde bronnen van veerkracht en opgaven. Dit heeft vorm gekregen aan de hand van vier verdiepende verhaallijnanalyses (zie ook paragraaf 4.3). Het betreft de verhalen van Steven, Jerrel, Mo en Peter: respectievelijk twee resisters uit een criminogene gezinscontext (paragraaf 8.1 en 8.2) en twee resisters die opgroeiden in een criminogene buurtcontext (paragraaf 8.3 en 8.4). Elk verhaal is aan drie positionerings- of analyseniveaus onderworpen (zie paragraaf 3.3). Hieronder bespreek ik achtereenvolgens per analyseniveau op hoofdlijnen de conclusies die uit de vier verhaallijnanalyses voortvloeien en de aandachtspunten voor eventueel vervolgonderzoek.

Niveau 1: Progressieve, persoonlijke groei- en stabiele verhalen

Het eerste niveau van de verhaallijnanalyse betreft de positionering van de verteller ten overstaan van anderen in het verhaal (Murray & Sools, 2014). Deze kende in de vier verhalen een positieve ontwikkelingslijn die voor Steven en Jerrel tot uiting zijn gekomen in hun ontwikkeling als agent. Zij ontwikkelden zich van 'buitenbeen' en 'gevangene', naar respectievelijk een 'inspirerende miljardair' en 'vrijgevochtene met een spirituele taak in werelds perspectief'.

De levensverhalen van de twee resisters die in een criminogene buurtcontext zijn opgegroeid, benadrukten een dergelijke sterk progressieve ontwikkeling van de agent veel minder. Hun verhaal kenmerkt zich meer door het tonen van het

vermogen stabiel of gefocust te blijven onder uitdagende, dynamische omstandigheden. Zo positioneerde Mo zich als een 'getuige van rare dingen' die niet probeert te bezwijken voor verleidingen en/of druk van zijn buurtvrienden. Peter moest loyaal zien te blijven aan zijn eigen plan, in een buurtcontext waar (re)productie van een criminele levensstijl eerder de norm dan de uitzondering was (respectievelijk paragraaf 8.3.2 en 8.4.2). Daarmee kenmerkt de verhaalstructuur van de bestudeerde verhalen zich allebei door progressie dat bij Mo en Peter meer door een 'stabiel narratief' gekleurd wordt en bij Steven en Jerrel door een 'persoonlijk groei-narratief'.

Allereerst kan ik op basis hiervan concluderen, dat de vier resisters zichzelf niet zien als slachtoffers van ongelukkige omstandigheden, maar als actieve, autonoom handelende positieve individuen die het heft in eigen hand nemen en verantwoordelijkheid dragen voor de eigen levensloop. Daarmee is een gelijkenis zichtbaar met de verhaalstructuur van desisters (Maruna, 2001; Cid & Marti, 2012, p. 609), omdat ook resisters negatieve gebeurtenissen positief herinterpreteren gedurende hun leven.

Er is, ten tweede, een parallel te trekken met het eerder genoemde werk van Young en Canter (2012), die vier narratieve rollen bij (gewelds)delinquenten (zie paragraaf 3.3) onderscheiden: 'The Professionals' en 'The Tragic hero's' zijn hoofdpersonen die geen connectie (*intimacy*) met hun slachtoffers hebben. 'The Revengefull mission(airs)' en 'The Victims' voelen daarentegen wel een connectie met hun slachtoffers. The Professionals en The Revengefull missionairs nemen het eigen heft in handen (*potency*), terwijl The Tragic hero's en The Victims dat weer niet doen.

Een 'revengefull mission' verhaal lijkt in mijn onderzoek terug te komen bij de resisters die in een criminele gezinscontext opgroeien. Alhoewel resisters geen slachtoffers maken, is een verband met zowel een hoge mate van *potency* of actorschap als een hoge mate van *intimacy* zichtbaar. *Potency* is aanwezig omdat ook resisters het heft in eigen hand nemen in hun verhalen en *intimacy* is aanwezig vanwege de sociale verbondenheid met gezinsleden. Resisters die met criminele vrienden opgroeien lijken daarentegen eerder 'professional' verhalen te vertellen. Zij nemen ook het heft in eigen handen, maar de sociale verbondenheid met anderen lijkt minder intens aanwezig dan op gezinsniveau. Kortom, de uitkomsten op het eerste analyseniveau geeft aanleiding de verhaalstructuren (van geweldsdelinquenten) in het werk van Young en Canter (2012) te verruimen (naar ook resisters). Deze uitkomsten maken duidelijk dat een en dezelfde verhaalstructuur niet alleen voor ieder een verschillende persoonlijke betekenis kan dragen, maar ook een heel andere uitkomst in relatie tot delictgedrag kan inhouden. Dit is reden om het bereik van de doelgroep (geweldsdelinquenten) in het werk van Young en Canter (2012) te verruimen. De uitkomsten maken duidelijk dat – op het eerste niveau van de verhaallijnanalyse – een en dezelfde verhaalstructuur niet alleen voor ieder een verschillende persoonlijke betekenis kan dragen, maar ook een heel andere uitkomst in relatie tot delictgedrag kan inhouden. Als zowel delinquente als niet-delinquente personen bijvoorbeeld 'revengefull mission' verhalen vertellen, wat maakt dan precies het verschil qua

delictgedrag? Wellicht kunnen hierin de eerder genoemde bronnen van veerkracht het verschil mede verklaren.

Om dit verder te onderzoeken zouden onderzoekers kunnen verkennen in hoeverre sprake is van een identieke verhaalstructuur bij meerdere, verschillende doelgroepen (resisters, abstainers, desisters, persisters) en op welke wijze onderliggende factoren en processen – zoals hier de bronnen van veerkracht en/of ontwikkelopgaven – het verschil maken. Dit vergroot inzicht in de variatie aan mogelijke betekenisgeving en motivaties ondanks identieke verhaalstructuren.

De derde conclusie heeft te maken met de in paragraaf 2.3 besproken vier vormen van veerkracht: herstel, groei, normalisatie stabilisatie (Bonanno, 2004; Masten & Wright, 2010, p. 221 in Reich, Zautra & Hall, 2010; Wong & Wong, 2012, p. 588 geciteerd in Van der Geugten, 2014, p. 17). Voor analyseniveau 1 blijkt dat twee van de vier besproken vormen van veerkracht te relateren zijn aan de vier bestudeerde verhalen. De verhalen van Steven en Jerrel zijn, gelet op de progressieve ontwikkelingslijn in hun verhalen, op te vatten als een ‘persoonlijk groei’ verhaal: zij maken een persoonlijke groei door en voor hen draagt ‘selfmade zijn’ een hoger, haast werelds karakter. De verhalen van Mo en Peter zijn op te vatten als een ‘stabiel’ verhaal: zij stijgen niet zozeer ergens bovenuit, maar duiden zichzelf als een agent die ondanks strubbeling en dynamiek in het verhaal de focus bij zichzelf weet te behouden. In beide verhalen is daarmee bovendien de relatief hoge mate van zelfgevoel (paragraaf 9.1) op een andere wijze terug te vinden.

Niveau 2: Een podium voor een geheim verhaal

Het tweede niveau van de verhaallijnanalyse, betreft de vraag hoe de gevonden verhaalstructuren het resultaat zijn van de interactie met onderzoeker(s); waarom wordt juist dit verhaal verteld op deze manier? (Bamberg, 1997, p. 337; Josselson, 2011; Sools & Murray, 2014).

Mijn rol als onderzoeker is bij de totstandkoming van de verhalen verschillend geweest. Steven positioneerde mij als criminoloog/onderzoeker, wiens rol in de strafrechtspiegeling aanleiding is tot wantrouwen. In de strafrechtspiegeling draait het immers vaak om het vinden van bewijs ten aanzien van strafbare feiten. Dit kan ernstige gevolgen hebben voor personen die zich schuldig maken aan strafbare feiten. Dit speelde een rol in de interactie. Steven vertelde bijvoorbeeld dat zijn deelname voelde als verraad richting zijn familieleden, maar ook duidde hij de angst om te spreken over zijn oom met het oog op zowel strafrechtelijke sancties, als mogelijke sancties vanuit de onderwereld zelf. Mijn invloed als criminologisch onderzoeker kwam, kortgezegd, tot uiting in zijn mate van terughoudendheid en de expliciete nadruk op het doorbreken van zijn informele zwijgplicht/geheimhouding gedurende zijn deelname (zie paragraaf 8.1.3). Bij de totstandkoming van het verhaal van Jerrel werd ik gepositioneerd als luisterend oor, als een vertrouwenspersoon. Dit bleek uit het praten over de geheime of – zoals hij dat noemde de ‘echte’ – laag in Jerrels leven. Hierbij wendde Jerrel duidelijk de context van dit onderzoek en mij als onderzoeker als instrument aan, voor zijn persoonlijke zoektocht/zelfontdekking naar ‘Selfmade zijn’ (zie

paragraaf 8.2.3). Dit leidde tot een gesprek waarin niet alleen resistance to crime centraal stond, maar ook de diepere betekenis van zijn leven.

Bij Mo speelde mogelijk onze docent-studentrelatie een rol in de totstandkoming van zijn verhaal. Omdat ik een bekende van hem was, veronderstelde hij veel ook als 'bekend'. Dit kwam tot uiting in zijn woordkeuze tijdens het vertellen ('weet je wel'). Ook mijn niet-westerse gezinsachtergrond is mogelijk van invloed geweest in zijn openheid en inrichting van het verhaal (zie paragraaf 8.3.3). Bij hem kwam bovendien na uitzetten van de opnameband een bredere, sociaal-maatschappelijke context tot uitdrukking (dit bespreek ik verderop).

Tot slot is mijn rol als onderzoeker in het verhaal van Peter te relateren aan de keurigheid waarmee hij zijn verhaal vertelde: ook hij kampte net als Steven met vertrouwenskwesaties en vertelde mogelijk daardoor een stabiel, net en geordend verhaal (zie paragraaf 8.4.3).

Een duidelijke conclusie die op basis van deze resultaten getrokken kan worden, is dat een verhalende benadering ten aanzien van resisters een verzaamd beroep doet op het garanderen van anonimiteit en vertrouwelijkheid in het onderzoeksveld. In dat licht is het bewerkstelligen van rapport bij resisters als doelgroep iets dat extra aandacht vergt. Bij Jerrel is mijn onderzoeksrol bovendien breder opgevat. Het is vooral ingezet als iets dat bijdraagt aan – zoals hij dat duidde – zijn persoonlijke zoektocht. Dit wijst uit dat een narratieve onderzoekbenadering ook als interventiemethode opgevat kan worden door resisters zelf.

Een vervolgvraag kan zijn in hoeverre eisen van anonimiteit en vertrouwelijkheid onlosmakelijk verbonden zijn met het verhaal over resistance to crime. Ook is het interessant om te onderzoeken in hoeverre een inzet van narratief onderzoek, waarin samen op zoek wordt gegaan naar betekenis, wantrouwen kan doorbreken of verminderen. Dit helpt mogelijk om – zeker in criminologisch onderzoek – gevoelige of geheime verhalen boven tafel te krijgen.

Niveau 3: Loyaliteit, stigma en een alternatief verhaal

Het derde analyseniveau richtte zich op de vraag hoe de verhalen het resultaat zijn van een bredere, morele context. Het gaat dan meer om het canonieke verhaal en de anticipatie op een boodschap aan het lezerspubliek met het vertelde levensverhaal (Bamberg, 1997; Bruner, 2004, p. 694; Salmon & Riessman in Andrews, Squire & Tamboukou, 2010, p. 93). Op dit niveau is gebleken dat Stevens verhaal gepositioneerd wordt in een bredere, morele context waar omerta, een informele zwijgplicht een kenmerk is van criminele (maffia)families. Steven doorbreekt met zijn deelname aan mijn onderzoek dit canonieke verhaal (zie paragraaf 8.1.4).

Jerrels verhaal is op te vatten als contrair aan het canonieke verhaal van het gezinsleven als een harmonieuze en sociaal veilige omgeving, waarin een kind tot zelfontplooiing komt (zie paragraaf 8.2.4). De verhalen van Mo en Peter droegen beide een gestigmatiseerde brede (buurt)context met zich mee, waartegen hun individuele verhaal alternatief is (zie paragraaf 8.3.4 en 8.4.4).

Hieruit kan worden opgemaakt dat de vier verhalen recht proberen te doen aan loyaliteitsgevoelens richting de bredere sociaal-culturele context, maar tegelijkertijd als alternatief daaraan worden geduid. Oude Breuil (2011) heeft dit eerder ook wel geformuleerd als ‘een genuanceerd, gelaagd en complex cultuurbegrip, waarin individuen noch gevangen zitten in starre, culturele regels, noch volledig vrij zijn in het ‘kiezen en toepassen’ van hun culturele waarden’ (Oude Breuil, 2011, p. 24).

Voor de resisters in dit onderzoek betekent dit het navigeren tussen enerzijds recht doen aan hun loyaliteitsgevoelens – dat op het tweede, interactionele niveau vooral tot uiting is gekomen – en anderzijds het willen nuanceren van een dominant, canoniek verhaal. Trouw zijn aan betekenisvolle anderen in de omgeving omvat immers ook het meegaan in gebaande paden, kaders en denkpatronen. Dit vergt het vinden van een balans. Juist in het vinden van die balans zijn de bestudeerde verhalen als het ware als een cultuursensitieve opvatting van actorschap op te vatten en als mogelijke bron van veerkracht voor anderen.

Hier worden twee vervolgvragen zichtbaar. Allereerst: is er een onderscheid (in de brede context) te ontdekken tussen resisters die uit een gezinscontext komen en resisters die de buurt als criminogene context benadrukken? Dergelijk onderzoek kan uitwijzen wat mogelijk kenmerkend is voor de bredere morele context van resisters en dit gebruiken om verschillende criminogene contexten positief in te zetten. In de verhalen is de geduide context immers altijd aanwezig, maar wordt het desondanks gekenmerkt door een positieve ontwikkeling op individueel niveau. De tweede vraag is: welke brede contexten kunnen mogelijk als een herkenningsbaken en inspiratie voor anderen fungeren in relatie tot resistance to crime? Onderzoek dat zich hierop richt levert meer specifieke kennis en inzicht op, over wat voor welke soort brede context mogelijk betekenisvol en veelbelovend is ten aanzien van preventie van delictgedrag.

9.5 REFLECTIES

In de voorgaande paragrafen heb ik laten zien dat de drie gehanteerde methoden (vragenlijsten, thematische analyse en de verhaallijnanalyse) hebben geresulteerd in een verscheidenheid aan deelbevindingen, conclusies en suggesties voor vervolgonderzoek. In deze paragraaf reflecteer ik in overstijgende zin, zowel inhoudelijk als methodisch op de betekenis van mijn onderzoek in het licht van de gehanteerde positief-narratief criminologische benadering.

Veerkracht & zelfsturing: naar een context-sensitieve opvatting

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat veerkracht en zelfsturing mogelijk een andere betekenis dragen in relatie tot resistance to crime (zie hoofdstuk 5 en paragraaf 9.1). De betrokken resisters droegen zowel bronnen van veerkracht als opgaven aan in hun levensverhalen, die hen als relatief hoog zelfsturende en veerkrachtige actoren duiden, ook al correspondeerde dit niet met hun

normale/gemiddelde groepsscore op de vragenlijsten. Daarbij heeft de thematische analyse van de verhalen de onderliggende constructen van de vragenlijsten gevoed. Hiermee heeft dit onderzoek een context-sensitieve opvatting van zowel zelfsturing als veerkracht ondersteund.

Ungar (2004a), maar bijvoorbeeld ook Giordano (2010), heeft eerder gewezen op een context-sensitieve opvatting van veerkracht als 'less a reflection of the individual's capacity to overcome life challenges, as it is the capacity of the child's informal and formal social networks to facilitate positive development under stress' (Ungar, 2013, p. 255).

Deze meer ecologische netwerkbenadering van veerkracht hecht waarde aan datgene wat individuele groei en ontwikkeling faciliteert in dagelijkse interactie met de omgeving. Het gaat dan bijvoorbeeld om het mogelijk maken van onderwijs en het laten blijken dat iemand ergens bijhoort. Het belang hiervan blijkt in mijn onderzoek onder andere uit de betekenis van de bronnen van veerkracht (bronnen 2 en 5). Het gaat echter niet alleen om de interactie tussen een faciliterende omgeving en een resister. Uit de verhalen komt juist ook naar voren hoe een resister zijn of haar omgeving zelf duidt. Een criminogene context brengt weliswaar verleidingen en moeilijkheden met zich mee, maar kan tegelijkertijd ook faciliterend opgevat worden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het delegaatsperspectief en de relatie met (toekomstige) levensdoelen (bron 1 en 6).

Een context-sensitieve opvatting van veerkracht is bovendien passend bij de vierde onderzoeksbeweging in veerkracht-onderzoek (zie paragraaf 2.3). Veerkracht is in dat perspectief iets wat bestaat uit zowel het vermogen van een individu als diens context. De bevindingen uit mijn onderzoek hebben de vierde onderzoeksbeweging empirisch nader ingekleurd en aangevuld door betekenisgeving: veerkracht en zelfsturing zijn van (context-specifieke) betekenis voorzien via het persoonlijke verhaal. Hiermee heeft de narratieve criminologie de positieve criminologie dus gevoed.

Bronnen van veerkracht: topje van de ijsberg

In de door mij bestudeerde verhalen kwamen meerdere bronnen van veerkracht naar voren (zie hoofdstuk 6 en paragraaf 9.2), die het resultaat zijn geweest van een brede empirische verkenning op basis van levensverhalen van vier vrouwelijke en zestien mannelijke resisters. Daarmee heb ik kennis en inzicht verkregen in wie welke bronnen aandraagt in de verhalen. De bronnen zijn een uitkomst geweest van het positief gehanteerde perspectief en hebben tegelijkertijd inhoudelijk bijgedragen aan een verdere verankering en belichting van de positieve criminologie.

Door de exploratie van de bronnen van veerkracht zie ik echter ook ruimte voor vervolgonderzoek. Zo is bijvoorbeeld nog niet bestudeerd hoe de bronnen zijn ontstaan, of ze van betekenis veranderen gedurende het leven, en of ze met elkaar samenhangen en zo ja, hoe. De rol van aspiraties (bron 6) is bijvoorbeeld benadrukt omdat het relateert aan andere bronnen, zoals het delegaatsperspectief (bron 1), maar daarmee is nog niet helder of dit nu het resultaat is van bijvoorbeeld

het delegaatperspectief of eerder een uitkomst ervan. Dit is ook het geval bij de vraag of sekse bijvoorbeeld de werking van de bronnen beïnvloedt.

Onderzoek naar deze zaken kan specifiekere, diepgaandere inzichten verschaffen in de mogelijke samenhang van bronnen van veerkracht en of deze voor mannen anders is dan voor vrouwen en varieert in verschillende levensfasen. De door mij verkende bronnen moeten, kortgezegd, opgevat worden als het topje van de ijsberg: ze geven aanleiding tot nader, diepgaander, onderzoek. Met een secundaire en/of longitudinale analyse kan bestudeerd worden, wie welke bronnen in de kindertijd benadrukt en wat er verandert als de resisters ouder worden. Inzicht hierin kan betekenisvolle handvatten opleveren voor criminaliteitspreventie, toegespitst op verschillende interventiepraktijken in verschillende leeftijdsfasen, zoals jeugdzorg, kinderbescherming of jongerenwerk.

Vier opgaven: uitdagingen in het vinden van eigen kracht

In dit onderzoek heb ik naast de bronnen van veerkracht, vier opgaven besproken die wel corresponderen met Eriksons centrale waarden, maar niet in dezelfde chronologische volgorde voorkomen (zie hoofdstuk 7 en paragraaf 9.3). De opgaven vertonen inhoudelijke raakvlakken met de centrale waarden van Erikson, maar spelen stuk voor stuk langer, later en/of eerder in de levensverhalen.

Dit verschil kan komen door de positief-narratief criminologische onderzoeksopzet. Het vertellen van een levensverhaal impliceert nu eenmaal het al dan niet tevreden terugblikken op het leven en is in dat opzicht onlosmakelijk verbonden met bijvoorbeeld fase 8. Dat tevredenheid daarin domineert, is bovendien minder vreemd omdat de aard van resistance to crime positief is en de betrokken resisters zichzelf hebben aangemeld voor deelname aan dit onderzoek. De temporele discrepantie – het feit dat fase 8 dus veel eerder een centrale rol speelt dan in Eriksons model – kan een gevolg zijn geweest van de (zelf)selectie van resisters als onderzoeksgroep. Ik heb in mijn oproep immers expliciet gevraagd om personen, die een ander levenspad hebben genomen dan hun criminogene context. Resisters die ik heb gesproken, wilden mogelijk ook daadwerkelijk een positief levensverhaal duiden en blikten om die reden wellicht ook met tevredenheid terug op hun leven.

Mijn onderzoek heeft empirisch uitgewezen dat een positief-narratief criminologische benadering een basis verschaft, om op zoek te gaan naar bronnen van veerkracht, eigen krachten en mogelijkheden (om het uitblijven van een criminele carrière te versterken) die anders niet of nauwelijks ter sprake komen. Met het concretiseren van de vier opgaven is de positief-narratief criminologische benadering in inhoudelijke zin verrijkt.

Als bovendien de ontwikkeling van de betrokken resisters niet in de opeenvolgende fasen in hun verhalen naar voren komen of als zodanig worden ervaren, maar de kernwaarden van Erikson wel in hun verhalen terugkomen, geeft dit aanleiding een meer doelgroep- of context-sensitieve opvatting van het acht-fasenmodel verder te verkennen. Vervolgonderzoek kan ook de vraag beantwoorden in hoeverre en hoe Eriksons acht kernwaarden in levensverhalen van andere onderzoeksgroepen naar voren komen. Hoe krijgen uitdagingen of

opgaven en equilibrium gedurende het leven in bijvoorbeeld de verhalen van persisters en desisters vorm?

Ten tweede – en in het verlengde hiervan – stel ik dat de vier opgaven mogelijk ook bij andere onderzoeksgroepen naar voren komen. Ook desisters en persisters ervaren wellicht verleidingen en druk (opgave 1), het leven in twee werelden (opgave 2) en het anders dan anderen zijn (opgave 3). En ook zij duiden wellicht een ‘selfmade worden’ (opgave 4) in hun verhalen. Het kenmerkende aan de levensverhalen van de betrokken resisters, is echter dat zij een positieve ontwikkelingslijn kennen die niet alleen wat oplevert (relatief veerkrachtiger zijn). Resistance to crime brengt ook kosten en verlies met zich mee, zoals te jong volwassen zijn (zie hoofdstuk 7 en paragraaf 9.3).

Het verhaal over resistance to crime & vormen van veerkracht

Het verhaal over resistance to crime is met de verhaallijnanalyse op drie niveaus bestudeerd (zie paragraaf 9.4). De verhaallijnanalyse heeft op het eerste niveau allereerst kleur gegeven aan de positionering van de betrokken vier resisters in hun eigen, persoonlijke, verhaal. Twee vormen van veerkracht, stabiel blijven en persoonlijke groei, zijn samen met de twee besproken verhaalstructuren naar voren gekomen in vier bestudeerde verhalen. Die conclusies zorgen voor een verankering en samensmelting van de positief-narratief criminologische benadering. Verankering, omdat de toepassing van twee vormen van veerkracht concreet de positieve criminologie voeden. Versmelting, omdat de narratieve benadering heeft laten zien dat deze twee vormen van veerkracht mogelijk te relateren zijn aan een verhaalstructuur (zoals de zogeheten ‘Professional’ verhalen en ‘Revengefull missionair’ verhalen).

Omdat dit onderzoek exploratief van aard is, heb ik niet alle verhalen aan de hand van een verhaallijnanalyse bestudeerd. Het is de vraag in hoeverre bijvoorbeeld ‘normalisatie’ en/of veerkracht als ‘herstel’ aanwezig is in de verhalen van de overige betrokken resisters. Om dit te onderzoeken moet ook bekeken worden welke vormen van veerkracht voorkomen in de andere zestien verhalen. Meer inzicht in de voorkomende vormen van veerkracht in de verhalen, verschaft helderheid in wat kenmerkend is voor resisters als onderzoeksgroep en de wijze waarop veerkracht een rol speelt in het doorgaan, stoppen of uitblijven van een criminele carrière, bezien vanuit het eigen persoonlijke verhaal.

Resistance to crime in een gezinscontext mogelijk een zwaarder proces

Uit mijn onderzoek is naar voren gekomen dat de levenslijnen van de resisters Steven en Jerrel, opgegroeid in een criminogene gezinscontext, mede gekenmerkt zijn door een relatief emotioneel zware, dynamischere belevingskant. Dit heb ik niet als zodanig teruggevonden in de levenslijnen van Mo en Peter, die opgroeiden in een criminogene buurtcontext (paragraaf 8.5).

Dit verschil kan verklaard worden door de resultaten uit de VCQ-vragenlijst-scores. De twee resisters die meer emotionele episodes karakteriseren – Steven en Jerrel – scoren allebei namelijk opvallend laag op de subschaal ‘ambivalentie integreren’ (zie bijlage G). Dit wijst op het hebben van moeite om tegenstrijdige

gevoelens in het dagelijks leven te integreren. In de verhaallijnanalyse van Steven en Jerrel komt dit tot uiting in de manier waarop zij hun crimineel actieve vader expliciet duiden als een goed persoon en tegelijkertijd als iemand die een negatieve uitwerking op het gezinsleven heeft. Dit kan betekenen dat resistance to crime in een gezinssetting relatief een emotioneel zwaarder proces is dan resistance to crime in een buurtcontext. Binnen een gezinscontext vindt een verzwaring van ontwikkelingsopgaven ook eerder plaats dan in een buurt/schoolcontext, omdat men van kleins af aan in verbinding staat met gezinsleden die voeding geven aan criminele verleiding en/of druk.

Om nader te onderzoeken van welke gezins specifieke verzwaring van individuele ontwikkeling sprake is, kan vervolgonderzoek zich richten op de mogelijke differentiatie binnen het microsysteem in termen van Bronfenbrenner (2005). Hierbij kan de narratieve criminologie met oog voor de persoonlijke betekenisgeving de positieve criminologie door gerichte aandacht voor verschillende contextlagen – in termen van Bronfenbrenner – verder verrijken.

Interactie

In paragraaf 9.4 heb ik mijn bevindingen in relatie tot het interactionele niveau van de verhaallijnanalyse besproken. Hieruit bleek dat de betrokken resisters bij het vertellen over hun leven een ambivalente houding hebben. Enerzijds willen ze praten en anderzijds voelen ze dat ze hun verhaal geheim moeten houden. De betrokken resisters hebben zichzelf vrijwillig aangemeld om als het ware een geheim verhaal te vertellen. Zij balanceerden daarbij tussen het ongemerkt (moeten) blijven enerzijds en het opgemerkt willen zijn anderzijds.

Ik heb ervaren dat het reflecteren op de eigen onderzoekersrol niet eenvoudig is. Het kost tijd en het vergt oefening om afstand te krijgen tot de verkregen data (het 'los komen') om kritisch naar mijzelf te kunnen kijken als onderzoeker en luisteraar. Dit vergde in dit onderzoek in twee opzichten een andere blik dan in het traditionele criminologische domein gebruikelijk is. In de criminologische of strafrechtelijke context staat waarheidsvinding immers centraal. Vanuit dit perspectief heb ik mij vooral in het begin moeten loslaten van 'waarheidsvinding'. Dit is tot uiting gekomen in de onderzoeksopzet: ik had behoefte aan meer ankers dan enkel het vertelde verhaal, zoals het aantal criminele antecedenten (zie ook paragraaf 4.1).

Daarnaast is de interactie heel expliciet een vast onderdeel van de gehanteerde verhaallijnanalyse. Hierin draait het niet alleen om de verteller, maar ook om de luisteraar/onderzoeker. Laatstgenoemde staat doorgaans niet centraal in de criminologie waarin juist het gedrag en de kenmerken van de delinquent (veelal de verteller) centraal staan.

De bestudering van het interactionele niveau is nog niet eerder bij resisters toegepast. In criminologisch onderzoek is bovendien nog niet eerder op deze wijze teruggeblikt door de onderzoeker zelf op de eigen rol in interactie. Wel zijn er studies waarin andere onderzoekers de rol van een andere onderzoeker in interactie bestuderen. Schlosser (2008) en Kirkwood (2016) bestudeerden bijvoorbeeld de invloed van de onderzoeker en de interactie tussen professionals

in de strafrechtspleging en (ex)delinquenten, en de invloed daarvan op het stoppen met delictgedrag. Deze studies hebben echter een andere onderzoeksgroep en een andere toegepaste methode. Zo paste Kirkwood (2016) een discours- en een conversatieanalyse toe, op basis van video-opnamen en geen narratieve, levensverhalende benadering. Video-opnamen maken het mogelijk om ook non-verbale aspecten, zoals lichaamstaal, te bestuderen bij zowel de verteller als de luisteraar. Het nadeel van beeld- of geluidsopnames is dat ze de totstandkoming van het verhaal kunnen beïnvloeden. Zeker bij de resisters in mijn onderzoek, die ook een 'geheim verhaal' vertellen.

Vervolgonderzoek zou een tweede onderzoeker kunnen inzetten, al wordt het onderzoek daar mogelijk arbeidsintensiever en duurder van. Een voordeel is dat een tweede onderzoeker een breder en/of diepgaander spectrum van interactionele inzichten kan bewerkstelligen. Een tweede onderzoeker kan de transcripties van de band onderwerpen aan een secundaire analyse.

Met het oog op vertrouwelijkheid en het ter tafel brengen van een verborgen verhaal, zoals uit dit onderzoek naar voren is gekomen, is een mate van gereserveerdheid aan de kant van de interviewer nodig. Moerman onderscheidt in dit kader drie doorvraagacties in interviews: de gereserveerde, de meegaande en de prikkelende (kritische) doorvraagacties (Moerman, 2010, p. 163). Mijn onderzoek wijst uit dat narratief onderzoek naar het geheime verhaal van resisters, vooral om een gereserveerde en meegaande tactiek vraagt, omdat die gericht zijn op het geven van vrijheid om het eigen verhaal te vertellen en het 'openen' van de respondent (zie voor meer details ook het werk van Moerman, 2010).

Morele context

Het derde analyseniveau van de verhaallijnanalyse heeft uitgewezen, dat er verschillende brede morele contexten in de vier bestudeerde verhalen geïdentificeerd kunnen worden. Dit analyseniveau heeft uitgewezen dat de betrokken resisters een podium hebben gezocht om een alternatief verhaal te vertellen. Jerrel positioneerde zijn verhaal bijvoorbeeld als een psychologische gevangenis en compleet anders dan de brede context, waarin een veilige gezinsomgeving een kind tot ontplooiing laat komen. Steven legde de nadruk meer op zijn deelname aan mijn onderzoek en dat hij daarmee de informele zwijgcode in zijn gezin en familie doorbrak. Peter en Mo positioneerde hun verhalen als alternatief tegen de achtergrond van respectievelijk een wijk die gekenmerkt is door de reproductie van een criminele levensstijl en een negatief stigma.

Alle resisters ervoeren een taboe rondom het uiten van hun criminogene context, omdat hun verhaal alternatief was, maar ook omdat er in sommige verhalen sprake was van een negatief stigma (zie hoofdstuk 7). Toch hadden ze ook behoefte om hun eigen verhaal naar voren te brengen. Zij konden met hun deelname aan dit onderzoek als het ware van 'ongemerkt selfmade' naar 'gemerkt selfmade' transformeren, door met hun verhaal te anticiperen op een lezerspubliek. Sommige resisters uitten dat expliciet bij aanvang van de gesprekken. Zo heb ik van een resister een mail gekregen, waarin hij letterlijk aangaf dat zijn deelname

niet naar buiten mag komen, omdat hij bang is dat bekendmaking zijn ‘kansen op de arbeidsmarkt’ verkleint. Tegelijkertijd hebben de betrokken resisters ook duidelijk geuit dat zij met hun anonieme verhalen hopen lezers te stimuleren in hun eigen resistance to crime.

Narratieve identiteit

In hoofdstuk 3 heb ik beschreven dat narratieve identiteit opgevat kan worden als: ‘a persons internalized and evolving life story, integrating the reconstructed past and imagined future to provide life with some degree of unity and purpose’ (McAdams & McLean, 2013, p. 233). Identiteit duidt in dit perspectief een verhaal dat nimmer af is, omdat het geconstrueerd wordt gedurende het leven, met inachtneming van wie je als persoon was in het verleden, bent in het heden en wie je wenst te zijn in de toekomst. Kijkend naar de conclusies van mijn onderzoek, zie ik dat de notie narratieve identiteit op meerdere manieren is teruggekomen.

Allereerst in de bronnen van veerkracht en in de uitdagingen die resisters gedurende hun leven naar voren brachten. Zo komt het bijvoorbeeld in de uitsingsvorm van bron 1 (delegaatperspectief) terug. Daar draait het immers om een herinterpretatie van identiteit en om hoe de betrokken resisters niet wensen te zijn in toekomstig perspectief (bron 6). Ook in bijvoorbeeld bron 2 (uitsluiting door anderen) en bron 5 (erkenning van talenten) is narratieve identiteit tot uitdrukking gekomen in hoe anderen een resister-identiteit kunnen versterken. Narratieve identiteit is ook nauw verweven met de besproken ontwikkelopgaven. ‘Anders zijn’ (opgave 3) kent bijvoorbeeld initieel een negatieve betekenis. Het verkrijgt echter, naar mate het verhaal vordert, een positieve, veerkrachtige betekenis, vertaald naar het positieve ‘selfmade worden’ (opgave 4). De verzwaringen van ontwikkelingsopgaven dwingt keuzes af binnen de narratieve identiteit, waarmee de criminogene context een stuwende én een sturende bron is van identiteitsontwikkeling.

Ik heb als onderzoeker mogen ervaren dat het niet alleen draait om hoe resisters zichzelf zien, maar dat het ook relevant is hoe zij ervaren dat anderen hen zien: ‘(recognizing) the young individual, recognizing him as somebody who had to become the way he is, and who, being the way he is, taken for granted’ (Erikson, 1958, p. 113).

Dit is in mijn onderzoek vooral tot uiting gekomen in het duiden van het interactioneel en bredere, sociaal-culturele contextniveau als integraal onderdeel van de verhaallijnanalyse. Het doet door deze twee analyseniveaus – meer dan de toegepaste thematische analyse – recht aan een relationele opvatting van identiteit en actorschap. Erkenning van publiek is immers onlosmakelijk verbonden met de constructie van narratieve identiteit en brengt met zich mee, dat datzelfde publiek individueel actorschap beïnvloedt, impliciet dan wel expliciet. Hierin geldt dat zowel ikzelf als onderzoeker (het interactionele analyseniveau), als de anticipatie van resisters op potentieel lezerspubliek van de vertelde levensverhalen (het derde analyseniveau) tot erkenning kunnen leiden. Dit is in mijn onderzoek concreet naar voren gekomen, doordat sommige resisters simpelweg benadrukten dat zij

hopen anderen te kunnen helpen met het vertellen van hun geheime verhaal en het taboe op hun verhaal te doorbreken.

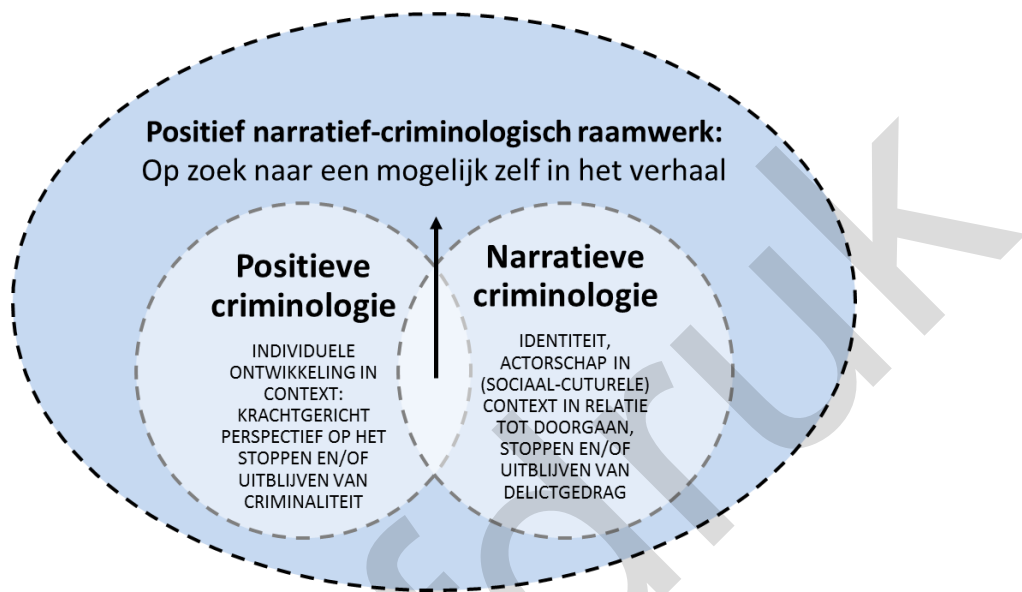
Het belang van toekomstverbeelding: een mogelijk zelf

Zowel de relationele opvatting van narratieve identiteit als bijvoorbeeld aspiraties als bron van veerkracht en de ontwikkeling naar 'selfmade worden', wijzen op het belang van toekomstverbeelding en een zogeheten *possible self* ofwel een mogelijk zelf (Markus & Nurius, 1986). Dit concept komt voort uit de ontwikkelingstheoretische gedachte dat identiteitsvorming ingebed is, zoals net besproken, in een dynamisch perspectief op interacties tussen een individu en diens omgeving (Bolkan, Hooker & Coelho, 2015, p. 42; Dunkel, 2000; Dunkel & Anthis, 2001). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het na te streven zelf (*hoped for self*), dat zich erop richt persoonlijke groei te bewerkstelligen en een gewenste identiteit (zogenaamd *promotion focussed*), en een zogenaamd te vermijden zelf (*feared self*), dat zich richt op het vermijden van een ongewenste identiteit (zogenaamd *prevention focussed*).

Het concept van een mogelijk zelf is niet nieuw binnen criminologisch onderzoek. Zo bleek uit het onderzoek van Pierse et al. (2015), dat een te vermijden zelf delictgedrag temperde in geval van geweldsdelicten (Pierce, Smith & Stoddard, 2015). De te vermijden zelf is volgens hen een nog nauwelijks onderzochte factor bij crimineel gedrag in relatie tot blootstelling aan criminele leeftijdsgenoten. Een ander onderzoek waarin de relatie tussen een criminele na te streven zelf en recidive is aangetoond, ondersteunt deze bevinding (Dunkel & Kerpelman, 2006). Acterschap kan volgens Oyserman, Destin en Novin (2015) gemotiveerd worden door de wens om een ongewenste identiteit te voorkomen in relatief slechte context (Oyserman et al., 2015, p. 173).

Bij de betrokken resisters in mijn onderzoek zie ik een na te streven en een gevreesd zelf. In bron 1 (delegaatperspectief) is bijvoorbeeld een gevreesde zelf terug te zien, terwijl opgave 4 (Selfmade worden) weer een na te streven zelf benadrukt. Dit biedt een hoopvol perspectief voor resistance to crime omdat dit aanwijzingen geeft voor de gedachte dat niet één, maar beide concepten van zelf resistance to crime kunnen versterken. Aspiraties (bron 6) en een hoge mate van zelfgevoel (VCQ-vragenlijst) kunnen hierbij een stimulerende, aandrijvende rol spelen.

De positieve en de narratieve criminologie komen dichterbij elkaar middels de aandacht voor een mogelijk zelf. Dit kan door vanuit een na te streven of gevreesd verhalend zelf (de narratieve criminologie) te bestuderen, met het oog op wat versterkend kan werken in relatie tot het stoppen of uitblijven van delictgedrag (positieve criminologie). Het concept van een mogelijk zelf kan daarmee als het ware als de lijm fungeren die de narratieve en de positieve criminologie verder kan doen samensmelten. Hierbij kan bovendien in onderzoek verder bestudeerd worden welk zelf voor wie (of welke onderzoeksgroep, zoals desisters of resisters) onder welke omstandigheden en in welke levensfase betekenisvol is.

Figuur 9.3: Een mogelijk zelf in een positief narratief- criminologisch raamwerk.

Reflectie op dataverzamelingsinstrumenten

In dit onderzoek zijn vragenlijsten als oriënterend dataverzamelingsinstrument ingezet (naast de levensverhalen). Beide vragenlijsten heb ik vanuit een positief criminologisch uitgangspunt gekozen. Gelet op de bronnen van veerkracht kan vervolgonderzoek echter overwegen om te werken met vragenlijsten die daar meer bij aansluiten. Zo geeft Moreel inzicht (bron 3) aanleiding om een moreel besef vragenlijst toe te passen bij resisters. Naast het afnemen van de vragenlijsten, heb ik met elke resister twee gesprekken gevoerd om hun levensverhaal ter tafel te krijgen. Het draait bij narratief onderzoek niet zozeer om de feitelijkheden in het vertelde verhaal, maar om de betekenisverlening van de verteller. Het objectiviteitsstreven in kwalitatief onderzoek wordt daarmee in een narratieve benadering niet alleen voorafgaand aan het onderzoek nagestreefd, maar ook tijdens het veldwerk.

De opgestelde leidraden zijn in de besproken topics betekenisvol geweest. Ze fungeerden voor mij als onderzoeker regelmatig als een katalysator. Vooral in het begin van de gesprekken waar wantrouwen duidelijk aanwezig was. De leidraad is daarbij niet in de chronologische volgorde gevolgd, omdat ik soms ook heb moeten aanvoelen wanneer ik welk onderwerp kon aansnijden. Zo heb ik gevraagd naar de jeugd, het gezin en de buurt om het verhaal op gang te krijgen, maar ben ik er in de gesprekken regelmatig op teruggekomen om meer diepgang te verkrijgen. Omdat resisters een geheim verhaal vertellen, heb ik, kortgezegd, ervaren dat het moeten gronden en bewerkstelligen van rapport extra aandacht

vraagt. Dit heeft een beroep gedaan op mijn flexibiliteit en improvisatievermogen en heeft mij in dat opzicht geholpen te groeien als onderzoeker met oog voor sensitiviteit in interactie met personen die een verborgen verhaal vertellen.

Op dit punt is én de positieve én de narratieve onderzoekbenadering methodisch nader gekleurd. Mijn onderzoek wijst uit dat sensitiviteit, aandacht en bewustwording om gedurende de gesprekken een balans te vinden tussen de neiging de verteller de regie te laten nemen en het in het oog houden van de onderzoeksdoeleinden, een belangrijk kenmerk is in (narratieve) gespreksvoering met resisters. Het vergt dan ook expliciet aandacht in de onderzoeksopzet.

Voor vervolgonderzoek raad ik niet aan om met uitgebreide leidraden te werken, zoals ik heb geprobeerd te doen, maar te focussen op topics en hoe wantrouwen is om te zetten in vertrouwen om een persoonlijk, geheim verhaal tot uiting te brengen. Naast garanties van anonimiteit en vertrouwelijkheid kan ook een andere methode overwogen worden, zoals de BIM (Biografische Interview Methode). Daarin is louter één vraag of stelling (vertel me over je leven) het uitgangspunt en start van het gesprek. Onderzoekers kunnen van daaruit vervolgvragen stellen, die recht doen aan het bestudeerde fenomeen in relatie tot de persoonlijke betekenis van de gebeurtenissen gedurende het leven. Nadeel van een dergelijke methode is dat het doorgaans erg lange gesprekken (twee tot drie uur) en een strikte (narratieve) protocollering behelst. Voordeel is dat dit wel meer uitgaat van een bottom-up benadering.

Reflectie op data-analyse: drie methoden

Ik heb in mijn onderzoek drie methoden (vragenlijsten, thematische analyse en verhaallijnanalyse) toegepast. Een nadeel van deze werkwijze is dat allereerst de thematische analyse zeer tijdrovend is geweest door de duur van de gesprekken en dus ook de omvang van de transcripties; ik had meer dan 1.400 pagina's A4. De veelheid aan fragmenten in de transcripties maakte het bovendien moeilijker om een keus te maken. Meer fragmenten kunnen meer duiding geven, maar brengen dus ook complexiteit met zich mee.

Ook de triangulatie van drie methoden maakte mijn onderzoek complex, zowel inhoudelijk als proces- of onderzoeksmatig. De analyse van vragenlijsten vraagt om andere vaardigheden dan een thematische analyse. Bovendien vroeg de, voor mij nieuwe, verhaallijnanalyse om een andere manier van kijken naar onderzoeksdata: vanuit een vaste structuur (het pentad, zie paragraaf 4.2.3), meer reflecterend vanuit de interactionele analyse en meer vanuit canonieke, dominante verhalen vanuit een breder, sociaal-cultureel analyseniveau. Hiernaast heb ik de opgedane inhoudelijke inzichten ook in samenhang bestudeerd en bijvoorbeeld de vragenlijstresultaten bij de verhaallijnanalyse betrokken.

Ik heb het analyseproces ervaren als tijdrovend en complex, maar ben tevreden met wat het uiteindelijk heeft opgeleverd. Het heeft mij geleerd om de bevindingen en voortschrijdende inzichten meer en meer vanuit verschillende perspectieven te bestuderen: iteratief, integraal en steeds meer gericht op de persoonlijke betekenis van resistance to crime.

Dit is in mijn onderzoek op drie manieren tot uiting gekomen. Allereerst heeft het mij duidelijk gemaakt dat de scores van de vragenlijsten (veerkracht en zelfsturing) kennelijk ook nog iets anders kunnen betekenen. Zoals eerder in dit hoofdstuk besproken: afgaand op de uitkomsten van de thematische analyse en de verhaallijnanalyse, ervaren de betrokken resisters zichzelf ondanks de vragenlijstcores toch als relatief veerkrachtige en zelfsturende, autonome agents in hun verhalen.

Ten tweede is uit mijn onderzoek gebleken dat de thematische analyse door een verschil in focus tijdens de bestudering, tot een cumulatie en verrijking van inzichten kan leiden. Zo is uitgewezen dat de bronnen van veerkracht kunnen bijdragen aan de vier opgaven en de positieve ontwikkelingslijn in de verhalen.

Ten derde is een integratie van bevindingen teruggekomen in de manier waarop zowel de bronnen als de opgaven een functie dragen in het vinden van samenhang in het individuele verhaal die als een 'stabiel blijven-verhaal' of als een 'persoonlijk groei-verhaal' geduid worden.

De integrale toepassing van drie methoden heeft, anderzijds, ook tot een nuancering van de separate bevindingen geleid. Zo blijkt uit dit onderzoek dat het najagen van Aspiraties (bron 6, paragraaf 6.6) niet alleen maar als helpend opgevat hoeft te worden in het proces van resistance to crime, omdat het het proces van resistance ook kan verzwaren als het een onderdeel is van de breuk in de verhaallijn (zie hoofdstuk 8). Aspiraties kunnen, anders gezegd, het proces van resistance to crime versterken, maar tegelijkertijd ook verzwaren als het frictie oplevert in het vinden van samenhang in het persoonlijke verhaal.

De bronnen en de geïdentificeerde opgaven zijn daarmee geen separate, of op zichzelf staande bronnen, maar dragen een expliciete betekenis in het vinden van samenhang in het individuele verhaal en voeden daarmee de positief-narratief criminologische benadering inhoudelijk. Door de narratieve samenhang te verhelderen wordt het mogelijk om tot een overstijgend beeld te komen, dat inzicht geeft in wat kenmerkend is voor verhalen van resisters terwijl er tegelijkertijd ruimte blijft voor individuele variatie.

Verhaallijnanalyse: een vernieuwende methode in de criminologie

Van de drie hierboven besproken methoden heb ik de verhaallijnanalyse als een relatief nieuwe methode ervaren, waarmee de narratieve criminologie haar voordeel kan doen. Het biedt allereerst een blauwdruk om samenhang te vinden in het individuele verhaal en de positionering van (narratieve) identiteit, zoals centraal staat in de narratieve criminologie (Presser, 2015). Dat voordeel ligt dan vooral in de manier waarop verhalen uiteengegrafeld en bestudeerd kunnen worden met de vijf verhaal- of pentadelementen (paragraaf 4.2.3). Dit pentad dwingt kwalitatieve onderzoekers als het ware om verhalen in coherentie te bestuderen, zonder de persoonlijke betekenisgeving uit het oog te verliezen. Hiernaast kent een verhaallijnanalyse een aantal expliciet methodische stappen, die in een narratieve benadering in de criminologie – naar mijn weten – nog niet eerder op dat niveau uiteengegrafeld is (Murray & Sools, 2014). Deze stappen hebben, ten derde, geholpen om in de analyse verder te kijken dan alleen naar het vertelde

verhaal. Het draait in de verhaallijnanalyse immers niet alleen om de positionering van de verteller als actor in het betreffende verhaal, maar ook om de verteller in de gesprekssetting en de verteller in een bredere sociaal-maatschappelijke context (Murray & Sools, 2014 en paragraaf 4.2.3).

De verhaallijnanalyse heb ik, kortgezegd, als een van de weinige methoden ervaren die zo uitgebreid, op meerdere niveaus, systematisch in stappen is beschreven. Het heeft de positieve criminologie bij resistance to crime op meerdere niveaus verrijkt en de narratieve criminologie in meer methodische zin van concrete handvatten voorzien.

Het narratief: kennisinstrument of interventiemethode?

Het verzamelen van levensverhalen was initieel mijn methode van onderzoek. Voordat ik begon, zag ik de narratieve interviews of gesprekken als kennisinstrument in relatie tot mijn onderzoeksvraag. Terugkijkend ben ik om meerdere redenen van mening, dat deze opvatting te nauw is geweest.

Allereerst is de nauwe opvatting heel duidelijk naar voren gekomen in de verhaallijnanalyse. Uit het verhaal van Jerrel bleek bijvoorbeeld, dat hij dit onderzoek en mij als onderzoeker, positioneerde als een persoon die hem kon helpen bij zijn 'zoektocht' naar wie hij is. Hij uitte meermalen tijdens ons gesprek, dat het interview bij hem zelf nieuwe vragen heeft opgeroepen en – ook voor hem – tot nieuwe inzichten heeft geleid. Hiermee is te beargumenteren dat de gespreksvoering niet louter als kennisinstrument heeft gefungeerd voor mij als onderzoeker, maar wellicht ook voor de betrokken resisters zelf.

Ten tweede kreeg ik na de gesprekken te horen, dat het vertellen van het geheime verhaal ook gevoelens van opluchting teweegbracht bij resisters die zijn opgegroeid met criminele actoren binnen het gezin en/of de familie. Het doorbreken van de informele zwijgcode heeft een beroep gedaan op gevoelens van loyaliteit, maar werd tegelijkertijd door sommigen expliciet als 'therapeutisch' geframed (een luisterend oor). Het daadwerkelijk uitspreken van pijn, verlies, met tegelijkertijd ook de aandacht voor de positieve ontwikkelingslijn in de verhalen, kan ruimte hebben gecreëerd om samenhang te vinden in de (co)constructie van het verhaal. Het vertellen van het verhaal is dus niet alleen een kennisinstrument voor mijn onderzoek geweest, maar heeft ook als interventie mogelijk bijgedragen aan het versterken van resistance to crime.

Ten derde heb ik eerder besproken dat de verhalen van resisters mogelijk inspirerend zijn voor een lezerspubliek. Ook hierin zie ik interveniërende potentie in de vertelde verhalen van resisters, omdat juist deze verborgen, door zowel verlies als kracht getekende, verhalen een bredere werking op anderen kan hebben in soortgelijke criminogene contexten.

Dit geeft aanleiding gesprekken met resisters niet alleen als kennisinstrument op te vatten, maar ook als interventiemiddel, waarbij kennis niet kant en klaar of vooraf verondersteld wordt, maar juist gearticuleerd en geconstrueerd wordt gedurende het gesprek. Een narratieve benadering is hiermee mogelijk een veelbelovende richting met het oog op criminaliteitspreventie. Het hanteren van narratieve interviews is op voorhand niet hard op vorm, duur en inhoud te

omlijnen. Juist in de openheid van de narratieve benadering is er ruimte om samen te zoeken naar verdiepende inzichten, betekenisgeving, achtergronden, motivationele redenen en toekomstperspectieven.

9.6 IMPLICATIES VOOR BELEID EN PRAKTIJK

In de vorige paragraaf heb ik gereflecteerd op mijn conclusies. Ter afsluiting bespreek ik hier een drietal implicaties van mijn onderzoek voor beleid en praktijk.

Zoeken naar krachten vanuit persoonlijke betekenis

Aandacht voor wat het betekent om op te groeien in een criminogene context biedt handvatten om individuele weerbaarheid tegen criminaliteit te vergroten. Zo is uit mijn onderzoek gebleken dat veerkracht en zelfsturing contextsensitief opgevat moeten worden. In de criminologische of strafrechtelijke context is vooral benadrukt dat een crimineel actieve actor binnen het gezin of de buurt een risicofactor is. Nu blijkt echter dat een crimineel actieve actor ook een bron van veerkracht kan zijn. Een crimineel actieve vader kan bijvoorbeeld goed resistance to crime stimuleren (bron 2) en/of met zijn handelen voeding geven aan positieve levensdoelen en hoe een resister zichzelf in de toekomst (niet) ziet (bron 6 en bron 1). In de bestudeerde levensverhalen is in dit kader naar voren gekomen, dat het draait om de opgave 'selfmade worden'. Dit heeft in de verhalen een positieve betekenis en blijkt juist vanuit de ervaren moeilijkheden in de criminogene context te worden gevoed en versterkt. Het is dus zinnig om in de uitvoeringspraktijk ook een ander handelingsperspectief te hanteren dan in de traditionele criminologische en strafrechtelijke context gebruikelijk is. Criminaliteitspreventie heeft, kortgezegd, niet alleen baat bij het beperken van risico's, maar ook bij het ontdekken van krachten vanuit de persoonlijke betekenisverlening.

Concreet vraagt dit niet alleen om oog voor de persoonlijke context, maar ook om een krachtgericht handelingsperspectief en aandacht voor betekenisgeving in het werkveld van professionals, die met resisters in aanraking komen. Hierbij denk ik aan een wijkagent, de reclassering en jeugd- of jongerenwerkers. Het gaat niet zozeer om een nadruk op risico's, maar meer om een betekenisgerichte aanpak die met de bevindingen van mijn onderzoek wordt ondersteund.

Voor een betekenisgerichte aanpak moeten professionals in het veld bovendien de juiste partners vinden. Zo kunnen een wijkagent in zijn contacten op straat en een reclasseringswerker die met criminele actoren in het gezin werkt potentiële resisters opmerken, maar zich vanuit de strafrechtelijke taakstelling niet groepen voelen de aandacht daarop te vestigen. Om deze reden is ketensamenwerking en het vinden van de juiste partners, zoals zorgpartners en jeugd- en jongerenwerkers, extra van belang. Er is dus allereerst alertheid nodig om resisters te ontdekken. Vervolgens dient met aandacht te worden gekeken naar

betekenisvolle elementen, personen, relaties en gebeurtenissen in relatie tot de criminogene context, om van daaruit resistance to crime te versterken.

Dit kan door expliciet op zoek te gaan naar de zes besproken bronnen van veerkracht en de uitdagingen (opgaven) die resisters in mijn onderzoek als betekenisvol duiden. Een aanpak waarin betekenisgeving voorop staat, vraagt om specifiek doorvragen naar de context en wat deze betekent in relatie tot resistance to crime. Zo kunnen professionals vragen naar de betekenis van het handelen van criminele actoren uit de sociale (gezins- of buurt)context. Hoe evalueert men diens motieven en gevolgen van dat gedrag? En wat betekent dat eigenlijk voor het eigen handelen, de eigen toekomstdoelen en identiteit?

Voor deze betekenisgerichte benadering hebben professionals ook steun nodig vanuit de eigen organisatie en de overheid. Zo spelen instituties als scholen, de politie, jeugd- en jongerenwerk, maar ook het overheidsbeleid een belangrijke rol. Zij kunnen een betekenisgericht handelingsperspectief stimuleren en inbedden door daar expliciet ruimte voor te geven. Bijvoorbeeld door een contextsensitieve, krachtgerichte benadering vanuit persoonlijke betekenisgeving te verankeren in institutionele opleidingen. Of door overheids gelden toe te kennen en beleid inzake criminaliteitspreventie op te stellen, waarin het zoeken naar betekenisgeving en van daaruit acteren centraal staat.

Los van dit alles is er ook nog de aandacht voor de professionals zelf. Professionals die met een jeugdige of jongvolwassene op zoek gaan naar betekenisgeving in hun context, zijn immers zelf tijdelijk onderdeel van die zoektocht. Ook zij kunnen daarmee als bron van veerkracht fungeren als ze een aanpak hanteren die erop gestoeld is om krachten en betekenisgeving te vinden.

Daarin schuilt naar mijn idee een uitdaging voor de professional en zijn/haar organisatie. Het fungeren als bron van veerkracht doet immers een persoonlijk beroep op de veerkracht van professionals. Het is belangrijk om een gezonde balans te bewaken, tussen het vinden van nabijheid om een geheim verhaal ter tafel te krijgen en het behouden van afstand. Hoe dit uiteindelijk effectief wordt bewerkstelligd, moet met sensitiviteit voor verschil in professionals en werkvelden nauwlettend gemonitord worden.

Narratieve benadering als kennisinstrument en interventie

In het verlengde van bovengenoemd punt draagt dit onderzoek ook in methodisch opzicht bij aan het zoeken naar krachten en betekenisgeving in de praktijk. Een narratieve benadering kan een basis zijn om de persoonlijke betekenisgeving centraal te stellen en vanuit het eigen verhaal weerbaarheid tegen criminaliteit te versterken. Narratieve interventies kunnen, zoals in dit hoofdstuk is besproken, een podium voor erkenning zijn, mede omdat verhalen van resisters nog relatief onderbelicht zijn. Het werken met verhalen is bovendien nog geen gemeengoed. Het is voor jongeren zelf ook vrij ongewoon om je levensverhaal te vertellen. Je verhaal doen kan echter een frisse, verrassende kijk op de zaak geven. Het verschaft ruimte om ervaren verlies, veerkracht en doorzettingskracht in een criminogene context explicieter te duiden vanuit het eigen verhaal. Daardoor kan weer ruimte ontstaan voor een ander, alternatief verhaal, dat ook vanuit een

criminogene context aanzet tot legale levensdoelen en het handelen daarnaar helpt te versterken.

De narratieve benadering is breed toe te passen, al dan niet met een verhaallijnanalyse, zoals ik in mijn onderzoek heb toegepast. Ik denk bijvoorbeeld aan professionals uit het jeugd- en jongerenwerk, maar ook aan professionals die met de zogeheten ‘brusjes’ werken – broertjes en zusjes van veelplegers – die zij vanuit preventief oogpunt benaderen. Deze potentiële resisters zijn mogelijk moeilijker te bereiken dan delinquente doelgroepen. De aanleiding van contact is bij een ‘brusje’ hun delinquente gezinslid/-leden. Dit kan de indruk wekken dat zij naar hun eigen beleving onterecht als risico worden gezien in plaats van een potentiële krachtsbron.

Tegen deze achtergrond biedt niet alleen het vinden van krachten en betekenis een mogelijke uitkomst, maar vooral het zoeken daarnaar vanuit het eigen levensverhaal. Potentiële resisters worden op die manier niet vanuit een delinquente invalshoek benaderd, maar juist vanuit een krachtgerichte invalshoek, waarin op zoek wordt gegaan naar wat de praktijk van hún verhaal kan leren (in plaats van andersom). Professionals die met potentiële resisters als ‘brusjes’ werken kunnen het vertelde verhaal, heel concreet, aan de hand van de verhaallijnanalyse in kaart brengen en uitdiepen. Hiermee kan het verhaal (als kennisinstrument) ingezet worden, maar wordt tegelijkertijd samen op zoek gegaan naar ankers in dat eigen verhaal die resistance to crime verder kunnen versterken (als interventiemethode). Niet alleen primair, het zoeken en identificeren van de door resisters ervaren bronnen van veerkracht en opgaven zijn van belang, maar juist de combinatie met het relatief onderbelichte karakter van dat verhaal.

Instituties en overheid kunnen daarin ondersteunen door in opleidingen van professionals als een wijkagent, reclasseringsambtenaar of jeugd- en jongerenwerker een verhalende benadering uit te dragen en te faciliteren. Dit kan concreet vorm krijgen door expliciet, zowel vanuit financieel oogpunt als vanuit capaciteitsperspectief, ruimte te geven voor een meer narratieve, bottom-up benadering.

Beleidsmatige aandacht voor (on)gemerkt bijzonder zijn

Zoals ik in de inleiding heb betoogd, vormen resisters een onderbelichte groep. De uitkomsten van mijn onderzoek ondersteunen het idee dat meer aandacht nodig is voor resisters. Dit is echter niet direct evident, om twee redenen. Allereerst is beleidsmatig een zekere paradox zichtbaar. Als resisters als niet-delinquente groep niet problematisch zijn, waarom moet er dan meer aandacht voor deze groep komen? Vanuit wetenschappelijk oogpunt heeft mijn onderzoek uitgewezen dat hun verhalen belangrijke exploratieve inzichten opleveren en dat deze voeding geven op zoek te gaan naar meer verdiepende inzichten (zoals ook in dit hoofdstuk besproken).

Ook vanuit sociaal-maatschappelijk oogpunt valt gerichte, beleidsmatige aandacht voor resisters te beargumenteren. Verhalen van resisters zijn verborgen verhalen die een brede werking op de samenleving als geheel kunnen hebben. Juist hún verhalen hebben de potentie om inspirerend en lerend te werken voor

anderen in herkenbare, soortgelijke criminogene contexten. Het draait, anders gezegd, om meer beleidsmatige aandacht voor goede voorbeelden, dan voor slechte voorbeelden uit criminogene contexten.

Daar schuilt echter ook een moeilijkheid in. Mijn onderzoek heeft namelijk ook laten zien dat er een taboe rust op de verhalen van resisters. Dat maakt het vinden van een podium voor hun geheime verhalen en het aanwenden van beleidsmatige aandacht voor resisters niet zonder meer eenvoudig. Resisters uit dit onderzoek lijken terughoudend te zijn, vanuit angst een negatief stigma te voeden met het naar buiten brengen van hun verhaal. Bovendien kunnen zij vanuit hun ervaringen een negatieve en wantrouwende houding hebben ten opzichte van overheidsoptreden. Hierbij kan gedacht worden aan de ondervonden emotionele en financiële gevolgen van invallen en detentie van naasten. Dit beïnvloedt mogelijk het vertrouwen om met het verhaal naar buiten te treden richting professionals, instituties en de overheid.

Daarmee pleit ik overigens nog niet voor terughoudendheid in het strafrechtelijk optreden. Wél pleit ik voor het doorpakken vanuit een kracht- en betekenisgericht, positief-narratief kader. De reproductie van 'het criminele verhaal' is veelal ingebed in een criminogene context, waarin de verhalen van resisters een tegengeluid geven. Juist hún verhalen kunnen als bron van veerkracht fungeren om tot internalisering van een 'niet-crimineel verhaal' te komen. Anders gezegd: om van relatief ongemerkt bijzonder naar gemerkt bijzonder te streven in de constructie van het eigen, persoonlijke levensverhaal.

Proefdruk

Samenvatting

(On)gemerkt bijzonder

Levensverhalen van resisters en de betekenis van het uitblijven van een criminele carrière

Dit onderzoek richt zich op het *uitblijven* van een criminele carrière terwijl men blootstaat aan een criminogene context: resistance to crime. Hierbij is gevaren op interpretatieve uitgangspunten vervat in een positief-narratief criminologische benadering (zie hoofdstuk 1). Centrale concepten gerelateerd aan de positieve criminologie zijn veerkracht, het achtfasenmodel van individuele ontwikkeling (Erikson, 1950) en het PPCT-model (Bronfenbrenner, 2005) waar de nadruk op de invloed van verschillende contextlagen ligt (zie hoofdstuk 2). De gehanteerde narratieve criminologische benadering kenmerkt zich door centrale begrippen als narratieve identiteit, actorschap en levensverhalen (zie hoofdstuk 3). Tegen deze achtergrond heeft de volgende onderzoeksvraag centraal gestaan:

Welke betekenis verlenen resisters aan het uitblijven van een criminele carrière in hun criminogene context?

Van 2012 tot en met 2016 zijn twintig levensverhalen van – vier vrouwelijke en zestien mannelijke – resisters tussen de 19 en 49 jaar opgetekend. Daarnaast zijn twee vragenlijsten afgenomen: de RS-NL en de VCQ (Wagnild, 2008; Kuhl & Fuhrmann, 2004) die respectievelijk de mate van mentale veerkracht en zelfsturing meten (zie paragraaf 4.2.1). Naast de analyse van de vragenlijsten zijn de verzamelde levensverhalen thematisch geanalyseerd (zie paragraaf 4.2.2). Vier levensverhalen zijn, tot slot, aan de hand van een verdiepende verhaallijnanalyse bestudeerd (zie paragraaf 4.2.3).

Het antwoord op bovenstaande onderzoeksvraag is als volgt samen te vatten:

Resistance to crime betekent voor de resisters in dit onderzoek een ontwikkelingsproces, dat gekenmerkt wordt door (on)gemerkt bijzonder zijn. Uit hun levensverhalen blijkt allereerst dat het individueel bewustzijn en besef over het moeten opgroeien in een criminogene context niet evident is, maar gedurende het leven groeit. De betrokken resisters vatten dit op als iets dat hen anders dan anderen maakt en ze van 'ongemerkt' naar 'gemerkt' bijzonder maakt. Tevens bleek dat dit onderzoek als een podium voor een geheim verhaal fungeert, waarbij benadrukt wordt dat juist dat geheime verhaal bijdraagt aan 'selfmade' worden. Het opgroeien in een criminogene context doet voor de betrokken resisters een verzaamd beroep op autonoom handelen en doorzettingskracht gedurende het leven. Uit hun verhalen kwam naar voren dat zij dit opvatten als iets dat verlies

met zich meebrengt. Verlies wordt vertaald naar (te) jong volwassen moeten worden, jezelf moeten opvoeden, alleen staan en anders dan leeftijdsgenoten zijn. Dit draagt in de verhalen echter ook een positieve kant. Het resulteert in het ervaren van een relatief hoge mate van veerkracht of weerbaarheid en het ontwikkelen van een positieve levensvisie. De bestudeerde verhalen kenmerken zich daarmee door een positieve ontwikkelingslijn, waarin negatieve ervaringen geherinterpreteerd worden gedurende het leven en uiteindelijk een positieve betekenis krijgen.

In dit proefschrift is het antwoord op de centrale onderzoeksvraag aan de hand van onderstaande vier deelvragen uitgediept. Deze vragen werken als het ware van buiten naar binnen toe, van het algemene naar het persoonlijke verhaal:

- I. Zijn resisters bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend? (hoofdstuk 5)
- II. Wat draagt bij aan het versterken en volhouden van resistance to crime (bronnen van veerkracht)? (hoofdstuk 6)
- III. Welke uitdagingen tekenen de levensverhalen van de betrokken resisters (opgaven)? (hoofdstuk 7)
- IV. Wat is het verhaal over resistance to crime? (hoofdstuk 8)

Ad 1: De betrokken resisters zijn niet bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend

In dit onderzoek is in relatie tot deelvraag 1 de verwachting geuit dat resisters gemiddeld tot bovengemiddeld scoren op zowel de veerkracht- als zelfsturingvragenlijst (zie paragraaf 2.3 en 4.2). De resultaten in hoofdstuk 5 hebben uitgewezen dat die verwachting deels is uitgekomen: het merendeel van de betrokken resisters rapporteerde zichzelf gemiddeld maar niet bijzonder veerkrachtig en/of zelfsturend. Een uitzondering betrof de score op de subschaal zelfgevoel: het merendeel (16) van de (19) betrokken resisters scoorde daar opvallend bovengemiddeld. Uit de vragenlijst resultaten zijn een aantal conclusies naar gekomen (zie voor een uitgebreide bespreking paragraaf 9.1).

Allereerst kan geconcludeerd worden dat de positieve ontwikkelingslijn van de bestudeerde levensverhalen niet verklaard wordt door de totaalscores van de toegepaste vragenlijsten. Uit de levensverhalen bleek immers – in tegenstelling tot de totaalscores op veerkracht en zelfsturing – dat de betrokken resisters een verzaamd beroep ervaren op autonoom handelen en doorzettingskracht en dat ze juist een relatief hoge mate van veerkracht en het ontwikkelen van een positieve levensvisie benadrukken in hun levensverhalen. Mogelijk kan dit contrast verklaard worden door een context sensitieve opvatting van zowel veerkracht als zelfsturing en dat de stellingen uit de vragenlijsten dus een andere betekenis

dragen voor de betrokken resisters. Zo kan bijvoorbeeld Acceptatie van Zelf en Leven (AZL-score) als subschaal van veerkracht op basis van de norm onder andere uitwijzen dat de betrokken resisters in iets mindere mate dan gemiddeld het leven accepteren zoals het komt. Dit hoeft echter – anders dan de norm uitwijst – niet bij te dragen aan een relatief lage mate van veerkracht. Het kan juist een belangrijk uitgangspunt zijn in het volhouden van resistance to crime. Zoals in hoofdstuk 3 is besproken, omvat actorschap immers ook het doorbreken van dominante structuren en het geheel of ten dele niet accepteren van bestaande denkkaders en levenspatronen.

Een tweede conclusie die kan worden getrokken op basis van de vragenlijstresultaten is dat de subschaal zelfgevoel impliceert dat de betrokken resisters bovengemiddeld in contact staan met hun eigen gevoelens, wensen en emoties bij zware mentale belasting of stressvolle situaties. Dit wijst op een mate van zelfreflectie, zelfexploratie en het innemen van een metapositie in het volgen van een eigen koers in het leven en dat dit een potentieel versterkende werking heeft ten aanzien van resistance to crime.

Ad 2: Zes bronnen van veerkracht dragen bij aan het versterken en volhouden van resistance to crime

Deelvraag twee richtte zich op de benadrukte bronnen van veerkracht in de verhalen (zie hoofdstuk 6). Hieruit is naar voren gekomen dat de betrokken resisters in dit onderzoek zes bronnen van veerkracht benoemden die bijdragen aan het uitblijven van een criminele carrière. Allereerst wees het zogeheten delegaatperspectief (bron 1, zie paragraaf 6.1) uit dat resisters vanaf hun kindertijd lering trekken uit de gevolgen van het handelen van criminele actoren in hun sociale omgeving. Betrokken resisters in dit onderzoek gaven tevens aan dat een betekenisvolle, stimulerende derde (bron 2, zie paragraaf 6.2) die sociale steun verschaft belangrijk is om een schoolcarrière vol te houden en dat zij die steun als rechtstreeks versterkend voor hun resistance to crime hebben ervaren. Ten derde benoemden de betrokken resisters dat (verbeelde) schaamte naar de eigen sociale groep en het verkrijgen van een hoger inzicht in de zin van het leven, vooral vanaf de tienerjaren, hun morele rem ten aanzien van delictgedrag versterkt (bron 3, zie paragraaf 6.3). Ten vierde kwam verandering van de omgeving (bron 4, paragraaf 6.4) vanaf de kindertijd als een bron van veerkracht naar voren omdat het de kans vergroot andere, pro-sociale relaties (pro-sociaal kapitaal) aan te gaan. Ten vijfde benadrukten de betrokken resisters erkenning en waardering door anderen en succeservaringen in hun verhalen als belangrijke bron (bron 5, zie paragraaf 6.5). Tot slot is ook het nastreven van lange termijndoelen vanaf de kindertijd (bron 6, zie paragraaf 6.6) aangedragen als bron die bijdraagt aan het uitblijven van een criminele carrière. Ik bespreek hieronder samenvattend de meest belangrijke

conclusies die op basis van deze zes bronnen van veerkracht naar voren zijn gekomen (zie voor een uitgebreide bespreking paragraaf 9.2).

Allereerst is opvallend dat het merendeel van de bronnen van veerkracht zich vanaf de kindertijd manifesteert in de bestudeerde levensverhalen. Dit is kennelijk een periode waarin de bronnen van veerkracht een betekenisvolle rol spelen voor de betrokken resisters.

Ten tweede wijzen de zes bronnen uit dat – in termen van Bronfenbrenner – alle contextsystemen tot aan het mesosysteem in het PPCT-model (zie paragraaf 2.3) resistance to crime kunnen versterken. Hierbij is met name het microsysteem dominant (zie tabel in paragraaf 6.7). Zo is gebleken dat de interactie en binding met bijvoorbeeld opvoeders, vrienden, moeders, vaders, docenten en buurtgenoten een betekenisvolle rol spelen (zie bron 2 en bron 5). Daarbij is naar voren gekomen dat actoren uit een identiek contextssysteem verleidingen en (peer)druk kunnen vergroten, maar dat ze ook als bronnen van veerkracht kunnen fungeren. Een criminele vader kan bijvoorbeeld negatieve druk uitoefenen op het gezinsleven, maar fungeert voor een resister evengoed als een stimulerende derde (zie paragraaf 6.2). Sommige bronnen kunnen daarmee zowel een risico als een bron van steun zijn.

Ten derde: de zes bronnen van veerkracht zijn reeds eerder in criminologisch onderzoek naar voren gekomen. De werking ervan is echter met name in relatie tot andere onderzoekspopulaties zoals abstainers, desisters of persisters benadrukt. Niet specifiek in relatie tot resisters. Met de uitkomsten van mijn onderzoek kan dan ook geconcludeerd worden dat de werking van de bronnen ook betekenisvol is ten aanzien van resisters.

Ad 3: Vier opgaven tekenen de levensverhalen van de betrokken resisters

Deelvraag drie richtte zich op de uitdagingen in de bestudeerde levensverhalen van de betrokken resisters (zie hoofdstuk 7). Deze kenmerkten zich door een viertal opgaven: ‘het ervaren van verleidingen en druk’ (opgave 1), ‘leven in twee werelden’ (opgave 2), ‘anders zijn’ (opgave 3) en ‘selfmade’ worden (opgave 4). Het accent verschoof daarbij gedurende de levensloop van ontwikkelopgaven 1 en 2 – die een duidelijke samenhang met de gegeven sociale context vertonen – naar meer autonome, individuele of intrapsychische ontwikkelingsopgaven 3 en 4. De resisters benadrukten deze laatste twee opgaven vooral vanaf hun tiener- en volwassen jaren.

De vier opgaven lieten zien dat resistance to crime voor de resisters in dit onderzoek, een verzwaarde opgave is gedurende hun leven. Kenmerkend daarbij was dat uit de bestudeerde levensverhalen bleek dat zij niet blijven hangen in hun negatieve ervaringen, maar deze uiteindelijk herinterpreteren. Ervaren verlies uit het verleden – zoals te jong volwassen moeten zijn – levert hen op den duur een verborgen winst op: de betrokken resisters zijn in hun perspectief relatief

veerkrachtiger dan leeftijdsgenoten. Daarbij bestempelden zij de zes bronnen van veerkracht als helpend om de ontwikkelingsopgaven te doorstaan. Ik bespreek hieronder samenvattend welke conclusies zijn besproken in het licht van de vier opgaven (zie voor een uitgebreide bespreking paragraaf 9.3).

Figuur A: Bronnen van veerkracht en vier opgaven in levensverhalen van resisters.

De vier opgaven zijn allemaal te relateren aan Eriksons achtfasenmodel van individuele ontwikkeling (zie paragraaf 2.1). Dit is grafisch weergegeven in figuur A. Tegelijkertijd komen de opgaven niet in de chronologische volgorde van het achtfasenmodel naar voren in de bestudeerde verhalen.

Opgave 1 (zie paragraaf 7.1) wijst bijvoorbeeld uit dat doelbewust (niet) handelen – iets is dat in Eriksons model van drie tot zesjarige leeftijd centraal staat (Eriksons fase 4) – als gevolg van het ervaren van verleidingen en/of druk ook op latere leeftijd (tienerjaren) van belang is. Ook speelt deze vaardigheid dus kennelijk langer op de voorgrond dan in Eriksons model benadrukt. Peer druk gaat in de context van mijn onderzoek om gevoelde druk van leeftijdsgenoten om mee te gaan in delictgedrag. Negatieve druk betekent vooral voor de resisters die met criminele opvoeders opgroeien, dat zij vanaf hun kindertijd geconfronteerd worden met gevolgen van delictgedrag, zoals de financiële en emotionele nasleep

van detentie van ouders. De betrokken resisters leren als het ware bewust (niet) te handelen al naar gelang de situatie. Als doelbewust handelen relateert aan het ervaren van verleidingen en/of druk, maar daarbij leidt tot het uitblijven van structureel delictgedrag, dan kan dit reden zijn om hieraan vanaf de kindertijd meer én doorlopend aandacht te geven met het oog op preventie van delictgedrag bij kinderen en jongeren die opgroeien in een criminogene context.

Ten tweede: ten aanzien van opgave 2, het leven in twee werelden, (paragraaf 7.2) is een relatie te leggen met het krijgen van vertrouwen. In Eriksons model staat dit vooral in het eerste levensjaar centraal (Eriksons fase 1). Het overwinnen van een ontwikkelopgave (zoals vertrouwen krijgen), leidt volgens Erikson tot inzicht, rijping en een positieve doorgroei naar de volgende fase, ook wel het bereiken van equilibrium benoemd (zie Erikson, 1950; Brown & Lewis, 2003, p. 416). Vertrouwen krijgen speelt niet alleen langer een centrale rol in de levensverhalen van resisters, maar leidt in de context van resistance to crime ook tot negatieve ervaringen. Resisters uiten in hun verhalen dat ze als gevolg van vertrouwen namelijk geconfronteerd worden met 'volwassen taken' in hun jeugd. Het door Erikson bedoelde 'equilibrium' is daarmee voor de resisters in mijn onderzoek dus niet altijd positief. De betrokken resisters ervaren een tekort in hun jeugdijaren en een verzwaard beroep op hun individuele ontwikkeling. Met name de betrokken resisters die in een gezin met criminele actoren opgroeien, ervaren dat zij daardoor anders zijn dan anderen (zie paragraaf 7.3). Resistance to crime in een criminele gezinscontext is daarmee mogelijk een zwaarder proces.

Ten derde: de resisters in dit onderzoek duiden in hun verhalen dat het leven in een criminogene context een verzwaard beroep doet op autonoom handelen (fase 2 van Erikson) in de kindertijd en in de tienerjaren. Anders zijn (zie paragraaf 7.3) draagt daarbij initieel een negatieve toon. In de interactie met leeftijdsgenoten hoort men er niet altijd bij, wat zorgt voor een zekere mate van eenzaamheid. Hier is tevens een parallel te trekken met fase 4 van Erikson, omdat die fase ook opgevat kan worden als het gevoel (niet) als competent te worden gezien, ongemerkt te blijven en niet als gelijke te worden behandeld. Als in de betreffende verhalen de volwassen leeftijd in beeld komt, is echter een kentering zichtbaar: de betrokken resisters duiden zichzelf dan juist wel competent. Zij merken dan dat zij door de negatieve ervaringen op een positieve manier bijzonder zijn, omdat ze ervaren mentaal veerkrachtiger te zijn dan anderen als ze geconfronteerd worden met lastige situaties. Anders zijn, kan als derde opgave of uitdaging ook opgevat worden als iets dat nauw verweven is met het proces van identiteitsvorming (fase 5 van Erikson). Negatieve gebeurtenissen en het accepteren van 'anders zijn' krijgen daarbij uiteindelijk een positieve betekenis als resisters op hun leven terugblikken. Dit correspondeert met tevredenheid met de terugblik op het leven uit fase 8 van Erikson. Levenslijden wordt als het ware vertaald naar levenslessen. Een vierde conclusie is dat opgave 4 'selfmade worden' (zie paragraaf 7.4), net als de derde opgave, terug te vinden is in meerdere fasen van Erikson. Het betreft

fase 4 (competentie), fase 5 (identiteit), fase 7 (productiviteit) en fase 8 (tevredenheid). Zo is fase 7 (van 30 tot 50 jarige leeftijd) een periode waarin productiviteit en het waarmaken van levensdoelen centraal staan. Dit is iets dat onderdeel uitmaakt van de opgave ‘selfmade worden’. Het komt concreet tot uiting in de benadrukte toekomstige ouderrol, carrièreperspectieven en het daadwerkelijk willen bijdragen aan toekomstige generaties. Productiviteit is daarmee eerder van belang omdat het immers ook naar voren is gekomen in de verhalen van resisters jonger dan 30 en zelfs met betrekking tot de kindertijd is benadrukt als iets dat een betekenisvolle rol speelt in de verhalen van de betrokken resisters.

Ad 4: Het verhaal over resistance to crime

Deelvraag 4 richtte zich op het verhaal over resistance to crime (zie hoofdstuk 8), waarin het draait om de persoonlijke betekenis van de geëxploreerde bronnen van veerkracht en opgaven. Dit heeft vorm gekregen aan de hand van vier verdiepende verhaallijnanalyses (zie ook paragraaf 4.3) van Steven, Jerrel, Mo en Peter: respectievelijk twee resisters uit een criminogene gezinscontext (paragraaf 8.1 en 8.2) en twee resisters die opgroeiden in een criminogene buurtcontext (paragraaf 8.3 en 8.4). Elk verhaal is aan drie positionerings- of analyseniveaus onderworpen (zie paragraaf 3.3 en 4.3). Ook hier (per analyseniveau) op hoofdlijnen de conclusies die naar voren zijn gekomen (zie voor een uitgebreide bespreking paragraaf 9.4).

Het verhaal vis-à-vis: progressieve, stabiel blijven- en groei- verhalen

Het eerste niveau van de verhaallijnanalyse betreft de positionering van de verteller ten overstaan van anderen in het verhaal (Murray & Sools, 2014). Deze kende in de vier verhalen een positieve ontwikkelingslijn die voor Steven en Jerrel tot uiting zijn gekomen in hun ontwikkeling als agent. Zij ontwikkelden zich van ‘buitenbeen’ en ‘gevangene’, naar respectievelijk een ‘inspirerende miljardair’ en ‘vrijgevochtene met een spirituele taak in werelds perspectief’. De levensverhalen van de twee resisters die in een criminogene buurtcontext zijn opgegroeid, benadrukten een dergelijke sterk progressieve ontwikkeling van de agent veel minder. Hun verhaal kenmerkt zich meer door het tonen van het vermogen stabiel of gefocust te blijven onder uitdagende, dynamische omstandigheden. Zo positioneerde Mo zich als een ‘getuige van rare dingen’ die niet probeert te bezwijken voor verleidingen en/of druk van zijn buurtvrienden. Peter moest loyaal zien te blijven aan zijn eigen plan, in een buurtcontext waar (re)productie van een criminele levensstijl eerder de norm dan de uitzondering was (respectievelijk paragraaf 8.3.2 en 8.4.2). Daarmee kenmerkt de verhaalstructuur zich door een ‘persoonlijk groei-narratief’ (Steven en Jerrel) en een ‘stabiel narratief’ (Mo en Peter).

Een eerste conclusie op basis van de verhaallijnanalyse is dat de vier resisters zichzelf niet zien als slachtoffers van ongelukkige omstandigheden, maar als actieve, autonoom handelende positieve individuen die het heft in eigen hand nemen en verantwoordelijkheid dragen voor de eigen levensloop. Daarmee is een gelijkenis zichtbaar met de verhaalstructuur van desisters (Maruna, 2001; Cid & Marti, 2012, p. 609), omdat ook de betrokken resisters negatieve gebeurtenissen positief herinterpreteren gedurende hun leven.

Ten tweede is in de verhalen van resisters die met criminele gezinsleden opgroeien een mate van intimacy (verbondenheid) aanwezig in relatie tot hun gezinsleden. Hiermee lijkt een zogeheten 'revengefull mission' verhaal (Young & Canter, 2012, zie ook paragraaf 3.3.3) terug te zien bij de resisters die in een criminele gezinscontext opgroeien. Resisters die met criminele vrienden opgroeien lijken daarentegen eerder 'professional' verhalen te vertellen. Zij nemen ook het heft in eigen handen, maar de sociale verbondenheid met anderen lijkt minder intens aanwezig dan op gezinsniveau. Kortom, de uitkomsten op het eerste analyseniveau geeft aanleiding de verhaalstructuren (van geweldsdelinquenten) in het werk van Young en Canter (2012) te verruimen (naar ook resisters). Deze uitkomsten maken duidelijk dat een en dezelfde verhaalstructuur niet alleen voor ieder een verschillende persoonlijke betekenis kan dragen, maar ook een heel andere uitkomst in relatie tot delictgedrag kan inhouden.

Een derde conclusie die getrokken kan worden is dat uit het eerste analyseniveau naar voren komt dat twee van de vier besproken vormen van veerkracht (paragraaf 2.3) te relateren zijn aan de bestudeerde verhalen. Zo zijn de verhalen van Steven en Jerrel, gelet op de progressieve ontwikkelingslijn in hun verhalen, op te vatten als een 'persoonlijk groei' verhaal. De verhalen van Mo en Peter zijn op te vatten als een 'stabiel' verhaal: zij stijgen niet zozeer ergens bovenuit, maar duiden zichzelf als een agent die ondanks strubbeling en dynamiek in het verhaal de focus bij zichzelf weet te behouden.

Het verhaal in interactie: een podium voor een geheim verhaal

Het tweede niveau van de verhaallijnanalyse, betreft de vraag hoe de gevonden verhaalstructuren het resultaat zijn van de interactie met onderzoeker(s); waarom wordt juist dit verhaal verteld op deze manier? (Bamberg, 1997, p. 337; Josselson, 2011; Sools & Murray, 2014). Mijn rol in de interactie met resisters is steeds verschillend maar ook hetzelfde geweest. Verschillend omdat Steven en Peter beiden kampten met loyaliteitsgevoelens en meer wantrouwen naar mij toe vertoonden (zie paragraaf 8.1.3 en 8.4.2) dan Jerrel en Mo (zie paragraaf 8.2.3 en 8.3.4).

Een duidelijke conclusie die op basis van deze resultaten getrokken kan worden is dat een verhalende benadering ten aanzien van resisters een verzaamd beroep doet op het garanderen van anonimiteit en vertrouwelijkheid in het

onderzoeksveld. In dat licht is het bewerkstelligen van rapport bij resisters als doelgroep iets dat extra aandacht vergt. Bij Jerrel is mijn onderzoeksrol bovendien breder opgevat. Het is vooral ingezet als iets dat bijdraagt aan – zoals hij dat duidde – zijn persoonlijke zoektocht. Dit wijst uit dat een narratieve onderzoekbenadering ook als interventiemethode opgevat kan worden. Ik kom hier later op terug.

De brede context

Het derde analyseniveau richtte zich op de vraag hoe de verhalen het resultaat zijn van een bredere, morele context. Het gaat dan meer om het canonieke verhaal of zogeheten masternarrative en het anticiperen op een boodschap aan het lezerspubliek met het vertelde levensverhaal (Bamberg, 1997; Bruner, 2004, p. 694; Salmon & Riessman in Andrews, Squire & Tamboukou, 2010, p. 93). Op dit niveau is gebleken dat Stevens verhaal gepositioneerd wordt in een bredere, morele context waar omerta, de informele zwijgplicht of code een kenmerk is van criminele (maffia)families. Steven doorbreekt met zijn deelname aan mijn onderzoek dit canonieke verhaal (zie paragraaf 8.1.4).

Jerrels verhaal is op te vatten als contrair aan het canonieke verhaal van het gezinsleven als een harmonieuze en sociaal veilige omgeving, waarin een kind tot zelfontplooiing komt (zie paragraaf 8.2.4). De verhalen van Mo en Peter droegen beide een gestigmatiseerde brede (buurt)context met zich mee, waartegen hun individuele verhaal alternatief is (zie paragraaf 8.3.4 en 8.4.4).

Hieruit kan worden opgemaakt dat de verhalen recht proberen te doen aan loyaliteitsgevoelens richting de bredere sociaal-culturele context, maar tegelijkertijd als alternatief daaraan worden geduid. Oude Breuil (2011) heeft dit eerder ook wel geformuleerd als ‘een genuanceerd, gelaagd en complex cultuurbegrip, waarin individuen noch gevangen zitten in starre, culturele regels, noch volledig vrij zijn in het “kiezen en toepassen” van hun culturele waarden’ (Oude Breuil, 2011, p. 24). Trouw zijn aan betekenisvolle anderen in de omgeving omvat immers ook het meegaan in gebaande paden, kaders en denkpatronen. Dit vergt het vinden van een balans. Juist in het vinden van die balans zijn de bestudeerde verhalen als het ware als een cultuursensitieve opvatting van actorschap op te vatten en als mogelijke bron van veerkracht voor anderen.

Implicaties voor beleid & praktijk

Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek draag ik, tot slot, drie implicaties voor beleid & praktijk aan (zie voor een uitgebreidere bespreking paragraaf 9.6).

1. Zoeken naar krachten vanuit persoonlijke betekenis

Aandacht voor wat het betekent om op te groeien in een criminogene context biedt handvatten om individuele weerbaarheid tegen criminaliteit te vergroten. Zo is uit mijn onderzoek gebleken dat veerkracht en zelfsturing context sensitief opgevat moeten worden. In de criminologische of strafrechtelijke context is vooral benadrukt dat een crimineel actieve actor binnen het gezin of de buurt een risicofactor is. Nu is met de empirische bevindingen van mijn onderzoek bijvoorbeeld gebleken dat een crimineel actieve actor ook een bron van veerkracht kan zijn. Het is in dat licht zinnig om in de uitvoeringspraktijk ook een ander handelingsperspectief te hanteren dan in de traditionele criminologische en strafrechtelijke context gebruikelijk is. Criminaliteitspreventie heeft, kortgezegd, niet alleen baat bij het beperken van risico's, maar ook bij het ontdekken van krachten vanuit de persoonlijke betekenisverlening.

Concreet vraagt dit niet alleen om oog voor de persoonlijke context, maar ook om een krachtgericht handelingsperspectief en aandacht voor betekenisgeving (en het vinden van de juiste partners) in het werkveld van professionals, die met resisters werken of daarmee in aanraking komen zoals een wijkagent, de reclassering en jeugd- of jongerenwerkers. Dit kan door bijvoorbeeld expliciet op zoek te gaan naar de zes besproken bronnen van veerkracht en de uitdagingen (opgaven) die resisters in mijn onderzoek als betekenisvol duiden. Zo kunnen professionals vragen naar de betekenis van het handelen van criminele actoren uit de sociale (gezins- of buurt)context.

Voor deze betekenisgerichte benadering hebben professionals bovendien steun nodig vanuit de eigen organisatie en de overheid om een betekenisgericht handelingsperspectief te stimuleren en in te bedden. Bijvoorbeeld door het te verankeren in institutionele opleidingen, door overheidsgelden toe te kennen en beleid inzake criminaliteitspreventie op te stellen, waarin het zoeken naar betekenisgeving centraal staat.

Los hiervan is er ook nog de aandacht voor de professionals zelf. Professionals die met een jeugdige of jongvolwassene op zoek gaan naar betekenisgeving in hun context, zijn immers zelf tijdelijk onderdeel van die zoektocht. Ook zij kunnen daarmee als bron van veerkracht fungeren als ze een aanpak hanteren die erop gestoeld is om krachten en betekenisgeving te vinden. Daarin schuilt naar mijn idee een uitdaging voor de professional en zijn/haar organisatie in het bewaken van een gezonde balans tussen het vinden van nabijheid om een geheim verhaal ter tafel te krijgen en het behouden van afstand.

2. Narratieve benadering als kennisinstrument & interventie

In het verlengde van bovengenoemd punt draagt dit onderzoek ook in methodisch opzicht bij aan het zoeken naar krachten en betekenisgeving in de praktijk. Een narratieve benadering kan een basis zijn om de persoonlijke betekenisgeving centraal te stellen en vanuit het eigen verhaal weerbaarheid tegen criminaliteit te versterken. Narratieve interventies kunnen, zoals uit dit onderzoek naar voren is

gekomen, een podium voor erkenning zijn, mede omdat verhalen van resisters nog relatief onderbelicht zijn en bovendien veelal (uit angst voor een negatief beeld bij anderen) ook geheim gehouden worden.

Je verhaal doen kan echter een frisse, verrassende kijk op de zaak geven. Het verschaft ruimte om ervaren verlies, veerkracht en doorzettingskracht in een criminogene context explicieter te duiden vanuit het eigen verhaal. Daardoor kan weer ruimte ontstaan voor een ander, alternatief verhaal, dat ook vanuit een criminogene context aanzet tot legale levensdoelen en het handelen daarnaar helpt te versterken.

De narratieve benadering is breed toe te passen, al dan niet met een verhaallijnanalyse, zoals ik in mijn onderzoek heb toegepast. Ik denk bijvoorbeeld aan professionals uit het jeugd- en jongerenwerk, maar ook aan professionals die met kinderen van delinquenten of met de zogeheten ‘brusjes’ werken – broertjes en zusjes van veelplegers – die vanuit preventief oogpunt worden benaderd. Deze potentiële resisters zijn mogelijk moeilijker te bereiken dan delinquente doelgroepen. De aanleiding van contact is bijvoorbeeld bij een ‘brusje’ immers hun delinquente gezinslid/-leden. Dit kan de indruk wekken dat zij naar hun eigen beleving onterecht als risico worden gezien in plaats van een potentiële krachtsbron.

Tegen deze achtergrond biedt niet alleen het vinden van krachten en betekenis een mogelijke uitkomst, maar vooral het zoeken daarnaar vanuit het eigen levensverhaal. Potentiële resisters worden op die manier niet vanuit een delinquente invalshoek benaderd, maar juist vanuit een krachtgerichte invalshoek, waarin gezamenlijk op zoek wordt gegaan naar wat de praktijk van hún verhaal kan leren (in plaats van andersom). Professionals die met potentiële resisters als ‘brusjes’ werken kunnen het vertelde verhaal, heel concreet, aan de hand van de verhaallijnanalyse in kaart brengen en uitdiepen. Hiermee kan het verhaal (als kennisinstrument) ingezet worden, maar wordt tegelijkertijd samen op zoek gegaan naar ankers in dat eigen verhaal die resistance to crime verder kunnen versterken (als interventiemethode). Niet alleen het zoeken en identificeren van de door resisters ervaren bronnen van veerkracht en opgaven zijn van belang, maar juist de combinatie met het relatief onderbelichte karakter van dat verhaal. Instituties en overheid kunnen daarin ondersteunen door in opleidingen van professionals als een wijkagent, reclasseringsambtenaar of jeugd- en jongerenwerker een verhalende benadering uit te dragen en te faciliteren. Dit kan concreet vorm krijgen door expliciet, zowel vanuit financieel oogpunt als vanuit capaciteitsperspectief, ruimte te geven voor een meer narratieve, bottum-up benadering.

3. Beleidsmatige aandacht voor (on)gemerkt bijzonder zijn

Zoals ik in de inleiding heb betoogd, vormen resisters een onderbelichte groep. De uitkomsten van mijn onderzoek ondersteunen het idee dat meer aandacht voor

resisters nodig is. Dit is echter niet zonder meer evident, om twee redenen. Allereerst is beleidsmatig gedacht op het eerste gezicht een zekere paradox zichtbaar. Als resisters als niet-delinquente groep niet problematisch zijn, waarom moet er dan meer aandacht voor komen? Vanuit wetenschappelijk oogpunt heeft mijn onderzoek uitgewezen dat hun verhalen belangrijke exploratieve inzichten opleveren en dat ze voeding geven om op zoek te gaan naar meer.

Ook vanuit sociaal-maatschappelijk oogpunt valt gerichte, beleidsmatige aandacht voor resisters te beargumenteren. Verhalen van resisters zijn verborgen verhalen die een brede werking op de samenleving als geheel kunnen hebben. Juist hún verhalen hebben de potentie om inspirerend en lerend te werken voor anderen in herkenbare, soortgelijke criminogene contexten. Het draait, anders gezegd, om meer beleidsmatige aandacht voor goede voorbeelden, dan voor slechte voorbeelden uit criminogene contexten.

Daar schuilt echter ook een moeilijkheid in. Mijn onderzoek heeft namelijk ook laten zien dat er een taboe rust op de verhalen van resisters. Dat maakt het vinden van een podium voor hun geheime verhalen en het aanwenden van beleidsmatige aandacht voor resisters niet zonder meer eenvoudig. Resisters uit dit onderzoek lijken terughoudend te zijn, vanuit angst een negatief stigma te voeden met het naar buiten brengen van hun verhaal. Bovendien kunnen zij vanuit hun ervaringen een negatieve en wantrouwende houding hebben ten opzichte van overheidsoptreden. Hierbij kan gedacht worden aan de ondervonden emotionele en financiële gevolgen van invallen en detentie van naasten. Dit beïnvloedt mogelijk het vertrouwen om met het verhaal naar buiten te treden richting professionals, instituties en de overheid.

Daarmee pleit ik overigens nog niet voor terughoudendheid in het strafrechtelijk optreden. Wél pleit ik voor het doorpakken vanuit een kracht- en betekenisgericht, positief-narratief kader. De reproductie van 'het criminele verhaal' is veelal ingebed in een criminogene context, waarin de verhalen van resisters een tegengeluid geven. Juist hún verhalen kunnen als bron van veerkracht fungeren (in enge en brede zin) om tot internalisering van een 'niet-crimineel verhaal' te komen. Anders gezegd: om van relatief ongemerkt bijzonder naar gemerkt bijzonder te streven in de constructie van het eigen, persoonlijke levensverhaal.

Summary

Ordinary outstanding

Life stories of resisters and the meaning of resistance to crime

This research focuses on the *absence* of a criminal career while growing up in an environment rampant with crime, referred to as ‘resistance to crime’. The interpretive approach used, is grounded in positive-narrative criminology in which success stories are analyzed among individuals who hail from a criminally inclined background or environment and have successfully managed to resist a criminal career (see chapter 1). Central concepts related to positive criminology in this thesis are: resilience, Eriksons eight stages of individual development (Erikson, 1950) and the PPCT-model (Bronfenbrenner, 2005) that stresses the influence of different context systems on individual development (see chapter 2). Central concepts rooted in narrative criminology are narrative identity, agency en life stories (see chapter 3). Set against this background the following central question was examined:

What personal meaning is given to refraining from crime while growing up in a criminally inclined environment?

From 2012 until 2016 twenty life stories of resisters (four female and sixteen male) between the age of 19 and 49 were collected. Secondly, two questionnaires were used (see paragraph 4.2.1): the Dutch version of the RS-NL (Resilience Questionnaire by Wagnild, 2008) and the dutch translation of the VCQ (Volatility Comptences Questionnaire by Kuhl & Fuhrmann, 2004). These questionnaires indicate one’s level of resiliency and self-management. The collected lifestories were studied and thematically coded (see paragraph 4.2.2). Finally, four stories were also analyzed according to a storyline analysis (see paragraph 4.2.3).

The answer to the central question, based on the above mentioned methods for data collection and analysis, can be summarized as follows:

For the resisters involved in this research, resistance to crime involves a process of development which is characterized by being ‘ordinary outstanding’. First of all, their life stories reveal that an individual sense of awareness of growing up in a criminal environment is not something that is obvious but rather is something that develops during life. The resisters involved consider this as something that makes them different from others: during their life they become aware of the fact that they are different than others and gain awareness of themselves as being ‘outstanding’ into being ‘extraordinary outstanding’. At the same time this

research showed that sharing the life stories contributed towards making resisters' 'secret story' a story of personal triumph and 'becoming selfmade'.

For the resisters in this study, the rampant criminality in their environment is considered as something that burdens the development of their autonomy and perseverance in life. The stories indicate that this is also seen as a reason they experienced loss during their life. In the stories loss is demonstrated by emphasizing growing up too young, raising yourself, being alone and (therefor) being different from peers. This, however, also has a positive side in the stories because it results in the development of relatively great individual resiliency and a positive outlook on life. The life-stories in this research are therefor characterized by a positive line in individual development where negative experiences are reinterpreted during life and eventually attain a positive meaning.

In this thesis the answer above is based on the exploration of the four below mentioned sub-questions. These questions level from being general (horizontal, applicable to all the life stories) to being more specific in nature (vertical, focussed one personal story).

1. Are resisters more resilient and/or more capable of self-management? (chapter 5)
2. What contributes to (enhancing and persisting in) resistance to crime (sources of resilience)? (chapter 6)
3. Which challenges characterise the life stories of the resisters involved? (chapter 7)
4. What is the story of resistance to crime? (chapter 8)

Ad 1: The resisters involved are not notable resilient and/or self-managing

The expectation was that resisters would report average to above-average on the resilient and self-management questionnaire (see paragraph 2.3 and 4.2). The results (see chapter 5) showed that the majority of the resisters scored average on both questionnaires. Noteworthy was the score on the subschale 'sense of self': the majority (16 out of 19 involved resisters) scored above-average. There are several conclusions that can be drawn from these findings (for a more detailed discussion see paragraph 9.1).

First of all, it can be concluded that the positive line in individual development in the life stories cannot be explained by the scores coming from the questionnaires. The stories showed that – in contrast to the scores on resiliency and self-management – the resisters involved experienced an aggravated burden on autonomy and perseverance during their life. They emphasized themselves as exhibiting relatively high resilience and as having a positive outlook on life. This can be explained by applying a context-sensitive approach to both resilience and self-management as the underlying statements related to both concepts can have a different significance to the resisters involved in this study. A low score on the

resiliency-subscale Acceptance of Life (AL) for instance, indicates that a person is less capable of accepting his or her life the way it is. This however, can be an important indicator in exhibiting resistance to crime. After all (and as discussed in chapter 3) resistance to crime also includes breaking dominant patterns and (partly) not accepting the given or existing thinking patterns, norms or choices for way of life.

A second conclusion that can be drawn based on the findings is that a sense of self implies that the resisters involved in this research are highly in touch with their own feelings, wishes and emotions in times of stress. This shows that a sense of self-reflection, self-exploration and taking a meta-position in following one's own course in life is meaningful and has the potential to strengthen resistance to crime.

Ad 2: Six sources of resilience contribute to (strengthening and sustaining) resistance to crime

The second sub-question focuses on the sources of resilience in the stories (see chapter 6). The resisters involved emphasize six sources of resilience that contribute to staying out of crime. First, all the resisters involved in this study suggested the impact the 'negative examples' in their own environment had on them from childhood. Most ascertained that witnessing these negative examples gave them the push not to follow their footsteps (source 1, see paragraph 6.1). A second source of resilience came from 'having encouraging persons' who had a positive influence (source 2, see paragraph 6.2). The resisters involved in this study stressed the importance of having these encouraging persons: their influence is seen as crucial in being able to stay in school and staying out of crime. The third source for wanting to rise above one's criminal environment comes from 'moral insights' (source 3, see paragraph 6.3). In the stories this was ignited by anticipated shame or by experiencing spiritually engaged moments that led to higher insights in life. This third source served as a stimulus and helped strengthen one's moral compass, especially during the teenage years. Furthermore, a fourth source of resilience is expressed as a 'change in the environment' (source 4, see paragraph 6.4) which also had a meaningful and positive impact in life for the resisters involved. Such a change in childhood (and in later life phases) is experienced as positive as it enhanced the chance of developing pro-social connections with others (pro-social capital). A fifth source is the 'recognition of talent and experiencing success' (source 5, see paragraph 6.5). Finally, having 'long term aspirations' also seemed of great importance in strengthening resistance to crime from childhood (source 6, see paragraph 6.6). Below I discuss the most important conclusions based on the six sources of resilience (for a more detailed discussion see paragraph 9.2).

First, what is striking is that, in most of the life stories studied the sources which stimulated resistance to crime were present from childhood. Apparently, for the resisters involved, having access to the emphasized source(s) at childhood was crucial in developing his or her resistance to crime.

Secondly, the sources have shown that in terms of Bronfenbrenners PPCT model (see paragraph 2.3) – all context systems up to the mesosystem – can strengthen resistance to crime. Especially the microsystem (see table in paragraph 6.7) appeared to have a dominant effect. Interaction and connection with, for instance, parents, friends, teachers and neighbours seem to play an important role in resistance to crime (see also source 2 and 5). Individuals can have dual functionality as triggers, depending on the context. In some stories these triggers created pressure and enhance seductions of crime, but the same individuals who create those triggers also functioned as triggers for resisting crime. For example a father who engages in criminal activity can enhance the seductions of crime and is usually seen as a risk. On the other hand, the resisters stories also indicated that the same situation can play out differently where having a father who engages in criminal activity also provides the motivation to resist such a lifestyle (see paragraph 6.2). Thus, some of the ‘sources’ mentioned above can be a risk but also a factor that motivates resistance to crime.

Third, the effects of the six explored sources of resilience are indicated in scientific research before regarding abstainers, desisters and/or persisters. It is not yet empirically grounded by use of a positive-narrative approach. My research therefore provides empirically based insights that the effect of the sources are of great meaning for resisters as well.

Ad 3: Four challenges characterize the life stories of the resisters involved

Sub-question three focussed on the challenges in life faced by the resisters involved in this research (see chapter 7). The collected stories are characterized by four main challenges: ‘experiencing seduction and social pressure for crime’ (challenge 1), ‘living in two worlds’ (challenge 2), ‘being different’ (challenge 3) and ‘becoming selfmade’ (challenge 4). Notably, the resisters involved in this study emphasized a direct link between challenge 1 and 2 and their criminally inclined environment, especially at childhood. Later on in life, especially during teen and early adult years, the emphasis was more on themselves as challenge 3 and 4 play a more prominent role.

The four challenges were experienced as a heavy burden by the resisters involved. Their stories indicated that they chose not to become victims of their circumstances or negative experiences in life, but chose to channel their experiences into something positive. The resisters stories showed that experiences such as loss of childhood (being an adult too young) can also result in a hidden gain: the resisters involved expressed that they see themselves as being more resilient when compared to peers. The six sources of resilience seem to be helpful in overcoming the four challenges (see figure A). Below I discuss the most important conclusions (for a more detailed discussion see paragraph 9.3).

Figure A. Sources of resilience and four challenges in life stories of resisters.

The four challenges that characterize the life stories of the resisters can be linked to the eight stages as described by Erikson (see paragraph 2.1), although, at the same time they don't follow the chronological order as implied by that model. For instance, being competent (Erikson's stage 4) can be related to challenge 1 (experiencing seductions and pressure for crime). The eight stages state that being competent is most dominant around the ages between 3 and 6, while the stories of the resisters involved shows that being competent plays an important role at later life phases too (teen years for example), and that it also has plays an important role in life during a longer period that suggested by Erikson (see paragraph 7.1). Pressure is experience in two ways in the stories: peer pressure is experience as pressure to exhibit delinquent behaviour to be accepted by one's peer, while negative pressure is defined as the pressure that arises as a consequence of being exposed to crime. Being exposed to crime at a young age, especially for resisters with caregivers (parents) engaged in criminal activity, bring forward that those resisters are more likely confronted by financial and emotional impacts of certain situations, like after incarceration of their caregiver. The resisters involved learn when (not) to act or step up in certain circumstances. Therefor investing in a sense

of competence can be a powerful focus to enhance resistance to crime from childhood on.

Furthermore, in Erikson's stages gaining trust is a challenge during the first year of life (Erikson's stage 1). Gaining trust is not only a central theme in the lifestories of resisters, it appears to play an important role during the entire life span according to the resisters involved. Especially challenge 2, 'living in two worlds' (see paragraph 7.2) can be related to trust. More importantly; it also has a negative meaning in the lifestories. Gaining trust from parents for instance also means carrying or dealing with adult responsibilities during childhood. Erikson stated that overcoming a stage leads to insight or so-called 'equilibrium' (Erikson, 1950, Brown & Lewis, 2003, p. 416). Looking at the effects of gaining (too much) trust in the context of resistance to crime, means that equilibrium is not always a positive experience. It can obviously cause a heavy burden on individual development for resisters who grew up with criminal care givers.

This nourishes the finding that resisters emphasize themselves as being different than others (see paragraph 7.3) in their stories and that resistance to crime can be a more difficult process for resisters growing up with criminally active caregivers. The resisters involved expressed that living in a criminal environment evokes autonomy (Erikson's stage 2) in daily (inter)actions in childhood and teenage years. Moreover, being different has a negative meaning at first sight: the resisters involved do not always feel part of their peer group. This creates a certain loneliness in early life phases. Here, also a parallel can be seen with Erikson's stage 4 because in that phase of life (not) feeling competent enough, feeling unnoticed and not being treated the same as other peers, is typical. The collected stories however, show that the negative tone of being different changes as the resisters mature. In adult years the resisters involved actually do learn to see themselves as competent in a positive way. They notice that they are outstanding in a good way because of their negative experiences in life: it made them more resilient than others facing difficult situations in life. Being different is therefore also closely related to identity formation (Erikson's stage 5). Negative experiences and the acceptance of being different gains a positive meaning while looking back at life. This also shows a parallel with Erikson's stage 8: life sufferings eventually turn out as life lessons.

A fourth conclusion is that 'becoming selfmade' (see paragraph 7.4) – just like the third challenge above – can also be related to multiple stages as indicated by Erikson. These are stage 4 (competence), 5 (identity), 7 (productivity) and stage 8 (ego integrity). Stage 4 and 5 are known for themes that respectively emphasize the way people look at the resisters involved: if they are competent and the influence that has on identity formation. Erikson, furthermore, emphasizes productivity in stage 7 (30 – 50 years). This is reflected in 'becoming selfmade'. It manifests itself in the stories by means of being a future parent, a (future) career focus and the desire to contribute to future generations (generativity) since childhood. Productivity clearly plays an important role in an earlier lifestage than suggested by Erikson's stage: after all its importance was expressed by resisters

younger than 30 years and manifested even in childhood in the stories of the resisters involved.

Ad 4: The story of resistance to crime

Sub-question 4 focussed on the story of resistance to crime (see chapter 8). This revolves around the personal meaning of the explored sources of resilience and challenges in life. Moreover, four lifestories were analysed according to an idiographic storyline analysis (see paragraph 4.3). These were the stories of Steven, Jerrel, Mo and Peter: respectively two resisters that grew up with parents and family members involved in criminal activity (see paragraph 8.1 and 8.2) and two resisters who grew up within a criminally inclined neighbourhood with friends involved in criminal activity (see paragraph 8.3 and 8.4). Each of their stories was analyzed according to three positioning levels (see paragraph 3.3 and 4.3). Below I discuss the most important conclusions on each level (for a more detailed discussion see paragraph 9.4).

The story vis-à-vis: progressive stories which exhibit stability and personal growth

The first positioning level of the storyline analysis, focusses on the position of the agent vis-à-vis (Murray & Sools, 2014). This level indicated that Steven and Jerrel expressed a positive line of development as an agent in their story. They developed from being an 'outsider' and a 'prisoner' to respectively an 'inspiring millionaire' and a 'free spirited with a spiritual purpose on a global level'. The two resisters who grew up within a criminal neighbourhood with friends involved in criminal activities however, did not exhibit such a personal growth in their stories. Their stories are much more characterized by showing an ability to stay focussed in dynamic and challenging situations in life and on the streets. In this context, Mo positioned himself as a 'witness of crazy stuff' who does not give in to the seductions of crime and/or social pressure of his friends. Peter had to stay loyal to his own plans in a neighbourhood where following in the steps of a criminal lifestyle was the norm (see paragraph 8.3 and 8.4). The storyline in the four stories therefor can be characterized as both progressive in nature which, in the case of Mo and Peter is characterized exhibiting 'stable narratives' and in the case of Steven and Jerrel by a more 'personal growth narrative'.

A first conclusion from this finding is that the four resisters do not experience themselves as victims but as active, autonomous positive individuals who take charge of their life and feel responsible for their own course in life. This shows a parallel with the storylines of desisters (Maruna, 2001; Cid & Marti, 2012, p. 609), because of the positive (re)interpretation of negative events during life. Second, the resisters who grew up with criminal family members show a sense of intimacy (social connection) which reflects a so called 'Revengeful mission story' (Young & Canter, 2012, see paragraph 3.3.3). On the other hand, resisters who grew up with friends involved in criminal activities show more similarities with so called 'Professional stories'. They also take charge of their own life but social

connection (intimacy) with their friends seems less of importance to them compared with resisters who had to cope with criminal family members during life. In short, the results of the first positioning level can be a reason to widen the extent of the storylines from Young and Canter (2012) and include resisters as well. This indicates furthermore that a storyline of delinquents can match a storyline of non-delinquents but actually can bear another meaning and outcome than that of delinquent behaviour.

A third conclusion is that two out of the four resilience variations (see paragraph 2.3) are reflected in the four stories. Because of the progressive line in development, Stevens' and Jerrels' stories can be seen as a personal growth story. The stories of Mo and Peter can be seen as a stable story: they do not see themselves as extraordinary but as agents who, despite difficulties, have managed to stay focussed in overcoming their criminally inclined environment and circumstances.

The story in interaction: a stage for a secret story

The second positioning level of the storyline analyses is focussed on how the story told is influenced by the interaction: why is this story told in that (certain) way? (Bamberg, 1997, p. 337; Josselson, 2011; Sools & Murray, 2014). My interaction with the four resisters during our conversations was different but also similar in nature. Different because, Steven and Jerrel both struggled with feelings of loyalty and showed more distrust towards me (see paragraph 8.1.3 and 8.4.2) than Jerrel and Mo did (see paragraph 8.2.3 and 8.3.4). On the other hand similarity was also found because all four stories showed that, in using a narrative approach that involves the lifestories of resisters, there is an additional need for guarantees with relation to anonymity and confidentiality. Effectuating 'rapport' during conversations with resisters therefor needs extra attention. Furthermore, Jerrel was able to use my research as something that could help him in his own 'personal search'. This indicates that a narrative approach can also be used as an intervention in a joint search for personal meaning. I will elaborate on this later on.

The broader context

The third positioning level is focussed on the question: how the stories emerge from a more broader, moral context. This involves the canonical or so called master narrative and the anticipated message to the audience/reader of the story told (Bamberg, 1997; Bruner, 2004, p. 694; Salmon & Riessman in Andrews, Squire & Tamboukou, 2010, p. 93).

Within this level of research Steven positioned his life story within the criminal family 'omerta' context as he constantly exhibited that he was breaking a silence code by telling it (see paragraph 8.1.4). Jerrels story can be seen as a story which is contrary to the master narrative of a 'happy family' which stimulate individual flourishing (see paragraph 8.2.4). Mo and Peter both emphasized a stigmatized neighbourhood that results in exhibiting their lifestory is a positive alternative to this stigma (see paragraph 8.3.4 en 8.4.4).

The four stories brought loyalties to existing (thinking) patterns and norms to the fore but also having the 'guts' to stand out. Oude Breuil (2011) indicated this as 'a nuanced layered and complex understanding of culture in which individuals are not trapped in rigid cultural rules, nor completely free in 'choosing and applying' their cultural values (translated from Oude Breuil, 2011, p. 24). Moreover, being loyal to others (also) means flexibility and sometimes moving towards existing frameworks and thinking patterns while, at the same time, taking charge of one's own course in life. This implies 'balancing' rather than 'choosing' as being the applied approach during the resisters lifespan. The stories can therefore be seen as a culturally sensitive understanding of agency and a resource of resilience in themselves.

Implications for policy and practice

Based on the findings of this research I suggest three implications for policy and practice:

1. Looking for strengths from personal meaning

A professional focus on finding what it actually means to grow up in an environment that is criminally rampant can pave the way for a life without crime. My research demonstrated that the stories of the resisters involved indicate that there is a context-sensitive understanding of resilience and self-management. From a criminological point of view, interacting and growing up with criminals is usually seen as a risk. However, according to my empirical findings regarding the sources of resilience it is demonstrated that interacting with persons who are criminally active can also strengthen resistance to crime. This means that it is useful to apply a different approach than the one traditionally used in criminal justice. In short, this means that crime prevention should not only pay attention to diminishing risks but should also focus on finding strengths that come forward in personal stories.

This requires not just a focus on personal context, but also a focus on a strength-based perspective in the practice of professionals involved with (potential) resisters by using an explicit focus on finding personal meaning and finding the right partners to work on this like police or parole officer and/or a youth(care)worker. This can, for instance, take form in looking explicitly for the way the explored resources and the four challenges from my research acquire meaning for a (potential) resister. For instance, professionals could ask for the actual meaning (positive or negative) criminal actors and a criminally inclined neighbourhood have for the resister involved.

For this strength-based, meaning making perspective to be pursued and actively stimulated, professionals also need support from their own organisation and the government. This, for example, could be realized by anchoring this perspective in education, institutional training, granting government funding and drawing up crime prevention policy that also pays attention to the search for personal meaning in a criminal environment as to prevent from a life of crime.

Apart from this, there is also the focus on the professional himself. Those who are working with youth and/or young adults growing up in a criminal environment are (temporarily) part of the search for personal meaning. Therefore, they can – in managing an approach that is focussed on finding personal meaning and enhancing resilience – also be seen as a source of resilience by (potential) resisters. In that, I see a professional challenge in finding a balance between, on one hand, finding closeness and trust for resisters' secret story to be told and, on the other hand, keeping a certain professional distance.

2. A narrative approach as a way of knowing & a way of intervening

In line with the above said, this research also contributes to finding personal meaning from a methodological point of view. A narrative approach can provide an important basis for strengthening resistance to crime by focusing on finding personal meaning from within one's own story. As grounded in my empirical findings, participating in narrative research can lead to finding a stage that grants a certain wanted recognition because the stories of resisters are still relatively unknown and are often kept secret in fear of being stigmatized.

However, telling your personal story can give an alternative, refreshing perspective on life. It can impel the freedom to express the meaning of experienced loss, resilience and perseverance while growing up in a criminal environment. After venting that, there can be more room to develop an alternative story that enhances life goals (aspirations) and acting towards those goals while growing up in a criminal environment.

In this context, applying a narrative approach can easily be realized, for example by using a storyline analysis as I did in my research. A storyline analysis provides a clear and structural way of analyzing and unraveling stories. This could be used by professionals in youth-care and/or youth-work but also by professionals working with children, brothers and sisters (of persistent delinquents for instance) who are often contacted from a crime prevention point of view. These (potential) resisters are however, possibly harder to reach than delinquents because they can experience that professionals unfairly see them as a potential risk instead as a potential source of resilience. Indeed, contact is primarily initiated because of their delinquent family member(s) and might be negatively labeled because of that. By using a strength-based, narrative approach not the negative starting point is emphasized, (decreasing risks), but a more positive one in a joint search for (enhancing) strengths by use of one's personal story of resistance to crime. This approach is grounded the idea that it is resisters' secret story (and not professionals wordings) that can provide more meaningful insights (instead of the other way around). In short: this means that a story cannot only be used as a way of knowing, but also as a way of intervening at the same time. In this, developing professional sensitivity in searching for sources of resilience and the experienced challenges in life based on a narrative approach is important for a secret story to come to the fore.

Institutions and the government can support this by stimulating the development of this kind of professional sensitivity by embedding it in educational programs

for police officers, parole-officers and/or youth(care)workers, financing those programs and facilitating the right capacity for a more bottom-up, narrative approach in different fields of practice.

3. Political focus on being ordinary outstanding

As I explained in chapter 1 of this book, resisters still are an underexposed group. The findings of my research support the idea that there is more need for an explicit focus on resisters. This, however, is not self-evident for two reasons.

First of all, a paradox can be seen from a political point of view: if resisters are not a problematic group, why should we pay more attention to them? My research showed that resisters' stories provides important empirical insights regarding resistance to crime and that these insights can fuel a search for more.

Second, policy attention focused on resisters can also be argued from a more societal perspective. Stories of resisters turn out to be secret stories that carry the potential to have a broader impact on others in society. To be more specific, resisters' stories can be a source of inspiration for others, growing up in similar environments. In short, attention to resisters means a more explicit focus on (and recognition for) good or positive examples in a criminal environment instead of the bad or negative ones.

However, there is also a difficulty. My research also showed that there is a taboo on resisters' stories. Finding a stage for resisters' secret stories brings forward that shaping policy attention into practice is not an easy task. Resisters in my research were reluctant to tell their story because of fear for enhancing a negative stigma. Besides, their negative experience with governmental institutions like police, can lead to distrust and diminish the willingness to share their story with professionals who are embedded in those same institutions. This possibly influences openness in telling a lifestory from a resisters point of view and is an important issue to keep in mind.

This does not mean that I plea for diffidence regarding interventions coming from the criminal justice field. I do plea for (following up those interventions from) a strength-based, positive-narrative point of view. Reproducing a 'criminal story' is often embedded in a criminally rampant environment to which the stories of resisters are outstanding. At the same time it is exactly that story that can operate as a source of resilience for others growing up in similar criminal contexts and actually feed the internalisation of a 'non-criminal story'. In other words: to strive from being 'ordinary outstanding' to being 'extraordinary outstanding' in the construction of one's own, personal story.

Proefdruk

LITERATUUR

- Abdallah, S., Kooijmans, M. & Raven, T. (2013). *Perspectieven op Talentontwikkeling in het Jongerenwerk: Succeservaringen, Rolmodellen en het Rechte Pad*.
- Abdallah, S., Kooijmans, M. & Sonneveld, J. (2016). *Talentgericht werken met kwetsbare jongeren*. Bussum: Coutinho.
- Adjiembaks, S. D. (2016). Twijfel aan de zin van het leven als katalysator van zingeving. *Tijdschrift over Positieve Psychologie*, (2), 24-29.
- Adjiembaks, S. D. (2017). Weerbaar zijn tegen criminele druk of verleiding. *Website CCV/secondant uitgave*: <http://www.ccvsecondant.nl/platform/article/weerbaar-zijn-tegen-criminele-druk-of-verleiding/>
- Ahern, N. R. (2006). Adolescent Resilience: An Evolutionary Concept Analysis. *Journal of Pediatric Nursing*, 21(3), 175-185.
- Agnew, R. (2006). Storylines As a Neglected Cause of Crime. *Journal Of Research In Crime And Delinquency*, 43(2), 119-147.
- Agnew, R., (2016). Theory of Crime resistance and Susceptibility. *Criminology*, 00(0), 1-31.
- Aisenberg, E. & Herrenkohl, T. (2008). Community Violence in Context: Risk and Resilience in Children and Families. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(3), 296-315.
- Anderson, B. (2015). What kind of thing is resilience? *Political Studies*, 35(1), 60-66.
- Aspden, K. & Hayward, K. J. (2015). Narrative criminology and Cultural criminology: Shared biographies, Different lives? *Narrative Criminology, Understanding Stories Of Crime*. New York University Press.
- Averdijk, M., Elffers, H. & Ruiters, S. (2012). Disentangling context effects on criminal careers. In R. Loeber, M. Hoeve, W. N. Slot & P. H. van der Laan (2012), *Persisters And Desisters In Crime From Adolescence Into Adulthood: Explanation, Prevention And Punishment* (pp. 51-76).
- Baarda, B. (2009). *Dit Is Onderzoek!* Noordhoff Uitgevers BV.
- Bachman, R., Kerrison, E., Paternoster, R., O'Connell, D. & Smith, L. (2016). Desistance for a long-term drug involved sample of adult offenders: The importance of identity transformation. *Criminal Justice And Behavior*, 43(2), 164-186.
- Baddeley, J. & Singer, J. A. (2007). Charting the life story's path: Narrative identity across the life span. In J. Clandinin (2007), *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology* (pp. 177-202).
- Bahktin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. University of Texas Press.
- Bakken, N. W., Gunter, W. D. & Visher, C. A., (2013). Spirituality and desistance from substance use among reentering offender. *International*

Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, XX(X), 1-19.

- Bamberg, M. G. W. (1997). Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1-4), 335-342.
- Bamberg, M. (2004). Considering counter narratives. In M. Bamberg & M. Andrews (Eds.), *Considering Counter Narratives: Narrating, Resisting, Making Sense* (pp. 351–371). Amsterdam, Netherlands: Benjamins.
- Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk*, 28(3), 377-396. DOI: 10.1515/TEXT.2008.018
- Bamberg, M. (2012). Narrative Analysis. In H. Cooper (Editor-in-Chief), *Handbook Of Research Methods In Psychology: Vol. 2. Quantitative, Qualitative, Neuropsychological, And Biological* (pp. 77-94). The American Psychological Association.
- Basten, F. (2010). Researching Publics. In In 't Veld (Eds.), *Knowledge Democracy – Consequences for Science, Politics and Media*. Heidelberg: Springer.
- Basten, F. (2014). A multiple analyses approach for narrative sociology of everyday life. *Paper for 6th Global Conference on Storytelling*, 14-16, mei 2014, Lissabon.
- Beatha, C. J., McDonald, K., Parker, B. & Cardenas, G. (2015). Response to 'Have We Gone Too Far with Resiliency?' *National Association of Social Workers*, p. 61.
- Beijers, J., Bijleveld, C., Van de Weijer, S. & Liefbroer, A. (2017). "All in the family?" The relationship between sibling offending and offending risk. *Journal of Deviant Life Course Criminology*, (2017)3, 1-14. DOI: 10.1007/s40865-017-0053-x
- Besemer, S. & Farrington, D. P. (2012). Intergenerational transmission of criminal behaviour: Conviction trajectories of fathers and their children. *European Journal of Criminology*, 9(2), 120-141. DOI: 10.1177/1477370811422801
- Besemer, S., Farrington, D. P. & Bijleveld, C. C. J. H (2013). Official bias in intergenerational transmission of criminal behavior. *British Journal of Criminology*, 53, 438-455.
- Birkbeck, C. & Lafree, G. (1993). The situational analysis of crime and deviance. *Annual Review Of Sociology*, 19(1), 113-137.
- Birks, M. & Mills, J. (2011). *Grounded Theory: A Practical Guide*. Sage Publishing.
- Bliesener, T. & Lösel, F. (1992). Resilience in Juvenile with high risk of delinquency. *Psychology And Law: International Perspectives*, 62-75.
- Blokland, A. & Nieuwbeerta, p. (2004). Crimineel gedrag over het leven. De effecten van leeftijd, levensomstandigheden en persoonskenmerken. *Mens & Maatschappij*, 2005, 233-263.
- Blumstein, A., Farrington, D. P. & Moitra, S. (1985). Delinquency careers; innocents, desisters, and persisters. *Crime & Justice*, 1985, 187-220.

- Boeije, H., 't Hart, H. & Hox, J. (2009). *Onderzoeksmethoden*. Achtste druk, Boom.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Boom Lemma.
- Bolkan, C., Hooker, K. & Coelho, D. (2015). Possible selves and depressive symptoms in later life. *Research on Aging*, 37(1), 41-62. DOI: 10.1177/0164027513520557
- Bonnano, G. A. (2004). Los, Trauma, and Human resilience: Have we underestimated the Human Capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20-28.
- Boon, H. J., Cottrell, A., King, D., Stevenson, R. B. & Millar, J. (2012). Bronfenbrenners bioecological theory for modelling community resilience to natural disasters. *Natural Hazards*, 60, 381-408.
- Born, M., Chevalier, V. & Humblet, I. (1997). Resilience, desistance and delinquent career of adolescent offenders. *Journal of Adolescence*, 20, 679-694.
- Bosch, R. (2012). *Wetenschapsfilosofie Voor Kwalitatief Onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.
- Boutwell, B. B. & Beaver, K. M. (2008). A biosocial explanation of delinquency abstention. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 59-74.
- Brockmeier, J. (2000). Autobiographical time. *Narrative Inquiry*, 10, 51-73.
- Bronfenbrenner, U. (1974). Developmental Research, Public Policy, and the Ecology of Childhood. *Guest Editorial*, Cornell University, 1-5.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. *American Psychologist*, July, 513-531.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing, problems and prospects. *American Psychologist*, 34(10), 844-850.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology Of Human Development: Experiments By Nature And Design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia Of Education*, 3, 2nd. Oxford, UK: Elsevier.
- Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. J. (1994). Nature-nurture in developmental perspective: A bioecological theory. *Psychological Review*, 101, 568-586.
- Bronfenbrenner, U. & Morris, p. A. (1998). The ecology of developmental processes. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical Models Of Human Development, Volume 1*, 5th edition (pp. 993-1028). Hoboken, USA: John Wiley & Sons.
- Bronfenbrenner, U. & Evans, G. W. (2000). Development Science in the 21st Century: Emerging questions, theoretical models, research designs and empirical findings. *Social Development*, 9(1), 115-125.
- Bronfenbrenner, U. (2001). The Bioecological Theory of Human Development (2001). In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International*

Encyclopedia Of The Social And Behavioral Sciences, Vol. 10 (pp. 6963-6970).

- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.
- Bronfenbrenner, U. (Ed.) (2005). *Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives On Human Development*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Brookman, F. et al. (2011). 'The "code of the street" and the generation of street violence in the UK'. *European Journal Of Criminology*, 8(1), 17-31.
- Brown, C. & Lowis, M. J. (2003). Psychosocial development in the elderly: An investigation into Eriksons ninth stage. *Journal Of Aging Studies*, 17, 415-426.
- Brugman (2007). Het levensverhaal als constructie. In E. Bohlmeier, L. Mies & G. Westerhof (Eds.), *De betekenis van levensverhalen: theoretische beschouwingen en toepassingen in onderzoek en praktijk* (pp. 41-60). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bruner, J. (1986). *Actual Minds, Possible Worlds*. Harvard College.
- Bruner, J. (2004). Life as Narrative. *Social Research*, 71(3), 691-710.
- Bryant, A. & Charmaz, C. (2007). *The SAGE handbook of Grounded Theory*. SAGE.
- Bushway, S. D., Thornberry, T. P. & Krohn, M. P. (2003). Desistance as a Developmental Process: A Comparison of Static and Dynamic Approaches. *Journal of Quantitative Criminology*, 19(2), June 2003, 129-153.
- Bushway, S. D. & Paternoster, R. (2013). Desistance from crime: A review and ideas for moving forward. In C. L. Gibson & M. D. Krohn (Eds.), *Handbook Of Life-Course Criminology* (pp. 213-231). New York, NY: Springer.
- Canter, D. & Youngs, D. (2009). *Investigative Psychology: Offender Profiling And The Analysis Of Criminal Action*. Chichester, UK: John Wiley & Sons.
- Carlsson, C. (2013). Masculinities, Persistence, and Desistance. *Criminology*, 51(3), 661-693.
- Ceci, S. J. (2006). Obituaries: Urie Bronfenbrenner (1917-2005). *American Psychologist*, February-March, 173-174.
- Chen, X. & Adams, M., (2010.) Are teen delinquency abstainers social introverts? A test of moffitt's theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(4), 439-468.
- Cid, J. & Marti, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal of Criminology*, 9(6), 603-620.
- Connor-Smith, J. K. & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: a meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080-1107.

- Cooney, A. (2010). Choosing between Glaser and Strauss: an example. *Nurse Researcher*, 17(4), 18-28.
- Copes, H. (2016). A narrative approach to studying symbolic boundaries among drug users: A qualitative meta-synthesis. *Crime Media Culture*, 12(2), 193-213.
- Davis, L. E. (2014). Have We Gone Too Far with Resiliency? *Social Work Research*, 38(1), 5-6.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43-65.
- De Boeck, A., Pleysier, S. & Put, J. (2017). The social origins of gender differences in anticipated feelings of guilt and shame following delinquency. *Criminology & Criminal Justice*, 1-23. DOI: 10.1177/1748895817721273
- De Boer, F. & Smaling, A. (red.) (2011). *Benaderingen In Kwalitatief Onderzoek: Een Inleiding*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- De Jong, J. (2014). *Actieprogramma Risicojeugd en Jeugdgroepen: De Denktank: Rolmodellen en Jeugdgroepen in opdracht van het Ministerie van Justitie & Veiligheid*.
- Deirdre, H. (2013). Changing fate? Agency and the desistance process. *Theoretical Criminology*, 17(4), 557-574.
- Delisi, M. (2016). Career Criminals and the Antisocial Life Course. *Child Development Perspectives*, 10(1), 53-58.
- Dodge, K. A., Malone, p. S., Lansford, J. E., Miller-Johnson, S, Pettit, G. S. & Bates, J. E., (2006). In A. Clarke-Stewart & J. Dunn, *Families Count, Effects On Child And Adolescent Development* (pp. 104-132). Cambridge University Press.
DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511616259.006>
- Erikson, E. H., (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1958). *Young Man Luther: A Study in Psychoanalysis and History*. New York: W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. (1982). *The life cycle completed*. New York: W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. H., Erikson, J. M. & Kivnick, H. Q. (1986). *Vital Involvement In Old Age*. New York, USA: Norton.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief Interviewen, Kunst Én Kunde*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatieve Analyse; Kunst Én Kunde*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Farrington, D. P. (1992). Criminal career research in the United Kingdom. *British Journal Of Criminology*, 32(4), 521-536.
- Farrington, D. P., Coid, J. W. & Murray, J. (2009). Family factors in the intergenerational transmission of offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 109-124. DOI: 10.1002/cbm.717
- Farrington, D. P. & Tfofi, M. M. (2011). Protective and promotive factors in the development of offending. In T. Bliesener, A. Beelmann & M. Stemmler,

Antisocial Behavior And Crime: Contributions Of Developmental And Evaluation Research To Prevention And Intervention (pp. 71-88).
Cambridge Mass: Hogrefe Publishing.

- Farrington, D. P., Loeber, R. & Ttofi, M. M. (2012). Risk and protective factors for offending. In B. C. Welsh & D. P. Farrington, *The Oxford Handbook Of Crime Prevention* (pp. 46-69). Oxford University Press.
- Fergus, S. & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent Resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review, Public Health, 26*, 399-419.
- Fergusson, D. M. & Horwood, L. J. (2003). Resilience to childhood adversity: results of a 21 year study. In S. S. Luthar, *Resilience And Vulnerability: Adaptation In The Context Of Childhood Adversities* (pp. 130-155). Cambridge University Press.
- Fleetwood, J. (2016). Narrative habitus: Thinking through structure/agency in the narratives of offenders. *Crime Media Culture, 12*(2), 173-192.
- Fitzpatrick, C. (2011). What is the difference between desistance and resilience, exploring the relationship between two key concepts. *Youth Justice, 11*(3), 221-234.
- Fraser, M. (Ed.) (1997). *Risk and resilience in childhood: An Ecological Perspective*. Washington, D.C.: NASW Press.
- Gardner, T. W., Dishion, T. J. & Connell, A. M. (2008). Adolescent Self-Regulation as Resilience: Resistance to antisocial behavior within the deviant peer context. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 273-284.
- Garot, R. (2007). "Where You From!" Gang Identity as Performance. *Journal Of Contemporary Ethnography, 36*(1), 50-84.
DOI: 10.1177/0891241606287364
- Georgakopoulou, A. (2006). Thinking big with small stories in narrative and identity analysis. *Narrative Inquiry, 16*(1), 122-132.
- Georgakopoulou, A. (2016). From Narrating the self to posting self(ies): A small stories approach to selfies. *Open Linguistics, 2*, 300-317. De Gruyter Open. DOI: 10.1515/opli-2016-0014
- Gergen, K. J. & Gergen, M. M., (1988). Narrative and the Self as relationship. *Advances In Experimental Social Psychology, 21*(1), 17-56. DOI: 10.1016/S0065-2601(08)60223-3
- Gergen, K. J. (2011). The Self as social construct. *Psychological Studies, 11*(1), 108-116.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity.
- Gilligan (2000). Adversity, resilience and young people: The protective value of positive school and spare time experiences. *Children & Society, 14*, 37-47.
- Giordano, p. C., Longmore, M. A., Schroeder, R. D. & Seffrin, p. M. (2008). A life-course perspective on spirituality and desistance from crime. *Criminology, 46*(1), 99-132.

- Giordano, p. C. (2010). *Legacies Of Crime: A Follow-Up Of The Children Of Highly Delinquent Girls And Boys*. Cambridge University Press.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L (1967). *The Discovery Of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research*. Chicago, USA: Aldine Publishing Company.
- Glaser, B. & Hon (2012). Constructivist Grounded Theory? *The Grounded Theory Review*, 11(1), 28-38.
- Glowacz, F. & Born M. (2015). Away from delinquency and crime: Resilience and protective factors. In J. Morizot & L. Kazemian (Eds.), *The Development Of Criminal And Antisocial Behavior: Theory, Research And Practical Applications* (pp. 283-294). New York, USA: Springer.
- Glueck, S. & Glueck, E. (1964). Potential Juvenile Delinquents Can Be Identified: What Next? *British Journal of Criminology*, 4(3), (1963-1964), 215-226.
- Goffmann, E. (1959). *The Presentation Of Self In Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory Of Crime*. Stanford University Press.
- Grafton, E., Gillespie, B. & Henderson, S. (2010). Resilience: The power within. *Oncology Nursing Forum*, 37(6), 698-704.
- Graves, S. B. & Larkin, E., (2006). Lessons from Erikson: a look at autonomy across the lifespan. *Journal of Intergenerational Relationships*, 4(2), 61-71. DOI: 10.1300/J194v04n02_05
- Gunter, A. (2010). Growing up bad: Black youth, 'road' culture and badness in an East London neighbourhood. *Crime Media Culture*, 4(3), 349-366.
- Halsey, M. & Deegan, S. (2012). Father and son: Two generations through prison. *Punishment & Society*, 14(3), 338-367.
- Hammack, Ph. L. (2008). Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*, XX(X), 1-26. DOI: 10.1177/1088868308316892
- Harré, R. & Van Langenhove, L. (1999). *Positioning Theory: Moral Contexts Of Intentional Action*. Oxford, UK: Blackwell.
- Heath, H. & Cowley, S. (2004). Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. *International Journal Of Nursing Studies*, 41 (2004), 141-150.
- Hellefont, E. (2012). Gangland Online: Performing the Real Imaginary World of Gangstas and Ghettos in Brussels. *European Journal Of Crime, Criminal Law And Criminal Justice*, 20, 165-180.
- Henry, C. S., Morris, A. S. & Harrist, A. W. (2015). Family resilience: moving into the third wave. *Family Relations*, 64, 22-43.
- Herrenkohl, T. I., Tajima, E. A., Whitney, S. D. & Huang, B. (2005). Protection against antisocial behavior in children exposed to physically abusive discipline. *Journal of Adolescent Health*, 36(6), 457-465. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2003.09.025

- Hill, J. M., Blokland, A. A. J. & Van der Geest, V. R. (2016). Desisting from crime in emerging adulthood: adult roles and the maturity gap. *Journal Of Research In Crime And Delinquency*, 53(4), 506-535. DOI: 10.1177/0022427816628586
- Hochstetler, A., Delisi, M. & Pratt, T. (2008). Social support and feelings of hostility among released inmates. *Crime & Delinquency*, 56(4), 559-607.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J. S., Loeber, R., Gerris, J. R. M. & Van der Laan, p. H. (2008). Trajectories of delinquency and parenting styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 223-235.
- Hoijtink, L. M., Te Brake, J. H. M. & Dückers, M. L. A. (2011). *Veerkracht Monitor: Ontwikkeling Van Een Meetinstrument Voor Psychosociale Veerkracht*. Colofon. Impact Kenniscentrum.
- Holleeder, A. (2016). *Judas: Een Familiekroniek*. Uitgever Lebowski.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2013). *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative And The Interview Method*, 2nd ed.. London: Sage.
- Holton, J. A. (2007). The Coding process and its challenges. In A. Bryant & C. Charmaz, *The SAGE Handbook Of Grounded Theory* (pp. 265-290).
- Homel, R., Lincoln, R. & Herd, B. (1999). Risk and Resilience: Crime and Violence Prevention in Aboriginal Communities. *The Australian And New Zealand Journal Of Criminology*, 32(2), 182-196.
- Hong, J. S. (2010). Understanding Vietnamese youth gangs in America: An ecological systems analysis. *Aggression And Violent Behavior*, 15, 254-259.
- Hoogenboom, B. (2016). Positieve criminologie. *Tijdschrift Over Cultuur En Criminaliteit* 3(6), 110-115.
- Huizenga, J. (2012). *Werken Aan Integratie En Supervisie: Vanuit Contextueel Perpectief*. Eindstuk opleiding supervisie en coaching.
- Hunter, A., Murphy, K., Grealish, A., Casey, D. & Keady, J. (2011). Navigating the grounded theory terrain: Part 1. *Nurse Researcher*, 18(4), 6-10.
- Ilan, J. (2012). Street social capital in the liquid city. *Ethnography*, 14(1), 3-24. DOI: 10.1177/1466138112440983
- Jamieson, J., McIvor, G. & Murray, K., (1999). Understanding offending among young people. *Probation Journal*, 47, 68-69. DOI: 10.1177/026455050004700121
- Jang, S. J. (1999). Age-varying effects of family, school, and peers on delinquency: A multilevel modeling test of interactional theory. *Criminology*, 37(3), 643-685.
- Johnson, M. C. & Menard, S. (2011). A longitudinal study of delinquency abstinence: Differences between life-course abstainers and offenders from adolescence into adulthood. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 000(00), 1-14.
- Joosse, p. , Bucerius, S. M. & Thompson, S. K. (2015). Narratives and Counternarratives: Somali-Canadians on recruitment as foreign fighters to Al-Shabaab. *British Journal of Criminology*, 2015, 1-22.

- Josselson, R. (2012). The “we of me”. In R. Josselson & M. Harway (Eds.), *Navigating Multiple Identities: Race, Gender, Culture, Nationality, And Roles* (pp. 39–57). Oxford University Press.
- Josselson, R. (2011). “Bet you think this song is about you”: Whose narrative is it in narrative research? *Narrative Works: Issues, Investigations & Interventions*, 1(1), 33-51.
- Junger-Tas, J., Steketee, M. & Moll, M. (2008). *Achtergronden van jeugd-delinquentie en middelengebruik*. Verweij Jonker Instituut.
- Katz, J. (1988). *The Seductions Of Crime*. Basis Books.
- Kerig, p. K. (2014). Introduction: For Better or Worse: Intimate Relationships as Sources of Risk or Resilience for Girls’ Delinquency. *Journal Of Research On Adolescence*, 24(1), 1-11.
- Kirkwood, S. (2016). Desistance in action: An interactional approach to criminal justice practice and desistance from offending. *Theoretical Criminology*, 20(2), 220-237.
- Kivnick, H. Q. & Wells, C. K. (2013). Untapped Richness in Erik H. Eriksons Rootstock. *The Gerontologist*, 54(1), 40-50. DOI: 10.1093/geront/gnt123
- Kleck, M. & Gertz, M. (1995). Armed Resistance to Crime: The Prevalence and Nature of Self-Defense with a Gun. *Journal of Law & Criminology*, 86(1), 150-187.
- Klerks (2002). Immateriële motieven voor crimineel gedrag in groepen. *Panopticon, Tijdschrift Voor Strafrecht, Criminologie En Forensisch Welzijnswerk*, 5(24), 423-435.
- Kolthoff, E. (2016). *Basisboek Criminologie*. Boom Lemma Uitgevers.
- Kooijmans, M. (2016). *Talent Van De Straat: Hoe Je Jongeren Kunt Verleiden Uit De Criminaliteit Te Blijven*. Amsterdam: uitgeverij Van Gennep.
- Krasner, B. N. & Nagy, I. B. (1973). *Invisible Loyalties*. Amerika: Medical Department.
- Kuhl, J. & Fuhrmann, A. (2004). *Selbststeuerungs-Inventar: SSI-K3* (Kurzversion). Universiteit van Osnabrück. Niet openbaar (verkregen met toestemming).
- Laub, J. H. & Sampson, R. J. (1993). Turning points in the life course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*, 31(3), 301-325.
- Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2006). *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys To Age 70*. Harvard University Press.
- Lauger, T. R., (2014). Violent Stories: Personal Narratives, Street Socialization, and the Negotiation of Street Culture Among Street-Oriented Youth. *Criminal Justice Review*, 39(2), 182-200. DOI: 10.1177/0734016814529966
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L., Beyers, W. & Missotten, L. (2011). Processes of Personal Identity Formation and Evaluation. In S. J.

- Schwartz, K. Luyckx & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook Of Identity Theory* (pp. 77-98). Springer.
- Markus, H. & Nurius, p. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, *41*, 954-969.
- Maruna, S. (2001). *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild their Lives*. Washington DC, USA: American Psychological Association.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary Magic. Resilience Processes in Development. *American Psychologist*, *56*(3), 227-238.
- Masten, A. S. (2007). Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development And Psychopathology*, *19*, 921-930.
- Masten, A. S. (2014). Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. *Child Development*, *85*(1), 6-20.
- Masten, A. S. & Obradović, J. (2006). Competence and resilience in development. *Resilience in Children*, *1094*, 13-27.
- Masten, A. S. & Shaffer, A. (2006). How families matter in child development. In A. Clarke-Stewart & J. Dunn, *Families Count: Effects On Child And Adolescent Development* (pp. 5-25). New York, USA: Cambridge University Press.
- Masten, A. S. & Wright, M. (2010). Resilience over the lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery and transformation. In J. W. Reich, A. J. Zautra & J. S. Hall (Eds.) (2010), *Handbook Of Adult Resilience* (pp. 213-237). York: The Guilford press.
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief Onderzoek: Praktijk En Theorie*. Boom Lemma Uitgevers.
- McAdams, D. P., (2006). The Redemptive Self: Generativity and the stories Americans live by. *Research In Human Development*, *3* (2&3), 81-100.
- McAdams, D. P. (2011). Narrative Identity. In S. J. Schwartz et al. (Eds.), *Handbook Of Identity Theory And Research* (pp. 99-115). New York, USA: Springer.
- McAdams, D. P. (2013). *The Redemptive Self; Stories Americans Live By*. Oxford University Press.
- McAdams, D. P. & McLean, K. C. (2013). Narrative Identity. *Current Directions In Psychological Science*, *22*(3), 233-238.
- McAdams, D. P., Hoffman, B. J., Mansfield, E. D. & Day, R. (1996). Themes of agency and communion In significant autobiographical scenes. *Journal of Personality*, *64*(2), 339-377.
- McCord, K. (1991). Family relationships, juvenile delinquency, and adult criminality. *Criminology*, *29*(3), 397-417.
- Mercer, N., Farrington, D. P., Ttofi, M. M., Keijsers, L., Branje, S. & Meeuws, W. (2016). Childhood predictors and adult life success of adolescent delinquency abstainers. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, *44*(3), 613-624. DOI: 10.1007/s10802-015-0061-4
- Mercer, N., Keijsers, L., Crocetti, E., Branje, S. & Meeuws, W. (2015). Adolescent Abstention From Delinquency: Examining the Mediating

- Role of Time Spent With (Delinquent) Peers. *Journal Of Research On Adolescence*, 26(4), 947-962.
- Middelburg, B. & Ter Steege, R. (2010). *Riphagen*. Uitgeverij Nieuw Amsterdam.
- Moerman, G. (2010). *Probing Behaviour in Open Interviews A Field Experiment on the Effects of Probing Tactics on Quality and Content of the Received Information*. Dissertatie, Vrije Universiteit.
- Moffitt, T. E., (1993). Adolescence limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Moors, H. & Spapens, T. (2017). *Criminele families in brabant: een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap, Den Haag: EMMA, Tilburg: Tilburg University.
- Moyle, L. & Coomber, R. (2016). Bourdieu on supply: Utilizing the 'theory of practice' to understand complexity and culpability in heroin and crack cocaine user-dealing. *European Journal Of Criminology*, 2016, 1-20. DOI: 10.1177/1477370816652916
- Mullaney, J. L. (2001). Like A Virgin: Temptation, Resistance, and the Construction of Identities Based on "Not Doings". *Qualitative Sociology*, 24(1), 3-24.
- Mullaney, J. L. (2006). *Everyone Is NOT Doing It: Abstinence And Personal Identity*. University of Chicago press.
- Murray, C. (2009). Typologies of Young Resisters and Desisters. *Youth Justice*, 9(2), 115-129.
- Murray, C. (2010). Conceptualizing Young People's Strategies of Resistance to Offending as 'Active Resilience'. *British Journal Of Social Work*, 40, 115-132.
- Murray, M. & Sools, A. (2014). Narrative Research. In P. Rohleder & A. C. Lyons, *Qualitative Research In Clinical And Health Psychology* (pp. 133-154). Pallgrave Macmillan.
- Nijhof, G. (2007). Levensverhalen als data in sociologisch onderzoek. In E. Bohlmeier, L. Mies & G. Westerhof (Eds.), *de betekenis van levensverhalen: theoretische beschouwingen en toepassingen in onderzoek en praktijk* (pp. 145-158). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Nuytiens, A. (2012). Small numbers, big problems: Het levensverhaal en (jeugd)delinquente traject van vrouwelijke gedetineerden. *Uitgelezen*, 18(2), 14-17.
- Ochs, E. & Capps, L. (2001). *Living Narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Olsson, C. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A. & Sawyer, S. M. (2003). Adolescent resilience: a concept analysis. *Journal Of Adolescence*, 26, 1-11.
- Oude Breuil, B. C. (2011). Alles stroomt: over 'cultuur' in de culturele criminologie. *Tijdschrift Over Cultuur & Criminologie*, 1(0), 18-33.

- Oyserman, D., Destin, M. & Novin, S. (2015). The Context-Sensitive Future Self: Possible Selves Motivate in Context, Not Otherwise. *Self And Identity*, 14(2), 173-188. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15298868.2014.965733>
- Phoenix, A. (2013). Analyzing narrative contexts. In M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (Eds.), *Doing Narrative Research* (pp. 64-77). Sage.
- Pierce, J., Schmidt, C. & Stoddard, S. A. (2015). The role of feared possible selves in the relationship between peer influence and delinquency. *Journal Of Adolescence*, 38, 17-26.
- Piquero, A. R., Brezina, T. & Turner, M. G. (2005). Testing Moffitt's Account of Delinquency Abstinence. *Journal Of Research In Crime And Delinquency*, 42(1), 27-54.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative Knowing And The Human Sciences*. Albany, NY: State of New York University Press.
- Portzky, M. (2015). *Veerkracht, Onze Natuurlijke Weerstand Tegen Een Leven Vol Stress*. Witsand Uitgevers.
- Presser, L. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), 177-200.
- Presser, L. (2010). Collecting and Analyzing the Stories of Offenders. *Journal Of Criminal Justice Education*, 21(4), 431-446.
- Presser, L. (2012). Getting on top through Mass Murder: Narrative, Metaphor, and Violence. *Crime Media Culture*, 8(1), 3-21.
- Presser, L. (2016). Criminology and the narrative turn. *Crime Media Culture*, 12(2), 137-151.
- Presser, L. & Sandberg, S. (2015). *Narrative Criminology: Understanding Stories Of Crime*. New York, USA: New York University Press.
- Rebellon, C. J., Manasse, M. E., Agnew, R., Van Gundy, K. T. & Cohn, E. S. (2016). The relationship between gender and delinquency: Assessing the mediating role of anticipated guilt. *Journal Of Criminal Justice*, 44, 77-88.
- Rebellon, C. J., Piquero, N. L., Piquero, A. R. & Tibbetts, S. G. (2010). Anticipated shaming and criminal offending. *Journal Of Criminal Justice* 38(5), 988-997.
- Reich, J. W., Zautra, A. J. & Hall, J. S. (Eds.) (2010). *Handbook Of Adult Resilience*. Guilford Press.
- Richardson, G. E. (2002). The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 307-321.
- Richman, J. M. & Fraser, M. W. (Eds.) (2001). *The Context Of Youth Violence: Resilience, Risk, And Protection*. Westport, USA: Praeger Publishers.
- Ricoeur, p. (1984). *Time And Narrative*. Chicago: University of Chicago Press.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park, California: SAGE.
- Riessman, C. K. (2002). Analysis of Personal Narratives. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook Of Interview Research* (pp. 695-710). SAGE Publications.

- Riessman, C. K. (2005). Exporting ethics: A narrative about narrative research in South India. *Health, 9*(4), 473-90. London, UK.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods: An Overview Of My Approach*. [https://patternwhichconnects.com/phd/academic_writing_files/Narrative%20methods%20and%20my%20approach%20\(JDG\).pdf](https://patternwhichconnects.com/phd/academic_writing_files/Narrative%20methods%20and%20my%20approach%20(JDG).pdf)
- Ronel, N. & Elisha, E. (2011). A Different Perspective: Introducing PositiveCriminology. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology, 55*(2), 305-325.
DOI: 10.1177/0306624X09357772
- Ronel, N., Frid, N. & Timor, U. (2013). The practice of positive criminology: A Vipassana course in prison. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology, 57*, 133-153.
- Ronel, N. & Segev, D. (2014). Positive Criminology in Practice. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology, 58*(11), 1389-1407. DOI: 10.1177/0306624X13491933
- Roks, R. A. (2013). De straat praat? De performance van 'street credibility'. *Tijdschrift Over Cultuur & Criminaliteit, 3*(3), 14-31.
- Rutter, M. (2006). The promotion of resilience in the face of adversity. In A. Clarke-Stewart & J. Dunn, *Families Count: Effects On Child And Adolescent Development* (pp. 26-52). New York: Cambridge University Press.
- Salmon, p. & Riessman, C. K. (2008). Looking back on narrative research: An exchange. In M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (2013), *Doing Narrative Research* (pp. 197-204).
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1994). Urban Poverty and the Family Context of Delinquency: A New Look at Structure and Process in a Classic Study. *Child Development, 65*(2), 523-540.
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (2003). Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology, 41*(3), 555-592.
- Sandberg, S. (2010). What can "Lies" Tell Us about Life? Notes towards a Framework of Narrative Criminology. *Journal of Criminal Justice Education, 21*(4), 447-465.
- Sandberg, S. (2013). Are self-narratives strategic or determined, unified or fragmented? Reading Breivik's Manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica, 56*(1), 69-83.
- Sandberg, S., Tutenges, S. & Copes, H. (2015). Stories of violence: A narrative criminological study of ambiguity. *British Journal Of Criminology, 55*, 1168-1186.
- Sandberg, S. (2016). The importance of stories untold: Life-story, event-story and trope. *Crime Media Culture, 12*(2), 153-171.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2011). *Street Capital: Black Cannabis Dealers In A White Welfare State*. Bristol, UK: The Policy Press.

- Sandberg, S. & Ugelvik, T. (2016). The past, present, and future of narrative criminology: A review and an invitation. *Crime Media Culture*, 12(2), 129-136.
- Sarbin, T. R. (1986). *Narrative Psychology: The Storied Nature Of Human Conduct*. Westport, USA: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group Narrative psychology.
- Schuilenburg, M., Van Steden, R. & Oude-Breuil, B. (2014). *Positive Criminology*. Eleven.
- Schuilenburg, M. & Van Steden, R. (2016). Positieve veiligheid: Een inleiding. *Tijdschrift Over Cultuur En Criminaliteit*, 6(3), 3-18.
DOI: 10.5553/TCC/221195072016006003008
- Schlosser, J. A. (2008). Issues in Interviewing Inmates Navigating the Methodological Landmines of Prison Research. *Qualitative Inquiry*, 14(8), December 2008, 1500-1525. DOI: 10.1177/1077800408318325
- Shammas, V. L. & Sandberg, S. (2016). Habitus, capital, and conflict: Bringing Bourdieusian field theory to criminology. *Criminology & Criminal Justice*, 16(2), 195-213. DOI: 10.1177/1748895815603774
- Singer, J. A. (2004). Narrative Identity and Meaning Making Across the Adult Lifespan: An Introduction. *Journal of Personality*, 72(3), 437-460.
- Smith, C., Lizotte, A. J., Thornberry, T. P. & Krohn, M. D. (1995). Resilient youth: Identifying factors that prevent high-risk youth from engaging in delinquency and drug use. In J. Hagan (Eds.), *Delinquency And Disrepute In The Life Course* (pp. 217-247). Greenwich, CT: JAI Press, OJJDP.
- Sools, A. M. (2010). *De Ontwikkeling Van Narratieve Competentie: Bijdrage Aan Een Methodologie Voor De Bestudering Van Gezond Leven*. Den Haag: Albani.
- Sools, A. (2012). Narratief onderzoek. *Kwalon*, 17(1), 27-35.
- Sools, A. & Mooren, J. H. (2012). Towards Narrative Futuring in Psychology: Becoming Resilient by Imagining the Future. *Graduate Journal Of Social Science*, 9(2), 203-226.
- Sools, A. M., Murray, M. & Westerhof, G. J. (2015). Narrative health psychology: Once more unto the breach. *Journal Of Health Psychology*, 20(3), 239-245. DOI: 10.1177/1359105314566616
- Squire, C. (2008). Experience-centred and culturally-oriented approaches to narrative. In M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (Eds.), *Doing Narrative Research*. London, UK: SAGE.
- Stone, R. (2016). Desistance and identity repair: Redemption narratives as resistance to stigma. *British Journal Of Criminology*, 56, 956-975.
- Strauss, A. & Corbin, L. (1990). *Basics Of Grounded Theory Methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Svetina, M. (2014). Resilience in the context of Eriksons theory of human development. *Current Psychology*, 33, 393-404.
- Svensson, M., Weerman, F. M., Pauwels, L. J. R., Bruinsma, G. J. N. & Bernasco, W. (2013). *European Journal Of Criminology*, 10(1), 22-39.

- Theron, L. C., Liebenberg, L. & Ungar, M. (Eds.) (2015). *Youth Resilience And Culture: Commonalities And Complexities*. Dordrecht: Springer Science & Business Media.
- Thornberry, T. P. & Krohn, M. D. (2001). The Development of Delinquency An Interactional Perspective. In *Handbook Of Youth And Justice Part Of The Series The Plenum Series In Crime And Justice* (pp. 289-305).
- Thornberry, T. P., Freeman-Gallant, A., Lizotte, A. J., Krohn, M. D. & Smith, C. A. (2003). Linked Lives: The Intergenerational Transmission of Antisocial Behavior. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 171-184.
- Ugelvik, T. (2016). Techniques of legitimation: The narrative construction of legitimacy among immigration detention officers. *Crime Media Culture*, 12(2), 215-232.
- Ungar, M. (2004a). *Nurturing Hidden Resilience In Troubled Youth*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Ungar, M. (2004b). A Constructionist Discourse on Resilience: Multiple Contexts, Multiple Realities Among At-Risk Children and Youth. *Youth & Society*, 35(3), 341-365.
- Ungar, M. (2013). Resilience, Trauma, Context, and Culture. *Trauma, Violence & Abuse*, 14(3), 255-266.
- Ungar, M. (2015). *Working With Children And Youth With Complex Needs: 20 Skills To Build Resilience*. Routledge.
- Van de Rakt, M., Nieuwbeerta, p. & Apel, R. (2009). Association of criminal convictions between family members: Effects of siblings, fathers and mothers. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 19, 94-108.
- Van der Geugten, W. (2014). *Zingeving en weerbaarheid: een zingevingsperspectief op de weerbaarheidsbevordering van politiestudenten*. Universiteit voor Humanistiek, masterscriptie.
- Van der Laan, A. M. & Blom, M. (2006). *Jeugddelinquentie: Risico's En Bescherming*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A. M., Blom, M. & Kleemans, E. R. (2008). Lange- en kortetermijn-risicofactoren voor ernstig delinquent gedrag. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 50(3), 248-263.
- Van der Laan, A. M., Van der Schans, C. A., Bogaerts, S. & Doreleijers, Th. A. H. (2009). *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan*. WODC.
- Van Gemert, F. (2011). De pose: Boevenbiografie tussen structuur en interactie. *Tijdschrift Over Cultuur & Criminaliteit*, 2(3), 17-32.
- Van Gemert, F. (2015). *Straatkrediet. Biografie Van Saïd Bensellam*. Just Publishers / Veltman Distributie BV.
- Van Gemert, F. & Van Swaaningen, R. (2012). Boevenbiografieën: Een inleiding op dit themanummer. *Tijdschrift Over Cultuur & Criminaliteit*, 2(3), 3-16.
- Van Manen, M. (2005). Fenomenologie: Een kwalitatieve stroming met een verscheidenheid aan tradities. *Kwalon*, 10(1), 30-36.

- Van Stam, M. & Van Dorland, M. (2013). *Existentiële Loyaliteit Binnen Gezinshuizen*. Afstudeeronderzoek binnen het lectoraat Jeugd en Gezin, Christelijke Hogeschool Ede.
- Vogelvang, B. (2009). *Een Sterk Verhaal: Over De Invloed Van Reclasseringswerkers Op Het Stoppen Met Criminaliteit Na Detentie*. 's-Hertogenbosch: Oratie, Expertisecentrum Veiligheid.
- Vogelvang, B., Rutten, E., De Jong, B. & Van der Braak, J. (2012). *Reclasseren Met Adolescenten En Jongvolwassenen: Een Methodische Handreiking Voor De Jeugdreclassering En Reclassering, Verkorte Weergave En Onderbouwing Van Methodische Aandachtspunten*. VanMontfoort Collegio.
- Vogelvang, B., Clarke, J., Sperna Weiland, A., Vosters, N. & Button, L. (2014). Resilience of Dutch probation officers: A critical need for a critical profession. *European Journal Of Probation*, 6(2), 126-146.
- Wagnild, G. M. (2008). *RS-NL; Resilience Scale- Nederlandse Versie* (bewerking door Michael Portzy). Harcourt Test Publishers 2008.
- Waller, M. A. & Okamoto, S. K. (2003). Resiliency Factors Related to Substance Use/Resistance: Perceptions of Native Adolescents of the Southwest. *Journal Of Sociology And Social Welfare*, XXX(4), 79-94.
- Wallerstein, R. S. (2014). Erik Erikson and His Problematic Identity. *Journal Of American Psychoanalytic Association*, 62(4), 657-675.
DOI: 10.1177/0003065114547637
- Ward, T. & Marshall, B. (2007). Narrative Identity and Offender Rehabilitation. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology*, 51(3), 279-297.
- Wartna, B. S. J. (2009). *In de oude fout*. WODC.
- Wartna, B. S. J., Blom, M. & Tollenaar, N. (2011). *The Dutch Recidivism Monitor*, Vierde herziene versie. Memorandum 2011-3a. WODC.
- Weaver, B. & McNeill, F. (2015). Lifelines: desistance, social relations and reciprocity. *Criminal Justice And Behavior*, 42(1), 95-107.
- Weijers, I. & Van Drie, D. (2014). *Stoppen Of Volharden: Portretten Van Jonge Veelplegers*. Amsterdam: SWP Amsterdam.
- Werner, E. E. (2000). Protective Factors And Individual Resilience. In J. P. Shonkoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook Of Early Childhood Intervention* (pp. 115-132). Edition: 2. Cambridge University Press.
- Werner, E. E. & Smith, R. S. (1982). *Vulnerable But Invincible: A Longitudinal Study Of Resilient Children And Youth*. New York, USA: McGraw-Hill Book Co.
- Westerhof, G. J. (2008). De analyse van levensverhalen: Een psychologisch perspectief. *Kwalon*, 38, 13(2), 17-22.
- Westerhof, G. J. (2011). De analyse van levensverhalen: Een psychologisch perspectief. In F. de Boer & A. Smaling (2011), *Benaderingen in kwalitatief onderzoek* (pp. 95-102). Boom Lemma.

- Westerhof, G. J., Bohlmeier, E. T. & McAdams, D. P. (2015). The Relation of Ego Integrity and Despair to Personality Traits and Mental Health. *Journals Of Gerontology: Psychological Sciences*, 00(00), 1-9.
- Wright, M. O. & Masten, A. S. (2015). Pathways to Resilience in Context. In L. C. Theron, L. Liebenberg & M. Ungar (Eds.), *Youth Resilience And Culture. Commonalities And Complexities* (pp. 3-22). Springer.
- Young, D. & Canter, D. V. (2012). Narrative roles in criminal action: An integrative framework for differentiating offenders. *Legal And Criminological Psychology*, 17, 233-249.

Proefdruk

Proefdruk

BIJLAGEN

- BIJLAGE A** HANDVATTEN RECIDIVEMONITOR CRIMINELE CARRIÈRE
- BIJLAGE B** INSTEMMINGSPROTOCOL
- BIJLAGE C** GESPREKSLEIDRADEN
- BIJLAGE D** HANDLEIDING TRANSCRIBEREN
- BIJLAGE E** RS-NL STELLINGEN
- BIJLAGE F** VCQ STELLINGEN
- BIJLAGE G** OVERZICHT RS-NL & VCQ SCORES

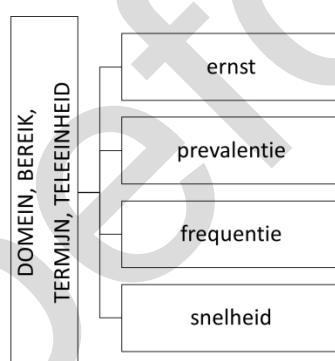
Proefdruk

BIJLAGE A – HANDVATTEN RECIDIVEMONITOR CRIMINELE CARRIÈRE

Voortzetting van een criminele carrière: recidive als kapstok

Gelet op de duiding van resisters als personen *zonder criminele carrière* in een criminogene context belicht ik hier diepgaander de vraag: *wanneer* is nu *geen* criminele carrière ontwikkeld? Duidelijk is dat een criminele carrière in ieder geval een begin, een bepaalde duur en een eind heeft (Farrington, 1992, p. 521).

Wartna onderscheidt ten aanzien van het meten van recidive ook een viertal dimensies: ernst, prevalentie, frequentie en snelheid. Deze dimensies zijn hier belangrijk omdat ze (onderzoek naar) de voortzetting (recidive) of beëindiging van een criminele carrière helpen verder te operationaliseren (Wartna, 2009).

Bouwstenen en dimensies van recidive (gebaseerd op Wartna, 2009).

Het domein, het bereik, de termijn en de tel-eenheid vormen als het ware de 'bouwstenen' van de vier genoemde dimensies en zijn de basis voor (kwantitatief) recidive onderzoek, ofwel onderzoek naar het verloop (voortzetten of stoppen) van criminele carrières (Wartna, 2009, p. 57). Deze bouwstenen bieden daarmee in dit perspectief wellicht aanknopingspunten ten aanzien van de vraag, wanneer nu daadwerkelijk (geen) sprake is van een criminele carrière.

Domein, bereik, termijn & teleenheid

Ten aanzien van de dimensie prevalentie zijn de eerste drie bouwstenen van belang ten aanzien van onderzoek naar een criminele carrière. Het *domein* betreft de gebruikte bronnen (afhankelijk van de informatiehouder). De recidivemonitor

(Wartna, 2009, p. 65; Wartna, Blom & Tollenaar, 2011, p. 11) hanteert de zogeheten Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBDJ) als bron. Toegepast op resisters, zoals Sven uit de inleiding (hoofdstuk 1), zijn de gegevens uit het Justitieel Documentatie Register (JDR) en de gesprekken en levensverhalen de voornaamste bronnen van informatie ten aanzien van het niet hebben van een criminele carrière, omdat immers bij de focus op resisters nu juist geen sprake is van personen die veelvuldig met politie en justitie in aanraking zijn gekomen.

Het *bereik*, als tweede bouwsteen van de dimensie prevalentie, definieert Wartna als het soort delict of de soorten delicten, waarmee men recidiveert ofwel een criminele carrière voortzet. Deze bouwsteen overlapt met de dimensie ‘ernst’, waar het ook draait om de soort delicten (Wartna, 2009, p. 56). Draait het bijvoorbeeld om enkel de overtredingen? Of (ook) misdrijven? En welke soort misdrijven dan (denk aan geweldsdelicten, vermogensdelicten, Opiumwetdelicten, et cetera)? Het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) kent een aantal hoofdcategorieën waarin delicten worden ingedeeld, zoals vermogensmisdrijven, gewelds- en seksuele misdrijven, misdrijven vernielingen/openbare orde en gezag en drugsmisdrijven.¹⁰⁹ Tal van andere indelingen zijn echter mogelijk als het om de ernst van een criminele carrière (en recidive) gaat. Denk aan de zwaarte van de opgelegde sanctie of de wettelijke strafbedreiging (Wartna, 2009, p. 56). De recidivemonitor meet aan de hand van (het aantal) *misdrijven* uit het Wetboek van Strafrecht het voortzetten of beëindigen van een criminele carrière (Wartna, 2009, p. 69).¹¹⁰ *Misdrijven* bieden daarmee een mooi aanknopingspunt ten aanzien van de soort delicten waartegen weerstand wordt geboden door resisters.

Ten derde, de *termijn*. Dit betreft de observatieperiode ten aanzien van (het wel/niet doorzetten) van een criminele carrière (Wartna, 2009, p. 57). De Recidivemonitor hanteert een minimale termijn van twee jaar om recidive te meten, mede gelet op de verwerkingstijd van delicten in de officiële registraties (Wartna, 2009, p. 70). Omdat ik in dit onderzoek de personen ook daadwerkelijk spreek, ben ik in mindere mate afhankelijk van een eventuele verwerkingstijd in systemen en ben ik in staat de meest recente informatie uit de gesprekken mee te nemen. Daarom neem ik niet een observatieperiode van twee jaar in acht, maar een minimale delictvrije periode van de afgelopen twee jaar. Toegepast op *resistance to crime* betekent dit, dat sprake is van een resister indien deze *geen criminele carrière heeft gehad* en daarbij *minimaal in de afgelopen twee jaar misdrijfvrij gedrag* heeft vertoont.

¹⁰⁹ CBS, StatLine database, geraadpleegd op 4 mei 2015

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=80344NED&D1=0&D2=a&D3=0&D4=a&HD=111206-0959&HDR=G2,T,G3&STB=G1>.

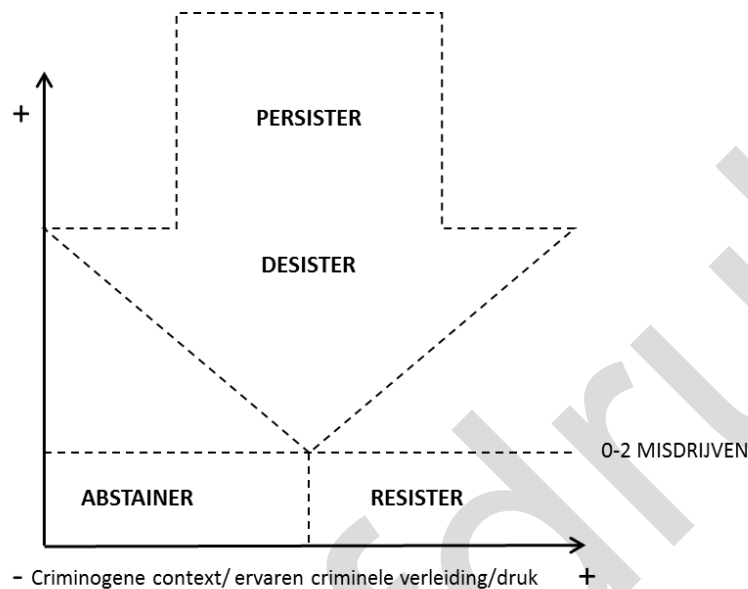
¹¹⁰ Wartna onderscheidt de bouwsteen ‘bereik’ van de dimensie ‘ernst’, respectievelijk met de duiding dat het bereik (als bouwsteen van de dimensie prevalentie) het *soort delicten* betreft (misdrijven of overtredingen bijvoorbeeld, zie Wartna, 2009, p.54) en de ernst als dimensie een specificatie daarvan kan zijn (gewelddmisdrijven, drugsmisdrijven, et cetera, Wartna, 2009, p.56).

Dit brengt mij bij de teleenheid, horende bij de dimensie frequentie. Het gaat dan bij voortzetting van een criminele carrière om de vraag: hoe ziet de voortzetting van een criminele carrière er kwantitatief uit? Dit hangt af van wat er binnen het bereik (misdrijven) als recidive wordt meegeteld. Draait het om de aantallen processen verbaal? De daadwerkelijke veroordelingen? Of wellicht de strafzaken waarin sprake is van misdrijven? Wartna hanteert laatstgenoemde als maatstaf ten aanzien van de frequentie. De *teleenheid* bestaat daarmee uit het aantal *strafzaken* (Wartna, 2009, p. 69). Ten aanzien van resisters is de kans echter groot dat zij nu juist *geen strafzaken* geregistreerd hebben staan op hun naam, omdat zij immers geen criminele carrière hebben. Daarentegen: merendeel van de gepleegde delicten komen niet in de registraties (en dus ook niet in strafdossiers) terecht (Kolthoff, 2016). Ik geef daarom een andere betekenis aan de teleenheid dan het aantal strafzaken in dit onderzoek ten aanzien van resisters. Ik hanteer hier het aantal geregistreerde misdrijven bij de Justitiële Informatie Dienst (JID), alsmede het aantal ongeregistreerde misdrijven (afgeleid uit de gesprekken met/levensverhalen van resisters) om de af- of aanwezigheid van een criminele carrière nader te duiden.

De bespreking ten aanzien van recidive levert het volgende op ten aanzien van de theoretische duiding van het begrip 'resisters' wanneer we de bouwstenen omdraaien: het draait om personen met een misdrijfvrije periode van minimaal twee jaar (termijn) ten aanzien van (on)geregistreerde gepleegde (teleenheid) misdrijven (bereik), afgeleid uit het Justitieel Documentatie Register en de levensverhalen van/gesprekken met resisters (domein).

Kortgezegd hebben zowel desisters als persisters als type in de criminologie een structureel plegen of 'doen' gemeen: bij beide typen kan van een (korte of langere) criminele carrière worden gesproken bij – afgaand op de gekozen afbakening – drie of meer gepleegde misdrijven gedurende de levensloop. Anderzijds: zowel abstainers als resisters hebben beiden het structureel niet plegen, ofwel 'niet doen', gedurende de levensloop als uitgangspunt: bij beide typologieën is geen criminele carrière ontwikkeld bij nul tot maximaal twee gepleegde delicten. Resisters onderscheiden zich vervolgens expliciet van abstainers, doordat zij in de context van deze bijdrage geen criminele carrière hebben, terwijl ze wel blootgesteld zijn aan of opgegroeid zijn in een criminogene context met 'criminele' verleiding of druk.

Het verschil tussen resisters en abstainers is van belang in die zin dat resisters als zodanig nog niet eerder empirisch in Nederland zijn geëxpliciteerd en op narratieve wijze zijn onderzocht in relatie tot het niet plegen van criminaliteit. Tegelijkertijd is hierin duidelijk een overlap tussen resisters en desisters zichtbaar, omdat immers ook desisters te maken hebben met de verleidingen of druk tot het plegen van criminaliteit (het eerdergenoemde zigzagpatroon). Het verschil tussen resisters en desisters is dat desisters het 'doen plegen' van criminaliteit als vertrekpunt hebben om tot desistance te komen. Resisters kennen dit niet. Zij hebben juist het 'niet plegen' als kenmerkend vertrekpunt (ondanks of misschien wel dankzij?) het blootstaan aan of opgroeien met de verleidingen of druk van een dominant criminele context.

Weergave van het onderscheid tussen criminologische typen in relatie tot resisters.

In bovenstaand figuur duiden de stippellijnen dat er geen 'harde' grenzen zijn. Allereerst omdat het verschil in ervaren criminogene druk of verleiding immers persoonsgebonden is (Agnew, 2016). Daarmee is de mate waarin men veel of weinig druk voelt of ervaart eerder als gradueel en subjectief te duiden. Ten tweede geldt dit ook ten aanzien van de typering van een persoon als desister, persister, abstainer of resisters zijnde. Het wel of niet plegen van criminaliteit is immers tijd- en plaatsgebonden. Desisters van nu zijn evengoed abstainers of persisters van het verleden of de toekomst, afhankelijk van de gekozen en perspectief of 'lens', van waaruit het onderzoeksveld kijkt. De besproken conceptualisering beschouw ik dan ook eerder als pragmatische noodzaak die in dienst staat van operationalisering van empirisch onderzoek.

BIJLAGE B – INSTEMMINGSPROTOCOL

Dit onderzoek beoogt in kaart te brengen welke factoren bijdragen aan weerstand tegen criminele verleiding of druk ('resistance to crime').

Als onderzoeker breng ik **levensverhalen** in kaart van **personen die in een criminele omgeving leven (of hebben geleefd), maar die zelf niet het criminele pad zijn opgegaan.**

Deelname aan dit onderzoek omvat drie gesprekken met mij. Elk gesprek duurt zo'n **anderhalf tot twee uur**. Met instemming van jou worden de gesprekken op een digitale geluidsdrager opgenomen. Het gehele onderzoek duurt zo'n twee jaar. Gesprekken zullen verspreid plaatsvinden over een langere periode.

De inhoud van alle gesprekken is **volstrekt vertrouwelijk in die zin dat volledige anonimiteit is gegarandeerd**. Eventuele citaten of gedeeltes uit de gesprekken zullen in toekomstig werk kunnen worden gereproduceerd. Hierin zal je naam uiteraard **niet** vermeld worden.

Deelname vindt plaats op vrijwillige basis. Je kunt vragen weigeren en stoppen wanneer je wilt.

Voor vragen, neem gerust contact op met Sheila Adjiembaks via sd.adjiembaks@avans.nl of telefonisch via 06 xx xxx xxx.

Ik heb bovenstaande begrepen en gelezen en ga akkoord met deelname aan dit onderzoek en verklaar alle vragen te allen tijde naar waarheid te beantwoorden.

Ik verleen hierbij toestemming aan onderzoeker om justitiële/politie bronnen te (laten) raadplegen over mijn eventuele politiecontacten.

Voor- en achternaam¹

Handtekening

Datum & plaats

Contactgegevens	
<i>Telefoonnummer(s)</i>	
<i>Adres, postcode, plaats</i>	
<i>Emailadres</i>	

¹ Je naam wordt enkel in dit formulier genoteerd ten behoeve van eventuele vervolgesprekken. Anonimiteit blijft uiteraard gegarandeerd.

Proefdruk

Initialen		
Respondentcode	R	
Geboortedatum		
Geboorteplaats		
Hoogst genoten Opleiding		
Nationaliteit		
Geboorteland ouders	Vader:	Moeder:
Heb je ooit een strafbaar feit gepleegd? (zo ja wanneer en voor welk(e) strafbaar/strafbare feit(en)?)	Nee	
	Ja	
	-	Hoe vaak?
	-	Wanneer?
	-	Strafbaar feit/ strafbare feiten:
'Criminele' sociale context	Familie/ gezinsleden?	Vrienden?
	Wie (vader/broer etc)	Wie? (buurt, schoolvrienden etc.)
	Welk soort delicten?	Welke soort delicten?
	Hoe vaak/ criminele carrière?	Hoe vaak/ criminele carrière?
	Bijzonderheden:	

Proefdruk

BIJLAGE C – GESPREKSLEIDRADEN

Status gesprek : 1e gesprek LEEFDOMEINEN

Datum (dd-mm-yy)	
Initialen/R....	
Leeftijd/geboortedatum	
Locatie gesprek	
Duur gesprek (uur: min)	
Reflectie gesprek	<p>Algemene sfeer van het gesprek:</p> <p>Houding/ Non-verbale communicatie (respondent):</p> <p>Gesprekstechnische/methodologische punten (onderzoeker):</p>
Bijzonderheden (eventueel na stopzetting van de bandopname)	
Bereid tot deelname in vervolgtraject?	<p>Ja, waarom?</p> <p>Nee, waarom niet?</p>

Inleiding

- Voorstellen onderzoeker
- Achtergrond onderzoek (aanleiding, doel, cv, methodiek/ levensverhalen).

Centrale vraag

Welke betekenis verlenen resisters aan het uitblijven van een criminele carrière terwijl ze opgroeien in een criminogene context (resistance to crime)?

- Gemiddelde gespreksduur 1,5 uur
- 8 leefdomeinen in dit gesprek (1e gesprek oriënterend). Zwaartepunt van onderzoek ligt op de criminogene context (2e gesprek dieper op ingaan)
- Instemmingsprotocol tekenen + achterkant invullen
- Toestemming voor bandopname (in (laten) spreken).

A. ALGEMEEN

- A1. Kun je wat meer vertellen over waarom je meedoet aan dit onderzoek (reden van participatie)?
- A2. Kun je iets meer vertellen over de (soort) delicten of criminele carrières van de actoren uit het criminele milieu?

B. GEZIN/ FAMILIE

- B1. Kun je iets vertellen over het gezin (en/of de familieleden) met wie je bent opgegroeid/ (hoe ging het er bij jou thuis aan toe)?
- B2. Wat zijn of waren de percepties op criminaliteit binnen jouw gezin/familie?
- B3. Wie van jouw gezins- of familieleden vindt/vinden het belangrijk dat het goed met jou gaat? (aan wie heb je steun vanuit het gezin/de familie?)
- B4. Welke betekenis hebben je gezinsleden/familieleden voor jou (gehad)? (en in het bijzonder ten aanzien van het niet hebben van een criminele carrière?)

C. WOONBUURTEN

- C1. Hoe zou je de buurt(en) omschrijven waar je woont en hebt gewoond?
- C2. *Indien criminele woonbuurt(en):* Kun je iets meer vertellen over de gang van zaken in die (criminele) woonbuurt(en)/hoe ging dat in jou buurt?

C3. Welke betekenis hebben je woonbuurten (gehad) voor jou (en in het bijzonder in relatie tot het wel/niet plegen van criminaliteit)?

D. WERK/INKOMEN

D1. Je bent (beroep). Kun je iets meer vertellen over hoe je daar(in) terecht bent gekomen?

D2. Heb of had je ambities op werkgebied?

D3. Welke betekenis heeft werk voor jou? (en in het bijzonder tot het wel/niet hebben van een criminele carrière?)

E. STUDIE/SCHOOL

E1. Kun je iets vertellen over je schoolcarrière?

E2. Heb of had je ambities op school-/studiegebied?

E3. Welke betekenis heeft school voor jou? (en in het bijzonder tot het wel/niet hebben van een criminele carrière?)

F. VRIENDEN/HOBBIES/VRIJE TIJDSBESTEDING

F1. Kun je iets meer vertellen over je vriendenkring?

F2. In hoeverre is je vriendenkring delinquent (geweest)?

F3. Welke betekenis hebben je vrienden (gehad) voor jou? (en in het bijzonder in relatie tot het wel/niet plegen van criminaliteit?)

F4. Hoe breng je je vrije tijd door?

G. PARTNER/RELATIES

G1. Kun je iets meer vertellen over je (eventueel voormalige) partner(s)?

G2. Wie van jouw partners vindt/vinden het belangrijk dat het goed met jou gaat/aan wie heb je steun?

G3. Welke betekenis heeft/hebben je partner(s) (gehad) voor jou? (en in het bijzonder in relatie tot het wel/niet plegen van criminaliteit?)

H. INDIVIDUEEL FUNCTIONEREN

H1. Zijn er bijzonderheden ten aanzien van je (geestelijke) gezondheid?

H2. Gebruik je verdovende middelen of medicijnen?

H3. Ben je ooit verslaafd geweest?

I. RELIGIE/SPIRITUALITEIT

I1. Speelt of speelde religie of spiritualiteit een rol in jouw leven of in binnen het gezin/de familie of je vriendenkring?

I2. Welke betekenis heeft religie/spiritualiteit voor jou? (en in het bijzonder ten aanzien van het wel/niet hebben van een criminele carrière?)

AFSLUITING

> *samenvatten + doel onderzoek herhalen*

Ben ik iets vergeten te vragen, waarvan je zelf denkt dat het belangrijk is in relatie tot dit onderzoek?

RS-NL /VCQ vragenlijst afnemen

- Reactie peilen op verloop van het gesprek.
- Voorblad completeren (reflectie, bereidheid om vervolgesprek aan te gaan? dan evt vervolg plannen + uitleg 2^e gesprek).
- MEMO inspreken op voicerecorder (reactie, opmerkelijke zaken, mogelijke verbanden, methodologie, et cetera).

Status gesprek : 2^e gesprek LEVENSLIJN

Datum (dd-mm-yy)	
Initialen/R....	
Leeftijd / geboortedatum	
Locatie gesprek	
Duur gesprek (uur: min)	
Reflectie gesprek	Algemene sfeer van het gesprek: Houding/Non-verbale communicatie (respondent): Gesprekstechnische/ methodologische punten (onderzoeker):
Bijzonderheden (eventueel na stopzetting van de bandopname)	
Bereid tot deelname in vervolgtraject?	Ja, waarom? Nee, waarom niet?

Inleiding

- Voorstellen onderzoeker (indien weer nodig)
- Achtergrond onderzoek (aanleiding, doel, methodiek/levensverhalen) herhalen.

Centrale vraag herhalen

- Herhaling van vorig gesprek: ingezoomd op leefdomeinen
- Zwaartepunt van dit gesprek ligt op (de constructie van) het levensverhaal
- Gemiddelde gespreksduur (max. 2,5 uur)
- Wijzen op het ondertekend instemmingsprotocol uit eerste gesprek
- Wederom toestemming voor bandopname vastleggen (inspreken).

J. LEVENSLIJN

- J1. Dit onderzoek is gebaseerd op levensverhalen. Als jij je leven zou indelen in hoofdstukken of periodes, hoe zouden jouw hoofdstukken er dan uitzien? (levenslijn tekenen)
- Kun je bij elk hoofdstuk of elke periode een passende naam opschrijven?
 - Waarom die naam?
- J2. Kun je een beschrijving geven van jouw leven aan de hand van je hoofdstukken?
- Waarom is dit een apart hoofdstuk?
 - Leeftijdperiode + beschrijving van leven tijdens die periode
- J3. Wat ervaar je als (een) hoogtepunt(en) in je leven?
- Waarom? & In welk hoofdstuk?
 - Zijn er ook negatieve kanten aan het hoogtepunt?
- J4. Wat ervaar je als (een) dieptepunt(en) in je leven?
- Waarom? & In welk hoofdstuk?
 - Zijn er ook positieve kanten aan het dieptepunt?
- J5. Welke betekenis hebben deze momenten (hoogte- en dieptepunten) in relatie tot het weerstaan van criminele verleidingen of druk?

K. VERLEIDINGEN/DRUK

- K1. Wat is volgens jou de reden dat jij *niet* het criminele pad op bent gegaan (en anderen in jouw sociale omgeving wel)?
- Betekenisvolle anderen? Hulpmiddelen?
- K2. Welk hoofdstuk kent de meeste criminele verleidingen/druk?
- Waarom?

- K3. Wat waren momenten van verleiding of druk tot het plegen van criminaliteit in jouw leven? Kun je er een paar omschrijven?
- Waarom waren dit 'verleidingsmomenten'?
 - Sentiment/ gevoelens/ gedachten tav verleiding/druk? (emic perspectief)
- K4. Hoe heb je weerstand geboden op zulke momenten?

L. BETEKENISVOLLE ANDEREN

- L1. Wie hebben er een belangrijke rol gespeeld in jouw leven?
- L2. Als er een toneelstuk of film over jouw leven gemaakt zou worden. Welke rol(len) zou(den) de acteurs die die persoon/ personen spelen dan hebben/ moeten spelen? (met name in relatie tot het niet hebben van een criminele carrière?)
- Hoe is die rol te karakteriseren? (Held? Mislukking? Et cetera.)
 - Verandert die rol? Z ja/nee waardoor/waarom?
- L3. Kun je in een percentage weergeven hoeveel je aan anderen te danken hebt en hoeveel % aan jezelf ten aanzien van het weerstaan van criminele verleiding of druk?

M. IDENTITEIT

- M1. Als er een toneelstuk over jouw leven gemaakt zou worden. Welke rol zou de acteur die jou speelt dan hebben/moeten spelen?
- Hoe is die rol te karakteriseren? (Held? Mislukking? Et cetera.)
 - Verandert die rol? Zo ja/nee, waardoor/waarom?
- M2. Hoe heb jij die rol gekregen?
- M3. Welke rol heb/had jij als individu ten opzichte van je criminogene context (perceptie)?
- M4. Wat mag ik niet overslaan/missen als ik jouw levensverhaal op zou schrijven?
- Waarom?
 - Naar welk hoofdstuk refereert dit uit je leven? Hoogte-/dieptepunt?
- M5. Waar ben jij nu echt trots op als je naar je leven kijkt?
- Waarom? & Welk hoofdstuk uit levenslijn?

M6. Heb je, ter afsluiting van dit gesprek, nog een levensmotto waar jij veel waarde aan hecht?

AFSLUITING

> *samenvatten + doel onderzoek herhalen*

Ben ik iets vergeten te vragen, waarvan je zelf denkt dat het belangrijk is in relatie tot dit onderzoek?

- **Reactie peilen op verloop van het gesprek**
- **Voorblad nog completeren (reflectie, bereidheid om vervolgesprek aan te gaan? dan evt vervolg uitleggen (3^e gesprek, validatie et cetera).**

Na het gesprek:

- *Verhaallijnanalyse invullen (bijlage)*
- *MEMO inspreken op voicerecorder (reactie, opmerkelijke zaken, mogelijke verbanden, methodologie et cetera).*

Levenslijn R [tekenen]

Bijlage Verhaallijnanalyse

Niveau 1 (verhaallijn)	
1. Locatie (scene) (welke locatie domineren het verhaal?)	
2. Karakters (actors) (welke actor/actors domineren het verhaal?)	
3. Gebeurtenissen (acts) (welke gebeurtenissen worden genoemd in het verhaal?)	
4. Hulpmiddelen (agency) (welke hulpmiddelen worden genoemd ten aanzien van 'resistance'?)	
5. Doelen (purpose) (welke doelen domineren het verhaal?)	
Breuk in het verhaal?	
Niveau 2 (Interactie)	
Kenmerk van interactie (wat kenmerkt de interactie met onderzoeker?)	
Niveau 3 (Morele context)	
Culturele context (vanuit welke context wordt het verhaal verteld?)	

Proefdruk

BIJLAGE D – HANDLEIDING TRANSCRIBEREN

- **Noteer bovenaan het document de volgende gegevens:**
 - Datum van opname
 - Locatie van opname
 - Totale duur van de opname (minuten : seconden)
 - Initialen van respondent/kenmerk van de opname
- Noteer allereerst ‘-Start band-‘ bovenaan zodat duidelijk is dat de band bij de eerstvolgende zin begint.
- Interviewer wordt aangeduid met ‘Q’ en de respondent/ geïnterviewde wordt in het transcript aangeduid als ‘R’. Houd telkens een witregel tussen de tekst van Q en R.

Q: ‘Want je zei rond je twaalfde was je vader gearresteerd, of heeft ie gevangen gezeten in elk geval tot je achttiende jaar, 6 jaar heeft ie vast gezeten zei je. Weet je nog hoe dat ging?’

R: ‘Nou, ik was twaalf, dertien of veertien... dat weet ik dus niet zeker...’

Q: ‘Nee ok, maar dat maakt niet uit, in die periode in ieder geval.’

- Houd lettertype Arial 10, schuingedrukt aan voor de uitwerking. Regelafstand 1,15.
- Jaartallen en getallen onder de tien als cijfers transcriberen. Alle genoemde getallen (met uitzondering van jaartallen en huisnummers) boven de 10 geheel uitschrijven (zie ook bovenstaand voorbeeldfragment).
- Indien respondent een gesprek nabootst en/of iemand anders imiteert/letterlijk citeert/een gesprek nadoet: die tekst tussen aanhalingstekens (“..”) transcriberen en evt tussen haakjes erbij schrijven dat dit een uitspraak is van iemand die in het verhaal van de respondent letterlijk wordt nagedaan door de respondent.

R: ‘Hij zegt “Kheb nu 3 jaar ICT gedaan”, en ik zeg “Wat doe je nu?” Hij zegt: “Ik doe nu niks”, en [respondent] “Hoe komt dat?” – En dat heeft ook even geduurd voordat hij mij dat echt kon vertellen – : “Ik heb 3 jaar lang, heb ik zitten roken en als ik eerlijk mag zijn hebben die jointjes mij 3 jaar lang kapot gemaakt. Ik wil nu met een nieuwe start beginnen.” (dit was het antwoord van zijn vriend] Hij vroeg: “Wat heb jij gedaan?”

- Voor-/achternamen, plaatsnamen (buurten steden dorpen straten, et cetera), uitgeoefende/huidige beroepen, concrete studies en bedrijfsnamen geel arceren zodat deze naderhand te anonimiseren zijn.

Q: ‘En eehm.. als je kijkt naar die periode in de Bloemenbuurt, waren er toen belangrijke personen in je leven die je toe hebben geholpen?’

R: ‘Nou, Kees was sowieso weggefallen want in 2001 werkte die eerst bij de Edah en daarna zat ie vast. Toen was Kees er dus niet, toen zat ie vast in Amerika.’

- Om de 15 minuten (ongeveer) de bandtijd noteren in een andere kleur zodat gesproken fragmenten makkelijk op de band terug te vinden zijn:

Q: ‘Hey welk hoofdstuk is voor jou nu het belangrijkste als je hiernaar kijkt?’

(29.22 min)

R: ‘Ja dat, laat ik zo zeggen gewoon in het kader van hoe ik nu leef, het laatste hoofdstuk is gewoon heel erg positief.’

- Spreektaal zoveel mogelijk letterlijk uitschrijven op papier (ook afkortingen, spreektaal als zodanig uitschrijven met behoud van begrijpelijkheid). Noteer ook non verbale zaken (zucht, lacht, verbazing in stem, peins- of denkgeluiden) tussen haakjes. Evenals eventuele onherleidbare tekstuele duidingen:

Q: ‘Maar als mensen jou nou zouden moeten typeren op basis van een aantal karaktereigenschappen? Hoe zouden mensen je dan eigenlijk typeren? Of hoe zou je jezelf typeren, laat ik daar eerst mee beginnen.’

R: ‘Hhmm... pfff... ja, hmm intensief, intens, energiek... zeker naar anderen toe, positief. Eehm ja direct.... hmm... ja... mag soms wel wat genuanceerder [lacht]... Ja en dat is wel grappig alle dames in mijn omgeving die zeggen altijd, ze vinden mij ook altijd lief, ze vinden mij allemaal lief. Ik krijg ook altijd ‘lief’, dat is het woord dat ook altijd terug komt.’

Q: waardoor kwam het dan dat je dat gevoel had? Want je hebt toch best een lange periode he dat je daar... het was deze periode he voornamelijk ook [wijst aan op levenslijn].

- Onverstaanbare zaken ook tussen haakjes duiden als ‘onverstaanbaar’ met vermelding van de bandtijd:

R: ‘Ja dat werd natuurlijk een groot zootje waar de politie natuurlijk lucht van kreeg en mijn vader heeft volgens mij nog proberen te vluchten, maar al vastgezet in Delft vlakbij m’n opa en oma vlak bij de [onverstaanbaar 49:35] weg is ie gearresteerd.’

- Zaken die onduidelijk te horen zijn, maar wel enigszins herleidbaar zijn/ meerdere transcripties kunnen bevatten ook tussen haakjes opnemen met vermelding van de bandtijd:

R: ‘Op die dag zei ik “Kom jij? dan wij aankomende zaterdag dan gaan wij naar de beurs, dat was in de musichall.” Dat is een maand [lang? 55:02] geleden.. “Als jij naar het debat komt gaan wij samen naar de werkbeurs” zei ik.’

- Eventuele onderbrekingen (telefoontjes, mensen die binnenkomen etc). Tussen haakjes omschrijven:

Q: ‘Een soort van filosofische kwesties?’

R: ‘Ja, weet je, en dan niet op een soort van space of stoned manier, maar gewoon echt dat we zaten en dat we ‘t gingen bespreken en dat trok me heel erg aan en eigenlijk is toen eehm ...ben ik helemaal m’n eigen pad begonnen. Dat ik echt zoiets had van kijk hier voel ik me van waarde wel, hier voel ik me thuis.’

[koffie wordt gebracht]

- Aan het eind van het transcript ‘- Einde band- ’ noteren.
- Aan het einde van het transcript eventuele bijzonderheden ten aanzien van de transcriptie ook noteren (in andere kleur).

Proefdruk

BIJLAGE E – RS-NL VRAGENLIJST

		Naam				
		Geboortedatum				
Sub schaal		Datum van afname				
			helemaal oneens	gedeeltelijk oneens	gedeeltelijk eens	helemaal eens
PS	1	Als ik plannen maak, voer ik die uit.	1	2	3	4
PS	2	Ik red het op de een of andere manier wel.	1	2	3	4
PS	3	Ik kan meer op mezelf rekenen, dan anderen op zichzelf kunnen rekenen.	1	2	3	4
PS	4	Geïnteresseerd blijven in dingen is belangrijk voor mij.	1	2	3	4
PS	5	Ik kan op mezelf zijn als dat nodig is.	1	2	3	4
PS	6	Ik ben trots op de dingen die ik heb bereikt in mijn leven.	1	2	3	4
AZL	7	Ik kan omgaan met onverwachte problemen.	1	2	3	4
AZL	8	Ik ben tevreden met mezelf.	1	2	3	4
PS	9	Ik heb het gevoel dat ik veel dingen tegelijk aankan.	1	2	3	4
PS	10	Ik ben vastberaden.	1	2	3	4
AZL	11	Ik twijfel aan de zin van het leven.	4	3	2	1

AZL	12	Ik pak de problemen aan zoals ze zich voordoen.	1	2	3	4
PS	13	Ik sla me door moeilijke tijden heen, omdat ik al eerder moeilijke momenten heb meegemaakt.	1	2	3	4
PS	14	Ik heb zelfdiscipline.	1	2	3	4
PS	15	Ik blijf geïnteresseerd in dingen.	1	2	3	4
AZL	16	Ik vind zelfs in moeilijke tijden wel iets om over te lachen.	1	2	3	4
PS	17	Mijn geloof in mezelf helpt me door moeilijke momenten.	1	2	3	4
PS	18	In een noodgeval ben ik iemand waar mensen op kunnen rekenen.	1	2	3	4
PS	19	Ik bekijk een situatie op verschillende manieren.	1	2	3	4
PS	20	Ik kan mezelf dwingen dingen te doen, zelfs als ik daar geen zin in heb.	1	2	3	4
AZL	21	Mijn leven heeft zin.	1	2	3	4
AZL	22	Ik blijf niet stilstaan bij dingen waar ik niks aan kan doen.	1	2	3	4
PS	23	In een moeilijke situatie vind ik altijd een uitweg.	1	2	3	4
PS	24	Ik heb genoeg energie om te doen wat ik moet doen.	1	2	3	4
AZL	25	Het is niet erg dat er mensen zijn die mij niet mogen.	1	2	3	4

BIJLAGE F – VCQ VRAGENLIJST

				helemaal niet	een beetje	groten -deels	helemaal
Zelf- regulatie	Zelf- bepaling	1	Bij bijna al mijn dagelijkse handelingen voel ik dat ik ze uit vrije wil doe.	0	1	2	3
Zelf- regulatie	Zelf motivatie	2	Wanneer mijn doorzettingsvermogen afneemt weet ik meestal precies hoe ik weer zin in iets kan krijgen.	0	1	2	3
Zelf- regulatie	Jezelf gerust stellen	3	Ik kan zenuwachtigheid heel doeltreffend verminderen	0	1	2	3
Zelf- controle	Vermogen tot plannen	4	Wanneer ik veel dingen moet afhandelen, maak ik een planning (ik bepaal wanneer ik wat doe)	0	1	2	3
Zelf- controle	Angstrijke doel orientatie	5	Mezelf motiveren doe ik vaak door me voor te stellen wat er gebeurt als iets niet op tijd afhandel	3	2	1	0
Hande- lingsvoor- bereiding	Initiatief nemen	6	Wanneer er iets gedaan moet worden doe ik dat meestal zonder aarzeling	0	1	2	3
Hande- lingsvoor- bereiding	Voor- nemens uitvoeren	7	Ik schuif onaangename dingen vaak voor me uit	3	2	1	0
Hande- lingsvoor- bereiding	Concentra- tie vermogen	8	Mijn gedacht dwalen vaak ongemerkt af van hetgeen waar ik net mee bezig was.	3	2	1	0
Toegang tot zelf	omgaan met falen/ loslaten	9	Als er iets onaangenaams is gebeurt, blijf ik er vaak een hele tijd over piekeren	3	2	1	0
Toegang tot zelf	Zelfgevoel	10	Wanneer ik verdrietig ben, verlies ik vaak het gevoel voor wat ik werkelijk wil	3	2	1	0
Toegang tot zelf	Ambivalen- tie integreren	11	Mijn gedrag lijkt vaak tegenstrijdig omdat er steeds een andere kant van mij op de voorgond staat	3	2	1	0

Algemene Stress-belasting	Belasting	12	Werk en/of Opleiding zijn op het moment heel belastend voor mij	0	1	2	3
Algemene Stress-belasting	Bedreiging	13	In mijn leven is er veel veranderd, en daar moet ik mee omgaan	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-bepaling	14	Ik voel me meestal in harmonie met mezelf	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-motivatie	15	Bij een moeilijke bezigheid kan ik heel geconcentreerd het positieve ervan blijven zien	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Jezelf geruststellen	16	Ook wanneer ik innerlijk gespannen ben, kan ik me snel weer ontspannen	0	1	2	3
Zelf-controle	Vermogen tot plannen	17	Voordat ik aan iets begin, loop ik in gedachten alle onderdelen en details na	0	1	2	3
Zelf-controle	Angstvrije doel-orientatie	18	Wanneer ik een onaangename verplichting moet nakomen, stel ik me vaak voor hoe vervelend ik me voel als ik het niet op tijd heb gedaan	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Initiatief nemen	19	Als er iets gedaan moet worden, doe ik dat het liefst meteen	0	1	2	3
Handelingsvoorbereiding	Voonemens uitvoeren	20	Ik neem me vaak dingen voor, en dan komt het er toch niet van	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Concentratie-vermogen	21	Vaak denk ik aan dingen die niets te maken hebben met hetgeen waar ik op dat moment mee bezig ben	3	2	1	0
Toegang tot zelf	omgaan met falen/ loslaten	22	Als er iets ergs is gebeurt, dan duurt het lang voordat ik met op iets anders kan concentreren	3	2	1	0
Toegang tot zelf	Zelfgevoel	23	Wanneer ik veel druk ervaar, voel ik vaak niet goed wat mijn eigen wensen zijn	3	2	1	0

Toegang tot zelf	Ambivalentie integreren	24	Anderen vinden mijn gedrag soms tegenstrijdig	3	2	1	0
Algemene Stress-belasting	Belasting	25	Mijn leefsituatie is op dit moment tamelijk moeilijk	0	1	2	3
Algemene Stress-belasting	Bedreiging	26	Ik moet met grote veranderingen in mijn leven zien om te gaan	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-bepaling	27	In de meeste situaties voel ik me volkomen vrij om te handelen zoals ik het zelf wil	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-motivatie	28	Ik kan mezelf meestal weer goed motiveren wanneer het doorzettingsvermogen afneemt	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Jezelf geruststellen	29	Als ik te opgefokt ben, kan ik de spanning meestal heel goed verminderen	0	1	2	3
Zelf-controle	Vermogen tot plannen	30	Voordat ik aan een grote klus begin, schrijf ik op, hoe ik het aan ga pakken	0	1	2	3
Zelf-controle	Angstvrije doel-orientatie	31	Vaak is de angst om te falen een drijfveer om mijn uiterste best te doen	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Initiatief nemen	32	Veel dingen lukken goed omdat ik ze daadkrachtig aanpak	0	1	2	3
Handelingsvoorbereiding	Vorenemens uitvoeren	33	Ik schuif veel dingen voor me uit	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Concentratie vermogen	34	Ik moet vaak zonder aanleiding aan dingen denken die op dat moment helemaal niet ter zake doen	3	2	1	0
Toegang tot zelf	omgaan met falen/ loslaten	35	Wanneer ik in een negatieve bui raak, kom ik daar maar moeilijk weer uit	3	2	1	0
Toegang tot zelf	Zelfgevoel	36	Als er iets mislukt verlies ik vaak het contact met mijn gevoel	3	2	1	0

Toegang tot zelf	Ambivalentie integreren	37	Op veel dagen voel ik me tegenovergesteld aan hoe ik me de dag ervoor voelde	3	2	1	0
Algemene Stress-belasting	Belasting	38	Ik moet met een hoop moeilijkheden zien om te gaan	0	1	2	3
Algemene Stress-belasting	Bedreiging	39	De laatste tijd heb ik veel tegenslag gehad	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-bepaling	40	Meestal handel ik vanuit het bewustzijn dat dat wat ik doe, ik uit vrije wil doe.	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Zelf-motivatie	41	Wanneer iets me gaat vervelen, weet ik meestal wel hoe ik het weer leuk kan gaan vinden	0	1	2	3
Zelf-regulatie	Jezelf geruststellen	42	Ik kan mijn inspanning verminderen, wanneer deze storend wordt	0	1	2	3
Zelf-controle	Vermogen tot plannen	43	Voordat ik aan iets nieuws begin, maak ik meestal een plan	0	1	2	3
Zelf-controle	Angstvrije doel-orientatie	44	Vaak kom ik pas op gang wanneer ik me voorstel hoe erg het zou zijn wanneer ik het niet zou doen	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Initiatief nemen	45	Wanneer er iets gedaan moet worden, begin ik er het liefst meteen aan	0	1	2	3
Handelingsvoorbereiding	Vornemens uitvoeren	46	Vaak begin ik aan iets, maar maak het niet af	3	2	1	0
Handelingsvoorbereiding	Concentratie vermogen	47	Mijn gedachten dwalen vaak af van de zaak waar ik me eigenlijk op zou willen concentreren	3	2	1	0
Toegang tot zelf	omgaan met falen/ loslaten	48	Zorgelijke gedachten raak ik slecht weer kwijt als ze er eenmaal zijn	3	2	1	0
Toegang tot zelf	Zelfgevoel	49	Als ik zwaar belast wordt, verlies ik het contact met mijn emoties	3	2	1	0

Toegang tot zelf	Ambivalentie integreren	50	Ik heb heel tegenstrijdige kanten	3	2	1	0
Algemene Stress-belasting	Belasting	51	Op dit moment word ik met veel moeilijkheden in mijn leven geconfronteerd	0	1	2	3
Algemene Stress-belasting	Bedreiging	52	Ik moet me instellen op een volkomen nieuwe situatie in mijn leven.	0	1	2	3

Proefdruk

BIJLAGE G – OVERZICHT RS-NL & VCQ SCORES

	Sven	Jerrel	Dave	Maarten	Danny	Alfons	Ravi	Tim	Lisa	Marley	Steven	Mo	Roos	Alden	Suzan	Jamal	Dalano	Rik	Peter	Positief buiten sd.	Negatief buiten sd.	
	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R16	R17	R18	R19	R20			
-SD	Negatieve afwijking van bijhorende normmarge (buiten sd.)																					
	Negatieve afwijking van bijhorend gemiddelde (binnen marge/ sd.)																					
+SD	Positieve afwijking van bijhorende normmarge (buiten sd.)																					
	Positieve afwijking van bijhorend gemiddelde (binnen marge/ sd.)																					
RS NL Totaal	2,13									0,21						0,13			1,13	4 x		
RS NL-PC	4,09																	-0,31		1 x	1 x	
RS NL-AZL						0,18										1,98			2,15	3 x		
1. ZR-Zelfbepaling	0,23	-1,89				1,23	0,23		3,32	2,32	1,23					2,23	0,23		1,23	9 x	1 x	
1. ZR-Zelfmotivatie	2,11				2,11				0,67	1,67						3,11			2,11	6 x		
1. ZR-Jezelf gerust stellen								1,14	0,14						3,44				0,44	4 x		
2. ZC-Vermogen tot plannen	1,77			1,77									0,04	-0,93				-0,93		3 x	2 x	
2. ZC-Angstrijve doelorientatie				0,66					3,03	4,03					2,03	0,66			4,66	6 x		
3. HV-Initiatief nemen	2,02			3,02	1,02					-0,35				0,75					0,02	6 x	1 x	
3. HV-Voornemens uitvoeren	1,46			2,46			1,46	0,46	0,19	0,19			1,19			0,46			3,46	9 x		
3. HV-Concentratievermogen		-0,87		1,55	0,55			0,55							3,55				2,55	5 x	1 x	
4. TZ-Omgaan met falen					4,12	1,12	3,12	1,12	0,57		-0,22					2,12	0,12		4,12	8 x	1 x	
4. TZ-Zelfgevoel	2,29	1,29	2,29	2,29	2,29	3,29	1,29	3,29	3,29			2,29		3,29	3,29	5,29	0,29	0,29	5,29	16 x		
4. TZ-Ambivalentie integreren		-0,83							0,30		-0,83			-1,83						1 x	3 x	
5. AS-Belasting		2,89	0,89		-0,55		-0,55						4,76		-0,12	-0,55				3 x	4 x	
5. AS-Bedreiging	0,89	4,89	2,89	1,89		3,89							4,76	0,89	-0,12					7 x	1 x	
Positief buiten sd.	9 x	3 x	3 x	6 x	6 x	4 x	5 x	3 x	7 x	5 x	1 x	1 x	5 x	2 x	3 x	10 x	3 x	1 x	11 x			
Negatief buiten sd.		3 x			1 x		1 x			1 x	2 x			2 x	2 x	1 x		2 x				

Proefdruk

Dankwoord

Aan de totstandkoming van dit proefschrift hebben meerdere personen op verschillende manieren bijgedragen. Allereerst wil ik alle betrokken resisters bedanken voor hun verhaal. Zonder jullie openhartigheid had ik dit onderzoek niet kunnen volbrengen.

Dank aan mijn (co-)promotor(s): Emile Kolthoff, Anneke Sools en Bas Vogelvang. Ik kijk met een warm hart terug op onze ontmoetingen in restaurant Perron 4/5 in Amersfoort. Deze plek op het station staat voor mij symbool voor de reis die ik met het volbrengen van dit proefschrift maakte. Het is de plek waar ik af en toe mocht 'uitstappen' om mijn werk met jullie feedback te mogen verrijken. Dank voor jullie investeringen en energie.

Dank ook aan de Juridische hogeschool waar ik inmiddels negen jaar met veel plezier werk. Gedurende deze jaren heb ik ervaren dat onderzoek het onderwijs mooi kan verrijken. Tegelijkertijd weet ik ook dat mijn promotie geregeld een beperking heeft betekend in de inzet van mij als docent. Gerard Hupperetz en Ilse van de Pas van de Juridische hogeschool (JHS) dank ik dan ook voor de ruimte die ik heb gekregen om aan dit proefschrift te werken. Ik dank hierbij ook alle JHS-collega's en mijn (recentere) RIEC-collega's die betrokkenheid en interesse toonden voor mijn onderzoek. Fijn om zulke collega's te hebben!

Dank gaat ook uit naar de onderzoekers bij het Expertisecentrum Veiligheid (EV). Allereerst Robin van Halderen: ik ben de tijd die jij hebt genomen om samen met mij mijn oproep te verspreiden niet vergeten. Wie weet zie ik je nog als super hondenuitlater in mijn super ontharingsstudio;). Dank ook aan mijn andere (ex-)collega's bij het EV: lector Sjaak, Marie-José, Mechtild, Maike, Jeanet, Marjolein, Imke, Diana en alle andere collega's uit de kenniskring. Jullie boden een fijn platform waar zowel herkenning als discussie mij verder heeft geholpen te groeien als onderzoeker. Mijn dank gaat ook uit naar Carina, Rolinka en in het bijzonder Lisette Klaassen voor de puntjes op de i in dit proefschrift (wat een klus was het!).

Wilma Janssen en Floor Jaspers bedank ik voor hun editing werk waarmee de tekst naar een hoger plan is getild in de afrondende fase. Vidya Devadas, thank you for reviewing my English summary on such a short notice (and the precious awareness that I am much worse in English writing than I expected to be whaha;). Appreciate it bigtime.

Dank aan de directeurs van de exodushuizen, medewerkers van de Top-600 aanpak, scholen en Reclasseur Nederland (Roeland Driessen) die mijn oproep hebben willen verspreiden. De betrokken medewerkers van het Ministerie van Justitie & Veiligheid dank ik voor hun medewerking aan dit onderzoek.

In het bijzonder dank ik de studenten die mij hebben geholpen in het transcriptieproces: Petry, Anne, Els en in het bijzonder Liduin Mijhad. Zonder jullie hulp was ik nu nog steeds aan het transcriberen.

Dank ook aan de Summerschools van de Universiteit Twente, georganiseerd door Gerben Westerhof en Anneke Sools. Deze dagen hebben mij methodisch richting gegeven tijdens de bestudering van de verzamelde levensverhalen. Ik ben nog altijd blij dat ik daar onder meer Jacky en Silvia als ‘inspired researchers’ heb ontmoet. Onze intervisiesessies waren niet alleen gezellig maar brachten mij geregeld een gevoel van opluchting wanneer bleek dat ik niet de enige was die soms worstelde met een verhaallijnanalyse. Gedeelde smart is halve smart;)

Mijn vriendinnen Saskia, Jany, Iris en Chantal: dank voor jullie onvoorwaardelijke vriendschap. Van samen niksen in de vensterbanken van het Niels Stensen college naar rennen, hollen en vliegen in de dagelijkse drukte van nu. We hebben elkaar volwassen zien worden, maar één ding is altijd hetzelfde gebleven: wat hebben wij veel lol (en ontzettend veel fantasie!) samen. Al meer dan 25 jaar delen we mooie, verdrietige maar vooral ook grappige ‘supplement’-momenten met elkaar. Ik hou van jullie, voel me gezegend wanneer we samen zijn en koester onze (h)eerlijke vriendinnenband.

Nadine, Rachida, Ippie: ik zal nooit vergeten dat jullie er als een van de eersten waren bij de geboorte van Damin en Sami. Dank voor jullie aanwezigheid op belangrijke momenten, jullie eeuwige helpende handjes in ons huis en oprechte liefde voor ons en onze kids. Jullie zijn allemaal stuk voor stuk mijn ‘kleine’ zusjes.

Ook dank ik Kevin en Justin voor hun tijd die zij hebben gestoken in het verspreiden van mijn oproep en mijn nichtje Regina Benjamin voor de onmisbare oppasdagen en dat je vanuit Rotterdam naar Utrecht kwam op de vroege ochtend. Rodney en Brigitte, ook jullie dank ik voor jullie oprechte interesse in dit onderzoek. Mijn tantes en ooms mogen in dit dankwoord niet onbesproken blijven: tante Pasja, Leo, tante Rosie en oom Steven. Dank voor de vertrouwde familiewarmte die ik altijd bij jullie mag ervaren. We hebben veel meegemaakt samen. Ik zal nooit vergeten wat jullie voor mij en Vera hebben betekend in de moeilijkere periode uit ons leven. Jullie staan voor mij symbool voor een vangnet: een plek waar het altijd veilig en goed is omdat je samen bent. Dat koester ik.

Ik dank mijn moeder, Anita Adjiembaks, die mij en mijn zusje Vera groot heeft gebracht. Ik heb tijdens mijn onderzoek – waarin veerkracht als thema naar voren komt – geregeld teruggedacht aan de manier waarop ik dat heb meegekregen van jou. Vera, dank voor je eeuwige geduld, je absolute desinteresse in het proefschrift (in a good way;) en niet te vergeten de vele oppasdagen. Je was onmisbaar in dit hele traject! Ravi, jij hebt dit jaar een eigen plek voor je bedrijf bemachtigd en laat mij zien dat succes en doorzettingskracht geen tijd (en vaste plek op aarde☺)

kent. Novell en Mila: ook al zijn jullie nog heel klein, jullie zijn mijn andere twee kinderen die mij toestaan ongegeneerd in jullie wangetjes te 'bijten'. Heerlijk.

Ook dank ik mijn love in life, Aissam Malek. Alhoewel ik niet altijd de makkelijkste ben en dit traject soms de nodige stress bij mij teweeg heeft gebracht, hield jij altijd je hoofd koel. Je hebt mij gestimuleerd verder te gaan, bezig te blijven en op z'n tijd rust te nemen wanneer ik dingen even niet meer overzag. Je leerde mij een belangrijke les: liefde betekent elkaar ruimte gunnen om uitdagingen aan te gaan zonder elkaar te verliezen. Ik dank je uit de grond van mijn hart en houd je altijd bij me.

Tot slot: Sami en Damin. Jullie zijn nog te jong om je te realiseren waar ik nu precies mee bezig ben geweest de afgelopen jaren. Toch hebben jullie veel betekend. Jullie wisten mij op de meest verschrikkelijke momenten enorm af te leiden van dit onderzoek (whahaha) en tegelijkertijd daarmee mijn scherpte en relativiseringsvermogen te voeden. Dank voor jullie oprechtheid, pure chaos, kabaal☺, kusjes, knuffels, vreugde en levenslust. Jullie leerden mij wat 'er echt zijn' betekent en dat dat een waardevol goed is. Dit boek is voor jullie. Laat daarbij niet zozeer de inhoud leidend zijn maar wel de weg waarlangs het tot stand is gekomen. Ik hou zielsveel van jullie.

Wat betekent het om op te groeien in een criminogene context en géén criminele carrière te ontwikkelen (*resistance to crime*)? Het antwoord op deze vraag wordt in dit boek onderzocht langs centrale thema's als veerkracht, individuele ontwikkeling en sociale context.

Zo wordt bekeken in hoeverre veerkracht en zelfsturing betekenisvol zijn ten aanzien van *resistance to crime*. Op basis van twintig bestudeerde levensverhalen worden zes bronnen van veerkracht besproken. Deze dragen bij aan het uitblijven van een criminele carrière en een aantal individuele opgaven gedurende het leven.

Dit boek verschaft daarmee aanknopingspunten om vanuit een positief-narratief handelingsperspectief het uitblijven van criminaliteit te versterken met aandacht voor persoonlijke betekenisgeving.

Sheila Adjiembaks is docent-onderzoeker bij de Juridische hogeschool Avans & Fontys en verbonden aan het Expertisecentrum Veiligheid Avans. Zij is op het in dit boek beschreven onderzoek gepromoveerd aan de faculteit Cultuur- en rechtswetenschappen van de Open Universiteit.

avans
hogeschool

Open Universiteit
www.ou.nl

